

Csaba Zoltán Novák

**EPOCA DE AUR?
CEAUȘESCU ȘI MAGHIARI
Politica Partidului Comunist Român
față de minoritatea maghiară
în perioada regimului Ceaușescu**

Csaba Zoltán Novák

**EPOCA DE AUR?
CEAUȘESCU ȘI MAGHIARI
Politica Partidului Comunist Român
față de minoritatea maghiară
în perioada regimului Ceașescu**

Redactor: Mirela Ivan Nobel
Tehnoredactare: Adriana Andreiaș
Coperta: Andrei Mărgărit

Descriere cip

Toate drepturile de reproducere, integral sau parțial, prin orice mijloace, inclusiv stocarea neautorizată în sisteme de căutare sunt rezervate. Reproducerea se poate face doar cu acordul scris al editurii, cu excepția unor scurte pasaje care pot constitui obiectul recenziilor și prezentărilor.

ISBN 978-606-537
Copyright Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2020
email: editura@cetateadescaun.ro, www.cetateadescaun.ro

Cuprins

Cuvânt înainte	7
I. Antecedente. De la integrarea stalinistă la politica de independență față de Moscova (1944-1964)	15
II. Politica de „independență” și consolidarea puterii lui Ceaușescu în perioada 1964-1967	21
II.1. Moștenirea lui Dej	21
II.2. Consolidarea puterii. Națiunea socialistă - nașterea și interpretările unui concept	31
III. Anii deschiderii și ai posibilităților. 1968 și ecurile primăverii de la Praga	47
III.1.a. Impactul reformei administrative din 1968 asupra politicii PCR față de minoritatea maghiară	47
III. 1.b. Cazul secuiesc: înființarea județului Covasna, Odorhei versus Miercurea Ciuc	58
III.2. Un nou pas. Întâlnirea lui Nicolae Ceaușescu și a conducerii de partid cu reprezentanții intelectualității maghiare din România	84
III. 3. Alte vizite de lucru și înființarea Consiliului Oamenilor Muncii de Naționalitate Maghiară	93
III.4. Anii dezvoltării instituționale și primii ani de activitate ai COMNM	102
IV. Mica „revoluție culturală” și efectele sale în primii ani (1971-1974)	125
V. Problema națională și golirea de conținut a COMNM (1974-1984)	141
VI. Socialismul de stat etnocratic și criza dictaturii. Restrângerea sistemului instituțional al minorităților (1984-1989)	151
VI. 1. Adâncirea crizei politice. Nașterea noii „națiuni socialiste”	151

6 Csaba Zoltán Novák

VI.2. De la sistematizare la dărâmarea satelor și efectele crizei economice	159
VI. 3. Schimbări radicale în politica față de naționalități	175
VI.4. Erodarea sistemului de instituții culturale ale minorităților	190
VII. Problema naționalităților în relațiile bilaterale româno- maghiare și în opinia publică internațională	201
VIII. Elita politică și culturală maghiară din România și puterea politică în „epoca Ceaușescu”	215
VIII.1. Metamorfoze: drumul generației „șazecei și opt” de la integrare la factor de risc pentru politica de securitate	215
VIII.2. În afara partidului, generația anilor '70-'80	238
IX. Politica față de minoritatea maghiară, ca problemă de securitate națională	251
IX.1 Antecedente și cadre de interpretare	251
IX. 2. Grupuri urmărite în politica de securitate	262
Concluzii	287
Bibliografie	299
Listă ilustrații	321
Index	325

Cuvânt înainte

Scurta perioadă de tranziție postbelică și instaurarea dictaturii Partidului Comunist, imediat după cel de-al Doilea Război Mondial, au deschis un capitol nou în istoria maghiarilor din România. Socialismul de stat a schimbat în mod fundamental condițiile de viață ale comunităților minoritare. Au dispărut cadrele, rețelele politice, economice și culturale definitorii pentru viața comunității maghiare, așa cum se stabiliseră ele în decursul deceniilor trăite în calitate de minoritate națională. Statul de drept a fost suprimat, proprietatea privată a fost eliminată, iar instituțiile culturale specifice au fost desființate sau reorganizate. Procesele economice și politice inițiate de stat, în unele cazuri aplicate cu forța, au condus la transformarea socială radicală a comunității maghiare: comunitatea autonomă articulată ca o societate completă a fost transformată într-o societate parțială, vulnerabilă față de proiectele de omogenizare promovate de statul socialist. Slăbită din cauza atacurilor permanente și a limitărilor ce i-au fost impuse, biserica a început treptat să-și piardă rolul pregnant deținut înainte în organizarea vieții instituționale a minorităților. Eliminarea partidelor politice și introducerea sistemului monopartid au reconfigurat spațiul politicii naționale, în cazul minorităților înlocuind reprezentarea independentă/ autonomă a minorităților cu reprezentarea intereselor maghiarimii în cadrul Partidului Comunist și în raport cu politica acestuia față de maghiari. Consolidarea dictaturii Partidului Comunist Român (în continuare PCR) a fost acompaniată de schimbarea radicală a elitelor din domeniul economic, politic și cultural.

8 Csaba Zoltán Novák

Pornind de la cercetările actuale privind istoria maghiarilor din Transilvania, în perioada 1944-1989, distingem următoarele etape:

1. 1944-1947 – este așa-numita perioadă de tranziție, în care administrația română a revenit în Transilvania de Nord. Minoritățile naționale își înființează propriile organizații de reprezentare, care intră în alianță cu partidele de stânga. În acest mod, s-a ajuns la construirea unei rețele relativ autonome de instituții de cultură și învățământ.

2. 1948-1965 – de la stalinismul clasic la național-comunism:

a) 1948-1952/1953 – preluarea puterii de către Partidul Comunist și începuturile instaurării dictaturii proletariatului. Într-o primă etapă, organizațiile minoritare au fost subordonate partidului, după care au fost desființate cu totul în 1953. Conform noilor orientări și directive ideologice s-a încurajat și sprijinit așa-numita integrare individuală în locul mai vechiului model de integrare comunitară.

b) 1952-1956 – pe fondul politicii naționale staliniste, la „sugestia” sovieticilor, se înființează, în 1952, Regiunea Autonomă Maghiară care va cuprinde și regiunea istorică a Ținutului Secuiesc.

c) 1956 – revoluția maghiară din 1956 și consecințele sale pentru România și Transilvania.

d) 1957-1964 – perioada represaliilor, ca urmare a revoluției din Ungaria, lichidarea, respectiv, restructurarea sistemului de instituții culturale și de educație minoritare, limitarea dreptului de utilizare a limbilor minoritare.

3. 1965- 1989 – epoca Ceaușescu:

a) 1965-1974 – tendințe de „destalinizare”, „liberalizare” - anii promisiunilor: integrarea instituțională a elitei culturale maghiare, înființarea mai multor instituții, a unor ziare de limbă maghiară, a unor programe de televiziune în limba maghiară etc.

b) 1975-1984 – intensificarea tendințelor naționaliste, „mica revoluție culturală” și efectele sale.

c) 1985-1989 – finalul: „dispariția problemei maghiare”, „aparitia” românilor vorbitori de limbă maghiară în documentele de partid, acutizarea crizei politice și economice.¹

Cercetările din țară și din străinătate, efectuate în ultimii ani, au reușit, prin rezultatele la care au ajuns și prin interpretările propuse, să aducă noi contribuții la înțelegerea regimului Ceaușescu. S-au publicat numeroase volume despre aparatul de stat represiv, situația politică generală, Nicolae Ceaușescu, mecanismele de funcționare a Securității, disidența din România, politicile culturale și identitare. Problema maghiarimii din România în perioada 1945-1989, ca temă aparte, nu a apărut nicăieri în istoriografia română, cu excepția *Raportului Final*, lucrare elaborată de un colectiv de istorici coordonat de Vladimir Tismăneanu (Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii

---

¹ Pentru detalii despre politica PCR față de maghiari în perioada comunistă, vezi: Stefano Bottoni, *Stalin's Legacy in Romania. The Hungarian Autonomous Region 1952-1960*, Lanhan (MD): Lexington Books/The Harvard Cold War Studies Book Series, 2018; R. Andrea Süle, *A Román Kommunista Párt nemzetiségi politikája a pártdokumentumok tükrében. Jelentések a határon túli magyar kisebbségek helyzetéről [Politica națională a PCR prin prisma documentelor de partid. Raport despre situația comunităților maghiare din afara granițelor]*, Atlantisz Medvetánc, Budapesta, 1988, pp. 139-155; R. Andrea Süle, „România politikatörténete 1944-1990”, în *România 1944-1990. Gazdaság- és politikatörténet*, Atlantisz Medvetánc, Budapest, 1990, pp. 199-295; Vincze Gábor, *Történeti kényszerpályák–kisebbségi reálpolitikák II. Dokumentumok a romániai magyar kisebbség történetének tanulmányozásához 1944-1989 [Documente pentru studierea istoriei comunității maghiare din România 1944-1989]*, Editura Pro-Print, Miercurea Ciuc, 2003; Szesztay Ádám, *Nemzetiségi kérdés a Kárpát-medencében 1956-1962. Az ötvenhatos forradalom hatása a kelet-közép-európai kisebbségpolitikára [Problema națională în Bazinul Carpatic. Efectele revoluției maghiare din 1956 asupra politicilor față de minorități în Europa Centrală și de Est 1956-1962]*, MTA Kisebbségkutató Intézet, Gondolat Kiadói Kör, Budapesta, 2003; *Fényes tegnápunk. Tanulmányok a szocializmus korszakáról [Gloriosul nostru trecut. Studii despre epoca socialistă]*, KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja, Pro-Print Könyvkiadó, Miercurea Ciuc, 1998; Bárdi Nándor (szerk.), *Autonóm magyarok? Székelyföld változása az ötvenes években [Maghiari autonomi? Schimbările Ținutului Secuiesc în ani cincizeci]*, Editura Pro-Print, Miercurea Ciuc, 2005.

Comuniste din România). Secțiunea referitoare la tema minorității maghiare a fost redactată de istorici maghiari.² Schimbarea de regim este una dintre cele mai importante teme abordate de cercetările de istorie recentă din România.³ Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale a efectuat și a publicat, atât în limba română, cât și în limba maghiară, analize care abordează problema maghiarilor din România în acest context.⁴ Pe plan internațional, preocupările s-au concentrat cu precădere pe caracteristicile sistemului și a modului lui de

---

² Cristian Vasile, *Viața intelectuală și artistică în primul deceniu al regimului Ceaușescu 1965-1974*, Editura Humanitas, București, 2015; Emanuel Copilaș, *Națiunea socialistă. Politica identității în epoca de aur*, Editura Polirom, Iași, 2015; Vasile Buga, *Pe muchie de cuțit. Relațiile româno-sovietice 1965-1989*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2013; Ana-Maria Cătănuș, *Vocația libertății. Forme de disidență în România anilor 1970-1980*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2014; Bogdan Murgescu, *România și Europa. Acumularea decalajelor economice (1500-2010)*, Editura Polirom, Iași, 2010; Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrințu, Cristian Vasile (eds.), *Raport final*, Editura Humanitas, București, 2008; Tom Gallagher, *Democrație și naționalism în România 1989-1998*, Editura All Educațional, București, 1999; Marius Oprea, *Moștenitorii Securității*, Editura Humanitas, București, 2004.

³ Gheorghe Sbârnă (coord.), *Revoluția Română din decembrie 1989. Locuri, date, fapte. Mic dicționar*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2009; Alesandru Dușu, *Revoluția din 1989. Cronologia*, Editura IRRD, București, 2006; Ioan Scurtu, *Revoluția română din decembrie 1989 în context internațional*, Editura Enciclopedică, Editura IRRD, București, 2006; Ruxandra Cesereanu, *Decembrie 89. Deconstrucția unei revoluții*, Editura Polirom, Iași, 2009; Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrințu, Cristian Vasile (eds.), *op. cit.*; Raluca Grosescu, „Traiectorii de conversie politică a nomenclaturii din România. Spre o taxonomie a partidelor create de fostele elite comuniste”, în *Elite comuniste înainte și după 1989. Anuarul Institutului de Investigarea Crimelor Comunismului în România*, vol. II, Editura Polirom, Iași 2007; Peter Siani-Davies, *Revoluția română din decembrie 1989*, Editura Humanitas, București, 2006; Tom Gallagher, *op. cit.*.

⁴ Bárdi Nándor, Gidó Attila, Novák Csaba Zoltán (coord.), *Primele forme de autoorganizare a maghiarilor din România (1989-1990)*, Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, Cluj-Napoca, 2014.

funcționare, activitatea Securității și particularitățile național-comunismului românesc.⁵

Primele informații importante despre politica națională din epoca Ceaușescu sunt furnizate de lucrarea elaborată de Andrea Süle și colaboratorii ei. Autorii oferă o prezentare generală a contextului economic și politic din România pe baza surselor disponibile la vremea respectivă.⁶ Vincze Gábor, bazându-se în primul rând pe sursele arhivei Ministerului de Externe din Ungaria, a analizat mai multe probleme legate de epoca respectivă și a publicat un important volum de documente.⁷ György Földes a publicat o analiză a relațiilor

---

⁵ Salat Levente, Novák Csaba Zoltán, „Ethnicity, Nationalism, and the Minority Regime”, în Lavinia Stan, Diane Vancea (coord.), *Post-Communist Romania at Twenty-Five. Linking Past, Present, and Future*, Lexington Books, Lanham-Boulder-New York-London, 2015, pp. 64-67; Trond Gilberg, *Nationalism and Communism in Romania. The Rise of Ceausescu as Personal Dictatorship*, Westview Press, Boulder, San Francisco and Oxford, 1990; Radu Cinpoș, *Nationalism and identity in Romania. A History of Extreme Politics from Birth of the State of State to EU Accession*, I.B. Tauris Publishers, London - New York, 2010; Dragoș Petrescu, „Building the Nation, Instrumentalizing Nationalism: Revisiting Romanian national-Communism”, 1956-1989, în Martin Mevius (ed.), *The Communist Quest for National Legitimacy in Europe, 1918-1989*, Routledge Taylors and Francis Group, 2011, London and New York, pp. 146-165; Rogers Brubaker, Margit Feischmidt, Jon Fox, Liana Grancea, *Politică naționalistă și etnicitate cotidiană într-un oraș transilvănean*, Editura ISPMN - Kriterion, Cluj-Napoca, 2010; Martin Mevius, „Reappraising Communism and Nationalism”, în Martin Mevius (ed.), *The Communist Quest...*, pp. 1-25; J. F. Brown, *Eastern Europe an Communist Rule*, Duke University Press, Durham and London, 1980; Călin Morar-Vulcu, „Between Old and New: The Discursive Construction of the Socialist Nation”, în Sorin Mitu (ed.), *Re-Searching the Nation: The Romanian File. Studies and Selected Bibliography on Romanian Nationalism*, International Book Acces, 2008, pp. 249-267.

⁶ Hunya Gábor, Réti Tamás, R. Süle Andrea, Tóth László, *România 1944-1990 [România 1940-190]*, Medvetánc, Budapest, 1990.

⁷ Vincze Gábor, *Lăncrănjantól Lăncrănjánig. Fejezet a magyar-román kapcsolatok nyolcvanas évekbeli történetéből [De la Lăncrănjan la Lăncrănjan. Capitol din relațiilor româno-maghiare din anii optzeci]*, *Magyar Kisebbség*, 2006, 3-4, pp. 263-352; Vincze Gábor, *Illúziók és csalódások. Fejezetek a romániai magyarság második világháború utáni történetéből [Iluzii și deziluzii. Capitole*

româno-maghiare în contextul problemei naționale și a politicii externe a Ungariei, condusă de Kádár.⁸ A fost publicată prima parte a unui volum de surse documentare care propune o analiză a epocii, din perspectiva explicită a evoluției politicii naționale față de maghiari. Volumul de documente utilizează atât surse din România și Ungaria, cât și rezultatele cercetărilor existente.⁹ Considerăm că perspectiva comparativă a surselor și analizelor din România și Ungaria este în măsură să producă o imagine mai complexă despre mecanismele interne ale regimului Ceaușescu și despre configurarea și evoluția factorilor principali în determinarea cursului politicii naționale față de maghiari.

Analiza noastră nu dorește să prezinte istoria politică sau instituțională a maghiarilor din România, în perioada 1975-1989, ori un catalog al resentimentelor. O atare întreprindere ar fi oricum imposibilă, dat fiind caracterul fragmentar al cercetărilor tematice și de micro-istorie. Principalul nostru obiectiv a fost să schițăm, pe baza surselor documentare disponibile, politica națională a PCR față de maghiari, evoluția/transformările succesive survenite în cadrul acesteia, cauzele sale, precum și efectele pe care le-a avut asupra vieții sociale, politice, economice și culturale a maghiarilor din

---

din istoria maghiarilor din România după cel de al doilea război mondial], Státus Könyvkiadó, Csíkszereda, 1999.

⁸ Földes György, *Magyarország, Románia és a nemzeti kérdés 1956-1989* [Ungaria, România și problema națională 1956-1989], Napvilág Kiadó, Budapest, 2007.

⁹ Novák Csaba Zoltán, *Aranykorszak? A Ceaușescu - rendszer magyarságpolitikája I. 1965-1974*, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2010 [Epoca de Aur? Politica lui Ceaușescu față de maghiari 1965-1975]; Novák Csaba Zoltán, Denisa Bodeanu, *Clopotul amușit. Istoria unei supravegheri. Viața lui Pálfi Géza în documentele Securității*, Editura Pro Print, Miercurea Ciuc, 2011; Novák Csaba Zoltán, Tóth-Bartos András, Kelemen Kálmán Lóránt, *Újjászületés. Kovászna megye megszervezése és intézményesülése 1968-1972* [Renaștere. Organizarea instituțională a județului Covasna], Pro-Print-Háromszék Vármege, Miercurea Ciuc - Sfântu Gheorghe, 2013; Novák Csaba Zoltán, *Holtvágányon. A Ceausescu rendszer magyarságotpolitikája II. (1975-1989)* [Pe linie moartă. Politica regimului Ceaușescu față de maghiari II. 1975-1989], Pro-Print, Csíkszereda, 2017.

România. Mai precis, am dorit să identificăm factorii externi și interni care au modelat atitudinea partidului față de minorități, reacțiile apărute în interiorul comunităților vizate și modul în care elita minoritară a încercat, în acest context ideologic și politic aflat într-un proces de schimbare permanentă, să recurgă la diferite strategii de organizare și reorganizare pentru a face față noilor provocări.

După 1945, Ținutul Secuiesc, regiune compactă cu populație majoritar maghiară, devine arena principală a politicii naționale din România. Înființarea, în 1952, a Regiunii Autonome Maghiare (RAM) semnaleză intenția conducerii partidului de a trata Ținutul Secuiesc ca entitate distinctă a politicii naționale pe care o promova. Sistemul instituțional maghiar funcționase diferit în această zonă față de alte regiuni ale Transilvaniei, în primul rând sub aspectul vieții culturale și al utilizării limbii maghiare. În prima parte a epocii Ceaușescu, după reorganizarea administrativ-teritorială, regiunea încetează să fie administrată ca o entitate separată, autonomă, însă poziția centrală a Ținutului Secuiesc în politica națională continuă să rămână constantă. Totodată, Ținutul Secuiesc este singura regiune locuită compact de maghiari, care datorită structurii etnice particulare, ne oferă posibilitatea de a investiga, în chip de amprentă specifică, efectele directe ale politicii naționale și economice (eventual diferențiată) a PCR. Complexitatea proceselor sociale și economice apare mai nuanțată în această regiune. Este motivul pentru care, acolo unde se va ivi posibilitatea, vom trata separat anumite problemele legate de secuime, în secțiuni sau unități conceptuale dedicate (despre cultură, cultura de masă, schimbări economice și sociale).

I. Antecedente. De la integrarea stalinistă la politica de independență față de Moscova (1944-1964)

Relația cu minoritățile de pe teritoriul țării, în cadrul procesului de construcție statală și națională din România, s-a reconfigurat de mai multe ori după cel de-al Doilea Război Mondial și până la instaurarea Partidului Comunist la conducerea statului. Imediat după terminarea războiului, politica națională a PCR, partid angajat în lupta pentru preluarea puterii, a fost caracterizată de o relativă permisivitate și relaxare. În perioada 1944-1947, comuniștii, împreună cu Guvernul Groza, nu au luat măsuri care să împiedice foarte mult funcționarea instituțiilor minoritare. Între 1945 și 1947, o serie de conjuncturi din politica internă și externă a contribuit la evoluția favorabilă a politicii naționale din România. Pe de o parte, s-a dorit evitarea situației în care un conflict etnic ar fi putut periclita atingerea obiectivelor de politică externă, înainte de semnarea tratatului de pace de la Paris. În al doilea rând, Guvernul Groza, instaurat cu ajutor sovietic la cârma țării, a încercat din considerente pragmatice să transmită către naționalitățile din țară un mesaj pozitiv, adică intenția de aplicare a unei politici naționale favorabile minorităților. Activitatea Uniunii Populare Maghiare (UPM), singura organizație de reprezentare a intereselor maghiarilor recunoscută, a contribuit și ea la propagarea intensă a respectivei politici față de maghiari. În realitate, situația era

considerabil mai proastă decât lăsa să se întrevadă imaginea propagată.¹⁰

PCR a preluat puterea în 1947-1948, iar în 1948 a lansat în forță proiectele care aveau menirea de a transforma țara într-un stat socialist (naționalizarea, reforma educației, eliminarea partidelor politice și a ceea ce mai rămăsese din sectorul civil). Politica de omogenizare în domeniul politic, economic și social a influențat și condiția minorităților naționale din țară. Primul semn al schimbării politicii naționale a PCR a fost dat de articolul „directivă” intitulat *Calea maghiarimii din România (A romániai magyarság útja)*, semnat de Vasile Luca (membru PC al PCR) și publicat în numărul din 22 mai 1947 al cotidianului clujean *Igazság*, în care, printre altele, autorul lansa un apel către conducerea UPM, solicitându-i începerea procesului de epurare în interiorul partidului. În paralel cu epurarea cadrelor de partid, a fost lichidat și sistemul instituțiilor economice maghiare autonome. Împlinirea eforturilor de omogenizare a vieții politicii sub aspectul particular al politicii naționale a venit în 1953, odată cu desființarea definitivă a UPM, a Comitetul Democratic Evreiesc și a celorlalte organizații de reprezentare a minorităților.¹¹

Una dintre măsurile definitorii pentru politica națională a Partidului Comunist, rebotezat între timp Partidul Muncitoresc Român (PMR), a fost înființarea, în 1952, a Regiunii Autonome Maghiare (RAM), la „solicitarea” Uniunii Sovietice și evident pe baza modelului promovat de aceasta. În ciuda denumirii, RAM – o structură „socialistă pe fond și maghiară ca formă” – nu dispunea de nici un fel de autonomie. Cu toate acestea, a creat mai multe oportunități în ceea ce privește viața culturală și utilizarea limbii materne în regiunea respectivă.

---

¹⁰ Pentru detalii vezi: Nagy Mihály Zoltán, „Protejarea intereselor etnice sau urmărirea liniei PCR. Funcția de reprezentare a intereselor a Uniunii Populare Maghiare”, în Olti Ágoston-Gidó Attila (red.), *Minoritatea maghiară în perioada comunistă*, Editura ISPMN, Cluj-Napoca, 2009, pp. 115-161; Liviu Rotman, *Evreii din România în perioada comunistă 1944-1965*, Editura Polirom, Iași, 2004, pp. 37-51.

¹¹ *Idem*.

Vasile Luca în vizită la Sfântu-Gheorghe, în 1949
(Muzeul Național Secuiesc Sfântu-Gheorghe)

Serbarea zilei de 7 Noiembrie la Târgu-Mureș
(Colecția personală a lui Novák Csaba Zoltán)

Existența RAM, în chip de „bulă” sau „seră culturală”, a lăsat să se întrevadă chiar și posibilitatea integrării de tip socialist a maghiarilor din secuime.¹² În cea de a doua jumătate a anilor '50 și prima jumătate a anilor '60, relația dintre partid și minoritățile din țară – în special cea maghiară – a fost reconfigurată. Revoluția din Ungaria, din 1956, și consecințele sale pentru Transilvania au redefinit modul în care era percepută maghiarimea din Transilvania. După 1956, conducerea partidului a conchis că integrarea maghiarilor din România nu atinsese nivelul dorit și că problema maghiară era, în același timp, și o problemă ce ținea de politica de securitate. Sub impactul revoluției din 1956, se transformase și structura relațiilor dintre majoritate și minoritate. PRM a luat mai multe măsuri cu efecte pe termen lung, iar o parte dintre acestea aveau impact direct asupra maghiarimii din Transilvania (deși unele nu vizau explicit problemele comunității maghiare). Se lansase o campanie de amploare națională. Confruntându-se cu lipsa acută de date veridice despre locuitorii maghiari, Ministerul de Interne a început în 1957 crearea unei rețele eficiente de informatori provenind din rândurile acestei etnii. La sfârșitul anilor '50, amplul proces de înlocuire a cadrelor ajunsese și la organizațiile de partid din Transilvania, unde conducerea centrală intenționa să crească ponderea cadrelor de naționalitate română. Procesul de înlocuire a cadrelor a dus la reducerea numărului, a ponderii și a importanței politice a membrilor de partid de altă naționalitate decât cea română.¹³

În perioada ce a urmat după revoluția maghiară, în numele apropierei naționalităților și al eradicării izolaționismului național,

---

¹² Pentru detalii legate de problema respectivă, vezi: Stefano Bottoni, *Stalin's Legacy in Romania...*, op. cit., pp. 51-283.

¹³ Stefano Bottoni, „Kényszerből stratégia: a román állambiztonság válaszlépései a magyar forradalomra 1956” [Strategie forțată: strategia securității de stat din România după revoluția ungară din 1956], în *A Hét*, nr. 40, 2005; Stephen Fischer-Galați, „A nemzeti kisebbségek problémája Romániában” [Problema minorităților naționale în România], în *Korunk*, 1994. 12 sz., pp. 76-82.

PMR a militat tot mai apăsat pentru desființarea instituțiilor culturale maghiare autonome, cel puțin nominal, sau integrarea/asimilarea lor în instituțiile românești corespunzătoare. Tot la sfârșitul anilor '50, au fost efectuate o serie de controale și verificări în instituțiile culturale și de învățământ superior, care s-au soldat cu îndepărtarea unui număr considerabil de studenți și profesori acuzați de naționalism. În 1962, a fost lansat învățământul în limba română la Institutul de Medicină și Farmacie din Târgu Mureș și au fost schimbate numele unor străzi în diferite orașe din Transilvania. În 1960, RAM a fost transformată în Regiunea Mureș Autonomă Maghiară (RMAM), ceea ce s-a realizat prin anexarea raioanelor majoritar maghiare la Regiunea Brașov, iar a celor cu majoritate română la vechea RAM. S-a reorganizat și conducerea de partid – majoritar maghiară – din RAM, prin promovarea unor cadre agreate de partid în posturi de conducere importante.¹⁴ În multe cazuri, s-au diminuat chiar și statutul și importanța cadrelor influente de origine maghiară din organele centrale ale partidului. Traectoria lui János Fazekas este emblematică pentru ceea ce se putea întâmpla în această atmosferă caracteristică perioadei. După un start promițător în cariera de politician influent, care a jucat un rol important în RAM în timpul revoluției din 1956, a fost forțat să-și facă autocritica în fața CC, după care a fost marginalizat în structurile de partid.¹⁵

---

¹⁴ Stefano Bottoni, *Stalin's Legacy in Romania...*, op. cit., pp. 215-347.; Novák Csaba Zoltán, A párt szolgálatában. Kádersors a Székelyföldön [În slujba partidului. Cadrele de partid în Secuime], în *Múltunk*, 2005/4, pp. 100-128.

¹⁵ În 1956, Fazekas fusese delegat al CC cu puteri depline în RAM și jucase un rol important în calmarea spiritelor și păstrarea loialității intelectualilor maghiari față de partid. Mai târziu, în 1959, el a criticat comasarea școlilor și noua programă școlară. Din cauza acestor critici a fost nevoit să suporte atacurile extrem de dure lansate de membrii CC în cadrul unei ședințe. Într-un final a fost obligat să-și facă autocritica. Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare ANIC), fond Comitetul Central al PCR Cancelarie (în continuare CC al PCR Cancelarie), dosar 15/1959, ff. 133-138. Pentru detaliile procesului verbal al CC vezi: Andreea Andreescu, Lucian Nastasă, Andrea Varga, *Minorități etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România 1956-1968*, Editura CRDE, Cluj, 2003, pp. 480-482.

II. Politica de „independență” și consolidarea puterii lui Ceaușescu în perioada 1964-1967

II.1. Moștenirea lui Dej

Decesul lui Stalin, în 1953, luptele pentru succesiune, iar mai târziu reformele introduse de Hrușciiov au condus la schimbări substanțiale în politica internă și externă a statelor din fostul bloc socialist. Conducerea majorității statelor socialiste s-a confruntat cu politica de destalinizare lansată de Hrușciiov, a trebuit să facă față conflictelor apărute în interiorul lagărului socialist și să gestioneze problemele de politică internă generate de aceste schimbări. Denunțând linia politică propusă de Hrușciiov, trei state ale blocului socialist – Iugoslavia, Albania și China – au ieșit pe rând, din 1958 până în 1963, din sfera de influență sovietică. Din cele trei, conflictul dintre Uniunea Sovietică și China avea miza cea mai importantă.¹⁶ Din cauza situației externe și efectelor pe care le produsese pe plan intern revoluția din Ungaria, PMR condus de Gheorghiu-Dej era pus în situația de a acționa pentru a-și menține poziția. În 1952, s-a încheiat lupta dintre diferitele facțiuni din PMR, luptă care s-a soldat cu înfrângerea „grupului moscovit” patronat de Ana Pauker și Vasile Luca, respectiv cu victoria direcției național/

---

¹⁶ Francois Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste*, Editura Polirom, Iași, 1998, pp. 140-157; Dan Cătănuș, „Divergențele româno-sovietice din C.A.E.R. și consecințele lor asupra politicii externe a României, 1962-1963”, în *Arhivele totalitarismului*, I, nr. 1-2/2005, pp. 68-81; Stelian Tănase, *Elite și societate. Guvernarea Gheorghiu-Dej 1948-1965*, Editura Humanitas, București, 1998, pp. 97-195.

patriote, condusă de Gheorghiu-Dej.¹⁷ În noua conjunctură internațională creată, partidul a considerat că, pentru a menține pe mai departe structurile de putere create în anii '50, este necesară continuarea procesului de destalinizare și distanțarea de conducerea sovietică ce promovase cooperarea mai strânsă în cadrul CAER, precum și consolidarea situației pe plan intern. Printre măsurile luate de puterea politică pentru crearea și menținerea stabilității interne s-au numărat intensificarea controlului și a vigilenței ideologice și diversificarea mijloacelor de propagandă și de mobilizare a maselor.

Pe linia distanțării de Uniunea Sovietică s-a urmărit obținerea retragerii trupelor sovietice staționate în țară. Ideea fusese lansată deja în 1955, cu ocazia retragerii trupelor sovietice din Austria, când partidul a cumpănit și chiar a propus conducerii sovietice retragerea trupelor și din România. Loialitatea față de Uniunea Sovietică de care a dat dovadă PMR în timpul revoluției maghiare din 1956, consolidarea politică pe plan intern, respectiv așezarea geografică favorabilă (România nu avea granițe comune cu nici un stat capitalist) erau argumente puternice în favoarea intenției formulate de conducerea de partid.¹⁸ Desființarea sovromurilor și plecarea consilierilor sovietici, în 1957, arată succesul reputat de conducerea partidului în ceea ce privește demersurile făcute în acest sens.¹⁹ Retragera trupelor sovietice din România a avut loc în 1958. Printr-o scrisoare din 17 aprilie, Hrușciiov informa CC al PMR următoarele: „[...] credem că nu mai este nevoie ca trupele sovietice să staționeze pe teritoriul Republicii Populare Române.”²⁰ Retragera Armatei

---

¹⁷ Robert Lewy, *Gloria și decăderea Anei Pauker*, Editura Polirom, Iași, 1999, pp. 168-189.

¹⁸ Ioan Scurtu (coord.), *România. Retragera trupelor sovietice. 1958*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1996, p. 43.

¹⁹ Sovromurile erau societăți mixte româno-sovietice înființate în 1945, cu scopul de a recupera datoriile de război ale României față de Uniunea Sovietică. Au fost înființate sovromuri în mai multe domenii ale economiei, cum a fi: industria petrolieră, industria lemnului, transporturi, sectorul bancar.

²⁰ Ioan Scurtu (coord.), *România. Retragera trupelor sovietice...* op. cit., p. 47.

Roșii a fost anunțată în data de 24 mai 1958, în cadrul unei întâlniri dintre țările Pactului de la Varșovia, organizată la Moscova. Retragera trupelor sovietice nu a fost doar un succes important pe plan simbolic, ci a însemnat și eliberarea României de povara economică pe care o presupunea întreținerea celor 35.000 de militari din armata sovietică.

Trăgând toate învățămintele din revoluția maghiară, pe plan intern, Dej a încercat să curme orice inițiativă, chiar și incipientă, care ar fi putut provoca în România evenimente similare. Vigilența ideologică a fost intensificată și o mare parte a grupurilor ori a persoanelor potențial periculoase, pentru sistem, a fost întemnițată. În același timp, a luat amploare și activitatea Securității. Scoțând în evidență acțiunea sa îndreptată împotriva lui Luca și Pauker în 1952, Dej a reușit să iasă neatins din procesul de destalinizare și inerenta schimbare de cadre. Profitând de oportunitățile ivite pe plan extern și intern, a avut posibilitatea să continue direcția de politică economică pe care o concepușe și chiar o inițiasse în anii precedenți. Conducerea profund stalinistă a partidului a continuat să proiecteze viitorul României în termenii industrializării forțate și ai controlului politic extrem al societății. Credița în industrializarea forțată de tip stalinist a condus și la divergențele dintre economia politică din România și cea din Uniunea Sovietică și din celelalte state socialiste (Cehoslovacia, RDG, Ungaria). În cadrul CAER, conducerea partidului român s-a opus cu vehemență construirii oricăror structuri economice suprastatale, ceea ce a sporit animozitățile româno-sovietice. Totodată, Dej a căutat să profite de ruptura dintre Uniunea Sovietică și China.²¹ Păstrând aparența neutralității, PMR

---

²¹ Ruptura chino-sovietică, de la sfârșitul anilor '50 și începutul anilor '60, pornise de la abordarea problemelor de interpretare a tezelor marxist-leniniste și de la problema influenței Uniunii Sovietice asupra celorlalte state din blocul comunist. Pentru detalii, vezi: Harry Hanak, „Foreign Policy”, în Martin McCauley (ed.), *Khrushchev and Khrushchevism*, Macmillan Press in association

și-a asumat rolul de mediator între cele două mari partide comuniste, creând astfel și posibilitatea distanțării sale și mai accentuate de Moscova.²² Întregul proces a culminat cu respingerea în 1964 a așa-numitului plan Valev și cu declarația CC al PMR.²³ Partidul a publicat un document intitulat *Declarație cu privire la poziția Partidului Muncitoresc Român în problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale*, în care a condamnat imixtiunea țărilor socialiste în politica internă a altor state socialiste. Documentul de partid spunea că nu există relații de subordonare sau supraordonare între diferitele partide comuniste și că nici un partid comunist nu-și poate impune opinia asupra altor partide comuniste. Fiecare partid comunist este liber să elaboreze propriile sale directive și direcție politică. Cel mai important capitol al declarației abordează problema independenței, autonomiei și suveranității statelor socialiste. Cu acest document, cunoscut ca „declarația de independență” a României, statul român și-a declarat, de fapt, independența în cadrul blocului socialist. Prin această declarație, PMR a transformat suveranitatea și autonomia din tabăra socialistă într-o doctrină internă.²⁴

---

with the School of Slavonic and East European Studies University of London, 1987, pp. 180-193.

²² Dan Cătănuș, „*Divergențele româno-sovietice ...*” op. cit., pp. 68-81.

²³ Proiectul sovietic de la începutul anilor '60, cunoscut sub denumirea de „Planul Valev”, propunea integrarea României, Bulgariei și a unei părți din Basarabia de azi într-o zonă agricolă unificată. Partidul a respins fără echivoc acest plan care, pe lângă faptul că periclita proiectele de industrializare ale partidului, ar fi transformat România într-un simplu furnizor de materie primă. Pentru detalii, vezi: Dennis Deletant, *România sub regimul comunist*, Fundația Academia Civică, București, 1997, pp. 121-123; Victor Frunză, *Istoria stalinismului în România*, Editura Humanitas, București, 1990, pp. 421-458.

²⁴ Alături de dorința de menținere a independenței sale în cadrul lagărului socialist, România a încercat, cât i-a permis puterea pe care o deținea în momentul respectiv, să evite situația în care ONU sau Curtea Internațională de Justiție de la Haga ar fi adoptat legi internaționale privind protecția minorităților. Membrii delegației române care au participat la ședința Consiliului ONU, din 1967, au fost atenționați, printr-o comunicare specială de

Defilare la Miercurea Ciuc în anii '60 (Muzeul Secuiesc Miercurea Ciuc)

Controlul ideologic strict și total exercitat asupra întregii societăți a fost contrabalansat de aceste măsuri populare de politică externă, iar mai târziu, de la începutul anilor '60, și de reconcilierea parțială cu societatea. Creșterea numărului de membri de partid a contribuit la consolidarea lui. Din aprilie 1962 până în decembrie 1964, numărul membrilor PMR a crescut cu nu mai puțin de 50%. Înscrierea de noi membri s-a apropiat de procente din perioada 1944-1948.²⁵ Datorită înscrierilor masive, s-a schimbat și structura socială a partidului. Acesta s-a orientat spre cooptarea intelectualilor din domeniul tehnic (ingineri, economiști) cu intenția de a crea o elită

---

partid, să se opună oricărei inițiative propuse în domeniul menționat. ANIC, fond CC al PCR Cancelarie, dosar 110/1967, f. 14.

²⁵ Profitând de conjunctura politică favorabilă, Partidul Comunist și-a multiplicat numărul de membri în perioada 1944-1948, după ce în anii ilegalității avea doar câteva sute de membri. După unirea cu Partidul Social Democrat, PMR număra 730.195 de membri. Despre fenomen, vezi: Ioan Chiper, „Considerații privind evoluția numerică și compoziția etnică a P.C.R., 1921-1952”, în *Arhivele totalitarismului*, nr. 6/1998, pp. 25-44.

nouă și loială cu ajutorul căreia să poată controla economia centralizată.²⁶

Serbarea zilei de 1 Mai la Târgu-Mureș, în 1960
(foto realizată de Marx József, Muzeul „Haáz Rezső” Odorheiu-Secuiesc)

Conducerea partidului s-a arătat deschisă și în relația cu statele occidentale. În 1959, vizita la Paris a lui Ion Gheorghe Maurer a spart gheața în relațiile franco-române. Conducerea partidului dorea, în primul rând, să-și îmbunătățească relațiile economice cu țările occidentale. De aceea, era dispusă să clarifice problemele ridicate de mai multe țări occidentale referitoare la plata unor daune

---

²⁶ Stelian Tănase, *Elite și societate...* op. cit., p. 195.

produse de naționalizarea din 1948. Reabilitarea politică și grațierea, din perioada 1963-1965, au fost două dintre cele mai importante inițiative implementate cu intenția de a promova reconcilierea socială parțială. Au fost eliberați în jur de 12.750 de condamnați din închisorile și coloniile de muncă ale epocii. Au fost reabilitați mai mulți scriitori, savanți, mai multe personalități publice care figurau pe listele negre ale partidului.²⁷

Utilizarea simbolurilor naționale și reinterpretarea istoriei au fost două elemente importante cu putere de mobilizare în încercarea partidului de a obține sprijinul societății. Conducerea lui a dat dovadă de un fler politic extrem de rafinat, reușind să capteze și să-și aproprie discursul național român, un discurs dinamic și de succes încă de la apariția sa, la mijlocul secolului al XIX-lea. Procesul a fost influențat și de alte teme similare apărute în blocul socialist. În istoria fiecărui stat socialist găsim momente de derapaj, alunecări de la internaționalism spre naționalism, sub diverse forme, unele chiar radicale, altele relativ moderate. Fenomenul, în majoritatea cazurilor creat de partidele comuniste respective, a fost unul general în lagărul socialist și poate fi explicat prin faptul că ideologia comunistă a avut un caracter utopic, iar regimurile comuniste nu au fost capabile să ofere oamenilor mai mult decât o situație materială medie, în cel mai bun caz.²⁸ Din 1957, ideea statului național unitar, alături de viziunea statului multinațional, începe să-și facă tot mai simțită prezența. Iată ce declarase Partidul Comunist al Uniunii Sovietice despre dezvoltarea națiunilor, la congresul de la Moscova, din 17-31 octombrie 1961: „În condițiile socialismului există două orientări interdependente cu privire la problema națională. În primul rând, observăm că fiecare națiune cunoaște o dezvoltare multilaterală vertiginoasă, au fost extinse drepturile unionale și

---

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ Lucian Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, Editura Humanitas, București, 2011, pp. 76-77.

drepturile republicilor autonome. În al doilea rând, sub drapelul internaționalismului proletar, națiunile socialiste se apropie tot mai mult una de cealaltă, crește influența lor reciprocă care contribuie la îmbogățirea fiecăreia dintre ele.”²⁹ Însă, alături de extinderea declarată a autonomiei naționale au apărut și tendințe puternice de omogenizare, care au culminat cu viziunea care consemna apariția omului nou, de tip socialist, sovietic (în termeni mai generali, comunist). „Au apărut trăsături spirituale comune la oamenii sovietici de diferite naționalități. Noile relații sociale sunt cele care au dat naștere acestor trăsături ce întruchipează cele mai benefice tradiții ale popoarelor Uniunii Sovietice.”³⁰

Apariția noului om de tip sovietic a fost asociată cu răspândirea tot mai largă a limbii ruse: „Trebuie arătat neapărat că popoarele care nu vorbesc limba rusă fac eforturi să învețe limba rusă, care a devenit practic cea de a doua limbă maternă a popoarelor Uniunii Sovietice, altele decât cele rusești, un mijloc util al înțelegerii reciproce între popoare.”³¹ De fapt, rusificarea sistemului de învățământ sovietic începuse deja în 1958, cu reforma școlară a lui Hrușciiov. Dispozițiile reformei au impus extinderea învățământului în limba rusă. În același timp, a fost retras dreptul republicilor membre de a introduce obligativitatea utilizării limbii locale în sistemul de învățământ propriu.³²

În anii 1961-1962, politica națională a fost scoasă de pe agenda politică și în Ungaria. În revista *Pártélet* (Viața de partid), Sándor Vendégh a afirmat că Ungaria și statele blocului sovietic au soluționat problema națională. Tot în această perioadă, în Cehoslovacia, Partidul Comunist a scos în evidență caracterul cehoslovac al societății. Deși se recunoștea caracterul distinct al

---

²⁹ *A Szovjetunió Kommunista Pártjának XXII. Kongresszusa [Congresul al XXII-lea al Partidului Comunist Sovietic]*, Editura Politică, București, 1962, p. 229.

³⁰ *Ibidem*, p. 424.

³¹ *Ibidem*, p. 230.

³² *Szesztay Ádám, Nemzetiségi kérdés a Kárpát-medencében...op. cit.*, p. 203.

ungurilor, discursul respectiv accentua legătura lor cu statul cehoslovac. Pe de altă parte, la începutul anilor '60, partidul a limitat sever autonomia slovacilor.³³

Influența sovietică devenea tot mai ștearsă în literatură, istoriografie și în general în viața culturală, lăsând tot mai mult loc elementelor naționale care puteau fi reconciliate cu tezele marxist-leniniste în forma lor reinterpretată. Fenomenul a contribuit la deschiderea unor supape de refulare în domeniul politic și cultural, ce fuseseră închise cu forța anterior.³⁴ În cercurile interne ale partidului și-a făcut apariția un curent antisovietic inimaginabil în anii '50. În același timp, referințele la trecutul național au început să apară tot mai frecvent în discursurile de legitimare a partidului. În alocuțiunea sa din 1964, rostită în fața unor „cercuri din interior”, în fața comitetului de partid al Ministerului de Interne, Alexandru Drăghici sintetiza punctul de vedere al partidului și sarcinile comuniștilor români, spunând: „Este adevărat că armata sovietică a avut un rol important în eliberarea țării. Dar ce cred, că va trebui să le sărutăm mâna toată viața în semn de recunoaștere? Ar fi asta o practică socialistă? [...] Cred că dragostea față de poporul din care faci parte, efortul pentru ridicarea nivelului de trai, lupta pentru industrializare și punerea bazelor economice ale socialismului este sarcina și obligația patriotică a fiecărui comunist din țara noastră.”³⁵

---

³³ *Ibidem*, pp. 213-233.

³⁴ Efectele deschiderii sesizabile a supapelor în practicarea controlului total au fost resimțite și în politica partidului în privința cenzurii. Pentru detalii, vezi: Gábor Györffy, „Sajtócenzúra a kommunista Romániában” [Cenzura presei în România comunistă], în *Regio*, nr. 3/2007, pp. 95-117; Klára Lázok, „Könyvkiadás és cenzúra az 1950-60-as évek Romániájában” [Editarea de carte și cenzura în România în anii 1950], în *Regio*, nr. 3/2007, pp. 117-147.

³⁵ Discursul lui Alexandru Drăghici rostit în fața comitetului de partid al Ministerului de Interne în ședința din data de 5.04.1964. Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (în continuare, ACNSAS), fond Documentar, dosar 197, f. 22.

Partidul și-a redefinit rolul și și-a rescris istoria, delimitându-se de conducătorii din perioada interbelică și postbelică, ce fuseseră loiali Moscovei. Această delimitare și distanțarea de epoca respectivă au însemnat, pe de altă parte, și includerea ideii de particularitate națională în practicile de legitimare bazate, până în acel moment, preponderent pe o perspectivă de clasă. „Dacă ne uităm mai atent la secretarii generali ai perioadei și la scopurile pe care le-au servit, nu putem decât să ne mirăm, cum a reușit partidul să crească pe atunci. De exemplu, unul din secretarii generali de partid a fost Boris Stefanov, descendent al unei familii de moșieri, el însuși proprietar de terenuri.³⁶ Iată cine a condus Partidul Comunist, și nu doar pentru că era bulgar, ci și pentru că a fost trimis de la Moscova de Dimitrov. Și mai era și Fóris³⁷, un trădător și mai multe elemente burgheze, rupte de popor, elemente străine fără legătură cu universul emoțional al poporului nostru. Secretari lași, care nici măcar nu vorbeau românește. De exemplu, Gorun, ucrainean de origine, care nu vorbea deloc limba română, sau Marcel, soțul Anei Pauker, care era fiul proprietarului ziarelor *Adevărul* și *Dimineața*. Iată ce elemente ne-au trimis și cei de la Comintern și cât de bine cunoșteau situația de aici, poporul român și în general, mândria poporului nostru.”³⁸ Noua politică de partid cu accente naționale era extrem de populară atât în rândul cadrelor de partid, cât și printre intelectuali.

Discursul național avea să capteze atenția majorității cadrelor cu origini țărănești sau muncitorești, socializate în perioada interbelică, pentru care acesta reprezenta garanția propășirii națiunii române. Un activist PMR de naționalitate română, activ în RMAM își amintește de această perioadă în următorii termeni: „Doar după declarația cu pricina putem vorbi de libertate în cazul României, în măsura în care se poate vorbi de o țară liberă în condițiile vremii.

---

³⁶ Boris Stefanov, lider comunist român de origine bulgară, secretar general al PCR între 1936-1940.

³⁷ Fóris István, lider comunist român de origine maghiară, secretar general al PCR între 1940-1944.

³⁸ ACNSAS, fond Documentar, dosar 197, f. 22.

Majoritatea românilor era de acord și sprijinea declarația. Era considerată o declarație de independență și într-adevăr așa și era. Eu mă aflam la Satu Mare. Organizam ședințe în cadrul cărora ne exprimam adevărul și întregul sprijin. Cu excepția celor care țineau foarte mult la Uniunea Sovietică, cum erau vechii ilegaliști. Ei ținea mult la doctrina conform căreia Moscova ar trebui să fie centrul universului. Cei mai mulți dintre ei erau evrei. Era sprijinită de toată populația și asta se resimțea puternic în toate domeniile vieții. Evreii erau sprijiniți de Moscova, așa că ei erau la putere și aici la noi acasă până la un moment dat.”³⁹

Așadar, până la finalul epocii Dej, se crease în România un model socialist particular care copia modelul stalinist sub aspectul exercitării puterii politice și sub aspectul economiei politice, dar care se îndepărta tot mai mult de discursul internaționalist, lăsând un spațiu tot mai amplu retoricii axate pe sentimentele naționale.

II.2. Consolidarea puterii. Națiunea socialistă - nașterea și interpretările unui concept

Nicolae Ceaușescu a fost ales prim-secretar al PMR în data de 22 martie 1965, la scurt timp după moartea lui Gheorghiu-Dej. Nicolae Ceaușescu s-a născut în Oltenia, la 26 ianuarie 1918, într-o familie săracă, cu 10 copii, el fiind al treilea dintre frați. La vârsta de 11 ani, a părăsit casa părintească și a plecat să muncească la București. S-a alăturat mișcării comuniste și a intrat frecvent în conflict cu autoritățile vremii. Și-a început cariera de activist de partid ocupând funcții în diferite organizații de tineret. În 1939, a fost ales secretar general al CC al UTC.

---

³⁹ Amintirile lui Gheorghe Grozaru, activist de partid în județul Satu Mare, iar mai apoi în județul Mureș. Interviuul a fost realizat în 2003 și se află în arhiva personală a autorului. Despre consecințele politice ale fenomenului, vezi și Viorel Rusu, „Aspecte privind impactul declarației din aprilie 1964 asupra organizației regionale Maramureș a PMR”, în *Analele Sighet* 9. Anii 1961-1972. Țările Europei de Est între speranțele reformei și realitatea stagnării, Fundația Academia Civică, București, 2001, pp. 518-530; Paul Niculescu Mizil, *O istorie trăită*, vol. I, Editura Enciclopedică, București, 2002.

În același an, a fost condamnat la trei ani de închisoare din motive politice. Între anii 1940-1944, a fost încarcerat. Perioada petrecută în penitenciarul de la Târgu Jiu a avut o importanță covârșitoare în viața lui, deoarece acum ajunge să cunoască mai bine importanți lideri de partid (Gheorghiu-Dej, Chivu Stoica, Ion Gheorghe Maurer etc.). După 1944, a ocupat mai multe funcții în partid. A fost secretarul Regiunii Oltenia, timp în care a lăsat să se întrevadă caracterul său impulsiv. La începutul colectivizării, a ocupat funcția de ministru adjunct la Ministerul Agriculturii. După epurările din 1952, Ceaușescu a devenit și membru al CC.⁴⁰ În perioada 1950-1954, a fost la conducerea secției organizatorice și a secretariatului CC, aspect extrem de util pentru cariera sa politică, fiindcă reușește să intre în legătură cu activiștii de vârf ai partidului și să-și construiască o clientelă pe care se va putea baza mai târziu.⁴¹

În 4-5 ani după preluarea puterii, Ceaușescu și-a înlăturat treptat toți adversarii politici și a creat condițiile de politică internă pe baza cărora a putut lansa o nouă direcție socială și economică. În 1965, are loc cel de al IX-lea Congres al PCR care marchează începutul unei noi perioade politice și ideologice.⁴² La congres, partidul lansase o serie de noi principii politice și economice. Hotărârea adoptată la congres marcase dispariția claselor exploatoare și victoria deplină a socialismului, ceea ce echivala cu trecerea României într-o nouă etapă a dezvoltării socialiste. S-a mai afirmat că partidul avea în vedere o reformă teritorial-administrativă a țării, sistematizarea satelor și îmbunătățirea conducerii în domeniul planificării economiei naționale.⁴³ Problema națională

---

⁴⁰ Florica Dobre (coord.), *Membrii CC al PCR. 1945-1989. Dicționar*, Editura Enciclopedică, București, 2004, p. 141.

⁴¹ Dennis Deletant, *România sub regimul comunist... op. cit.*, pp. 124-125; Pavel Câmpeanu, *Ceaușescu, anii numărătorii inverse*, Editura Polirom, Iași, 2002, pp. 241-292.

⁴² În 1965, PMR a revenit la vechea denumire de „PCR”.

⁴³ Alexandru-Murad Mironov, „Tot mai departe de Moscova. Politica externă a regimului Ceaușescu”, în *Arhivele Totalitarismului*, nr. 3-4 / 2002, pp. 228-255;

apare, la rândul ei, ca un principiu important în afirmația conform căreia statul socialist și națiunea socialistă vor fi cele ce vor asigura pe termen lung bazele dezvoltării societății socialiste.⁴⁴ Din perspectiva relației statului român cu minoritățile din țară, noutatea este dată de apariția conceptului de „națiune socialistă” și interpretările sale ulterioare, prefigurând transformarea ideii de națiune în România.

Primii ani după instaurarea lui Ceaușescu la conducerea țării au trecut cu elaborarea, respectiv propagarea noilor principii și directive ideologice propuse de Ceaușescu sau a celor încetățenite deja în timpul lui Dej. Printre directivele menționate se numără cele referitoare la întărirea bazei ideologice și punerea în aplicare a așa-numitei politici de independență, precum și la pregătirea treptată a transformărilor economico-administrative planificate în perioada anterioară. Noțiunea de națiune socialistă și interpretarea românească a conceptului, care însemna de fapt regândirea retoricii naționale lăsată moștenire de Gheorghiu-Dej, a devenit unul dintre cele mai importante elemente prin care se defineau multiplele relații dintre partid, stat, lagărul socialist și, nu în ultimul rând, naționalitățile din țară.⁴⁵

Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român 19-24 iulie 1965, Editura Politică, București, 1965, pp. 743-797.

⁴⁴ După moartea lui Dej, Ceaușescu dorea să organizeze cât mai repede cu putință următorul congres de partid pentru a clarifica noile raporturi de forțe și noile relații de putere constituite. Persoanele aflate pe lista vorbitorilor la congres erau, cu mici excepții, aceleași persoane care se adunaseră în jurul catafalcului lui Dej. Această similitudine confirmase noua structură a puterii politice, situație transmisă și opiniei publice odată cu derularea acestor evenimente. Congresul, la care au participat, în calitate de invitați, o serie de personalități comuniste de marcă (Brejnev, Deng Xiaoping, Ulbricht, Jivkov) a avut o dublă semnificație. Pe de o parte confirmase sub mai multe aspecte continuarea politicii de independență a lui Dej. Pe de altă parte, odată cu apariția noilor principii fundamentale (mai ales în domeniul economic), a reprezentat și primul moment important în procesul de consolidare a puterii lui Ceaușescu.

⁴⁵ Inspirat de tezele leniniste, modelul sovietic considera că toate naționalitățile trebuie să beneficieze de egalitate economică și culturală, pentru că aceasta va

În această nouă interpretare, problematica națiunii devenise extrem de complexă, cu semnificații multiple atât în plan intern, cât și pe plan extern. Interpretarea adecvată a noțiunii putea fi utilizată atât pentru întărirea „autonomiei” națiunii române în cadrul blocului socialist, dar și în politica față de naționalitățile din țară, pentru că redefinirea națiunii a avut un impact major asupra relației dintre majoritatea română și minoritățile naționale, precum și asupra viitorului, oportunităților, șanselor celor din urmă în cadrul statului socialist român.

Interpretarea noilor directive era complexă și delicată, angaja o serie de sensibilități, după cum reiese și din procesul verbal al dezbaterii din cadrul unei ședințe a Secției de Propagandă a PCR din 1966. Rupând cu tradiția anilor '50 și influența sovietică, documentul, intitulat *Orânduirea statului socialist. Înflorirea națiunii socialiste*.

---

duce la apropierea și înfrățirea popoarelor și la crearea unei identități comune. Societatea marxistă va produce o identitate cu totul nouă, va crea omul nou socialist, numit și *homo sovieticus*. Leniniștii nu utilizau noțiunea de asimilare, pentru că erau de părere că asimilarea este un proces caracteristic statelor capitaliste. În locul acesteia, au introdus noțiunea de *sliianie* (unificare, fuziune), având grijă să specifice că procesul se va derula la dorința naționalităților vizate. Conor Walker, *The national question in Marxist-Leninist theory and strategy*, Princeton University Press, 1984, pp. 201-208; Darell P. Hammer, „Russian nationalism and soviet politics”, în Joseph L. Noguee (ed.), *Soviet politics. Russia after Brezhnev*, Praeger Special Studies-Praeger Scientific, New-York, Westport, Connecticut, London, 1985, pp. 122-145.

În cadrul dezbaterilor din Uniunea Sovietică, referitoare la națiunea socialistă, s-a spus, legat de problema limbii, că limbile se apropie una de alta fără încetare, că și-au extins vocabularul și terminologia comună și că au reușit să se elibereze de arhaisme atât în privința structurilor gramaticale, cât și a vocabularului. Însă, limbile au parcurs un drum diferit și au avut o soartă diferită. Apare bilingvismul voluntar, iar utilizarea limbii națiunilor mai puternice devine dominantă. De fapt, limba rusă a fost cea care a întruchipat cea mai evoluată formă a internaționalismului cultural în cadrul Uniunii Sovietice plurinaționale. T. J. Burmiztrova, *A szocialista nemzet elmélete* [Teoria națiunii socialiste], Művelődésügyi Minisztérium Marxizmus-Leninizmus Oktatási Főosztálya, 1973, p. 42.

*Înfrățirea dintre poporul român și națiunile conlocuitoare*⁴⁶, propunea o nouă abordare a problemelor de politică națională, adică o redefinire a ideii de națiune și a procesului de construcție națională la români.⁴⁷ Națiunea și statul au rămas în continuare în centrul noului edificiu ideologic. În același timp, abordarea internaționalistă a devenit mult mai estompată.⁴⁸ În accepțiunea promovată de documentul propus spre dezbatere (dar și în cel aprobat și publicat ulterior), „națiunea este o comunitate umană formată pe baza legăturilor de natură lingvistică, teritorială, economică – și în consecință – spirituală stabilite între membrii ei. Ca atare, națiunea este un fenomen eminent social, fără nici un fel de caracter etnic sau rasial. Statul român este un stat național unitar. Alături de poporul român trăiesc în țară și alte grupuri, numite naționalități conlocuitoare. Aceste grupuri nu sunt formațiuni separate, ele trăiesc alături de poporul român în diferitele regiuni ale țării. Prezența naționalităților conlocuitoare nu schimbă cu nimic caracterul de stat-națiune al țării. Națiunea socialistă, contrar celei capitaliste, are o structură unitară, nu există clase sociale antagonice. Socialismul a contribuit la crearea unei noi culturi, cultura socialistă care, împreună cu alte schimbări, a eliberat energiile sociale refulate anterior.”⁴⁹ Noua directivă în problema națională recunoștea

---

⁴⁶ Documentul a fost elaborat la sfârșitul anului 1965 de grupul de lucru format din experții CC. Documentul, împreună cu amendamentele și modificările aduse în dezbateră din cadrul ședinței organizate de Secția de Propagandă, reprezintă poziția oficială a partidului în problematica națiunii socialiste.

⁴⁷ Chiar dacă dezvoltarea națiunii române era proiectată ținând cont de cadrele date de socialism și națiunea socialistă, noua definiție a scos în evidență anumite caracteristici particulare, specific românești. Abordarea se deosebea de teoriile elaborate de istoricul Mihai Roller, în anii '50, teorii care țineau să reliefeze elementul slav în evoluția națiunii române.

⁴⁸ Novák Csaba Zoltán, „Politica națională a PCR la sfârșitul anilor '60 și începutul deceniului următor”, în (Olti Ágoston-Gidó Attila red.) *Minoritatea maghiară în perioada comunistă*, Editura ISPMN, Cluj-Napoca, 2009, pp. 189-227.

⁴⁹ Proces-verbal al ședinței Secției de Propagandă a CC al PCR din 15 ianuarie 1966, în care s-au dezbătut anumite aspecte privind conținutul, ideologia și

existența naționalităților conlocuitoare, însă nega necesitatea acordării drepturilor colective pentru minorități. În aceeași ordine de idei, propagarea continuității daco-romane plasase minoritățile naționale în așa-numita categorie a nou-veniților, adică a celor care au venit și s-au așezat pe pământ românesc, ceea ce sugera crearea unei categorii de cetățeni de rangul doi. „Pe parcursul istoriei au venit alături de poporul român și alte popoare care s-au așezat aici. Aceste naționalități conlocuitoare, prezente de secole aici, alcătuiesc marea familie a României socialiste. Problema națională a fost rezolvată definitiv, s-a înfăptuit înfrățirea dintre români și celelalte naționalități. Constituția garantează drepturi egale pentru toți cetățenii țării în toate domeniile vieții. Națiunile conlocuitoare sunt libere să-și utilizeze limba maternă, dispun de un număr adecvat de publicații culturale...”⁵⁰.

Trebuie să scoatem în evidență două elemente importante ale dezbaterii din cadrul ședinței menționate. Membrii Secției de Propagandă a CC au încercat să elaboreze un material teoretic și metodologic care să constituie baza ideologică pentru politica de „independență”, respectiv pentru politica națională a partidului. PMR aplicase modelul stalinist atât pe plan extern, cât și pe plan intern, însă l-a interpretat în concordanță cu propriile interese politice. Un alt element important al dezbaterii a fost suveranitatea națională și inviolabilitatea granițelor naționale. Vorbitorii au respins categoric ideea creării unor organisme și instituții suprastatale. „Materialul să spună clar că, în spiritul tezelor marxist-leniniste, al internaționalismului și al victoriei socialismului, nu acceptăm nimic care să aducă atingere suveranității noastre naționale... nu acceptăm comisii și organizații suprastatale, divizarea teritorială a României și

---

propaganda referitoare la noțiunea de națiune socialistă. ANIC, fond CC al PCR Căminarii, dosar 180/1966, f. 172.

⁵⁰ *Ibidem*.

amestecul în treburile interne ale statelor etc.” sublinia, de exemplu, Ștefan Voicu.⁵¹

Privitor la definiția națiunii socialiste, participanții la ședință au căzut de acord asupra faptului că „națiunea socialistă română include toți locuitorii țării care lucrează pentru făurirea socialismului”⁵². Apartenența la națiunea socialistă ducea, în opinia participanților, la crearea unui mod de gândire comun, la o spiritualitate și cultură comună, care pe termen lung urmau să contribuie la omogenizarea mai accentuată a comunității. De exemplu, în opinia lui Ion Iliescu, conducătorul ședinței respective⁵³, era deja de notorietate în viața cotidiană că un maghiar din Arad avea mai multe lucruri în comun cu un român din Arad decât cu un maghiar din Ungaria.⁵⁴ În privința relației dintre națiunea socialistă română și naționalitățile conlocuitoare din țară, vorbitorii au considerat că practica acceptabilă e cea a integrării continue.⁵⁵ Totuși, a rămas deschisă întrebarea cum se va realiza integrarea propusă. La începutul ședinței, Valter Roman⁵⁶ era de părere că omogenizarea și integrarea trebuie discutate și negociate în mod identic în cazul fiecărei naționalități. „Nu putem avea soluții diferite pentru naționalități diferite. Să luăm, de exemplu, națiunea maghiară. Dacă ne ghidăm după prezent, am putea greși, pentru că națiunea a făcut parte din națiunea maghiară capitalistă. Întrebarea e ce schimbări istorice au apărut între timp? Nu putem afirma că

---

⁵¹ *Ibidem*, f. 4. Ștefan Voicu, membru al CC în perioada 1960-1984. În 1946, era redactor șef al *Scânteii*, organul de presă al PCR, iar mai târziu a devenit redactor șef la revista *Era socialistă*. Apoi, a devenit vicepreședintele Academiei de Științe Sociale și Politice.

⁵² *Ibidem*, f. 7.

⁵³ În perioada respectivă, Ion Iliescu era șeful Secției de Propagandă a PCR.

⁵⁴ ANIC, fond CC al PCR Cancelarie, dosar 180/1966, f. 34.

⁵⁵ Dezbaterile nu au clarificat înțelesul atribuit noțiunii de integrare. În multe cazuri, integrarea a fost asociată cu asimilarea.

⁵⁶ În perioada respectivă, Valter Roman era directorul Editurii Politice și membru al CC.

națiunea maghiară este parte a națiunii române. Este probabil ca într-un viitor mai apropiat sau mai îndepărtat aceste naționalități să formeze împreună națiunea socialistă română?⁵⁷ Această poziție a intrat în penumbră pe parcursul dezbaterii pentru că mai mulți vorbitori au subliniat faptul că integrarea diferitelor naționalități va avea loc în momente diferite. „Într-o perspectivă istorică mai largă, există fără îndoială un proces palpabil în privința creării națiunii socialiste omogene. Întrebarea este dacă o minoritate națională este sau nu membră a națiunii socialiste aflate în proces de constituire. Întrebarea trebuie diferențiată. Unele naționalități sunt deja membre ale națiunii într-o anumită măsură, altele încă nu sunt, dar se află într-un proces de integrare continuă. Există un proces de integrare chiar și în rândul populației maghiare compacte” – a conchis un participant.⁵⁸ Enunțul descria, de fapt, ritmul de asimilare a grupurilor minoritare cu populație mai puțin numeroasă din România (bulgari, turci, ucraineni, albanezi etc.). La începutul anilor '50, acestea nu mai aveau rețea de instituții culturale autonome cu excepția câtorva școli elementare și chiar mai puține școli generale.⁵⁹

„Patriotismul socialist” a fost cealaltă noțiune-cheie vehiculată în cadrul dezbaterii. Patriotismul socialist era considerat stâlpul de bază al creării conștiinței socialiste, element mobilizator al acestei conștiințe. În viziunea lui László Bányai, războaiele împotriva străinilor au avut un rol important în dezvoltarea națiunilor (de exemplu, războiul franco-englez). Patriotismul era considerat ingredientul care poate unifica o populație diversă, în cazul de față patriotismul socialist.⁶⁰ În procesul de creare a națiunii socialiste urma să se pună accentul pe existența trăsăturilor comune. De exemplu,

---

⁵⁷ ANIC, fond CC al PCR Cancelarie, dosar 180/1966, f. 10.

⁵⁸ *Ibidem*, f. 14.

⁵⁹ În 1948, învățământul în limba maternă a fost limitat drastic în cazul mai multor minorități naționale (turci, ucraineni, bulgari), acesta fiind practic redus la câteva grădinițe și școli generale.

⁶⁰ ANIC, fond CC al PCR Cancelarie, dosar 180/1966, f. 17.

trebuia întărită percepția României ca patrie comună a tuturor.⁶¹ În cele din urmă, vorbitorul a concluzionat că formarea națiunii socialiste române va fi un proces lung, iar diversitatea lingvistică va rămâne relevantă pentru mult timp.⁶² Toți cei care au luat cuvântul au fost de acord că problema asimilării nu poate fi ocolită în făurirea națiunii socialiste. „Încă un lucru, sunt de părere că în acest material trebuie să apară și problema asimilării ca proces istoric obiectiv... Cred că problema asimilării trebuie descrisă clar pentru propagandiștii noștri. Tovarășii, noi nu putem lucra în mijlocul populației maghiare fără a clarifica această noțiune. Nu cer maghiarilor să devină români, dar trebuie să vadă opinia noastră, că există un proces istoric în acest sens”, a declarat unul dintre cei mai activi participanți, Ștefan Voicu.⁶³

Majoritatea vorbitorilor au recunoscut realitatea asimilării în România, au înțeles că ea este o consecință inevitabilă a integrării, însă au căzut de acord că problema nu poate fi prezentată astfel în materialele de propagandă. „Am anumite dubii în legătură cu asimilarea. Știu că e un proces istoric obiectiv și trebuie abordat cu curaj, dar știm cu toții că are valențe ideologice importante. De aceea aș propune să utilizăm o terminologie diferită. Adică să descriem procesul istoric respectiv cu alți termeni. E o problemă tactică și n-aș crede că ar trebui să neglijăm problemele de ordin tactic în domeniul propagandei. Problema ar trebui abordată cu utilizarea termenilor de integrare și apropiere.”⁶⁴ De asemenea, au ajuns la consens și în altă problemă, mai precis în recunoașterea faptului că asimilarea trebuie abordată diferit în cazul fiecărei naționalități din țară, și chiar și în cazul diferitelor straturi sociale. László Bányai a sintetizat cele spuse, propunând un fel de expectativă tactică: „în ceea ce privește asimilarea, ar trebui să mai așteptăm. Trebuie să

---

⁶¹ *Ibidem*, ff. 26-27.

⁶² *Ibidem*.

⁶³ *Ibidem*, f. 8.

⁶⁴ *Ibidem*, f. 14.

distingem între diferitele naționalități și diferitele grupuri sociale din comunitățile naționale, pentru că există diferențe între țăranul care are tradiții și un orașean... Există asimilarea naturală, mai cu seamă la grupurile etnice mai puțin numeroase care nu au o cultură proprie. Turcii și tătarii au limbă maternă, dar nu au cultură proprie”.⁶⁵ Într-un final, a fost acceptată ideea națiunii socialiste ca finalitate istorică, dar părerile au fost împărțite în privința derulării procesului în timp și spațiu social. Adepții retoricii naționale mai radicale (Ștefan Voicu, Ion Iliescu) doreau un proces mai rapid, mai controlat, însoțit de o prezență propagandistică mai semnificativă, în timp ce alții (Valter Roman, László Bányai) au fost mai nuanțați în interpretarea procesului, plasând-l totodată într-un orizont temporal mai lung.

Argumentele vehiculate în această dezbatere au abordat noțiuni cheie (suveranitate, integrare, națiune socialistă, cultură socialistă, omogenizare, asimilare) care, ulterior, au apărut regulat în reprezentarea direcției de politică internă, respectiv externă a țării. În privința politicii externe, ideea acceptată de toți a fost necesitatea continuării politicii de independență. În privința relației națiunii majoritare și a naționalităților, putem spune că interpretarea termenului de națiune socialistă și a noțiunilor asociate (integrare, asimilare, omogenizare), în contextul inevitabilei apropieri între popoarele din țară, a constituit o bază ideologică pentru omogenizarea socială, economică și culturală a societății, dar pe termen lung avea să însemne omogenizare etnică pentru comunitățile minoritare din țară. „Naționalitățile au parcurs calea schimbărilor sociale, economice și culturale la fel ca națiunea română. Este important că dezvoltarea națiunii române și a naționalităților conlocuitoare e așezată pe baze comune. Și viața culturală a românilor și a naționalităților stă pe baze comune, ele traduc mesaje ideatice identice. Apropierea românilor și a naționalităților va fi tot mai evidentă în următoarea etapă a

---

⁶⁵ *Ibidem*, f. 18.

dezvoltării socialiste, se va făuri o nouă cultură comună. De aceea este important să oprim izolaționismul național”.⁶⁶

Dezbaterea din interiorul partidului demonstrează, o dată în plus, că definirea teoretică a formării națiunii socialiste pe termen lung negase legătura strânsă dintre naționalități și națiunile-mamă (națiunile de origine) și luase în calcul asimilarea diferențiată a minorităților (în funcție de ritmul și gradul de asimilare), amestecând noțiunea de asimilare cu cea a integrării.⁶⁷ Teoria națiunii socialiste, alături de interpretările sale, a continuat să fie unul dintre instrumentele de legitimare importante ale regimului Ceaușescu.⁶⁸ Componenta etnică a omogenizării a devenit mai pregnantă în anii '80, însă națiunea socialistă și omogenizarea au apărut în tandem încă de la începutul anilor '70. „În țara noastră, pe baza dispariției exploatării omului de către om, în raport cu nivelul dezvoltării socialiste, în măsura în care dispar diferențele dintre anumite categorii sociale, și cu întărirea alianței dintre muncitori, țărani și intelectuali și cu celelalte pături sociale ale populației, cu apropierea dintre sat și oraș, se omogenizează și societatea, se dezvoltă și se înalță pe culmi tot mai înalte națiunea socialistă. Înțelegerea procesului, încurajarea ei conștientă face parte integrantă din lupta noastră pentru făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate și pentru crearea condițiilor pentru trecerea treptată la comunism. Acționăm în spiritul creator al marxism-leninismului, doar dacă abordăm rolul națiunii socialiste din această perspectivă.”⁶⁹

Întărirea eșalonului doi din partid și câștigarea încrederii și a loialității cadrelor acestuia a făcut parte din politica de partid promovată

---

⁶⁶ *Ibidem*, f. 173.

⁶⁷ *Ibidem*.

⁶⁸ I. Rădulescu, „A nemzet fejlődése a szocializmusban” [Evoluția națiunii în socialism], în *A Román Kommunista Párt politikájának időszerű problémái*, Editura Politică, București, 1966, pp. 179-207; Tudor Bugnariu, „A szocialista nemzet”, în *Korunk*, nr. 9/1969, pp. 1323-1329.

⁶⁹ *A szocialista nemzet* [Națiunea socialistă], Editura Politică, București, 1972, p. 77.

de Ceaușescu. El a dorit să arate cadrelor din eșalonul doi că partidul are nevoie de ei, că îi va mobiliza și le va da noi sarcini și chiar a intrat în contact direct cu unii dintre ei. Era modul de operare a lui Ceaușescu pe care îl aplicase și în anii '60, în cazul activiștilor de partid care activau în zone locuite de maghiari. Vizita conducerii la cel mai înalt nivel al PCR, în frunte cu Nicolae Ceaușescu, în Regiunea Mureș Autonomă Maghiară, din data de 12-13 august 1965, poate fi interpretată ca parte integrantă a politicii naționale promovate de Ceaușescu.⁷⁰ Vizita a fost importantă pentru lansarea publică a terminologiei și noțiunilor dezbătute la Congresul al IX-lea. Regiunea locuită compact de maghiari, alături de români (mai mult de 60% din populație era maghiară), era spațiul ideal pentru lansarea propagandei privind noile direcții în abordarea problemei naționale. Scenariul evenimentului a fost întocmit precis, iar în alocuțiunile liderilor centrali și locali de partid își făcuseră deja apariția noțiunile de ideologie, articulări retorice introduse la Congresul al IX-lea și dezbătute ulterior în diferite ședințe, fie că temele abordate erau de natură socială, economică sau națională (legătura strânsă dintre poporul român și națiunile conlocuitoare în trecut și în prezent, eliminarea antagonismului de clasă, investițiile economice de tip socialist, ori momentele, figurile cheie și motivele „redescoperite” ale istoriei naționale a românilor).⁷¹ În ultima zi, vizita a continuat la Palatul culturii din Târgu Mureș, unde s-a prezentat și s-a discutat pe marginea

---

⁷⁰ Membrii mai importanți ai delegației de partid au fost: Nicolae Ceaușescu, Mihály Gere, János Fazekas, Virgil Trofin, Emil Bodnăraș, Alexandru Drăghici. ANIC, fond CC al PCR Cancelarie, dosar 104/1966, f. 2. Delegația a ajuns în satul Botorca de lângă Târnăveni, în data de 12 august 1966. Aici, a fost primită de Nicolae Vereș, prim-secretarul RMAM, și László Bránis, președintele Comitetului Executiv al regiunii. Vizita de două zile s-a derulat în ritm alert. Conform programului stabilit, delegația a vizitat mai multe orașe importante și câteva comune din regiune: Târnăveni, Iernut, Târgu Mureș, Reghin, Gheorgheni, Bălan, Miercurea Ciuc, Izvoru Mureșului, Sânmartin, Odorheiu Secuiesc. Vizita a fost importantă pentru evaluarea generală a situației și a situației din teritoriu. Experiența acumulată va fi menționată frecvent ca referință în dezbaterile ulterioare referitoare la problema națională.

⁷¹ *Ibidem*, ff. 176-178.

planurilor de dezvoltare a orașului pe termen lung. Vizita s-a terminat cu discuții personale cu cadrele din regiune, după care participanții au vizionat un program cultural, au luat cina și au ciocnit la o masă comună.⁷²

Nicolae Ceaușescu în Biblioteca Teleki de la Târgu Mureș, în compania lui Fazekas János și Sütő András, 1966 (foto realizată de Marx József, Arhiva Institutului Istoriei Politice Budapesta)

---

⁷² Organizarea și derularea ceremoniei de primire, întâlnirea cu Ceaușescu și omagierea lui fuseseră experiențe de neuitat pentru Iuliu Moldovan, conducătorul Secției de Cultură a regiunii. Interviu cu Iuliu Moldovan, realizat la data de 2004, aflat în arhiva personală a autorului.

Nicolae Ceaușescu în vizită la Miercurea-Ciuc
(Muzeul Secuiesc Miercurea-Ciuc)

Delimitarea stridentă de anumite elemente ale moștenirii lăsate de Dej, „demascarea erorilor și abuzurilor” conducerii din trecut a partidului au fost elemente importante în consolidarea puterii lui Nicolae Ceaușescu. Înlăturarea unor lideri de rang înalt, apropiați lui Dej (de exemplu, Alexandru Drăghici), atenția aparent îndreptată spre societate, relaxarea ideologică nu au schimbat esența regimului. Sporirea bunăstării economice a ameliorat, însă, simțitor climatul social general și disponibilitatea societății de a se mobiliza. Începând din 1965, interesul aparent față de anumite probleme particulare ale comunității maghiare a dezghețat oarecum atmosfera glacială caracteristică politicii naționale promovate în ultima parte a epocii Dej (1958-1964). Deși evita în continuare să recunoască existența intereselor particulare ale naționalităților, conducerea partidului a reacționat la anumite probleme legate și de ideologie, și de transformarea societății. În 1965, se înființează o comisie, pe lângă CC, care avea să se ocupe de problemele naționalităților. Printre

membrii ei îi găsim pe András Sütő și Lajos Takács.⁷³ Deși sarcina principală a comisiei era găsirea unor soluții la problemele generale ale întregii societăți (propaganda anticlericală, interpretarea și transmiterea ideologiei de partid publicului țintă), înființarea comisiei a creat posibilități pentru abordarea mai multor probleme – ulterior chiar și în discuții personale cu membrii conducerii superioare de partid – care păreau imposibil de abordat în epoca Dej: învățământul profesional, inscripții bilingve, reacțiile exagerate ale organelor de putere la așa numitele „manifestări naționaliste” venite din comunitatea maghiară și pedepsele drastice aplicate în aceste cazuri etc.⁷⁴

În 1966, răspunzând unor plângeri înaintate în acest sens, s-a dispus verificarea activităților de la instituțiile de învățământ superior din Cluj și Târgu Mureș. Nu s-a renunțat la sistemul de învățământ bilingv introdus după comasarea instituțiilor la Cluj și, din 1962, la Târgu Mureș, dar s-au ameliorat anumite excese evidente ale sistemului. De exemplu, Ministerul Învățământului, printr-o dispoziție separată, a permis lui Lajos Csögör să predea în continuare în limba maghiară și a dispus trimiterea la Cluj a unei comisii care să verifice situația materiilor predate în ambele limbi.⁷⁵ Totodată, au angajat noi cadre didactice pentru a accelera „îmbunătățirea calității” învățământului în limba română și au propus desființarea secției de istorie și limbă maghiară de la universitatea din Târgu Mureș.⁷⁶

---

⁷³ Pe baza surselor de arhivă de care dispunem la ora actuală, se pare că această comisie a existat până la înființarea, în 1968, a Consiliului Oamenilor Muncii de Naționalitate Maghiară. Raportul ambasadorului Ungariei, József Vince, despre problemele naționalităților din România, București, 29 septembrie 1965. Vincze Gábor, *Történeti kényszerpályák...* op. cit., p. 278.

⁷⁴ András Sütő a fost cel care a ridicat aceste probleme la o ședință a comisiei în 1966. Stenograma procesului verbal despre ședința comisiei responsabile cu munca politică efectuată în rândul naționalităților conlocuitoare. ANIC, fond CC al PCR Cancelarie, dosar 180/1966, ff. 48-71.

⁷⁵ *Idem*, fond CC al PCR, Secția Propagandă și Agitație, dosar 7/1966, ff. 1-3.

⁷⁶ *Ibidem*.

A fost continuată transformarea socialistă a țării, însă nu sub egida internaționalismului sovietic, ci în conformitate cu discursul național, conștiința socialistă și patriotismul român proaspăt elaborat. Contrar politicii promovate anterior, începând din a doua jumătate a anilor '50, conducerea partidului a permis, din nou, integrarea politică a naționalităților cu propria lor elită și acompaniată de utilizarea limbii materne. De fapt, cu scopul de a eficientiza munca de propagandă, nu doar a permis, dar în anumite cazuri, a dispus chiar acest tip de „integrare comunitară”. „În cazul instituțiilor unde lucrează și germani și maghiari educația UTM și de partid va trebui efectuată de propagandiști care cunosc limbile respective, astfel încât participanții la procesul de învățământ să poată vorbi în limba lor maternă. Până la data de 1 octombrie 1965, comisiile regionale, de raion și orășenești vor lărgi comunitățile de lectori, activiști și propagandă ale organizațiilor de masă prin includerea comuniștilor din rândul naționalităților conlocuitoare” – se arată într-una dintre directivele CC al PCR⁷⁷.

---

⁷⁷ *Idem*, fond CC al PCR Secția Organizatorică, dosar 27/1965, f. 25.

III. Anii deschiderii și ai posibilităților. 1968 și ecourile primăverii de la Praga

III.1.a. Impactul reformei administrative din 1968 asupra politicii PCR față de minoritatea maghiară

Reforma administrativă, din 1968, a făcut parte din planul politico-economic elaborat și realizat de noua conducere de partid. Prin desființarea sistemului regiunilor și înființarea unor structuri administrative mai mici, se urmărea crearea unui sistem economic mai eficient și, totodată, o mișcare sau o schimbare în cadrul vechii elite politice. În acest amplu proces de restructurare și reorganizare, vrând nevrând, partidul s-a izbit și de problema națională, mai ales în cazul zonelor locuite în proporții mari (și) de minorități, de exemplu în cazul fostei Regiuni Mureș Autonome Maghiare.

Primul proiect a împărțit țara în 35 de județe, cu 20 de municipii.⁷⁸ După declarațiile de partid, în realizarea proiectului, au fost luate în considerare condițiile economice și geografice ale diferitelor regiuni, componența etnică a populației, tradițiile culturale și istorice. În privința componenței etnice a noilor județe, în afară de județul Ciuc-Odorhei, în fiecare județ ar fi existat o populație românească absolut majoritară. În mai multe județe din Transilvania ar fi existat o populație minoritară cu un procentaj destul de ridicat.

---

⁷⁸ Despre elaborarea proiectului, vezi: Novák Csaba Zoltán, „Pregătirea reformei administrative și problema națională în România”, în *Hegemoniile trecutului. Evoluții românești și europene. Profesorului Ioan Chiper la 70 de ani*. Curtea Veche, București, 2006, pp. 397-399.

Tabel 1.

Județe propuse	Suprafață kilometru la pătrat	Populație	Români	Maghiari	Germani	Altele	Procentajul minorităților
Arad	7735	483 649	348 356	74 368	43 519	17 406	28%
Brașov	6109	476 252	340 912	90 190	39 210	5940	29%
Ciuc-Odorhei	7459	364 196	19 125	342 044	333	2694	95%
Cluj	9390	798 794	597 316	191 461	1759	8258	27 %
Crișana	8035	665 656	430 192	217 149	1090	17 225	36%
Mureș	7918	626 327	318 910	271 834	21 938	13645	49%
Satu-Mare	4242	348 977	194 185	147 433	4133	3226	45%
Sibiu	5915	425 333	304 862	109048	97 167	4256	29%
Timiș	9087	616 841	391 288	73 827	108 479	43 247	37%

Proiectul, acceptat de conducerea de partid și de comitetele de muncă, a fost prezentat opiniei publice la 14 ianuarie 1968. Scopul declarat era de a solicita părerile populației privind modificările administrative. Organizatorii campaniei au avut la îndemână toate mijloacele posibile (auto, călăreți, avioane) pentru a duce la bun sfârșit împărțirea organelor de presă, a hărților și a diferitelor pancarte. Distribuirea materialelor de propagandă a fost urmată de prezentarea și analiza propunerilor de către activistul de partid în comunitățile locale.⁷⁹

În timp ce în cazul reformelor administrative anterioare (1950, 1952) majoritatea populației era condamnată la pasivitate, noua metodă folosită de conducerea de partid a permis, chiar dacă într-un anumit cadru bine controlat, manifestarea opiniei personale în unele cazuri, cum ar fi: apartenența unei comune la un județ sau altul, desemnarea reședinței de județ sau a unui municipiu și chiar propunerea de noi județe. Prin intermediul organelor locale, cetățenii puteau transmite dorințele lor către conducerea centrală prin diferite căi: memorii scrise, individuale sau colective și prin rezultatele voturilor de la diferite ședințe. Această relativă deschidere a conducerii de partid, putem afirma, a făcut posibil într-un fel retrăirea sentimentului liberei exprimări. Rapoartele organelor locale arată că cetățenii din diferite localități nu erau mulțumiți cu planurile prezentate. După momentul apariției oficiale a noilor planuri de reformă, s-au făcut mii de observații și propuneri, în unele zone fiind totalmente influențate de elita locală ce urmărea să-și păstreze sau întărească anumite poziții.

În perioada 14 ianuarie-9 februarie, organele centrale ale partidului au înregistrat 10.606 de propuneri colective și individuale. În frunte s-a aflat Bucureștiul, cu 1.720 de propuneri. În acest clasament urmează fosta Regiune Crișana cu 1.784, Argeșul cu 720, Brașovul cu 366 de propuneri. Probleme mai des discutate au fost, de exemplu: Călărași nu este propus ca reședință de județ, în loc de Vaslui, Bârlad să fie

---

⁷⁹ ANIC, fond CC al PCR Secția Organizatorică, dosar 4/1968, f. 8.

reședință de județ, reînființarea județului Muscel, reședința județului Maramureș să fie la Sighet, Sfântu Gheorghe să aparțină de județul Brașov și nu de Harghita și invers.⁸⁰ În propunerile cetățenilor și a elitelor locale a mai apărut ideea înființării județelor Mehedinți, Covasna și Brăila. Pentru a canaliza tensiunea acumulată, conducerea de partid a organizat adunări populare pentru a se cunoaște părerea majorității cetățenilor. În localitățile unde s-au ivit situații mai deosebite, s-au deplasat reprezentanți din conducerea superioară de partid și de stat.

Acest spirit de manifestare relativ liberă a opiniei personale a generat și acțiuni considerate „nesănătoase” de conducerea partidului. La 17 februarie, „în mai multe locuri din orașul Sighet, în întreprinderi și pe străzi, la hărțile afișate au început să se facă corecturi, demarcându-se cu creioane colorate din limitele județului Maramureș teritoriile raioanelor Sighet și Vișeu.”⁸¹ În anumite regiuni, pregătirea reformei administrative a adus la suprafață și sentimentul național. „Gruia Bazil, avocat din Cluj s-a exprimat că organizarea propusă este bună pentru faptul că se desființează Regiunea Mureș-Autonomă Maghiară, care era o pată pe harta țării”.⁸² Tot de la Cluj, organele locale au raportat că Gherbanovschi Constantin, funcționar IRA Cluj, a spus că „nu-l interesează noua hartă deoarece nu cuprinde județele din Basarabia”.⁸³

La începutul lunii februarie, Comisia Centrală pentru coordonarea reformei administrative și conducerea de partid au analizat propunerile sosite și au decis eventualele modificări care au fost prezentate publicului în 10 februarie 1968. Dintr-un raport către Comitetul Central, reiese că în orașele Brăila, Turnu Severin (260 de participanți), Zalău, Odorhei (390 de participanți), Sfântu Gheorghe, Miercurea Ciuc (220 de participanți) și Orșova au fost organizate adunări cu activul de partid în legătură cu propunerile privind

---

⁸⁰ *Ibidem*, f. 10.

⁸¹ *Ibidem*, f. 22.

⁸² *Ibidem*.

⁸³ *Ibidem*, f. 26.

organizarea județelor și a municipiilor, la care au luat parte membri ai birourilor comitetelor regionale și orășenești respective, membri ai comitetelor executive ale sfaturilor populare raionale și orășenești, secretari ai comitetelor de partid și cadre de conducere din marile întreprinderi, activiști de partid și ai organizațiilor de masă. Secretarii comitetelor regionale de partid au făcut scurte prezentări în legătură cu măsurile stabilite de Conferința Națională a partidului privind îmbunătățirea organizării administrativ-teritoriale a țării, referindu-se pe larg și la propunerile și sugestiile făcute de oamenii muncii de înființare a noi județe și municipii. La aceste ședințe s-a adus la cunoștința participanților faptul că propunerile făcute de cetățenii din aceste orașe și raioane cu privire la înființarea județelor Brăila, Mehedinți, Sălaj și Covasna au fost soluționate în mod favorabil. Aceste decizii luate au fost întâmpinate cu satisfacție de către comunitățile respective.⁸⁴

Noile propuneri și schimbări au cauzat însă și frustrări și nemulțumiri în anumite localități. Cel mai renumit caz era Miercurea Ciuc, unde populația revoltată, instigată și de elita locală speriată de posibilele pierderi de poziții, a ieșit pe străzi pentru a-și manifesta nemulțumirea față de posibila mutare a reședinței de județ de la Miercurea Ciuc la Odorhei.

Problema minorităților naționale, deși nu constituia factorul cel mai important, nu putea fi neglijată nici în procesul de pregătire a reformei administrative, mai ales în zonele unde populația maghiară era majoritară. Cel mai elocvent caz, din acest punct de vedere, a fost împărțirea administrativă a fostului Ținut Secuiesc, fosta Regiune Autonomă Maghiară. Până la modificările administrative din 1950, această regiune era împărțită în patru județe: Mureș-Turda, Odorhei, Ciuc și Trei-Scaune. În 1950, sistemul județelor a fost desființat. Pană în anul 1952, Secuimea era împărțită între Regiunea Mureș (raioanele Mureș, Sângeorgiu de Pădure și Gheorgheni) și Regiunea Stalin, cu centrul la Brașov (raioanele Ciuc, Odorhei, Sfântu Gheorghe, Târgu

---

⁸⁴ *Ibidem*, f.132-134.

Secuiesc). În 1952, a fost înființată Regiunea Autonomă Maghiară cu o populație majoritar maghiară. Cu ocazia modificărilor administrative din 1960, raioanele Sfântu Gheorghe și Târgu Secuiesc au ajuns din nou la Regiunea Brașov. Restul regiunii a rămas în unitatea administrativă denumită Regiunea Mureș Autonomă Maghiară.

Pe baza primului proiect, Ținutul Secuiesc ar fi fost împărțit între județele Mureș și Ciuc-Odorhei, în așa fel, încât cea mai mare parte a regiunii, 7.459 kilometri pătrați ar fi ajuns în componența ultimului, numit și „județul mare secuiesc”. În componența acestui județ secuiesc ar fi intrat raioanele: Gheorghieni, Ciuc, Odorhei, Sfântu Gheorghe și Târgu Secuiesc. Ca reședință de județ, a fost stabilit orașul Miercurea Ciuc, localitate cu o poziționare centrală, dar mai mică decât Sfântu Gheorghe sau Odorheiu Secuiesc. Acest județ secuiesc ar fi cuprins o populație cu un număr de 364.196 de locuitori, cu o majoritate absolută maghiară, de 95% (342.044 de locuitori).

Discuțiile s-au purtat în jurul a două probleme cheie, una administrativă și una economică. Esența primei probleme era dacă se va realiza unitatea administrativă a Ținutului Secuiesc, iar a doua problemă se referea la starea dezvoltării economice a acestei regiuni, și anume în ce măsură va beneficia unitatea de investiții economice.

Analizând stenogramele și discuțiile ședințelor de pregătire, putem delimita trei tipuri de argumentări: unele pentru restabilirea județelor anterioare anului 1950, altele în favoarea proiectului județului secuiesc în forma extinsă și respectiv împotriva acestuia. Într-o primă fază, mai mulți membri ai conducerii de partid, între care Gheorghe Apostol, Leonte Răutu, Gheorghe Maurer, Chivu Stoica, János Fazekas și Nicolae Ceaușescu însuși au susținut ideea județului secuiesc. Susținătorii proiectului au adus ca argument nevoile comune ale populației maghiare din zona respectivă și faptul că realizarea acestui județ ar fi un pas important în politica națională a partidului. Gheorghe Apostol afirma: „Și din punct de vedere național cred că procedăm bine cu acest județ Ciuc-Odorhei. Trebuie să apreciem faptul că s-a găsit o soluție care va

satisface populația maghiară. Mici rectificări mai sunt necesare”.⁸⁵ Opozanții proiectului, Iosif Banc, Militaru Aldea, Virgil Ioanovici și alți membri ai comitetelor de muncă, au adus argumente economice și au cerut ca raioanele Sfântu Gheorghe și Târgu Secuiesc să fie alipite județului Brașov. Ei s-au bazat pe motivul că aceste raioane, din punct de vedere economic, se leagă de orașul Brașov. În discuțiile pregătitoare Ceaușescu a protejat ideea județului secuiesc, subliniind însă faptul că argumentația opoziției este justă, menținând astfel posibilitatea unei modificări a acestui proiect: „Sigur că ar fi normal ca Sfântu Gheorghe și poate Târgu Secuiesc să treacă la județul Brașov, însă în propunerile făcute s-a pornit de la ideea ca să ținem seamă și din punct de vedere național, să creăm condiții ca secuimea să fie într-un singur județ.”⁸⁶ Astfel, liderul PCR nu a prezentat acest proiect în nici o cuvântare ca fiind unul definitiv, reținând faptul că există păreri contradictorii chiar și în sânul populației maghiare privind viitorul acestei regiuni.⁸⁷ Până la stabilirea verdictului final, se contura și o posibilitate ca populația din regiune să-și poată manifesta opinia: „Sunt câteva obiecțiuni chiar la locuitori și până la urmă urmează să stabilim cu asentimentul locuitorilor, pentru că trebuie să asigurăm și presă și școli în limba maternă, trebuie să avem vedere de toate”.⁸⁸

Argumentele aduse de Alexandru Drăghici în timpul discuțiilor constituie un segment aparte al procesului de pregătire a reformei administrative. Liderul marcant din conducerea PCR a propus reanalizarea sistemului administrativ dinainte de 1950. Potrivit propunerii lui

---

⁸⁵ ANIC, fond CC- PCR Cancelarie, dosar 189/1967, f. 10.

⁸⁶ *Ibidem*, dosar 190/1967, f. 6.

⁸⁷ Károly Király, în jurnalul lui, susține că conducerea raionului Târgu Secuiesc (Domokos Szász, József Stemmer, József Németh, Gyula Bede, Lajos Sylvester, Ernő Fábrián, Géza Benedek) era de partea înființării unui mare județ secuiesc, iar conducerea raionului Sfântu-Gheorghe (secretarul raional Károly Sántha) a optat pentru Brașov. În acest timp, elita locală din Brașov a exercitat un intens lobby pentru a obține aceste două raioane. Király Károly, *Nyílt kártyákkal* [Cu cărțile deschise], Nap Kiadó, Budapest, 1995, p. 22.

⁸⁸ ANIC, fond CC-PCR Cancelarie, dosar 190/1967, f. 2.

Drăghici, ar fi trebuit păstrate toate județele viabile ale acestei perioade. După părerea sa, crearea unui singur județ secuiesc ar fi întărit pericolul de formare a unui ghetou artificial și se declara împotriva tuturor deciziilor constituirii unor structuri artificiale: „După părerea mea, în mod cu totul nejust am lipit de Raionul Târgu-Secuiesc trei comune cu populație românească de la întorsătura Buzăului, ca să îmbunătățim compoziția raionului. Eu sunt de părere să nu facem artificii. Dacă vrem să terminăm cu ghetoul acesta, să luăm măsuri să-l industrializăm.”⁸⁹

La 15 și 27 decembrie 1967, au avut loc noi ședințe cu consultarea comisiilor de istorie și de filologice, unde au fost discutate toate proiectele și propunerile privind formarea județelor.⁹⁰ La aceste ședințe, reprezentanții comisiilor și-au expus părerile privind modificările propuse. Propunerile cele mai numeroase se refereau, în general, la aspecte mai puțin importante, ca denumirea județelor și eventual mici modificări teritoriale. Academicianul Virgil Ioanovici era în favoarea limitării numărului denumirilor slave, respectiv desființarea proiectului privind județul Sălaj și a „așa numitului județ secuiesc”. Istoricul Constantin Daicoviciu a propus reluarea denumirilor istorice. În privința problemei naționale, trebuie menționate discuțiile privind viitorul Ținutului Secuiesc. Delegații Aldea, Adelionovici și Dingher au susținut mutarea raioanelor Târgu Secuiesc și Sfântu Gheorghe la județul Brașov, motivând propunerea lor prin legăturile economice dintre acestea și orașul Brașov.⁹¹

Cea mai importantă discuție în privința pregătirii reformei administrative a avut loc la 30 decembrie 1967. Este vorba despre o ședință a Comitetului Executiv la care au participat, pe lângă membrii conducerii de partid, și membrii comitetelor de muncă și primii secretari regionali. Scopul declarat al acestei ședințe era definitivarea proiectului propus de conducerea de partid. Tot în această ședință au avut loc și discuții în

---

⁸⁹ *Ibidem*, dosar 189/1967, f. 5.

⁹⁰ *Ibidem*, dosar 178/1967, f. 1-13.

⁹¹ *Ibidem*.

centrul cărora se afla problema dezvoltării economice a Ținutului Secuiesc. Argumentele mai sus menționate au fost susținute mai vehement. Drăghici a susținut, în continuare, ideea de reînființare a județelor Trei Scaune, Mureș, Ciuc și Odorhei.⁹² Insista că, până în acest moment, partidul a neglijat conștient dezvoltarea economică a acestei regiuni, în pofida faptului că dezvoltarea economică ar fi putut constitui un pas important în rezolvarea problemei naționale.⁹³ Considera că efectul economic negativ al orașului Brașov asupra raioanelor menționate ar putea fi diminuat prin investiții economice substanțiale în orașele secuiești din împrejurime. „Cred că la Sfântu Gheorghe, dacă vom face obiective economice, desigur că se va dezvolta și oamenii vor rămâne acolo și nu vor veni neapărat la Brașov, pentru că nu altceva îi împinge la Brașov, ci faptul că la Târgu Mureș nu am dezvoltat suficient, cum nu am făcut nici la Ciuc anumite obiective. Acestea sunt propriile noastre insuficiențe, pe care trebuie să le exprimăm în mod critic”.⁹⁴ Drăghici a criticat, în continuare, politica partidului față de minorități, care după părerea sa, a tratat superficial această problemă, neglijând de fapt realitatea existentă în zonele secuiești. Succesele partidului în problema națională erau numai aparente, toate informațiile privind realitatea din zonele locuite de minorități fiind superficiale și fără fond. „De exemplu, am fost cu tovarășul Ceaușescu în această regiune în vizită. Populația ne-a primit foarte bine, pot să spun că mai bine chiar decât în alte regiuni. De fapt, eu nu am fost în multe vizite, dar aici s-a făcut o primire foarte caldă. În timpul vizitei am poposit la Sânmartin, unde este o populație compactă maghiară. Eu n-am cunoscut un lucru: când tovarășul Ceaușescu a vorbit, nu s-a tradus, iar oamenii aceștia nu au înțeles nimic, pentru că nu știau o boabă românește. Despre lucrul acesta am aflat ulterior. Mă întreb: de ce nu ne-am informat mai bine,

---

⁹² *Ibidem*, dosar 191/1967, f. 9-11.

⁹³ *Ibidem*.

⁹⁴ *Ibidem*, f. 34.

pentru că nu are nici o valabilitate dacă se vorbește și oamenii aceștia nu înțeleg nimic”.⁹⁵

Afirmațiile lui Drăghici au stârnit nemulțumiri atât în tabăra susținătorilor județului secuiesc mare, cât și în tabăra opozanților. Ideea de reîntoarcere la structurile dinaintea anului 1950 a fost respinsă în unanimitate. Chivu Stoica era de părere că tratarea separată a problemei Secuimii ar stârni sentimente dușmănoase și naționaliste în rândurile populației majoritare „...pentru că dacă am face mai multe județe s-ar crea un prilej de discuții, pentru că avem și alte localități unde este o populație compactă maghiară și s-ar pune întrebarea de ce numai acolo s-au făcut mai mult județe”.⁹⁶ Un alt argument împotriva afirmațiilor lui Drăghici era faptul că, după părerea opozanților, despărțirea Secuimii în mai multe județe ar avea drept urmare înființarea unor structuri neviabile din punct de vedere economic. Conducerea de partid a respins totodată și afirmația privind neglijarea intenționată a problemei naționale, cauzând astfel tensiune între Drăghici și ceilalți lideri de partid.

Conducerea de partid aliniată lui Ceaușescu, inclusiv maghiarul Fazekas, a respins ferm acuzațiile lui Drăghici, aducând ca argument situația economică similară a altor regiuni din țară. La sfârșitul ședinței, Drăghici a rămas total izolat, toate propunerile sale fiind respinse. După acest moment, discuțiile privind problema minoritară s-au concentrat în jurul unui singur punct, și anume dacă va exista un județ mare secuiesc sau dacă această regiune va fi împărțită între județele Mureș, Ciuc-Odorhei și Brașov. La sfârșitul acestei discuții, împotriva marelui județ secuiesc s-a pronunțat un singur participant, în persoana lui Iosif Banc, care aducea, pe lângă argumentele economice, și pe cele de politică națională: „specificul acestei naționalități maghiare nu ar trebui să fie un criteriu de bază”.⁹⁷ Liderii de partid care au luat cuvântul după Banc nu considerau un pericol real înființarea acestui județ. Spre

---

⁹⁵ *Ibidem*, f. 35.

⁹⁶ *Ibidem*, f. 18.

⁹⁷ *Ibidem*, f. 14.

exemplu, Leonte Răutu nu vedea pericolul izolării acestei regiuni, dimpotrivă, considera înființarea acestui județ o realizare remarcabilă în politica națională a partidului ce va îmbunătăți imaginea țării în opinia internațională.⁹⁸

Un alt moment important al ședinței a fost cuvântarea singurului participant maghiar la această ședință, și anume János Fazekas. Acesta și-a conceput discursul într-un ton moderat. A luat o poziție favorabilă față de proiectul cu 35 de județe, incluzând și „județul mare secuiesc” și față de necesitatea rezolvării problemei naționale în spiritul învățaturii marxist-leniniste. Înființarea unui județ mare în Ținutul Secuiesc ar garanta în continuare atitudinea favorabilă a maghiarilor din România, argumenta Fazekas. Era împotriva afirmațiilor lui Iosif Banc, potrivit cărora problema minoritară nu ar trebui luată în considerare în acest proces de reformă administrativă. „Eu am legături foarte strânse cu populația maghiară și cunosc această atmosferă bună care este acum acolo și trebuie să păstrăm această atmosferă, această frăție de luptă”.⁹⁹ În continuare, Fazekas a acordat dreptate lui Drăghici despre situația dezastruoasă din punct de vedere economic în Secuime, dar nu s-a alăturat acuzațiilor lui Drăghici, afirmând că există condiții asemănătoare și în alte regiuni din țară. Ca reședință de județ, el a propus orașul Odorhei, ca centru vechi al Secuimii cu tradiție istorică și culturală. În locul denumirii Ciuc-Odorhei, a propus denumirea de Harghita, după numele muntelui, simbol al acestei regiuni.¹⁰⁰

Comitetul Executiv a acceptat propunerile lui Fazekas, după concluziile finale ale lui Ceaușescu. În privința împărțirii și denumirii noilor județe, tradiția istorică trebuie respectată într-o oarecare măsură, dar trebuie neapărat subordonată planurilor viitorului, afirma liderul de partid. El recunoștea de asemenea faptul că, în cazul Secuimii, sunt unele probleme economice, dar nu le considera unice. Pentru orașele

---

⁹⁸ *Ibidem*, f. 23.

⁹⁹ *Ibidem*, f. 26-29.

¹⁰⁰ *Ibidem*.

din această regiune a propus investiții în viitor.¹⁰¹ Participanții la ședință au acceptat de comun acord propunerea celor 35 de județe cu posibilitatea unor mici modificări ce pot surveni în viitor.

Ziarul central al Regiunii Mureș Autonome Maghiare a publicat următoarea declarație oficială a partidului privind problema națională și reforma administrativă: „Scopul nostru a fost respectarea prevederilor Constituției Republicii Socialiste România privind drepturile tuturor cetățenilor, privind întărirea sentimentului de înfrățire între toți muncitorii țării, indiferent de apartenența națională. (...) În acele regiuni unde pe lângă populația românească trăiesc și naționalități conlocuitoare se vor garanta toate drepturile de a folosi limba maternă în administrația de stat, în școli și în viața culturală”.¹⁰²

III. 1. b. Cazul secuiesc: înființarea județului Covasna, Odorhei versus Miercurea Ciuc

Un caz aparte în discuția privind viitorul administrativ al teritoriului secuiesc a fost problema celor două raioane, Sfântu Gheorghe și Târgu Secuiesc, cu o populație majoritară maghiară care aparțineau Regiunii Brașov. Până în anul 1950, aceste două raioane au fost incluse în fostul județ Trei Scaune, înființat în 1876, cu centrul la Sfântu Gheorghe. Între 1950-1952, au aparținut Regiunii Brașov, iar în 1952, în urma modificărilor administrative, au fost incluse în Regiunea Autonomă Maghiară. Schimbările survenite în politica internă a PMR au avut ca urmare desființarea RAM și trecerea acestor două raioane la regiunea Stalin (Brașov). Populația maghiară din această zonă considera această manevră a partidului ca o tendință de a rupe teritorii cu majoritate maghiară pentru a schimba compoziția etnică a diferitelor unități administrative. Nostalgia după RAM, după „mica Ungarie stalinistă”, din anii 1960, era încă destul de vie, mai puțin la unele cadre care dețineau poziții mai importante în Brașov.

---

¹⁰¹ *Ibidem*, f. 36-40.

¹⁰² Vörös Zászló, 1968/11.

Astfel, când au apărut primele vești despre reforma administrativă și despre planurile partidului privind viitorul acestei regiuni, spiritele s-au încins foarte repede. Vestea creării județului Ciuc-Odorhei, cu centrul la Miercurea Ciuc, a pus în mișcare nu numai elita de partid și pe cea intelectuală, ci și majoritatea populației. Așa cum am pomenit mai sus, nostalgia după RAM era încă vie, dar alte probleme, poate și mai importante, erau poziția și posibilitățile regiunii în structurile viitorului județ. Era de știut faptul că noua conducere de partid considera viitoarele județe drept motoarele noii politici de industrializare și de dezvoltare regională. Viitorul „mare județ secuiesc” ar fi cuprins vechile teritorii secuiești, fără zona Mureșului. Aceste raioane ale fostei RAM erau zone cu un potențial economic redus, cu orașe cu câteva mii de locuitori. Centrul de județ propus, Miercurea Ciuc, avea, în 1966, 8.459 de locuitori, Sfântu Gheorghe - 20.768, Odorheiu Secuiesc - 15.901, Târgu Secuiesc - 8.872 și Gheorgheni - 132.004 de locuitori.¹⁰³ Orașul Sfântu Gheorghe și zona lui erau mai bine dezvoltate și multora nu le-a convenit alegerea Ciucului ca reședință de județ, un oraș mai mic și, în condițiile vremii, mai greu de ajuns la el. „De ce nu poate să fie Sfântu Gheorghe reședință de județ, că doar se știe că este cel mai mare oraș, că aici își are reședința așa zisul muzeu secuiesc, teatrul, iar planul producției globale anuale al orașului depășește suma de 400 milioane lei?”, întreba un intelectual din Sfântu Gheorghe, într-o scrisoare adresată lui János Fazekas.¹⁰⁴

Planul inițiat din Brașov și susținut și de unii membri din CC, potrivit căruia cele două raioane din sudul secuimii (Sfântu Gheorghe și Târgu Secuiesc) să rămână la Brașov, a stârnit reacții și mai vehemente. Potrivit documentelor și bibliografiei cercetate, conducerea din Brașov, susținută de conducerea de partid din orașul Sfântu Gheorghe, milita

---

¹⁰³ Mai amănunțit, vezi Árpád, E. Varga, *Erdély felekezeti és etnikai statisztikája* [Statistica confesională și etnică a Transilvaniei], Pro Print Könyvkiadó, Budapest-Csíkszereda, 1998.

¹⁰⁴ A Politikatörténeti Intézet Levéltára [Arhiva Institutului de Istorie Politică, în continuare AIP], Budapest, Fondul Personal Fazekas Janos (în continuare FPFJ), Cutia nr. 10, dosar 3. f. 2.

pentru introducerea celor două raioane în structurile viitorului județ Brașov. Argumentul principal era cel economic, și anume gravitatea economică a acestor localități spre Brașov. Pentru o mare parte a populației și a elitei culturale locale, interesul tradițional, etnic (rămânerea maghiarilor din zonă într-o singură structură administrativă) prescria însă orice altă propunere. Astfel, propaganda pornită din Brașov, susținută și de unele cadre maghiare din Sfântu Gheorghe, motivate de păstrarea vechilor poziții, a urmărit atragerea a cât mai multor oameni în favoarea proiectului lor. Potrivit documentelor oficiale, primele ședințe în uzine și localități i-au favorizat pe cei din Brașov. „Numeroși locuitori din orașul Sf. Gheorghe susțin ca localitatea lor să aparțină județului Brașov, în cazul că nu se constituie județul Sf. Gheorghe”, raportează Bucureștiului, la 18 ianuarie, Comitetul Regional din Brașov.¹⁰⁵ Pe parcursul lunii ianuarie, rapoartele de acest gen soseau încontinuu din Brașov. „Unii locuitori din comunele Chilieni, Ghitfalău, Arcuș, Valea Crișului, Bodoc din raionul Sfântu Gheorghe solicită să aparțină de județul Brașov, fiind mult mai aproape de reședința acestuia decât de Miercurea Ciuc.”¹⁰⁶ „La organele de partid și presa locală din Regiunea Brașov, s-au primit 75 de scrisori cu aproape 3.500 semnături din localitățile Covasna, Brateș, Dalnic, Sfântu Gheorghe prin care se solicită ca acestea să aparțină de județul Brașov”.¹⁰⁷ „În ziua de 26 ianuarie a.c. în orașul Sfântu Gheorghe s-au ținut șase adunări (la textila Oltul, Fabrica de țigarete, spital și CEC) pentru lămurirea unor probleme în legătură cu reorganizarea administrativ-teritorială a țării. Au participat 1115 salariați dintre care 87 au luat cuvântul. Cerându-li-se părerea asupra problemei ridicate, 870 persoane s-au declarat pentru trecerea orașului la județul Brașov, 160 pentru rămânerea lui la județul Harghita, 50 au cerut ca orașul să devină municipiu, iar 35 s-au abținut”.¹⁰⁸ „La 1 februarie în Raionul Târgu

---

¹⁰⁵ ANIC, fond CC al PCR Secția Organizatorică, dosar 4/1968, f. 20.

¹⁰⁶ *Ibidem*, f. 25.

¹⁰⁷ *Ibidem*, f. 56.

¹⁰⁸ *Ibidem*, f. 80.

Secuiesc s-au mai ținut 12 adunări. Peste 100 de cetățeni din satele Brateș, Telechia, Pachia, Albiș, Surcea și Peteni s-au pronunțat pentru județul Brașov. Un număr de peste 940 participanți din satele Tamașfalău, Leț, Dalnic, Zăbala, Tava și Bită au solicitat să aparțină de județul Harghita.” „La cele 7 adunări ținute în zilele anterioare în raionul Sf. Gheorghe, la care au participat peste 1000 de locuitori din localitățile Chilieni, Coșeni, Arcuși, Reci și Ghitfalău au solicitat să aparțină de județul Brașov, iar cei din Valea Crișului și Călnic de județul Harghita”.¹⁰⁹

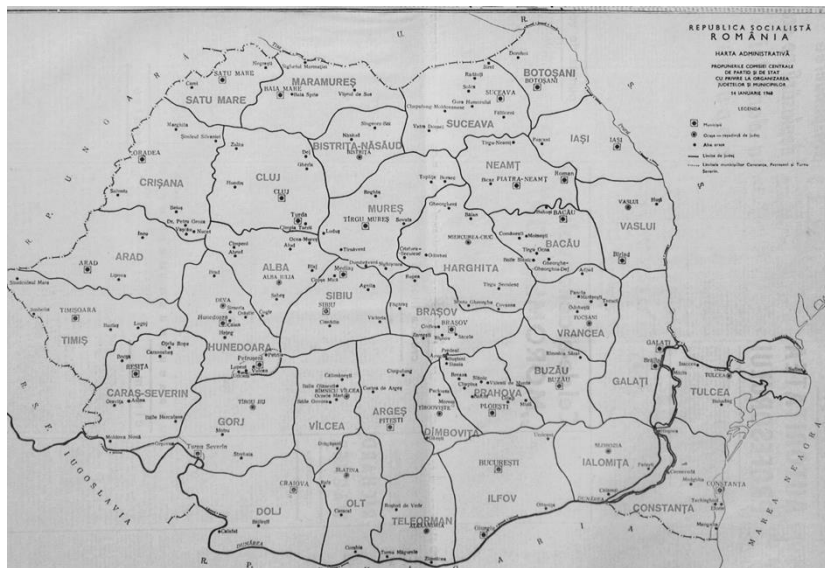
Citind aceste rapoarte am putea trage concluzia că adepții județului Brașov erau majoritari și reprezentau voința locuitorilor din zonă. Analizând însă, și alte tipuri de izvoare (interviuri, scrisori și cereri din fondul personal al lui János Fazekas), luând în considerare viitoarea decizie a lui Ceaușescu de a nu lăsa pe cele două raioane la Brașov, putem observa că în rândul populației s-a dezvoltat o mișcare destul de puternică împotriva Brașovului. Mai mulți intervievați susțin că adunările organizate de organele de partid erau de multe ori manipulate, subordonate intereselor elitei de partid din Brașov și Sfântu Gheorghe. Oamenilor, de multe ori intimidăți, le era „sugerat” să voteze în favoarea Brașovului sau opoziției pur și simplu nu erau lăsați să-și exprime părerea.¹¹⁰ János Fazekas, într-un interviu, a povestit că spiritele erau foarte încinse în zonă și el a fost trimis de Ceaușescu pentru a calma situația. „Am primit atunci niște informații despre neregulile comise la adunări, că erau cazuri când au fost aduși oameni din afara localității respective pentru a vota. Am avut un om de încredere, Ernő Fábíán, un agronom care noaptea în taină a trecut prin Oituz și mi-a arătat toate documentele, mi-a transmis toate informațiile despre cele întâmplate în Trei Scaune. Și atunci m-a chemat la el Ceaușescu și m-a rugat să mă duc acolo și să liniștesc pe oameni”.¹¹¹

---

¹⁰⁹ *Ibidem*, f. 98.

¹¹⁰ Mai amănunțit, vezi. B. Kovács András, *Szétszabdalt Székelyföld* [Secuimea destrămată], Editura Mentor, Târgu Mureș, 2006. Interviuri cu: Árpád Czíkó, Lajos Szyéveszter, Ernő Fábíán.

¹¹¹ Sarány István-Szabó Katalin, *Megyecsinálók* [Făuritori de județe], Státus Könyvkiadó, Csíkszereda, 2001, pp. 18-19.

Hartă cu varianta județului secuiesc

Delegația de la Miercurea Ciuc la Congresul al X-lea
(Muzeul Secuiesc Miercurea Ciuc)

Este de știut faptul că, în perioada adunărilor, mai mulți intelectuali maghiari, scriitori, redactori, ziariști, oameni de teatru din zonă au depus o bogată activitate pentru a opri alipirea celor două raioane la județul Brașov. Pentru transmiterea cererilor, într-o primă fază, au ales axa Hajdú-Sütő-Fazekas. Győző Hajdú și András Sütő, mai ales ultimul, erau scriitori renumiți și respectați nu numai în cercurile intelectuale maghiare, ci și în cele românești. Erau oameni de literatură care, încadrându-se în mecanismele regimului, erau respectați și în viața politică. Deci, mesajul celor din Sfântu Gheorghe și Târgu Secuiesc trebuia să ajungă astfel la János Fazekas, care, la rândul lui, trebuia să-l transmită lui Ceaușescu. Din scrisoarea celor doi, reiese că și conducerea de partid din orașele Sfântu Gheorghe și Brașov a exercitat anumite presiuni la unele persoane mai importante. „Directorul adjunct al teatrului, Balázs Bákai, a fost chemat la comitetul de partid unde tovarășa Éva Sándor l-a rugat ca să ceară în scris includerea orașului Sfântu Gheorghe în județul Brașov. După ce Bákai nu a acceptat, a fost rugat ca să recruteze pentru acest scop pe actorul Gyula Fekete și pe regizorul András Völgyesi. Bákai a refuzat însă și această tentativă”.¹¹² Tot în această scrisoare a fost menționat și faptul că, în mai multe cazuri unde opoziția „proiectului Brașov” se pregătea să ia cuvântul, adunările pur și simplu nu au fost ținute.¹¹³ Intelectualii din Sfântu Gheorghe au transmis în continuare că mai mulți oameni s-au plâns în oraș de faptul că șefii din uzine îi presează să voteze în favoarea Brașovului.”¹¹⁴ Au mai fost auzite zvonuri potrivit cărora Brașovul a promis oamenilor introducerea gazelor, canalizare și un salariu mai mare.¹¹⁵ Cei doi au mai menționat că i-au informat despre aceste

---

¹¹² AIP, FPFJ, cutia nr. 8, dosar 3, f. 2.

¹¹³ *Ibidem*, f. 3.

¹¹⁴ *Ibidem*.

¹¹⁵ *Ibidem*.

evenimente pe Károly Király și Sándor Koppándi, trimișii partidului în această zonă.

Un alt grup de intelectuali din Sfântu Gheorghe a adresat o scrisoare direct lui János Fazekas, rugându-l pe acesta să intervină la Ceaușescu.¹¹⁶ Ei cereau ca cele două raioane discutate să rămână la județul Harghita și, în cadrul acestui județ, orașului Sfântu Gheorghe, chiar dacă nu va fi reședință, să i se acorde un rol conducător. În continuare au menționat: „...cei care se agită în favoarea Brașovului cred că modificările administrative astfel nu vor afecta pozițiile lor și locurile lor de muncă. Sunt unii care se tem că noua conducere a județului nu va oferi noi locuri de muncă și pun toate speranțele în vechile legături cu Brașovul, lăsând de o parte interesele comunității”.¹¹⁷

În cursul lunii ianuarie, s-au pus în mișcare și intelectualii din orașul Covasna, cerând lui Fazekas să intervină în cazul a câtorva comune care urmau să fie incluse în județul Brașov. Cererea lor a fost bine întemeiată și documentată: „Este vorba de comunele: Comandău, Zagon, Boroșneu, Păpăuți și Aninoasa. Noi propunem anexarea acestor comune la județul Harghita pe următoarele considerente:

1. Din punct de vedere geografic aceste comune, ca și Covasna fac parte din bazinul Râului Negru, centrul lor natural fiind Covasna....

2. Bazinul este locuit în mare majoritate de același popor, deci etnografic este motivată anexarea la județul Harghita.

3. Tradițiile, istoria, cultura acestui popor sunt comune, ele fiind legate cu mii și mii de fire de celelalte comune din fostul raion Târgu Secuiesc...

---

¹¹⁶ *Ibidem*, cutia nr. 10, dosar 3. f. 1-5. Scrisoarea din ianuarie 1968 a fost semnată de: Veress Dániel scriitor, Berde Zoltán profesor, Valkó Ernő poet, Birtalan Ibolya profesor, Cz. Enikő profesor etc.

¹¹⁷ *Ibidem*.

4. Din punct de vedere economic, comunele propuse la județul Brașov, cu toate căile feroviare și de comunicație, formează un integru cu cele din Covasna, făcând parte toate din centrul industrial forestier creat încă în prima jumătate a secolului trecut... etc".¹¹⁸

În afară de intelectuali, și-a exprimat părerea și populația din unele sate afectate de reforma administrativă. Astfel, la 19 ianuarie, mai mulți locuitori din satul Tamașfalău, raionul Târgu Secuiesc, au redactat o scrisoare către conducerea de partid, în care au cerut ca satele mai sus amintite să rămână în județul Harghita.¹¹⁹

În cazul Covasnei, în afară de problema economică, a fost exploatată și problema națională. În haosul creat de pregătirile reformei, a ieșit la suprafață și neîncrederea reciprocă dintre locuitorii maghiari și români din zonă. Mai mulți activiști care militau pentru județul Harghita au fost învinuiți de separatism. O mare parte a locuitorilor români dorea apartenența la Brașov, iar maghiarii din zonă considerau această manevră ca o tendință de a diviza regiunea secuiască și continuarea „jafului economic” practicat de centrul din Brașov. De exemplu, în comuna Zăbala, spiritele s-au încins cu ocazia adunărilor cu populația localității. „În timpul discuțiilor au fost auzite anumite expresii din partea participanților. Unii locuitori de naționalitate română în repetate rânduri au afirmat că: nu ne lăsați, trăim în România și aceștia își bat joc de noi... Din partea unor locuitori de naționalitate maghiară în special femei s-au auzit în mai multe rânduri afirmații ca: își bat joc de maghiari, acest pământ este maghiar, nu mergem de aicea”.¹²⁰

În urma acestor evenimente, a devenit destul de clar că o mare parte a populației din cele două raioane nu dorea să aparțină de județul Brașov. Pe baza propunerilor populației, a intelectualilor din zonă și prin implicarea elitei politice maghiare, a început să se contureze planul unui nou județ în jurul nucleului raioanelor Sfântu

---

¹¹⁸ *Ibidem.*

¹¹⁹ *Ibidem*, f. 18-21.

¹²⁰ *Ibidem*, dosar 5. f. 1.

Gheorghe și Târgu Secuiesc. Aceste cereri au fost transmise conducerii de partid care, până la urmă, a decis înființarea județului Covasna. Astfel, în data de 10 februarie, într-un raport al CC, a apărut știrea că viitorul județ Covasna, cu reședința la Sfântu Gheorghe, urmează să cuprindă localitățile din raioanele Sfântu Gheorghe și Târgu Secuiesc, precum și unele comune din raionul Ciuc.¹²¹ Explicația oficială era următoarea: „Înființarea acestui județ vine în întâmpinarea dorinței exprimate în numeroase scrisori, precum și în adunările ținute în perioada dezbaterii propunerilor comisiei centrale, de marea majoritate a oamenilor muncii români, maghiari și de alte naționalități care trăiesc și muncesc în această parte a țării. S-au avut de asemenea în vedere legăturile tradiționale care s-au statornicit în decursul anilor între cetățenii din aceste localități care și înainte au fost un județ. În cadrul politicii generale a partidului și statului nostru de dezvoltare multilaterală economică și social culturală a tuturor județelor, se vor deschide noi perspective și localităților din această parte a țării. Înființarea județului Covasna are o importantă semnificație politică, constituind aplicarea consecventă a principiilor democrației noastre socialiste”.¹²²

Primele vești primite în legătură cu înființarea unui nou județ cu numele Covasna au fost întâmpinate cu un entuziasm de nedescris în cele două raioane amintite. La 11 februarie, din orașul Sfântu Gheorghe, organele de partid raportau următoarele: „Printre cei 17 tovarăși care au luat cuvântul la adunarea ce a avut loc la Sfântu Gheorghe, Zoltán Hegyi, directorul Uzinelor textile Oltul, Constantin Stanca, secretar al comitetului raional de partid, Zoltán

---

¹²¹ ANIC, Fond CC al PCR Secția Organizatorică, dosar 4/1968, f. 132-134. Din documentele privind reorganizarea Securității în județele nou înființate, știm precis că, la 29 ianuarie, județul Covasna încă nu figura în noul proiect de structură a Securității. Înființarea acestui județ a devenit certă numai la data de 13 februarie chiar și pentru organele Securității. ACNSAS, fond Documentar, dosar 88/1968, vol. 1. f. 39-124.

¹²² ANIC, fond CC al PCR Secția Organizatorică, dosar 4/1968, f. 132-134.

Székely, directorul muzeului din acest oraș, au relevat justa rezolvare a problemelor deosebit de importante care frământă pe locuitorii din raioanele Sfântu Gheorghe și Târgu Secuiesc, angajându-se să muncească cu sârguință pentru înflorirea viitorului județ, să militeze pentru întărirea continuă a frăției dintre români și maghiari”.¹²³ Acceptarea finală a acestei variante a avut loc la 14 februarie 1968, în ședința plenară a PCR, la care au participat și secretarii consiliilor județene provizorii. Tot în cadrul acestei ședințe, a fost hotărâtă crearea județelor Sălaj și Mehedinți și separarea Brăilei și Galațiului în două județe.¹²⁴

Un alt punct al plenarei, din 14 februarie 1968, trata o problemă inedită până în acel moment. La vestea că centrul județului Harghita va fi mutat la Odorhei, în orașul Miercurea Ciuc au izbucnit manifestări de stradă la care au participat câteva mii de oameni. În varianta județului „Harghita mare”, orașul Miercurea Ciuc era desemnat ca reședință de județ. Singurul atu al Ciucului era poziționarea centrală și infrastructura feroviară. Rivalitatea dintre Miercurea Ciuc și Odorheiu Secuiesc era bine cunoscută pentru toți locuitorii acestei regiuni. La vestea pregătirii reformei administrative, cei din Odorhei, în spate cu trecutul de „anyaváros” (orașul mamă) și „anyaszék” (scaunul mamă) al Odorheiului și cu eventualul sprijin din partea lui Fazekas, originar din fostul județ Odorhei, au început demersurile pentru a obține titlul de reședință de județ.¹²⁵ Încercările celor din Odorhei de a obține titlul de reședință de județ se pot atesta și documentar. În 12 decembrie 1967, mai mulți intelectuali din oraș au trimis o scrisoare de cinci pagini lui Fazekas pentru a-i cere sprijinul. Pentru a justifica cererea lor, semnatarii au prezentat mai multe avantaje ale orașului Odorhei. Tradiția istorică a orașului, poziționarea centrală și dezvoltarea

---

¹²³ *Ibidem*.

¹²⁴ ANIC, fond. CC PCR Cancelarie, dos. 21/1968, f. 7.

¹²⁵ În evul mediu, Scaunul Odorhei a îndeplinit rolul de „scaun mamă”, o funcție care însemna că orașul era un fel de centru al scaunelor secuiești (centru administrativ, aici se întruneau trupele din armata secuiască).

economică erau punctele forte ale cererii. „Pe parcursul istoriei, Odorheiul a fost scaunul și orașul mamă în Ținutul Secuiesc. Aici a avut reședința șeful administrației secuilor, căpitanul secuilor, aici se rezolvau toate problemele juridice ale secuilor, aici se ținea ștampila și arhiva, în acest oraș s-au ținut lustrele armatei și tot în acest oraș au avut loc adunările legislative. Din punct de vedere geografic, Odorhei este poarta între zona de munți și de câmpie.”- subliniau semnatarii.¹²⁶ După ei, chiar și condițiile meteorologice predestinau pe acest oraș de a fi reședință de județ.¹²⁷ Dezvoltarea infrastructurii orașului ar fi fost un alt punct forte în lupta pentru titlul de reședință. „La Odorhei există toate clădirile necesare pentru a începe noua eră administrativă în condiții bune. Cantitatea și calitatea instituțiilor culturale din oraș este bine cunoscută. Acest oraș a fost pe tot parcursul istoriei centrul cultural al secuilor”.¹²⁸ La sfârșitul scrisorii, citând pe un membru GAC din Homorod-Sânmartin, a fost menționată și incapacitatea rivalei, Miercurea Ciuc, de a îndeplini această sarcină: „Niciodată nu s-a întâmplat așa tovarăși ca vaca să fie legată de vițel, ci invers, vițelul trebuie legat de vacă”.¹²⁹

Încercările și argumentările celor din Odorhei pot fi atestate și din documentele, rapoartele oficiale ale partidului din Regiunea Mureș Autonomă Maghiară. „În timpul dezbaterii publice, numeroși cetățeni din localitățile județului Harghita au propus ca reședința acestuia să fie la Odorhei și nu la Miercurea Ciuc. Ei au argumentat că Odorheiul este un oraș mai dezvoltat și oferă condiții mai bune pentru a fi reședință de județ”.¹³⁰

La data de 11 februarie 1968, varianta oficială, modificată, a schemei județului Harghita menționa orașul Odorhei drept reședință de județ. Organele locale au organizat o adunare la Odorhei cu participarea unei delegații din Miercurea Ciuc. Raportul

---

¹²⁶ AIP, fond 917, cutia nr. 10, dosar 3. f. 24.

¹²⁷ *Ibidem*, f. 25.

¹²⁸ *Ibidem*.

¹²⁹ *Ibidem*.

¹³⁰ ANIC, fond CC al PCR Secția Organizatorică, dosar 4/1968, f. 135.

oficial a descris o atmosferă de bucurie și a menționat chiar și acordul celor din Ciuc și al altor orașe din zonă. „Adunarea ținută la Odorhei a aprobat în unanimitate, într-o atmosferă de entuziasm, măsura luată ca reședința județului Harghita să fie în acest oraș. Alexandru Birtalan, secretarul comitetului executiv al sfatului popular raional Odorhei, Holirca Florin, vicepreședinte al consiliului agricol raional, Zoltán Baczó, președintele comitetului raional pentru cultură și artă, au scos în evidență faptul că județul Harghita va putea cunoaște o dezvoltare continuă economică și social-culturală, exprimându-și acordul deplin față de politica partidului și hotărârea de a duce la îndeplinire sarcinile care le revin. La adunare, au fost și delegați din raioanele Ciuc și Gheorgheni care, de asemenea, au arătat că sunt de acord ca reședința județului Harghita să fie la Odorhei.”¹³¹

Adevărul era însă altul, cel puțin din punctul de vedere al celor din zona Ciucului. Delegația din Ciuc se simțea jignită din cauza deciziei partidului și mai ales de faptul că erau nevoiți să participe la adunarea din Odorhei și să asiste la bucuria rivalilor. „Noi, cei din Ciuc nu am vrut să mergem la Odorhei. Totuși, din diferite uzine, organizatorii au reușit să adună oameni care au fost urcați în autobuze și mașini. Repet, erau adunați aproape cu forța fiindcă nimeni nu voia să meargă la Odorhei. Tensiunea era uriașă.”- afirmă Imre Pataki, un fost activist din Miercurea Ciuc.¹³² Spiritele nu s-au liniștit nici în orașul Miercurea Ciuc, după adunarea de la Odorhei. A doua zi, a început o manifestație de amploare în oraș. Oamenii sosiți spontan sau la inițiativa elitelor locale, din diferite puncte ale orașului și din satele din împrejurime, s-au organizat, și-au manifestat nemulțumirile față de decizia privind mutarea centrului de județ și au cerut vehement schimbarea planului. Organele de partid și-au dat seama repede că, în ciuda „acordului obligatoriu” al celor din Ciuc în privința viitorului reședinței de județ, situația este mult mai complicată. În ceea ce privește schimbarea reședinței județului Harghita la Odorhei, comitetul regional de partid

---

¹³¹ *Ibidem*.

¹³² Sarány-Szabó, *Megyecsinalók...* op. cit., p. 27.

Mureș informa că: „În raionul Miercurea Ciuc există o stare de spirit nesatisfăcătoare. La unele întreprinderi ca I.F. Ciuc, fabrica de confecții, autobaza I.R.T.A., întreprinderea de mecanizare și transporturi forestiere, precum și la întreprinderea minieră din Bălan, diferiți salariați își manifestă nemulțumirea. La întreprinderea de mecanizare și transporturi forestiere s-a apreciat că acest lucru s-a făcut după placul unor conducători locali și solicită ca o comisie să fie trimisă la fața locului pentru a corecta împrejurările în care reședința județului Harghita a fost mutată de la Miercurea Ciuc la Odorhei. Andrei Jakab, din cooperativa Jigodin s-a exprimat că reședința județului a fost schimbată ”deoarece conducătorii raionului nu sunt originari din Ciuc și n-au luptat pentru interesele populației locale. Unii cetățeni arată că era necesar ca, în legătură cu această măsură, să fi fost consultat un număr mai mare de locuitori ai raionului Ciuc, deoarece la ședința care a avut loc au participat numai activiști de partid și de stat și directori de întreprinderi. Există și părerea unor cetățeni ca raionul Ciuc să aparțină de județul Covasna, în cazul când nu se revine la vechea reședință propusă pentru județul Harghita”.¹³³ Manifestația a continuat și în ziua de 13 ianuarie, când a sosit în localitate o delegație de partid sub conducerea lui Mihai Gere și Vasile Patilineț, care a purtat discuții cu reprezentanții manifestațiilor.¹³⁴ Între timp, au sosit în oraș și trupe ale armatei care însă nu au intervenit. După lungi tratative, delegația din București și reprezentanții manifestațiilor s-au înțeles, având promisiunea lui Ceaușescu că va primi ziua următoare o delegație din Miercurea Ciuc.

Întâlnirea dintre liderul PCR, Nicolae Ceaușescu, și delegația din Miercurea Ciuc a avut loc la 14 februarie. Trebuie menționat însă, faptul că în acest timp plenara partidului era deja în plină desfășurare, iar Ceaușescu părăsise ședința ca să se întâlnească cu delegații ciucani. Înainte de a se întâlni cu delegația venită din Ciuc, Ceaușescu a repetat în fața plenarei că, după părerea lui, Odorheiul

---

¹³³ ANIC, fond CC al PCR Secția Organizatorică, dosar 1968/4, f. 144.

¹³⁴ *Ibidem*, fond. CC PCR Cancelarie, dosar 21/1968, f. 7.

ar fi centrul de județ ideal, dar este dispus să asculte și propunerile celor din Ciuc. „...Aici însă s-au ivit discuții cu tovarășii din Ciuc, care doresc ca reședința județului să rămână la Ciuc. Aseară s-au și strâns vreo 2000-2500 de oameni care au cerut acest lucru. Au fost tovarășii Patilinet și Gere și au discutat cu oamenii. A venit un grup de cetățeni aici și o să discutăm acum cu ei. Ei insistă ca să rămână la Ciuc, cu argumentul că vor și ei o dată să fie centru, să nu mai fie trecuți de colo până colo. Justificat nu este, tovarăși. Să vă uitați pe hartă. Dacă tot județul rămânea în forma veche era justificat să rămână reședința la Miercurea Ciuc. În forma aceasta nouă însă nu mai este justificat. Noi ne gândim ca asupra acestui lucru să se dea împuternicire Comitetului Executiv să definitiveze până mâine; să discutăm cu tovarășii din Ciuc, cu cetățenii. Soluția cea mai logică ar fi să rămână județul Harghita, cu capitala la Odorhei, sau dacă acest lucru le vine greu, să treacă la Covasna. Asta ar fi soluția. Altă soluție, vom vedea ce spun și ei”.¹³⁵

Delegația din Miercurea Ciuc era compusă din intelectuali locali cu un mare prestigiu în oraș ca: István Orbán, secretarul Comitetului Executiv al Sfatului Popular din raionul Miercurea Ciuc, Munteanu Ovidiu, directorul Întreprinderii Forestiere din Miercurea Ciuc, Imre Pataki, economist, Pál János, directorul muzeului. Delegația partidului era compusă din: Nicolae Ceaușescu, Gheorghe Maurer, János Fazekas și Vasile Patilinet. Discuția a fost deschisă de către Ceaușescu care a explicat motivele deciziei partidului de a muta centrul de județ la Odorhei. Liderul de partid a explicat această decizie astfel: prin înființarea noului județ, Covasna, orașul Miercurea Ciuc a pierdut poziția centrală în noul județ, iar Odorheiul, la acel moment, reprezenta o mai mare forță economică și avea și un avantaj din punct de vedere demografic și infrastructural. Ca recompensă, a promis orașului Miercurea Ciuc noi investiții economice în viitor și că mai multe instituții județene vor fi plasate în oraș. După discurs,

---

¹³⁵ *Ibidem.*

Ceaușescu a întrerupt întâlnirea, lăsând pe reprezentanții din Ciuc, cu o hartă, să se răzgândească.¹³⁶

Discuțiile au fost reluate după o scurtă pauză. De această dată, membrii delegației din Ciuc au avut posibilitatea să prezinte punctul lor de vedere. Liderul local PCR, István Orbán, a argumentat diplomatic, dar totuși hotărât în favoarea orașului Miercurea Ciuc, amintind conducerii de partid că acest oraș a fost desemnat, într-o primă fază, centru de județ și schimbarea acestui statut nu este indicată de nici un factor, orașul poate oferi toate condițiile necesare.¹³⁷ Muntean Ovidiu, director al Întreprinderii Forestiere, a încercat să convingă conducerea de partid prin prezentarea atuurilor economice și infrastructurale ale orașului.¹³⁸ Economistul Ernő Pataki considera nedrept față de oraș și de județ zvonul potrivit căruia în Brașov, în mai multe uzine, muncitorii secui au fost forțați să se manifeste în favoarea Brașovului. La obiecțiile lui Ceaușescu că, odată cu apariția noului județ Covasna, Miercurea Ciuc a pierdut poziția centrală, Pataki ar fi fost dispus ca orașele Târgu Secuiesc și Sfântu Gheorghe să fie alipite Brașovului, iar zonele rurale să fie trecute la Harghita.¹³⁹ Directorul muzeului, János Pál, a prezentat trecutul, tradițiile istorice și culturale ale orașului, subliniind luptele pentru independență și drepturi sociale ale Secuimii.¹⁴⁰ Reprezentanții Comitetului Central au ascultat diplomatic toate cerințele și argumentele pline de vigoare ale reprezentanților din Ciuc.

Discuțiile s-au terminat cu un rezultat promițător pentru delegația din Miercurea Ciuc. Ceaușescu a promis delegației că situația din zonă va fi reanalizată de către Comitetul Executiv. După mărturiile lui Sándor Koppándi, conducerea de partid a permis ca decizia finală să fie luată de orașele din județ. Astfel, Miercurea Ciuc, Odorheiu Secuiesc, Gheorgheni, Bălan și Cristuru Secuiesc trebuiau să decidă care dintre ele să primească mult doritul titlu de reședință.

---

¹³⁶ *Ibidem*, dosar 220/1968, f. 2-4.

¹³⁷ *Ibidem*, f. 4-6.

¹³⁸ *Ibidem*, f. 6-9.

¹³⁹ *Ibidem*, f. 10.

¹⁴⁰ *Ibidem*, f. 12-13.

Legăturile mai strânse și apropierea între Bălan, Gheorgheni și Miercurea Ciuc au dat drept câștig de cauză ultimului. Decizia finală în favoarea orașului Miercurea Ciuc a fost luată cel mai probabil la plenara din aceeași zi, la 14 februarie. Ziua următoare, la întrunirea Marii Adunări Naționale, Miercurea Ciuc apărea ca centru al județului Harghita.

Legea nr 2, din 16 februarie 1968, a încheiat practic procesul de creare a noilor unități administrative. Un alt moment important al procesului de reformă administrativă a fost constituirea noilor organe de partid și de stat și desemnarea liderilor locali pentru cele 39 de județe și 45 de municipii. Pentru administrarea și controlul viitoarelor structuri administrative, economice și pentru a menține sistemul centralizat al funcționării partidului, elita locală de partid juca un rol primordial. Conducerea de partid nu a lăsat nimic la voia întâmplării. Scenariul prezentat deja la începutul lunii februarie organelor locale era următorul: „La 17 februarie, se vor organiza plenare ale comitetelor regionale de partid și sesiuni ale sfaturilor populare în care se va aduce la cunoștință încetarea activității și la 18 februarie în fiecare județ vor avea loc adunări ale activului de partid pentru constituirea comitetelor județene de partid provizorii, la care vor participa membrii comitetelor raionale și orașenești de partid de pe raza județului respectiv, membrii viitoarelor comitete județene de partid și alți membri de partid, aparatul viitorului comitet județean”.¹⁴¹

În ziua de 17 februarie 1968, au avut loc adunările activului pentru constituirea organizațiilor județene de partid și a consiliilor populare. Mobilizarea cadrelor a fost una impozantă. „La adunări au participat peste 22.000 tovarăși, membri ai comitetelor regionale de partid, ai birourilor comitetelor raionale și orașenești, secretari ai comitetelor de partid și cadre cu munci de răspundere din întreprinderi, unități agricole socialiste și instituții, activiști de partid și ai organizațiilor de masă și obștești. Din totalul acestora circa

---

¹⁴¹ *Ibidem*, f.116-119.

10.000 au fost deputați în sfaturile populare regionale și raionale”.¹⁴² La adunările conduse de delegații CC, au fost desemnate comitetele județene de partid și comisiile de revizie, au fost alese organele executive - birourile și secretariatele - și au fost desemnate colegiile de partid. Elitele locale completate cu oameni noi, loiali conducerii centrale controlau în totalitate toate pârgھیile puterii locale, prim-secretarii comitetelor județene de partid erau aleși și în funcția de președinți ai consiliilor populare județene. În cazul Bucureștiului, prim-secretarul comitetului de partid al municipiului a fost ales și președinte al consiliului popular al municipiului București și primar-general al capitalei.¹⁴³

Conducerea de partid a urmărit și a controlat adunările până la ultimul amănunt. Dinspre județele recent înființate au venit vești despre entuziasmul și bucuria oamenilor. „Participanții la adunările de activ din județele Brăila, Mehedinți, Covasna și Sălaj și-au exprimat din nou recunoștința față de conducerea partidului pentru modul în care a soluționat cererile lor privind înființarea acestor județe. Mai mulți comuniști din Zalău și din cooperativele agricole din Sălăjeni și Stârci au venit la adunarea de activ din proprie inițiativă, să mulțumească partidului în numele cetățenilor pentru aprobarea înființării județului Sălaj. Cei opt tovarăși care au luat cuvântul în adunarea activului de partid din județul Covasna au adresat mulțumirile lor partidului și guvernului, personal tovarășului Nicolae Ceaușescu, pentru soluționarea favorabilă a propunerilor lor. În adunarea activului de partid din județul Harghita, vorbitorii din orașele Odorheiu Secuiesc, Toplița și Gheorgheni și ai reședinței au exprimat deplina adeviziune față de măsurile inițiate de conducerea partidului pentru îmbunătățirea administrativă a teritoriului RSR și au arătat că sunt de acord cu stabilirea reședinței județului la Miercurea Ciuc. În același timp ei au adus mulțumiri conducerii

---

¹⁴² *Ibidem*, f. 159-162.

¹⁴³ *Ibidem*.

partidului pentru încadrarea orașului Odorhei Secuiesc în rândul municipiilor”, putem citi într-un amplu raport din 19 februarie.¹⁴⁴

Dincolo de entuziasmul oamenilor și al elitei locale, reorganizarea organelor locale ale partidului și redistribuirea cadrelor constituia o problemă serioasă. Promovarea unei noi elite loiale conducerii era o chestiune de primă importanță. Pe baza calculului anterioare era de așteptat o creștere cu cel puțin 69% a posturilor în viitoarele aparate județene (circa 4.900 de posturi).¹⁴⁵ Un prim val de repartizare a cadrelor a avut loc până la 1 martie. În acest interval de timp, rapoartele despre eforturile depuse în repartizarea cadrelor și reorganizarea aparatului de partid și de stat soseau încontinuu la sediul central al partidului. Activiștii de partid care urmau să lucreze ca secretari ai comitetelor de partid din comune au fost repartizați în localitățile respective pentru a ajuta organizațiile de partid.¹⁴⁶ Paralel cu aceste demersuri a fost organizată și instruirea secretarilor organizațiilor de partid. Până în 25 februarie, au fost organizate în majoritatea județelor principalele organisme economice și social-culturale și a fost completat personalul necesar.¹⁴⁷

Promovarea multor cadre noi a creat și situații mai delicate privind soarta unora dintre activiștii mai vechi, dintre care mulți au fost pensionați sau trimiși în sfera de producție. De exemplu, după primul mare val de repartiri, la 1 martie, numărul acestora era destul de ridicat. În Bihor, situația arăta astfel: 116 cadre disponibile, 85 au fost repartizate, 38 au fost trimise în sfera de producție și 51 au fost pensionate. La Mureș, 141 de cadre erau încă disponibile, 91 repartizate, 42 trimise în producție și 34 pensionate. În cazul județului Harghita, situația era următoarea: 54 de cadre disponibile, 34 repartizate, 25 trimise în producție, iar 16 pensionate.¹⁴⁸

---

¹⁴⁴ *Ibidem*.

¹⁴⁵ ANIC, fond CC al PCR Cancelarie, dosar 191/1967, f. 114.

¹⁴⁶ *Idem*, fond CC al PCR Secția Organizatorică, dosar 4/1968, f. 176.

¹⁴⁷ *Ibidem*.

¹⁴⁸ *Ibidem*.

În ceea ce privește modul de recrutare și originea socială a elitei nou instalate, putem distinge mai multe grupări. Gruparea cea mai importantă era compusă din fostele cadre ale fostelor aparate de partid regionale. Nicolae Vereș, fostul prim-secretar regional din Regiunea Mureș Autonomă Maghiară, a devenit prim-secretarul județului Mureș. Ladislau Branis, fostul președinte al Sfatului Popular din Regiunea Mureș Autonomă Maghiară, devenea prim-secretarul județului Harghita. Károly Király, prim-secretar în județul Covasna, venea din rețeaua UTM a Regiunii Mureș Autonomă Maghiară. Al doilea grup era compus din activiștii locali din fostele raioane, care de multe ori luptau pentru poziții. De exemplu, cazul lui Liviu Sebestyén care, din funcția de secretar raional pentru propagandă, a devenit secretar cu probleme de propagandă la nivel județean.¹⁴⁹ Dar această „urcare” în ierarhia de partid și de stat se putea observa în cazul multor foști activiști raionali din zona Ciucului și Sfântul Gheorghe.

Schimbară cadrelor vechi fără pregătire profesională, a foștilor ilegaliști, începută deja în perioada lui Dej, a fost continuată și cu ocazia reformei administrative. Tineri pregătiți la universități erau puși în noi poziții mai bune sau promovați, introduși în noua nomenclatură. De exemplu, în județul Mureș, Rozalia Borș care, din funcția de inginer PTTR, a devenit președinta comitetului județean pentru femei. Trâmbițaș Eugen, absolvent al Universității „Babeș-Bolyai”, a devenit membru supleant al comitetului de partid și prim-secretar al comitetului județean al UTC.¹⁵⁰ Majoritatea cadrelor, inclusiv cele cu o vechime mai mare în partid, au susținut bacalaureatul (chiar dacă la fără frecvență sau la studii serale) și majoritatea urmau și studii universitare. Prim-secretarii și cei mai importanți secretari de resoarte au urmat studiile la „Ștefan Gheorghiu”, dar și ceilalți au făcut cel puțin un curs de școală de partid. În ceea ce privește vechimea în partid, lângă puținii

---

¹⁴⁹ ANIC, fond CC al PCR Cancelarie, dosar 17/1968, f. 70-71.

¹⁵⁰ *Ibidem*.

ilegaliști care au mai rămas, unii dintre activiști erau membri de partid din perioada anilor 1940, dar erau mulți care s-au afiliat partidului în anii 1950 sau chiar și din anii 1960, având o vechime relativ mică.¹⁵¹

În ceea ce privește compoziția etnică a noii elite județene, în județele cu o majoritate maghiară (Covasna, Harghita), prim-secretarii și o mare parte a activului erau maghiari, iar în județele cu o populație maghiară semnificativă (Mureș, Bihor, Cluj, Satu Mare) activiștii maghiari erau prezenți în diferite funcții. De exemplu în județul Mureș 40% dintre membrii comitetului de partid județean erau maghiari.¹⁵²

Analizând documentele și mărturiile privind această perioadă a reformei administrative și în general sfârșitul anilor 1960, putem afirma că societatea românească, mai ales în comparație cu modul de funcționare a regimului comunist din anii 1950, s-a pus în mișcare și că s-au descătușat energii uriașe. În unele regiuni, zone sau localități, vestea reformei și posibilitățile oferite de conducere în procesul de pregătire au pus în fierbere întreaga comunitate. Toate aceste fenomene se pot încadra în relativa liberalizare continuată și de Nicolae Ceaușescu, pentru întărirea bazei de putere a noii conduceri. De exemplu, foarte curând de la numirea sa în fruntea partidului, Nicolae Ceaușescu a convocat întâlniri cu reprezentanții uniunilor de creație în care a accentuat o serie de elemente care să întărească oamenii de cultură și artă convingerea că suflul înnoitor care se instalase în ultima parte a regimului Dej va continua și sub noua conducere.¹⁵³

În linii mari, hotarele județelor erau stabilite, inclusiv modul și principiile de funcționare centralizate, cadrele, noii lideri erau deja desemnați dintre cei mai loiali oameni ai partidului, dar totuși, așa cum am amintit mai sus, nu erau puține cazuri când și comunitățile locale au avut un cuvânt de spus, obținând chiar și modificări semnificative față de planurile inițiale. Mai multe orașe au obținut titlul de municipiu,

---

¹⁵¹ *Ibidem.*

¹⁵² *Ibidem.*

¹⁵³ Ana-Maria Cătănuș, „Scriitorii români și limitele liberalizării, 1965-1971”, *Arhivele Totalitarismului*, 2005/1-2. p. 155.

sate și comune, au obținut posibilitatea de a trece de la un județ la altul și, nu în ultimul rând, trebuie menționat și cazul celor patru județe nou înființate la presiunea cetățenilor și a elitei locale. La Miercurea Ciuc, a avut loc chiar și o demonstrație de stradă la care au participat mii de oameni care, până la urmă, au obținut ceea ce au dorit. Participând activ în luarea mai multor decizii regionale, elitele locale și populația au trăit impresia că, pentru un timp, s-a creat o oază de libertate a exprimării. Trebuie menționat și faptul că sistemul de propagandă a funcționat aproape perfect. Toate deciziile luate de partid, inclusiv compromisurile survenite între timp erau amplu prezentate, explicate și popularizate cu ajutorul căilor de propagandă, fie ele verbale sau vizuale. Mii de pancarte, hărți și sute de activiști au fost puși în slujba pregătirii și desfășurării reformei administrative. Toate aceste gesturi nu au schimbat însă esența regimului. Partidul, în frunte cu Nicolae Ceaușescu, deținea toate pârghiile puterii, tot controlul asupra societății. Se pregătea deja terenul pentru creșterea ritmului de industrializare, securitatea exista și, cu o aparatură tehnică mai performantă, ținea sub control tot pulsul societății.

Organizarea și desfășurarea reformei administrative, compromisurile făcute, gesturile conducerii de partid au fost un bun prilej pentru mobilizarea maselor și a elitelor pentru a crea o atmosferă liniștită de pace și siguranță pe care se putea sprijini conducerea PCR pe tot parcursul anilor 1960, mai ales cu ocazia Primăverii de la Praga și continuarea politicii de independență. Ceaușescu a reușit să exploateze foarte bine toate aceste posibilități de mobilizare. În legătură cu noua elită politică instalată, acest fapt a început, conform rapoartelor, odată cu actul de instaurare.

Toate discuțiile de pregătire a reformei administrative au abordat problema națională din perspectiva concepției din anii 1950, adică problema națională este rezolvată neconstituind o temă specială. Astfel, pe plan național, în procesul de pregătire a reformei administrative, problema națională nu mai era tratată ca o chestiune primordială și s-a epuizat prin promisiunea partidului că viitoarele organe județene vor

garanta funcționarea rețelei de școli și a altor instituții pentru naționalitățile conlocuitoare. Totuși, chestiunea națională a stârnit unele discuții pe parcursul pregătirii reformei, chiar dacă sub forma unei probleme pur administrative și practic se restrângea la teritoriul Ținutului Secuiesc.

Problema Secuimii apărea astfel sub două aspecte, una administrativă și una economică. Esența chestiunii administrative era garantarea unității administrative pentru această regiune. Aspectul economic se referea la situația de înapoiere a acestei regiuni din punct de vedere economic, lipsuri care ar fi putut cauza izolarea regiunii și, prin crearea unui „ghetou”, se îngreuna integrarea Secuimii. Conducerea de partid a recunoscut existența acestui fenomen, dar nu ca unul special. Pentru rezolvarea acestei probleme, partidul a promis investiții grandioase prin dezvoltarea economiei regiunii. Dar, dacă ne uităm la o planificare a posibilelor investiții, problema nu era chiar atât de simplă fiindcă sumele acordate nu reflectau în totalitate promisiunile.¹⁵⁴ Problema Secuimii nu era singura problemă regională, dar era un punct important al fiecărei discuții. Chiar dacă nu avea o încărcătură națională, problema Clujului, Galațiului, Brăilei sau a regiunii din nordul Moldovei era la fel de discutată. Ținutul Secuiesc era însă tratat ca un element decisiv al politicii legate de minorități a partidului.

Analizând discuțiile de pregătire, putem afirma că pentru un scurt timp a apărut posibilitatea ca, după 1960, populația din regiunea secuiască să-și recapete unitatea administrativă. Ideea „județului mare pentru Secuime”, propusă de Fazekas și sprijinită până la un moment dat și de Ceaușescu, a stârnit discuții aprige în sânul conducerii de partid. Pe ultima sută de metri, a fost luată însă o decizie de compromis ca raioanele discutate să nu ajungă nici la Harghita, nici la Brașov, ci cu mici completări să formeze o unitate administrativă de sine stătătoare,

---

¹⁵⁴ Datele prezentate au fost realizate pe baza proiectelor de investiții propuse pentru diferitele județe în perioada pregătirii reformei administrative. Toate aceste date sunt orientative. Pentru analiza cât mai complexă a acestui fenomen, sunt necesare datele exacte ale investițiilor de mai târziu. ANIC, fond CC PCR Cancelarie, dosar 191/1967, f. 145-205.

județul Covasna. Aceste raioane, cu o populație majoritară maghiară, nu au primit posibilitatea de a face parte dintr-un mare județ secuiesc, însă au primit șansa de a forma un județ separat de Brașov.

Este caracteristic, totodată, că pe parcursul discuțiilor de pregătire, practic, în afară de persoana lui Fazekas, la nivel înalt n-a existat un adevărat lobby maghiar în privința problemei naționale. În cadrul discuțiilor de la nivel înalt, problema Secuimii a fost ridicată de Alexandru Drăghici și János Fazekas. Cele mai intense solicitări din partea populației maghiare din regiune au venit de jos și au fost transmise de elita locală. Trebuie menționat neapărat rolul jucat de János Fazekas, în momentul respectiv, cel mai influent politician maghiar în conducerea de partid (membru al Consiliului de miniștri). Fazekas, originar din zona Odorheiului și absolvent al Liceului Pedagogic din Cristuru Secuiesc, avea puternice legături cu această zonă. Crescând într-un mediu intelectual maghiar în anii de liceu, având apoi o carieră în UTC, Fazekas nu a negat niciodată sau nu a neglijat apartenența sa la etnia maghiară și, spre deosebire de alți lideri de origine maghiară (Luca Vasile, Alexandru Moghioroș), a ținut legături foarte strânse atât cu zona natală, cât și cu întreaga intelectualitate maghiară din România.¹⁵⁵ Bazându-se pe aceste legături, el de fapt a îndeplinit misiunea de „curea de transmisie” între elitele locale maghiare și conducerea de partid. Bineînțeles în acest proces a fost ajutat de câțiva activiști maghiari cu o anumită influență în structura superioară a conducerii de partid: Mihai Gere, Károly Király, Sándor Koppándi. Rolul lor de a media între Comitetul Central și societatea locală din Secuime, mai ales la sfârșitul lui ianuarie și începutul lunii februarie, a jucat un rol important. Acești activiști de frunte au străbătut în acele „zile fierbinți” toată Secuimea, au participat la adunări, ședințe,

---

¹⁵⁵ În fondul personal al lui Fazekas, aflat la Arhiva Institutului de Istorie Politică de la Budapesta, sute de schimburi de scrisori, note, scrieri personale atestă legăturile strânse dintre Fazekas și mulți intelectuali maghiari (și nu numai) din România și Ungaria. Tot din aceste documente reiese și faptul că Fazekas, cu ocazia călătoriilor sale oficiale și neoficiale în aceste regiuni, s-a întâlnit de fiecare dată cu mai mulți oameni.

au discutat cu oameni, cu intelectuali și au ținut în permanență legătura cu Bucureștiul.

Nu trebuie însă neglijată nici activitatea elitelor locale, inclusiv a celor maghiare. Elitele locale, cercurile de scriitori, profesori, oameni de teatru s-au pus în mișcare. Cercurile intelectuale și rețeaua cadrelor locale au devenit brusc grupări de lobby ale intereselor locale, care au intuit repede noile posibilități rezultate din modificările administrative. Aceste grupări au depus eforturi uriașe pentru a duce la bun sfârșit planurile propuse. Iată, de exemplu, cum își aduce aminte Ernő Albert despre activitatea lui, depusă la Sfântu Gheorghe pentru mobilizarea oamenilor împotriva proiectului Brașov. „Noi doi cu Csongvai am părăsit repede localul, ne-am suit într-o mașină și ne-am oprit la mai locuințe, mai ales unde știam că locuiau mai multe persoane. În primul rând ne-am gândit la profesori. Sarcinile le-am împărțit între noi, eu la o familie, el la alta. I-am rugat pe oameni să participe la ședință și să cheme câți mai mulți cunoscuți. Noi am rămas până la ultimul moment în oraș, am avut două ore și jumătate la dispoziție. Noi am făcut treaba și poate că și alții pentru că seara sala a fost arhiplină”.¹⁵⁶

Trebuie menționat și faptul că, în faza pregătirilor, au existat diferențe de păreri în mai multe domenii, inclusiv în sânul conducerii de partid, chiar dacă treptat Ceaușescu a reușit să domine acest for. El era liderul necontestat al discuțiilor, moderând și dirijând cursul evenimentelor. El trăgea concluziile și dădea tonul final, rezumând esența discuțiilor. Conflictul existent între Drăghici și Ceaușescu și-a pus amprenta și pe discuțiile privind reforma administrativă, primul fiind practic singurul opozant serios. Considerăm că izolarea și decăderea treptată a lui Drăghici s-au datorat și acestor ședințe de lucru.

Se poate pune întrebarea cât de unită era Secuimea, elita din regiune în privința viitorului regiunii. După cum s-a văzut, tradiția și interesele naționale ale maghiarilor din zonă reprezentau o idee în jurul căreia s-a mobilizat majoritatea elitei locale, mai ales intelectualii, pentru acest scop realizând chiar și un front comun. Din cauza

---

¹⁵⁶ András, B. Kovács, *Szétszabdalt Székelyföld....* op. cit., p. 143.

intereselor locale, a luptei pentru pozițiile politico-administrative, a rivalității tradiționale și, nu în ultimul rând, din cauza problemei profitului economic al diferitelor microregiuni, unitatea din Secuime avea de suferit. Rivalitatea dintre Sfântu Gheorghe și celelalte orașe și, mai ales, rivalitatea istorică dintre Miercurea Ciuc și Odorheiu Secuiesc, nu a permis ca întreaga elită politico-administrativă să creeze un front comun pe plan local.

Chiar dacă nu se poate considera o problemă-cheie în politica națională a partidului, trebuie remarcat faptul că maghiarii din Secuime au obținut compromisuri din partea conducerii de partid. Nu se înființează o unitate administrativă specială în Secuime, ca în 1952, anul în care a fost înființată Regiunea Autonomă Maghiară, dar nu se repetă nici momentul 1960, când raioanele Târgu Secuiesc și Sfântu Gheorghe au fost alipite Brașovului. Rezistența populației din Miercurea Ciuc a fost un fapt unic și pe plan național. Din această perioadă nu se cunosc mișcări asemănătoare în nicio altă localitate. Demonstrațiile și demersurile delegației din Miercurea Ciuc au adus rezultatul atât de dorit de toți locuitorii orașului. Miercurea Ciuc a devenit reședința județului Harghita. Aceasta a fost singura reședință proaspăt înființată din țară unde elita locală, sprijinită masiv de populație, a reușit să se amestece în negocierile puterii centrale.

În urma manifestațiilor de stradă și, nu în ultimul rând, în urma discuțiilor cu delegația din Ciuc, Ceaușescu și-a modificat planul original. Care puteau să fie cauzele reale, în acele condiții în care armata era deja pregătită să intervină? După preluarea puterii de către Ceaușescu, a urmat o perioadă de relativă destindere. Conducerea de partid a condamnat abaterile securității și mai mulți condamnați politici au fost grațiați. Ceaușescu a continuat însă linia națională a predecesorului său. Treptat, toți potențialii contracandidați la conducerea de partid din vechea garnitură au fost înlăturați din pozițiile mai importante. În această atmosferă, liderul partidului pregătea o manevră foarte importantă din punct de vedere tactic și ideologic, reforma administrativă și intensificarea procesului de industrializare.

Scopul politic al acestor manevre și concepții era formarea unei noi elite, loiale față de noua conducere de partid, iar cel economic, crearea condițiilor locale pentru noua politică de industrializare centralizată și forțată. În pofida faptului că problema națională era socotită de mult ca și rezolvată, conducerea de partid trebuia să ia în considerare faptul că unele decizii contestate de maghiarii din Secuime ar crea condiții total nefavorabile pentru realizarea noilor scopuri politice și economice și ar compromite și mai mult imaginea internațională a țării.¹⁵⁷ Probabil că în noua constelație politică și economică, Ceaușescu a avut nevoie de o elită locală loială și în această regiune a țării. Renumitul istoric Dennis Deletant afirma următoarele despre crearea mai multor județe în Secuime: „Noua formă de organizare pe județe, adoptată de Marea Adunarea Națională în februarie 1968, lăsa vorbitorii de limbă maghiară să fie majoritari în mai multe județe decât înainte, pe vremea regiunilor, dar fără posibilitatea de a crea un singur bloc, monolit, clar delimitat de maghiari, care ar fi putut formula o pretenție mai convingătoare de autonomie”.¹⁵⁸

Chiar dacă mai erau multe probleme de rezolvat, putem afirma că o mare parte a elitelor locale și a populației părea mulțumită în urma reformei administrative, de la care societatea românească aștepta noi perspective de dezvoltare economică. Regiunile rămase în urmă (din Moldova, Ținutul Secuiesc) au văzut garanția prosperității viitoare, oamenii și-au pus speranțe în ușurarea vieții de toate zilele, ridicarea nivelului de trai și simplificarea birocrăției existente. Majoritatea elitelor locale ajunsă în poziții noi, chiar dacă făcea parte din sistemul piramidal bine controlat, era recunoscătoare conducerii. Elita locală, mai ales conducerea restrânsă a unui județ, în pofida faptului că făcea parte dintr-un sistem centralizat, avea câteva domenii unde putea să exercite influență directă asupra județului respectiv, și anume: „aprobarea și realizarea bugetului și a planului

---

¹⁵⁷ Pe parcursul discuțiilor acest argument a fost des amintit.

¹⁵⁸ Dennis Deletant, *România...* op. cit., p.129.

economic local, îndrumarea, conducerea și controlul secțiunilor sale de specialitate, a întreprinderilor, organizațiilor economice și instituțiile subordonate lor”.¹⁵⁹

Elita maghiară și o parte semnificativă a maghiarilor, mai ales în zona secuimii, erau mulțumiți de rezultatele obținute în cadrul reformei administrative. Realizarea celor două județe secuiești, Harghita și Covasna, a oferit noi posturi pentru mulți activiști de origine maghiară și noi perspective pentru intelectuali de a crea condiții mai bune, în cadrul noilor instituții județene, păstrării tradițiilor specifice naționale. La Miercurea Ciuc, entuziasmul era de nedescris. Muncitorii din mai multe uzine au acceptat din proprie inițiativă să lucreze sâmbăta și duminica pentru a recupera zilele de lucru pierdute în timpul manifestațiilor. Acestui sentiment de entuziasm i se mai adăuga și satisfacția elitei locale, generată de posibilitatea de a se întâlni personal cu Nicolae Ceaușescu și de a fi ascultată de acesta. Toate aceste aspecte, inclusiv promisiunile conducerii de partid referitoare la viitorul economic al acestei zone, au făcut ca o mare parte a maghiarilor din această zonă să privească cu optimism în viitor.

III.2. Un nou pas. Întâlnirea lui Nicolae Ceaușescu și a conducerii de partid cu reprezentanții intelectualității maghiare din România

Evoluția politică internațională a dus la perpetuarea relațiilor externe demarate la mijlocul anilor '60.¹⁶⁰ În vara lui 1968, conducerea partidului avea nevoie de sprijinul societății românești, chiar mai mult decât înainte. S-au înmulțit într-un mod spectaculos întâlnirile, discuțiile dintre conducerea partidului și diferitele grupuri de intelectuali, precum și vizitele de lucru efectuate în județele mai

---

¹⁵⁹ Idem, fond CC al PCR Secția Cancelarie, dosar 123/1967, f. 42.

¹⁶⁰ Relația României cu statele membre ale Tratatului de la Varșovia s-a înrăutățit atât de mult, încât delegația română nici măcar nu a fost invitată să participe la reuniunea de la Dresda, din 23 martie 1968.

importante din țară.¹⁶¹ Gesturile tactice ale partidului nu i-au ocolit nici pe maghiarii din România. Aflată pe calea „reconcilierii/compromisului” cu societatea, conducerea partidului și-a propus să se arate deschisă și spre apropierea de maghiarii din România. S-a ieșit din blocajul în care se aflase reprezentarea problemei naționale în fața celor mai înalte foruri ale partidului. János Fazekas, însărcinat cu relația și comunicarea cu intelectualii maghiari din România, și comisia responsabilă cu problemele naționale au început să transmită conducerii de partid informații esențiale despre problemele, preocupările, frământările intelectualității maghiare. S-au întocmit diferite statistici despre situația, condițiile din învățământul în limba naționalităților, efectivul de elevi din comunitățile minoritare, posibilitățile de care dispun pentru continuarea studiilor. Conducerea partidului s-a pregătit chiar să participe la o întâlnire cu intelectualii maghiari, în vara anului 1968. După adunarea tuturor doleanțelor, cererilor, plângerilor și schițarea unui catalog de probleme potențiale, s-a întocmit și o listă cuprinzând o serie de persoane reprezentative pentru intelectualitatea maghiară din România.¹⁶² Scrisoarea lui János Fazekas, adresată lui Ion Gheorghe Maurer în vara anului 1968 oferise deja o perspectivă generală asupra problemelor de interes pentru intelectualii maghiari. Printre altele, scrisoarea vorbea despre sub-reprezentarea maghiarilor în diferite organizații și instituții de stat, de partid sau de cultură, de regândirea statutului juridic și constituțional al maghiarimii, de nevoia introducerii de noi programe de radio și televiziune, de dezvoltarea învățământului în limba maghiară și de

---

¹⁶¹ Pentru detalii despre fenomenul respectiv, vezi: Alina Pavelescu, Laura Dumitru (eds.), *PCR și intelectualii în primii ani ai regimului Ceaușescu (1965-1972)*, Arhivele Naționale ale României, București, 2007.

¹⁶² ANIC, fond CC al PCR, Secția de Propagandă și Agitație, dosar 18/1968, ff. 98-102. Lista cu intelectualii maghiari importanți, din perspectiva partidului, conținea numele a 121 de persoane din Târgu Mureș, Cluj-Napoca, București, Satu Mare, Oradea, Miercurea Ciuc, Brașov, Arad, Baia Mare, Sfântu Gheorghe.

dorința de a înființa o nouă organizație care să reprezinte interesele minorității.¹⁶³

O acțiune similară de recâștigare a încrederii maghiarilor a fost organizarea unei întâlniri între conducerea partidului, la cel mai înalt nivel, și intelectualii maghiari. La inițiativa liderilor PCR, în data de 28 iunie 1968, cei mai influenți formatori de opinie maghiari (peste 50 de scriitori, poeți, redactori, artiști, cadre didactice) au fost invitați la București să participe la evenimentul organizat după tiparul deja consacrat al întâlnirilor anterioare. Deși organizarea unei astfel de întâlniri era o posibilitate teoretică destul de probabilă în epocă, intelectualii invitați au fost, totuși, luați prin surprindere, mai ales din cauza faptului că au fost anunțați doar cu câteva zile înainte.¹⁶⁴ Situația dată nu prea lăsa loc pentru elaborarea unor tactici sau a unor platforme comune (poate doar discuții scurte între anumite persoane), însă participanții cunoșteau prea bine cele mai stringente probleme ale maghiarilor din România, după cum avea să dovedească și intervențiile lor la întâlnirea cu pricina.¹⁶⁵ La consfătuirea organizată la sediul CC al PCR, au participat câteva figuri importante din partid (Nicolae Ceaușescu, Paul Niculescu Mizil, Leonte Răutu, Mihály Gere, János Fazekas) și reprezentanți ai elitei intelectuale a maghiarilor din București (Géza Domokos, János Szász, Pál Bodor), dar și din centrele culturale mai importante din Transilvania: Cluj-Napoca (Ernő Gáll, János Demeter, Lajos Jordáky, Lajos Kántor, István Nagy, Gyula Csehi, Sándor Fodor, Sándor Kányádi, Elemér Jancsó), Târgu Mureș (Győző Hajdu, Zolt Gálfalvi, András Sütő), Timișoara (Ernő Sisak) etc. Douăzeci și șase de

---

¹⁶³ Scrisoarea de informare a lui János Fazekas adresată lui Ion Gheorghe Maurer 1968. AIP, FPFJ, cutia 7. dosar. 3.

¹⁶⁴ Andreea Andreescu, Lucian Nastasă, Andrea Varga, *Maghiarii din România...* op. cit., p. 912.

¹⁶⁵ În memoriile sale, Géza Domokos arată că, în ajunul întâlnirii, el și Szabó Gyula îl vizitaseră pe Pál Bodor pentru a redacta împreună textele intervențiilor care urmau să fie rostite la întâlnirea de la București. Éva Bányai, *Sikertörténetek kudarcokkal* [Povești de succes cu eșecuri], Komp-Press Asociația de Prietenie Korunk, Cluj-Napoca, 2006, p. 140.

persoane au luat cuvântul.¹⁶⁶ Teoretic, toți invitații aveau dreptul să ia cuvântul, iar timpul alocat unei intervenții nu a fost stabilit. Se făcea doar apel la sinteză și la scurtarea, pe cât posibil, a intervenției odată cu trecerea timpului.¹⁶⁷ După cum am menționat, nu au existat înțelegeri prealabile, însă discuțiile au arătat clar problemele care trebuia soluționate de urgență, în viziunea maghiarilor.

Vizita lui Nicolae Ceaușescu în județul Covasna
(Muzeul Național Secuiesc Sfântu-Gheorghe)

Situația din domeniul educației era o altă problemă care îi frământa pe intelectualii maghiari. Majoritatea vorbitorilor s-a plâns de reducerea până aproape de dispariție a învățământului profesional în

---

¹⁶⁶ Notă privind întâlnirea dintre conducerea de partid și intelectualii de naționalitate maghiară, din 28 iunie 1968. ANIC, fond CC al PCR, Secția Organizatorică, dosar 47/1968, ff. 1-53.

¹⁶⁷ Interviu cu Zsolt Gálfalvi, realizat în 2004 de autor. Interviuul se află în arhiva personală a autorului.

limba maghiară și de greutatea cu care se confruntă învățământul școlar și universitar în limba maternă: obstacolele din calea formării claselor cu predare în limba maghiară, măsurile discriminatorii cu care se confruntau studenții maghiari la examenele de admitere la facultate, manualele redactate pentru minorități, predarea geografiei și istoriei României în limba minorităților, problemele legate de repartizarea absolvenților de facultate.¹⁶⁸

Asociația Culturală „Benedek Elek” în județul Covasna
(Muzeul Național Secuiesc Sfântu-Gheorghe)

---

¹⁶⁸ Interpretarea locală a evenimentelor din 1956 a relansat, oarecum mai apăsător, problema așa-numitului separatism maghiar. Sub pretextul că se descurajează izolaționismul studenților, absolvenților, medicilor, experților maghiari în raport cu națiunea majoritară, s-a lansat practica prin care absolvenții de facultate urmau să fie repartizați să muncească în zone îndepărtate de locul lor de naștere.

Lista solicitărilor de natură culturală avea cam aceeași amploare. Aici au fost menționate mai multe probleme, începând de la sprijinirea grupurilor de amatori de artă populară sau de păstrarea tradițiilor, până la neajunsurile din arta dramatică. S-a acordat multă atenție și relației dintre naționalități și mass media românească. Simțind că era un moment prielnic, intelectualii maghiari au solicitat noi reviste și programe în limba maghiară și germană la radio și televiziune, dar și creșterea calității și a tirajului ziarelor existente. S-a vorbit și despre problema editării de cărți în limbile naționalităților, propunându-se creșterea numărului de publicații și înființarea unei edituri pentru naționalități. Totodată, s-a scos în evidență faptul că rolul și pozițiile ocupate de membrii naționalităților în viața științifică din România nu reflectau nici ponderea socială, nici cantitatea sau calitatea activității acestora în domeniul științific ori cultural. Evenimentele care au urmat revoluției maghiare din 1956 au curmat cumva încrederea statului român în posibilitatea reală sau doar imaginară a integrării sociale a maghiarilor din România. Drept urmare, problema maghiarilor a redevenit, cum era și în contextul anilor 1944-1945, o problemă de securitate națională. Vorbitorii care deplângeau lipsa informațiilor despre maghiari și, în general despre naționalități în media română, la nivelul tuturor mijloacelor de comunicare în masă existente, sperau probabil la o schimbare în sens pozitiv a imaginii acestora.

Deși întâlnirea și discuțiile dintre conducerea de partid și intelectualii maghiari din România nu era un eveniment ieșit din comun în 1968, el a fost, totuși, un moment extrem de important în politica PCR privind naționalitățile. După 1948, partidul declarase că a rezolvat problema minorităților și că ea înceta a fi o problemă particulară, deoarece drepturile și libertățile incluse în constituția socialistă erau atât de generoase, încât solicitarea unor drepturi specifice era nejustificată. Până în 1968, cu excepția episodului din 1956, partidul nu organizase nici o consultare de asemenea anvergură

cu nici o comunitate minoritară etnică, religioasă sau socială.¹⁶⁹ Nici măcar la înființarea RAM, o structură populară în Transilvania și mai ales în secuime, nu au fost consultate comunitățile vizate sau elitele lor. Practica a fost repetată și la desființarea parțială a RAM, în 1960.

Prin urmare, întâlnirea a fost, cu siguranță, o consecință a deschiderii parțiale inițiate de Nicolae Ceaușescu. Atât memoriile scrise ulterior, cât și luările de cuvânt de la fața locului demonstrează că elita maghiară considerase că a sosit momentul să aducă la cunoștința partidului toate fenomenele, întâmplările, cazurile, situațiile apreciate a fi cele mai importante probleme ale maghiarilor din România. Spiritul diplomatic în care s-au prezentat anumite probleme a fost o constantă remarcabilă și o calitate de apreciat a vorbitorilor. Neajunsurile din trecut au fost puse pe seama sabotajului întreținut de activiștii de partid din eșalonul doi și pe seama omisiunilor regimului Dej. Astfel, Ceaușescu și conducerea partidului au avut posibilitatea de a relansa politica față de naționalități fără sechelele trecutului și de a regândi problemele de legitimitate ce decurgeau din noua situație.

O caracteristică a consultării a fost lipsa argumentelor și a perspectivelor de ordin economic, deși în luna ianuarie a anului respectiv, în dezbaterile din interiorul partidului privind reforma administrativă, se vorbise clar și răspicat despre subdezvoltarea

---

¹⁶⁹ În toamna anului 1956, Miron Constantinescu, secretar CC, a făcut o vizită la Cluj-Napoca, unde în zilele de 29-30 septembrie s-a întâlnit cu mai mulți intelectuali maghiari de vază. Pentru detalii, vezi: Benkő Levente, *Az őszinteség két napja. 1956. szeptember 29-30* [Două zile ale sincerității. 20-30 septembrie 1956], Editura Polis, Cluj-Napoca, 2007. O consfătuire similară între conducerea locală a partidului și intelectualii maghiari din RAM a avut loc în octombrie 1956, la Târgu Mureș. Ambele întâlniri au fost provocate de efectele revoluției maghiare din 1956, resimțite în Transilvania. Întâlnirile au fost organizate în primul rând pentru discutarea consecințelor destalinizării și a reformelor din Ungaria, dar au fost abordate și anumite probleme generale ale maghiarimii din Transilvania. Cu toate acestea, trebuie să notăm că nici una dintre aceste întâlniri nu a atins complexitatea celei din 1968.

economică a secuimii, regiune majoritar maghiară. Lipsa datelor ar putea fi o cauză. E clar că, dincolo de experiența proprie fiecăruia, intelectualii maghiari angajați în diferite instituții culturale nu aveau la dispoziție date economice, statistici, analize la care s-ar fi putut referi pentru susținerea unor argumente economice.

La finalul întâlnirii maraton, conducerea partidului a întocmit un catalog de probleme, în care a adunat solicitările și observațiile formulate pe parcursul dezbaterii, precum și posibilele răspunsuri și soluții. Analiza acestuia ne arată care au fost problemele la care conducerea partidului a reacționat prompt, care au fost problemele mai delicate (punctele nevralgice), care erau domeniile unde se prefigurau soluții de compromis și care au fost solicitările respinse instantaneu, fără drept de apel. Se observă astfel că fiecare solicitare referitoare la statutul juridic al naționalităților a fost respinsă pe loc. Intelectualii maghiari au încercat să iasă din situația consacrată în 1948 și au cerut un nou statut juridic pentru naționalitățile din țară, precum și o reprezentare instituțională mai eficientă, definită clar și detaliată pe baza sa. Conducerea partidului a respins toate solicitările care ar fi dus la recunoașterea unor drepturi colective, însă a promis introducerea unor schimbări de natură administrativă și crearea unor posturi la organele de stat pentru persoane de origine maghiară (de cele mai multe ori, funcții cu rol de consiliere, consultative).¹⁷⁰

Succesul sau, dimpotrivă, eșecul întâlnirii trebuie evaluat în raport cu contextul istoric dat. Doar o parte infimă a solicitărilor a ajuns să fie pusă în practică, iar alte câteva au fost implementate parțial. Partidul nu a recunoscut nici de această dată drepturile colective ale minorităților (și nici ale altor comunități) și a considerat neavenită elaborarea unui statut. Situația învățământului profesional a rămas neschimbată, cu excepția introducerii unor clase

---

¹⁷⁰ Novák Csaba Zoltán, *Anul posibilităților? 1968 în România și problema națională*, în Vasile Ciobanu, Sorin Radu (coord.), „Partide politice și minorități naționale din România în secolul XX”, vol. IV, Editura Techno Media, Sibiu, 2009, pp. 299-319.

cu predare în limba maghiară. Inițiativele legate de drepturile lingvistice, denumirea străzilor, inscripțiile bilingve rățăceau indefinit și dispăreau în labirinturile birocrăției de stat și de partid. Istoria și geografia României au fost predate, în continuare, în limba română și nu s-au redactat cărți de limba și literatura română special pentru elevii minoritari. Din a doua jumătate a anilor '70, au început să dispară chiar și concesiile parțiale obținute anterior.

Cu toate acestea, putem spune că întâlnirea din iunie 1968 a avut unele rezultate pozitive: conducerea partidului a luat la cunoștință în mod direct, de la reprezentanții maghiari, despre problemele stringente cu care se confrunta comunitatea maghiară, mai ales din domeniul culturii. Pentru elita maghiară din România, întâlnirea a oferit un cadru formal, un for oficial în care să-și exprime nemulțumirile și să-și prezinte solicitările. După această întâlnire, au fost înființate Editura Kriterion și săptămânalul cultural *A Hét* și au fost introduse programele de televiziune în limba maghiară și germană. La începutul anilor '70, noua conjunctură creată a permis comunităților maghiare din cele două județe înființate în 1968, dar și din alte județe ale țării, să desfășoare o serie de activități culturale, să construiască monumente și case memoriale și să amplaseze statui.

Presa a prezentat extrem de succint întâlnirea conducerii partidului cu intelectualii maghiari, respectând regulile stricte ale propagandei de partid. Nu s-a menționat nici măcar o solicitare, propunere, problemă dezbătută sau prezentată la întâlnire. Comunicatul publicat nu avea de spus altceva decât că „participanții la întrunire și-au exprimat mulțumirea și adevărată adeziunea la politica marxist-leninistă a statului față de naționalități, față de eforturile neabătute ale PCR, de a contribui la dezvoltarea democrației socialiste și de a asigura realizarea deplină a egalității de drepturi a tuturor oamenilor muncii, indiferent de naționalitate, pentru înflorirea continuă a patriei noastre socialiste comune. Cu această ocazie au fost exprimate numeroase propuneri de îmbunătățire a muncii în diferite domenii de activitate științifică și culturală de pe teritoriul patriei

noastre.”¹⁷¹ Lajos Takács a mărturisit colegilor de la ambasada Ungariei la București experiența lui proprie privind atmosfera cu un iz ambiguu a întâlnirii și sentimentele mixte inoculate de eveniment.¹⁷²

III. 3. Alte vizite de lucru și înființarea Consiliului Oamenilor Muncii de Naționalitate Maghiară

În 1965-1968, Ceaușescu a reușit să câștige încrederea unei majorități considerabile a elitei maghiare. „Flexibilitatea” de care a dat dovadă în procesul de reorganizare administrativ-teritorială a țării, dialogul purtat cu intelectualii maghiari și, nu în ultimul rând, interesul manifestat (intenționat exagerat) la aceste vizite i-au adus simpatia mulțimii. Cadrele de partid de origine maghiară din CC sau din alte instituții de partid ori de stat, activiștii de partid de origine maghiară care au rămas în funcții sau au obținut anumite funcții în timpul reformei administrative, intelectualii care au avut ocazia să ia cuvântul și au fost ascuțați în cadrul diferitelor întruniri erau, în multe privințe, datori partidului și de aceea îi erau și recunoscători. Scepticii rămăseseră cu speranța și încrederea că schimbările vor fi nu numai spectaculoase, ci și consistente.

Politica externă, promovată după evenimentele din Cehoslovacia din 1968, avea mare nevoie de o politică internă stabilă și unitară, de crearea unui hinterland solid și calm. Conducerea a organizat un adevărat pelerinaj în toate colțurile țării. În lunile august și septembrie, cei mai importanți membri ai conducerii PCR, în frunte cu Nicolae Ceaușescu, au efectuat mai multe vizite în diferite județe ale țării. Județele din Transilvania, apropiate de granița de vest, care aveau și populație minoritară, au fost primele pe lista celor vizitate. Ceaușescu a vizitat personal județele mai importante din perspectiva propagandei și a stabilității interne. Celelalte județe au primit vizita celor mai importanți lideri de

---

¹⁷¹ *Vörös Zászló*, nr. 152 / 1968. *Scânteia*, nr. 7747/1968.

¹⁷² Vincze Gábor, *Történeti kényszerpályák...op. cit.*, pp. 295-299.

partid.¹⁷³ Ținutul Secuiesc și Cluj-Napoca, centrul tradițional al culturii maghiare din Transilvania, au fost zonele de interes major pentru politica partidului față de maghiari.

România nu a participat la intervenția în Cehoslovacia a Pactului de la Varșovia, cu toate că liderii comuniști români nu agreaseră politica de liberalizare introdusă de Dubcek și nici nu doreau să o aplice în țară. Aflat la apogeul puterii și popularității sale, Ceaușescu a condamnat intervenția militară din Cehoslovacia în cadrul unei imense adunări populare organizate la București, în data de 21 august 1968. La câteva zile după această adunare, în care a condamnat intervenția trupelor Pactului de la Varșovia, el a efectuat o vizită în Secuime.¹⁷⁴ A sosit la Brașov în data de 26 august, de unde a plecat să viziteze cele două județe „secuiești” nou create: Covasna și Harghita.¹⁷⁵ A fost cea de-a doua vizită efectuată în Secuime de la instaurarea lui la putere, în 1965.

Dacă predecesorul lui, Gheorghe Gheorghiu-Dej, mergea relativ rar în vizite de lucru, Ceaușescu a dat dovadă de real simț politic, recunoscând importanța vizitelor frecvente și spectaculoase. Totodată, trebuie să menționăm și temerea exprimată de conducerea partidului privind o eventuală intervenție sovietică (similară cu cea din Cehoslovacia și Ungaria) și în România. Vizitele făcute în toate

---

¹⁷³ Valul de vizite în teritoriul a ajuns în punctul culminant în perioada 29-29 august 1968. Gheorghe Apostol a vizitat județele Brăila, Vrancea, Galați, Alexandru Bărlădeanu - județele Neamț și Bacău, Emil Bodnăraș - județele Vaslui și Iași, iar Chivu Stoica - județele Dolj și Mehedinți. *Scânteia*, nr. 7809/1968.

¹⁷⁴ Literatura de specialitate consideră că această acțiune a conducerii, de altfel neostalinistă, era o implicație firească a politicii de independență față de Moscova. Pentru detalii, vezi: Mihai Retegan, 1968. *Din primăvară până în toamnă*, Editura RAO, București, 1998, pp. 54-185.

¹⁷⁵ Ceaușescu promisese că va efectua aceste vizite înainte de lansarea reformei administrative. Promisiunea fusese făcută, de exemplu, celor doi membri ai delegației de la Miercurea Ciuc care participaseră la întâlnirea de la București, din februarie 1968. Un alt gest foarte apreciat a fost acela că liderul PCR nu a vizitat doar orașele reședință de județ, ci și Odorheiu Secuiesc, oraș care pierduse lupta pentru obținerea statutului de reședință de județ. Odorheiu Secuiesc obținuse anterior și rangul de municipiu dorit cu ardoare.

orașele mai mari din Ținutul Secuiesc doreau să transmită populației locale un mesaj politic important. Conducerea celor două județe era loială partidului, dar chiar și cetățenii de rând sau majoritatea lor priveau în termeni pozitivi și întâmpinau plini de speranță evenimentele din perioada respectivă. În discursurile sale, Ceaușescu scotea în evidență înapoierea economică a Secuimii și promitea investiții de anvergură. „Localitățile unde trăiesc secuii, la fel ca celelalte zone ale României, sunt subdezvoltate economic. Anii socialismului au adus anumite succese, dar trebuie să recunoaștem deschis că nu este de ajuns. Vom construi zece uzine noi în orașul și județul dumneavoastră în următorul cincinal. Industrializarea zonelor locuite de secui arată de fapt direcția corectă și justă a politicii noastre de industrializare și națională”, a declarat Ceaușescu la Miercurea Ciuc.¹⁷⁶ El a completat aceste promisiuni spectaculoase cu gesturi simbolice, extrem de importante. Participanților li s-a permis să ia cuvântul și să vorbească în limba maghiară, iar la finalul cuvântărilor sale Ceaușescu a adresat un salut în limba maghiară reprezentanților partidului și locuitorilor din cele două județe. „Éljen Hargita, éljen a Román Kommunista Párt!” (Trăiască Harghita, trăiască Partidul Comunist Român) – a spus, de pildă, Ceaușescu la Miercurea Ciuc.¹⁷⁷ Elitele locale și populația din Harghita și Covasna au asigurat conducerea partidului că se bucură de încrederea și sprijinul lor. Vorbitorii (Károly Király, Anna Dukász, Árpád Tankó, László Bránis, Lajos Szávuly etc.) s-au conformat de fapt așteptărilor partidului: au vorbit despre loialitatea lor față de partid, au condamnat intervenția trupelor Tratatului de la Varșovia și au subliniat importanța „patriotismului comun”, o sintagmă considerată una dintre tezele de bază ale doctrinei națiunii socialiste. „Iată, acesta este partidul nostru! De aceea spun, aici în Odorheiu, un oraș strămoșesc și vechi, clar și răspicat, că nu suntem de acord

---

¹⁷⁶ *Scântea*, nr. 7807/1968. ANIC, fond CC al PCR Cancelarie, dosar 136/1968, f. 39.

¹⁷⁷ ANIC, fond CC al PCR Cancelarie, dosar 136/1968, f. 39.

cu ziaristii veniți din Ungaria, Budapesta, sau din alte țări care acuză partidul de naționalism” – sublinia János Fazekas în cuvântarea sa de la Odorheiu Secuiesc.¹⁷⁸ Discursul elitelor maghiare despre înfrățirea popoarelor, soarta comună și spiritul comun echivala, de fapt, cu declararea românității și a apartenenței la națiunea socialistă română, ceea ce implica reducerea sau limitarea și mai severă a legăturilor cu patria mamă.

La câteva zile după vizita din secuime – și după un program de lucru încărcat la București – liderul PCR a efectuat, în data de 30 august, o vizită în județul Cluj. În cuvântările de la marile adunări din Turda și Cluj-Napoca, Ceaușescu a subliniat importanța frontului comun, a unității din jurul partidului și, profitând de atmosfera favorabilă, a găsit oportunitatea de a promova cea mai importantă acțiune politică a perioadei anterioare: deschiderea, politica de independență, descentralizarea economică. A prezentat pe scurt politica partidului față de naționalități, referindu-se la discursurile ținute în județele Harghita și Covasna, fără a detalia mesajul transmis de partid cu acea ocazie.¹⁷⁹ După cum au arătat vizitele lui Ceaușescu la Cluj-Napoca și Oradea, și ale secretarului CC, Paul Niculescu Mizil, la Timișoara, Arad și Oradea, pentru partid era important să comunice și să sublinieze anumite aspecte ale politicii față de maghiari în județele din secuime și nu altundeva. În decursul vizitelor ulterioare în alte zone, aceste probleme apăreau mai degrabă ca referință, ca sugestie integrată în politica mai amplă a partidului privind mobilizarea maselor.¹⁸⁰

---

¹⁷⁸ *Ibidem*, f. 48. În discursul său, Fazekas se referise, printre altele, și la declarația Uniunii Scriitorilor Maghiari, care, în 1968, a lansat teoria potrivit căreia literatura maghiară din afara granițelor Ungariei are un caracter dublu, este legată atât de viața culturală ungară, cât și de cea din țările unde trăiesc comunități maghiare.

¹⁷⁹ *Scânteia*, nr. 7811/1968.

¹⁸⁰ *Scânteia*, nr. 7812–7813/1968.

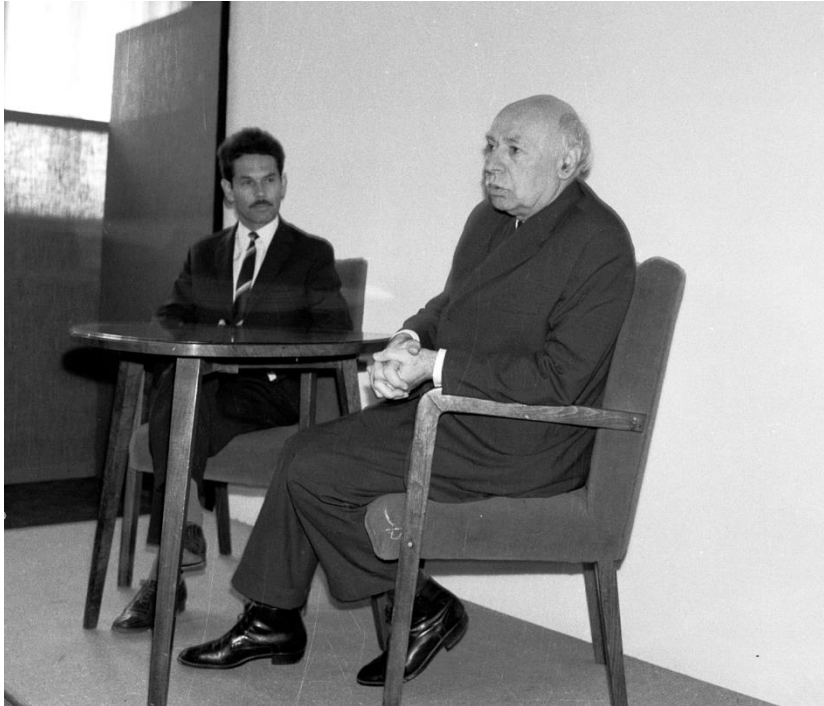

Király Károly cu lideri locali de partid
(Muzeul Național Secuiesc Sfântu-Gheorghe)

La sfârșitul anului 1968, asistăm la începutul unei noi etape a transformărilor politice și sociale inițiate de Ceaușescu. Pentru reactualizarea efectelor mobilizării de masă, oarecum în scădere, în această atmosferă efervescentă în politica externă și cea internă, PCR a creat o nouă structură, o nouă organizație, și anume Frontul Unității Socialiste (în continuare FUS). Înființarea, principiile de funcționare și obiectivele noii organizații au fost dezbătute și definite în ședința plenară a CC al PCR, din 24-25 octombrie 1968. În discursul de deschidere, Ceaușescu a propus denumirea FUS și a enunțat scopurile înființării: „În perioada dintre alegeri, nu există un organ permanent care să asigure la nivel național, sub conducerea partidului, cooperarea regulată dintre organizațiile locale. Ceea ce ar îmbunătăți schimbul de opinie multilateral între reprezentanții diferitelor organizații și ar înlesni atragerea maselor largi în dezbaterile problemelor legate de dezvoltarea țării. De aceea, în concordanță cu necesitatea îmbunătățirii

relațiilor sociale și a participării cetățenilor la viața economică, politică și la activitatea statului și în concordanță cu directivele Congresului al IX-lea și ale Conferinței naționale, CEx propune înființarea unui organ politic permanent.”¹⁸¹

Sylvester Lajos și Balogh Edgár
(Muzeul Național Secuiesc Sfântu-Gheorghe)

FUS a fost construit pe modelul organizațiilor de masă extrem de răspândite în sisteme dictatoriale. A cuprins întreaga societate, la toate nivelele și în toate domeniile.¹⁸² Consiliul Central ocupa cel mai înalt

---

¹⁸¹ Stenograma procesului-verbal de la ședința plenară a CC al PCR din 1968. ANIC, fond CC al PCR Cancelarie, dosar 178/1968, ff. 47-56.

¹⁸² În anii dictaturii regale a funcționat Frontul Renașterii Naționale.

nivel din structura de organizare, după care urmau pe rând consiliile județene, municipale, orașenești și comunale.¹⁸³ La aceeași ședință plenară, conducerea partidului a decis să înființeze, sub semnul mobilizării socialiste, organizații similare și pentru naționalitățile din țară. Acestea urmau să funcționeze după modelul FUS și să fie integrate în structurile Frontului. A fost propusă denumirea de Consiliul Oamenilor Muncii de Naționalitate Maghiară, Germană, respectiv Sârbă. Conducerea partidului a respins propunerea lui Lajos Takács, de a folosi denumirile mai simple de Consiliul Național Maghiar sau German. Probabil că această denumire era prea „națională” pentru partid și nu scotea în evidență îndeajuns de mult faptul că aceste organizații au fost înființate pentru „oamenii muncii de diferite naționalități” și că ele nu trebuie să funcționeze ca organe independente de reprezentare a intereselor naționale particulare. În discursul de încheiere, Ceaușescu a revenit calm și cu răbdare la propunerea lui Takács, sugerându-i să o retragă. Maurer însă a respins-o ferm.¹⁸⁴ Înființarea consiliilor naționalităților și funcționarea lor ulterioară s-au integrat perfect în politica partidului față de naționalități. Partidul a creat un nou mijloc de mobilizare pentru a putea menține stabilitatea în politica internă și a acordat atenție specială minorităților, în special elitelor minoritare, intelectualilor de vârf.

După emigrarea masivă a evreilor, posibilitățile oferite celor două comunități naționale mai numeroase (maghiară și germană) se limitaseră

---

¹⁸³ Organizația a avut un caracter integrator, similar cu Frontul Patriotic Popular (Hazafias Népfront), înființat de MSZMP (Partidul Socialist Muncitoresc Maghiar) în Ungaria. Însă, nu avea ziar propriu. Odată cu înăsprirea dictaturii, și-a pierdut și rolul minimal de consiliere și formare de opinii pe care îl deținuse în momentul înființării.

¹⁸⁴ „Ceaușescu: Au existat anumite obiecții privind denumirea consiliilor naționalităților, și anume să le numim simplu consiliu național maghiar sau german. Noi credem că e mai bine să rămânem la propunerea inițială, la consiliul oamenilor muncii de naționalitate maghiară și germană și îl rugăm pe tovarășul Takács – cred că el a făcut propunerea – poate renunță la propunere. Lajos Takács: „Eu propusesem doar să ne gândim la această problemă. I. Gh. Maurer: „Să ne gândim? Renunțăm la ea.” ANIC, fond CC al PCR Cancelarie, dosar 178/1968, f. 135.

simțitor de la sfârșitul anilor '50. Deși politica de excludere generală a germanilor din anii '40-'50 se relaxase oarecum, comunitatea se confrunta cu o serie de probleme care își așteptau rezolvarea (învățământ, cultura în limba maternă, reprezentarea proporțională în politică, menținerea legăturilor cu rudele din RFG etc.) și cu care aveau să se confrunte și maghiarii după 1956. Pentru obținerea sprijinului elitelor minoritare și cunoașterea problemelor mai importante ale comunităților, partidul considera că trebuie înființate foruri separate ale acestor grupuri minoritare. La întâlnirea cu intelectualii de vârf ai celor două naționalități s-a exprimat nevoia de a se pune bazele unor organizații care să le reprezinte interesele. Înființarea consiliilor naționalităților în cadrul Frontului avea, pentru conducerea partidului, anumite avantaje de natură tactică, propagandistică și, nu în ultimul rând, practică. Prin luarea acestei decizii, partidul arăta opiniei publice interne și internaționale că este preocupat de găsirea soluțiilor la problemele naționalităților. După desființarea Uniunii Populare Maghiare, în 1953, și a celorlalte organizații minoritare, nu au existat organizații și foruri autonome care să fi reprezentat interesele minorităților. Aparența schimbărilor, potențialul noii situații create a dat speranță elitelor minoritare și a asigurat loialitatea acestora față de partid. Conducerea partidului a dat curs cererii repetate a intelectualității minoritare, menținând totodată sub controlul total al partidului funcționarea consiliilor locale care nu aveau nici statut juridic autonom, nici competențe sau puteri decizionale. Cu înființarea acestor consilii, partidul a reușit să canalizeze și să controleze în același timp activitatea naționalităților, desfășurată sub imboldul energiilor acumulate.

Consiliul Oamenilor Muncii de Naționalitate Maghiară (în continuare COMNM) nu a fost înființat pentru reprezentarea drepturilor colective ale maghiarilor din România, ci pentru a propaga și transmite comunității politica partidului. „Sarcina principală a consiliilor va fi să contribuie la activitatea de educație politică promovată de partid și organizațiile obștești pentru cultivarea patriotismului socialist și a internaționalismului socialist, pentru

angajamentul față de noile structuri, pentru patria comună și dezvoltarea eticii comuniste, împotriva tuturor ideilor și manifestărilor retrograde și naționaliste, pentru dezvoltarea continuă a conștiinței socialiste a maselor.”¹⁸⁵ În același timp, alături de rolul său integrator, COMNM ar fi putut în principiu, în conformitate cu separarea lingvistică adoptată odată cu definiția națiunii socialiste, să contribuie la „încurajarea creației științifice, artistice și literare în limba maternă a națiunilor conlocuitoare, în strânsă unitate cu dezvoltarea creațiilor poporului român pentru progresul spiritului socialist al întregii țări”.¹⁸⁶ Speranța găsirii unor soluții măcar parțiale la problemele specifice minorității maghiare a fost alimentată de dispoziția conform căreia COMNM avea sarcini în „investigarea problemelor specifice ale comunităților, populațiilor respective, pentru a găsi cele mai bune soluții în conformitate cu interesele societății socialiste și interesele generale ale cetățenilor de naționalitate altele decât cea română”.¹⁸⁷

După cum am menționat mai sus, fiind parte a Frontului Unității Socialiste, COMNM a fost organizat pe modelul acestuia. Sediul consiliului a fost stabilit la București, iar membrii erau numiți de consiliile județene ale oamenilor muncii de naționalitate maghiară.¹⁸⁸ Atât consiliul maghiar, cât și cel german aveau câte un birou ales, care era însărcinat în primul rând cu organizarea activităților zilnice. Au fost înființate consilii la nivel județean în județele unde locuia un număr mai mare de cetățeni aparținând minorităților respective. Practic, persoanele vizate erau desemnate la „propunerea” și cu acordul reprezentanților locali ai partidului. În fruntea consiliilor județene ale naționalităților conlocuitoare stăteau un președinte și 2-3 vicepreședinți. Consiliile aveau și câte un secretar. Relativa lipsă de

---

¹⁸⁵ *Ibidem*, ff. 147-156.

¹⁸⁶ *Ibidem*.

¹⁸⁷ *Ibidem*.

¹⁸⁸ COMNM și COMNG au fost conduse atât la nivel central, cât și la nivel local de organizațiile de partid competente, ele fiind și cele care decideau ce persoane vor fi propuse și alese în aceste consilii.

greutate a noului organism e oarecum sugerată de faptul că angajații consiliilor „lucrează pe baza principiului muncii voluntare în beneficiul comunității, nu pot avea angajați plătiți.”¹⁸⁹

Organizația națională a COMNM a fost înființată la data de 15 noiembrie 1968. Academicianul István Péterfi a fost ales președintele Biroului Central, iar funcțiile de vicepreședinți au fost ocupate de Lajos Takács, Károly Király, József Méliusz și Tibor Maros. Ceilalți membri aleși ai biroului au fost: László Bányai, János Demeter, Anna Dukász, Zoltán Kovács, Sándor Egry, Magdolna Fábián, Mihály B. Kovács, Julianna Márton, Sándor Nagy, András Sütő, József Valter și Dezső Szilágyi.¹⁹⁰ Organul central al consiliului a fost mărit cu 24 de noi membri, în 1971. Consiliile județene COMNM au fost înființate în noiembrie. Vineri, 8 noiembrie, s-au ținut ședințele de constituire a consiliilor județene în județele: Bihor, Bistrița, Covasna, Harghita, Hunedoara, Maramureș, Mureș, Satu Mare, Sălaj, Sibiu și Timiș. Constituirea consiliilor județene a avut loc în prezența delegațiilor maghiari veniți din diferite localități ale județului respectiv. Ședințele de constituire au fost ținute în prezența conducerii locale a partidului. Alături de intelectuali, profesori, scriitori, au fost aleși și membri care aveau să ocupe funcțiile economice și, evident, au fost aleși membri și din rândul muncitorilor.¹⁹¹

III.4. Anii dezvoltării instituționale și primii ani de activitate ai COMNM

Efectele deschiderii către minoritatea maghiară, din 1968, s-au făcut resimțite până la începutul anilor '70. După cum arată analizele

---

¹⁸⁹ *Vörös Zászló*, nr. 255/1968.

¹⁹⁰ *Vörös Zászló*, nr. 273/1968.

¹⁹¹ *Vörös Zászló*, nr. 26/1968. Consiliul COMNM din județul Mureș a avut următoarea componență: președinte, profesorul Tibor Maros, membri de conducere: Géza Fodor, din partea consiliului popular județean, Zsolt Gálfalvi, director de teatru, Márton Szöllösi, ceferist, secretar: Görgy Parajdi, activist. Din conducerea partidului mai făceau parte alte 42 de persoane. Delegația organizației Mureș, la Consiliul Național al COMNM, număra 18 membri.

dedicate acestei epoci, drepturile râvnite de aceasta au fost acordate doar parțial și știrbite în numeroase domenii, însă au existat și schimbări pozitive, care au contribuit substanțial la întărirea sentimentului minorității maghiare (inclusiv a unei părți considerabile a elitei) de apartenență la „marea familie socialistă”. Citind procesele-verbale de la ședințele CC al PCR, vedem că politica față de naționalități a fost prezentă de multe ori și că ea constituia o parte importantă a problemelor ce se doreau a fi soluționate. Darea de seamă de la ședința plenară a COMNM, din 1971, sintetiza activitatea din cei aproape trei ani trecuți de la înființarea organizației.¹⁹² Ea a consemnat, alături de inevitabila înșiruire a problemelor ce își mai așteptau rezolvarea și a discursurilor de laudă la adresa partidului, și o serie de rezultate palpabile, reale.

Raportat la perioada premergătoare anului 1968, se observă că domeniul cultural a fost cel care avut parte de cele mai numeroase schimbări pozitive. După reforma administrativ-teritorială, partidul a făcut câteva concesii și în domeniul presei de limbă maghiară. Au apărut două ziare județene de limbă maghiară, unul în Harghita (*Hargita*) și unul în Covasna (*Megyei Tükör - Oglinda județeană*).¹⁹³ În cazul ziarului oficial de partid redactat în limba maghiară, a fost mărit numărul de pagini și a crescut tirajul de la 110.000 de exemplare la 115.000.¹⁹⁴ După reforma administrativă, toate județele cu populație maghiară au avut un săptămânal sau cotidian în limba maghiară: *Vörös Lobogó (Flamura Roșie, Arad)*, *Új Idő (Timpuri noi, Brașov)*, *Fáklya (Făclia, Bihor)*, *Bányavidéki Fáklya (Făclia din zona minieră, Maramureș)*, *Vörös Zászló (Steagul Roșu)*, *Szatmári Hírlap (Foaia de Știri, Satu Mare)*, *Szabad Szó (Cuvântul liber, Timiș)*, *Igazság (Adevărul, Cluj)* etc.¹⁹⁵

---

¹⁹² Ședința plenară a COMNM a avut loc în martie 1971. La ea, au participat și au luat cuvântul membri din conducerea partidului și liderii marcanți ai COMNM.

¹⁹³ Herédi Gusztáv, „Új megyék, új lapok”, în *Korunk*, nr. 6/1968, pp. 856-860.

¹⁹⁴ ANIC, fond CC al PCR Cămin, dosar 17/1968, ff. 100-103.

¹⁹⁵ *Ibidem*, f. 107.

Festivalul „Nufărul” în județul Covasna
(Muzeul Național Secuiesc Sfântu-Gheorghe)

Îndeplinirea unora dintre cerințele formulate la întâlnirea din 1968 a reprezentat o mare realizare pentru maghiarii din România. În vara anului 1968, au fost inițiate deja pregătirile în vederea lansării unor programe TV în limba maghiară. În numărul din 21 noiembrie 1969, al ziarului *Előre*, Miklós Dános aducea cu bucurie la cunoștința marelui public că: „Se fac ultimele retușuri. A fost produs primul program al emisiunii în limba maghiară al televiziunii de la București. [...] Este pe cale să fie lansat și acest for al naționalității noastre”.¹⁹⁶ Prima emisiune în

---

¹⁹⁶ *Előre*, nr. 6859/1969.

limba maghiară a fost difuzată duminică, 23 noiembrie. Programul în limba maghiară putea fi urmărit de două ori pe săptămână, durata emisiunilor era de o oră, respectiv de o jumătate de oră. Emisiunea a devenit extrem de populară într-un timp relativ scurt. Din 1970, redacția emisiunii în limba maghiară a fost condusă de Pál Bodor.

1 Mai în port popular (Muzeul Național Secuiesc Sfântu-Gheorghe)

Cu toate acestea, unul dintre succesele cele mai mari ale politicii minoritare de la sfârșitul anilor '70 a fost înființarea Editurii Kriterion, o editură dedicată naționalităților, cu sediul la București, în fruntea căreia a fost numit Géza Domokos. A fost înființată și o filială a ei la Cluj-Napoca. La început, Kriterion a publicat volume redactate în nouă limbi.¹⁹⁷ Mult doritul săptămânal de limbă maghiară, *A Hét*, a apărut începând din data

---

¹⁹⁷ *Ibidem.*

de 23 octombrie 1970, ca publicație a Consiliului de Cultură și Educație Socialistă. Redactorul-șef al publicației a fost Sándor Huszár, iar redactorul-șef adjunct - Zsolt Gálfalvi.¹⁹⁸ Tot în această perioadă s-a reintrodus în circuitul cultural Casa Petőfi, care a avut un rol important în viața culturală și socială a maghiarilor din capitală. Membrii colectivelor de muncă din instituțiile nou-create au fost aleși pe baza cooperării dintre organele de conducere ale partidului, cadrele de naționalitate maghiară apropiate de centrul de putere și intelectualii de vârf ai maghiarimii. De exemplu, Sándor Huszár, redactorul-șef al revistei *A Hét*, parcursese o traiectorie tipică pentru un intelectual din perioada respectivă. Intelectual cu origini muncitorești, agreat din punct de vedere politic, angajat la *Utunk*, pentru o vreme director al teatrului maghiar de stat. Informațiile legate de contextul numirii sale i-au parvenit – după cum își amintește – prin intermediul lui Edgár Balogh care îi spusese că, într-o pauză a ședinței, intelectualii maghiari prezenți au decis să-l propună pe el.¹⁹⁹ Despre organele și persoanele care au selectat angajații revistei *A Hét*, memoriile lui János Szász spun următoarele: „Diferite comisii de partid, secția de propagandă de la București, secția de cultură a partidului din Cluj-Napoca. Și probabil că am avut și noi trei un cuvânt de spus, am propus.”²⁰⁰

Și în cazul numirii lui Géza Domokos în fruntea editurii *Kriterion* găsim același tipar: un dosar de cadre adecvat (activități din trecut, studii în Uniunea Sovietică) și experiență profesională (între 1961-1965, lucrase la Editura pentru Literatură). Dosarul și experiența au fost decisive și în acest caz. Înființarea rețelei de instituții culturale, în climatul general al politicii de reintegrare promovate de Ceaușescu, a făcut posibilă reinserarea în domeniu și crearea unor oportunități de publicare pentru mai multe persoane care, din diferite cauze, au fost marginalizate anterior

¹⁹⁸ Pentru detalii, vezi: Bányai Éva, „Egy kudarcos sikertörténet. A Hét születésének körülményei”, în *Korunk*, nr. 8/2003, pp. 16-23.

¹⁹⁹ *Ibidem*.

²⁰⁰ Interviu cu János Szász în Bányai Éva, *Sikertörténet kudarcokkal...* op. cit., p. 302.

(victimele epurărilor de natură ideologică din anii '40-'50, cum a fost, printre alții, József Venczel, sau ale luptelor ideologice de după 1958, cum a fost, de exemplu, László Földes).²⁰¹ Persoane închise din cauza evenimentelor din 1956, precum Gyula Dávid, Lajos Páll sau Elemér Lakó, au primit din nou permisiunea de a publica.²⁰² Situația era valabilă și pentru Sándor Keszi Harmath, discreditat și marginalizat din pricina așa-numitei monografii RAM.²⁰³

Schimbările survenite în viața culturală de limbă maghiară se integrau sub mai multe aspecte în procesele de la nivel național. Eforturile de descentralizare (și economică), după reforma administrativă, au fost resimțite și în viața culturală. De exemplu, în 1969, a fost reorganizat întregul domeniu al editării de carte. Au fost înființate mai multe edituri și au fost mutate în orașe mai mari din provincie, cum a fost de exemplu Editura Dacia din Cluj, Junimea din Iași și Facla din Timișoara. „Au fost înființate noi reviste românești, *Luceafărul*, a fost îmbunătățită publicația *România Literară*, are mai multe pagini, munca editorială a fost și ea îmbunătățită pentru că au apărut manuscrisele, era o perioadă efervescentă în literatura română” – după cum își amintește János Szász.²⁰⁴ În anii 1965-1968, conducerea de partid a avut numeroase

---

²⁰¹ În cadrul întâlnirii dintre conducerea partidului și intelectualii maghiari, s-a solicitat explicit reabilitarea politică-publică a anumitor persoane: József Méliusz, Lajos Jordáky, Gyula Csehi, Edgár Balogh, Gyárfás Kurkó, Lajos Csögör, Géza Páskándi, György Bözödi, Georg Scherg. În alte situații, a contat inițiativa personală a colegilor scriitori sau redactori. Este cazul lui László Földes, care a ajuns la revista *A Hét*, în calitate de redactor-șef adjuncț.

²⁰² Lajos Páll a publicat două poezii, în 1969, care aveau ca personaje principale două figuri istorice: Bethlen Gábor fusese personajul principal al poeziei „Ballada a békességről”, iar Báthory Anna, al poemului „Ballada a szépségről”, în *Korunk*, nr. 7/1969, pp. 1025-1036.

²⁰³ În 1959, Sándor Keszi Harmath a coordonat elaborarea unei monografii despre Regiunea Autonomă Maghiară. Conducerea partidului a acuzat autorii de separatism, pentru că monografia prezenta RAM drept o entitate etnoculturală particulară.

²⁰⁴ Schimbările depășeau spațiul vieții literare. În acești ani, au apărut mai multe volume de sociologie, psihologia muncii, știința managementului scrise de autori americani contemporani. Au fost prezentate lucrări simfonice ale unor

întâlniri cu diferiți reprezentanți ai vieții culturale românești în care vorbitorii invitați au avut ocazia să-și exprime, într-o atmosferă mai liberă în comparație cu anii trecuți, opinia în variate problematici.²⁰⁵

Un semn al deschiderii de care se bucura atunci cultura română a fost dat și de faptul că au apărut mai multe volume și producții interzise înainte. De exemplu, piesa *Rinocerii* a lui Eugen Ionesco a fost introdusă în programul Teatrului Național, în 1965. Revistele de literatură (*Steaua*, *Povestea Vorbei*, *Echinox*, *Lucașfărușul*) au oferit spațiu de publicare unor tinere talente. Deschiderea și contextul politic particular al acesteia (lichidarea epocii Dej) a produs un nou curent în viața literară română, așa-numita creație investigativă.²⁰⁶ Dezvoltarea culturii române în București a servit drept model și exemplu în multe cazuri. De pildă, sub anumite aspecte, *A Hét* funcționa după modelul dat de *Contemporanul*, dar și lumea teatrului, prezența trupelor străine la București, interpretarea, analiza, critica de artă erau la fel de stimate, considerate un exemplu de urmat și o provocare uriașă.²⁰⁷ În articolul intitulat „Exemplu, modă, tradiție în literatura română”, Constantin Cubleşan vorbește despre tradițiile interbelice ale culturii și literaturii din 1968. Articolul readuce în discursul literar nume intenționat înlăturate în anii '50, cum ar

---

compozitori care fuseseră alungați din sălile de concerte (Stravinsky, Berg etc.). În librării au început să apară albume de artă ale unor artiști francezi și italieni. Liviu Ciulei și colegii lui au introdus teatrul și producția de filme românești în circuitul internațional. Putem spune, pe bună dreptate că, după 1965, a avut loc o adevărată renaștere în cultura și știința românească.

²⁰⁵ Întâlnirea din 22 mai 1968, dintre Ceaușescu și reprezentanții Uniunii Scriitorilor Români, a fost, de asemenea, importantă. La întâlnire au participat mai multe personalități marcante ale culturii românești, care au avut ocazia să-și spună părerea despre anumite probleme legate de viața literară, reviste și altele: Zaharia Stancu, Eugen Barbu, Geo Bogza, János Szász, Marin Preda, Demostene Botez, Eugen Jebeleanu. Alina Pavelescu, Laura Dumitru (eds.), *PCR și intelectualii...* op. cit., pp. 121-161.

²⁰⁶ Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrinu, Cristian Vasile (eds.), *Raport final...* op. cit., pp. 321-325. Despre viața literară a epocii, vezi și Eugen Negrici, *Literatura română sub comunism*, Editura Fundației PRO, București, 2003.

²⁰⁷ Interviu cu Mária Kacsir în Bányai Éva, *Sikertörténet kudarcokkal...* op. cit., pp. 243-251.

fi: Hortensia Papadat-Bengescu, Camil Petrescu, Liviu Rebreanu sau George Călinescu.²⁰⁸ Sinteza lui Ion Pop din *Lupta cu indiferența* prezintă fenomenul în felul următor: „În anii șaizeci, marii «retrași» au intrat în dreptul lor natural să relanseze, prin prezența lor, dezvoltarea armonioasă a literaturii. În 1962 apare volumul postum al lui Lucian Blaga, Arghezi – după un excurs epic – se întoarce la arta lirică, se solidifică autoritatea poeziei bacoviene, iar publicarea poeziilor lui Barbu dă naștere unui adevărat «curent Barbu». [...] Practic, toți poeții importanți sau mai puțin importanți reintră, în acest deceniu, în circuitul literar normal: Goga, Pillat, Voiculescu, Minulescu, Adrian Maniu, Ion Vinea, toți poeții de la simbolisți la tradiționaliști, de la reprezentanții avangardei la rebelii boemi din timpul celui de-al Doilea Război Mondial – C. Tonegaru, Geo Dumitrescu, Ion Caraion, Ben Corlaciou.”²⁰⁹

Politica de cadre inerentă consolidării puterii lui Ceaușescu a avut anumite efecte și asupra politicii partidului față de maghiari. Odată cu înființarea noilor județe și a noilor instituții, observăm creșterea mobilității și activității la toate nivelurile, nu doar în rândul cadrelor de origine maghiară, ci și în comunitatea intelectualilor maghiari.²¹⁰ Foarte mulți maghiari, cadre și intelectuali, au ocupat posturi care apăruseră în județele nou create în Secuime și în instituțiile aferente. Găsim o situație similară și la București, în cazul instituțiilor de stat sau culturale nou înființate sau consolidate în această perioadă. De exemplu, printre membrii Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă găsim și persoane de origine maghiară: József Bene, András Csiky, Győző Hajdú, Imre Horváth, György Kovács actorul, Lajos Létay, András Sütő, Zoltán Székely, iar Géza Domokos a fost ales membru al biroului executiv.

---

²⁰⁸ Constantin Cubleşan, „Példa, divat, hagyomány a román irodalomban”, în *Korunk*, nr. 3/1968, pp. 322-326.

²⁰⁹ Ion Pop, „Harc a közönnyel”, în *Korunk*, nr. 12/1972, p. 1795.

²¹⁰ Bányai Éva, *Sikertörténet kudarcokkal...op. cit.*, pp. 5-17.

Activitatea culturală cu amatori în satul Dumitrești, județul Mureș
(Colecție personală Novák Csaba Zoltán)

La sfârșitul anilor '60, conducerea de partid și Nicolae Ceaușescu au făcut câteva gesturi spectaculoase, ieșite din comun. Alături de vizitele de lucru relativ frecvente, printre gesturile extraordinare găsim urările de bun venit și bun rămas.²¹¹ De exemplu, în 1968, Nicolae Ceaușescu a adresat o urare corpului didactic și elevilor unui liceu din Miercurea Ciuc cu ocazia aniversării a 300 de ani de la nașterea instituției de învățământ.²¹² Documentele epocii arată că Ceaușescu a fost cel care a creat o atmosferă bună, de relaxare, veselie și atenție la diferite ședințe relevante pentru maghiari.²¹³

²¹¹ Conducerea partidului a organizat două vizite în Ținutul Secuiesc, în 1966 și în 1968.

²¹² *Vörös Zászló*, nr. 257/1968.

²¹³ La sfârșitul adunărilor populare organizate cu ocazia vizitelor din 1968, obișnuia să salute participanții și în limba maghiară. În ianuarie 1968, promisese delegației din Miercurea Ciuc, pe care o primise, că se va angaja personal în susținerea cauzei lor. La ședința COMNM, din 1971, a intervenit glumind în discursul lui János Fazekas.

Liceul Pedagogic de la Odorheiu-Secuiesc
(Muzeul „Haáz Rezső” Odorheiu-Secuiesc)

„János Fazekas: [...] Doja ar merita să-i ridicăm o statuie la Sfântu Gheorghe sau la Târgu Mureș.

Din sală: Sau la Timișoara.

Tovarășul János Fazekas: Nu, pentru că nu acolo s-a născut. Dumneavoastră ar trebui să puneți la Timișoara oameni născuți acolo. (râsete) Manualele noastre, tovarăși...

Tovarășul Nicolae Ceaușescu: Atunci să se facă două statui, una la secui și una la Timișoara. (aplauze)”, ANIC, fond CC al PCR Cancelarie, dosar 30/1971, f. 108.

Dezvoltarea economică a zonelor cu populație maghiară a devenit importantă după ce au fost desființate instituțiile economice autonome ale maghiarilor și a fost reorganizată economia în sensul introducerii economiei centralizate planificate. Regiunea cea mai problematică din acest punct de vedere era Ținutul Secuiesc, o regiune cu populație majoritar maghiară, rămasă mult în urmă din punct de vedere al dezvoltării economice. Înființarea RAM, în anii '50, ar fi putut fi o soluție la problemele de ordin economic ale zonei: nivel de trai scăzut, grad de urbanizare relativ scăzut, emigrarea populației excedentare. În scurta sa existență, regiunea nu a reușit să ofere soluții reale la problemele economice ale zonei, dat fiind faptul că RAM nu intrase în grupul de regiuni prioritare în strategia economică a țării.²¹⁴ Deschiderea inițiată de Ceaușescu a relansat problema chiar înainte de dezbaterile legate de preconizata reorganizare teritorial-administrativă. De data aceasta, chiar și conducerea partidului a fost nevoită să recunoască apartenența secuimii la grupul de regiuni sărace ale țării.

La jumătatea anilor '60, dezvoltarea economică a Ținutului Secuiesc devenise una dintre promisiunile majore făcute maghiarilor din România. Conducerea partidului promisesese că înființarea noilor unități economico-administrative va aduce și investiții majore și dezvoltare economică substanțială. Creșterea economică din anii '60 a produs rezultate reale. Producția industrială a crescut, la fel și investițiile. Deși primele investiții în Ținutul Secuiesc nu puteau să țină pasul cu anvergura proiectelor economice din județele mai bogate ale țării, ele au avut totuși menirea de a oferi imboldul necesar pentru ieșirea din starea inertă în care se aflase regiunea.²¹⁵ Imaginea

---

²¹⁴ Stefano Bottoni, *Stalin's legacy...* op. cit., pp. 95-215.

²¹⁵ Analiza aprofundată a proceselor de dezvoltare economică în regiune se lasă așteptată deocamdată. Despre problema modernizării socialiste, vezi Gagyí József, „Szocialista modernizáció Romániában, az ötvenes években” [Modernizare de tip socialist în România în ani 1950], în Kovács Kiss Gyöngy (szerk.), *Történelmünk a Kárpát-medencében...* op. cit., pp. 185-196; Gagyí József,

creionată de *Raportul asupra măsurilor economice luate în perioada 1966-1970* – prezentat în ședința plenară a COMNM din 1971 – era cea a unei regiuni aflate în schimbare. De exemplu, în perioada amintită, a fost lansată producția în fabricile de confecții, șuruburi și amidon din Târgu Secuiesc, s-a investit în dezvoltarea fabricii de textile din Sfântu Gheorghe și a minei din Căpeni și s-au construit 180 de săli de clasă pe tot teritoriul județului. De asemenea, se făcuseră planurile de investiții pentru perioada 1971-1975: uzinele de piese auto, respectiv, aparate electrice din Sfântu Gheorghe, precum și fabrica de prelucrare a lemnului.²¹⁶ Planurile de dezvoltare referitoare la județul Harghita au urmărit anumite obiective, cum ar fi: înființarea fabricii de alcool etilic din Sânsimion, a uzinei de metale feroase din Poian, modernizarea minei din Bălan, înființarea fabricii de ață din Odorheiu Secuiesc, construirea leagănelor pentru copii în Cristuru Secuiesc și Miercurea Ciuc, înființarea unei școli profesionale la Bălan și construirea unui hotel la Miercurea Ciuc. Investițiile preconizate pentru perioada următoare (1971-1977) au vizat uzina de piese de schimb și uzina de prelucrare a lemnului din Miercurea Ciuc, țesătoria din Gheorgheni și o fabrică de frânghii în Cristuru Secuiesc.²¹⁷

Micile, dar cu atât mai spectaculoase schimbări introduse după reforma administrativă, și optimismul degajat de perspectiva planurilor de viitor au impresionat elita locală (membri de partid sau intelectuali). De exemplu, László Gazda a scris un articol, publicat în *Korunk*, în 1968, în care vorbea cu entuziasm despre Sfântu Gheorghe, despre potențialul de dezvoltare a fabricii de textile și despre efectele economiei asupra urbanizării.²¹⁸ Prin intermediul

---

Fejezetek Románia 20. századi társadalomtörténetéhez [Capitole din istoria socială a României în sec. 20], Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2009, pp. 196-211.

²¹⁶ ANIC, CC al PCR Secția Organizatorică, dosar 30/1971, f. 154.

²¹⁷ *Ibidem*, f. 159.

²¹⁸ Gazda László, „Textillgyár és városiasodás”, în *Korunk*, nr. 7/1968, pp. 1022-1026. Un articol similar este cel semnat de József Szabó, „Sepsiszentgyörgy városává válik” („Sfântu Gheorghe devine oraș”), în *Előre*, nr. 6746/1969. Președintele Comitetului

relațiilor stabilite cu nomenclatura, elita politică din Secuime a reușit să asigure accesul regiunii la fondurile de investiții pentru industrializarea și modernizarea României. Károly Király, prim-secretarul partidului la nivel de județ, a reușit să finalizeze mai multe inițiative locale, bazându-se pe relațiile sale cu membri de vază ai conducerii la cel mai înalt nivel (Ion Gheorghe Maurer și chiar Nicolae Ceaușescu). Iată cum este descrisă perioada în memoriile lui Imre Pataki, care ocupa la vremea respectivă funcția de director al direcției județene de planificare din Harghita: „Adevărul e că atitudinea a fost foarte bună. Când și-au dat seama că ne pricepem, că știm ce ne dorim, știm ce vrem să facem și nu batem câmpii, ci avem un scop precis, vă spun eu, că ne-au sprijinit la modul foarte serios. Am avut acces neîngrădit la direcția de planificare, chiar și la președinte și la prim-vicepreședinte, și la ministerul de finanțe etc. Am avut relații bune cu toții și reușeam să obținem sprijinul financiar necesar, chiar mai mult. Se întâmpla frecvent ca întreprinderea de construcții să nu aibă capacitatea necesară pentru a construi destul ca să putem utiliza toate sursele obținute. Pe urmă am modernizat în 1973. În doar un an am construit aproape 100 de km de drum asfaltat modern. În 1973 am adus trei întreprinderi de construcții în județ”.²¹⁹

Deschiderea politică de la sfârșitul anilor '60 a permis desfășurarea anumitor activități de păstrare a unor elemente ale moștenirii culturale maghiare chiar în cadrele oferite de ideologia oficială. „Ne-am obișnuit de ceva vreme să ne aducem aminte de marile

---

Executiv al Consiliului municipal al femeilor a raportat realizările perioadei care tocmai se încheiase: locuri de parcare, 881 de noi locuințe în perioada 1968-1969, planificarea rețelei de canalizare, îmbunătățirea furnizării de apă potabilă, ameliorarea transportului în comun. Raportul despre lucrările efectuate în cealaltă localitate reședință de județ, Miercurea Ciuc, a fost întocmit de Gyula Kálmán: modernizarea rețelelor de canalizare, curent electric, telefonie, construirea de trotuare, renovarea clădirilor. *Előre*, nr. 6764/1969.

²¹⁹ Interviu cu Imre Pataki, realizat de autor în vara anului 2008, aflat în arhiva personală a autorului.

personalități de origine maghiară. Omagiul adus memoriei unor personalități de marcă cum ar fi Ady Endre, Petőfi Sándor, Benedek Elek, Kőrösi Csoma Sándor, Köteles Sámuel, Simó Géza, Jakab Elek, Bölöni Farkas Sándor, Kafka Margit, Czako Zsigmond, Bartók Béla, Dózsa György, Teleki Sámuel a avut un ecou puternic în țară, dar chiar și în străinătate”, spunea István Péterfi în raportul său din 1971.²²⁰ Deși multe dintre poeziile lui Petőfi Sándor se aflaseră pe lista celor interzise de partid, s-au organizat în toată țara ceremonii de aniversare a 120 de ani de la trecerea în neființă a poetului maghiar. La evenimentul organizat la Palatul Culturii din Târgu Mureș, a participat și József Darvas din partea Uniunii Scriitorilor Maghiari. Au fost organizate comemorări în mai multe localități cum ar fi: Albești, Timișoara, Sighișoara. La cea din urmă a participat și o delegație din partea Uniunii Scriitorilor Maghiari, ambasadorul József Vince, iar din partea oficialităților române Pompiliu Macovei, președintele Comitetului de Stat pentru Cultură și Arte, și Zaharia Stancu, președintele Uniunii Scriitorilor din România.²²¹

Contextul politic favorabil a relansat activitățile tot mai diverse în domeniul păstrării culturii și tradiției maghiare în Harghita și Covasna. Au fost înființate noi instituții culturale în cele două municipii reședință de județ, iar cotidienele județene au contribuit în continuare la consolidarea culturii scrise. Noile evoluții au creat oportunități pentru tinerii intelectuali, cărora li s-a oferit posibilitatea de a se muta în cele două orașe. Dintre evenimentele vieții culturale, dorim să menționăm întâlnirea ansamblurilor artistice din județele aflate pe cursul râului Mureș, *Primăvara harghiteană*, un eveniment organizat la Băile Bálványos, județul Covasna, sau întâlnirea corurilor din Valea Nirajului,

---

²²⁰ Evaluarea activității Consiliului Oamenilor Muncii de Naționalitate Maghiară, din perioada 1968-1971, prezentată de István Péterfi. Stenograma procesului-verbal de la ședința plenară a Consiliului Oamenilor Muncii de Naționalitate Maghiară, din 12 martie 1971. ANIC, fond CC al PCR Secția Organizatorică, dosar 30/1971, ff. 4-25.

²²¹ *Előre*, nr. 6760/1969.

județul Mureș. Profitând de oportunitățile oferite de noua situație politică, intelectualii din cele două județe au reușit să perfecționeze și să extindă tehnicile de „păstrare a culturii” utilizate anterior, pe vremea RAM-ului.²²² Ei au prezentat temele de interes local în forma agreată de putere, îmbrăcate în veșmântul așa-numitei „culturi progresiste”. Păstrarea memoriei lui Kőrösi Csoma Sándor sau Benedek Elek sunt doar două dintre nenumăratele exemple în acest sens.²²³ În 1969, János Fazekas a trecut în revistă numele celor care puteau aspira la un loc în panteonul local secuimăghear avizat de oficialități. „Născut pe aceste meleaguri, nu pot decât să fiu mândru de marile personalități din Secuime. Sunt mândru de Dózsa György, Apáczai Csere János, Mikes Kelemen, Kőrösi Csoma Sándor, Bolyai János și Farkas, Aranka György, de generalii pașoptiști, Gáll Sándor, Gábor Áron, Bod Péter, de martirii noștri Török János, Horváth Károly, Váradi József, Bartalis Ferenc, victime ale absolutismului monarhiei habsburgice. Sunt mândru de Bölöni Farkas, Mikó Imre, Kriza János, Orbán Balázs, Benedek Elek, Józsa Béla, Tompa László și de toate personalitățile care au luptat cu toată puterea lor pentru întărirea relațiilor de prietenie dintre poporul român și cel maghear”.²²⁴

După cum am amintit deja, problema magheară era limitată în România epocii la nivelul Ținutului Secuiesc în majoritatea contextelor, inclusiv în contextul reformei administrative. Ținutul

---

²²² Pentru detalii legate de această problemă, vezi: Stefano Bottoni, *Sztálin...*, pp. 135-241.

²²³ La inaugurarea Casei memoriale a lui Benedek Elek, a luat cuvântul János Máthé care, în 1940, salutase intrarea trupelor armatei ungare. Începând din anii '50, cu mici întreruperi, János Máthé a fost în permanență urmărit și hărțuit de organele Ministerului de Interne, fiind considerat element naționalist, dușmănos. Pentru detalii, vezi László Márton (szerk.), *Magyarhermány kronológiája (1944-1964)* [Cronologia satului Herculian 1944-1964], Editura Pro-Print, Miercurea Ciuc, 2008.

²²⁴ Proces-verbal privind Conferința extraordinară a organizației județene de partid Covasna, din data de 13 iulie 1969. Arhivele Naționale Direcția Județeană Covasna, (ANDJC), fond Comitetul Județean de Partid Covasna (CJPC), dosar 1/1969, f. 103.

Secuiesc și secuimea, caracterul secuiesc au jucat un rol important în discursurile oficiale.²²⁵ János Fazekas, care obișnuia să ia cuvântul, să țină discursuri la ședințe sau în cadrul organizat al adunărilor populare, se mândrea cu originea lui secuiască. Dar mai mulți reprezentanți ai conducerii partidului, printre care și Nicolae Ceaușescu, au scos frecvent cartea secuiască, adică au accentuat particularitățile secuilor.²²⁶ Lupta secuilor alături de români a devenit o temă tot mai prezentă în istoriografie și publicistică. Odată cu apariția și răspândirea noțiunii de națiune socialistă, soarta, trecutul și lupta comună a românilor și secuilor au devenit elemente obligatorii ale apartenenței la „cultura progresistă.” În aceeași tendință se înscrie și publicația, apărută în 1976, cu titlul *Istoria naționalității maghiare și cooperarea cu națiunea română înfrățită (A magyar nemzetiség története és testvéri együttműködése a román nemzettel)*.²²⁷

Identitatea locală din cele două județe decupate în mod cu totul artificial a început să fie transformată într-o nouă identitate județeană. Elita politică și intelectualii din Harghita și Covasna au încercat, prin discursuri ritualice și în publicații culturale, să creeze legitimitatea necesară noilor entități administrative și identități formate. Caracterul „harghitean” sau „covăsnean” a început să apară tot mai frecvent ca temă de discurs după anul 1968. Au apărut și rațiunile pe care se baza noul proces de construcție identitară. Pentru harghiteni, elementele constitutive ale noii construcții identitare au fost date de simbolurile legate de natură. Prima pe lista acestora a fost însuși numele muntelui

---

²²⁵ Dincolo de a fi gesturi simbolice, de complezență, accentuarea frecventă a caracterului particular al secuilor, al conștiinței și obiceiurilor specifice acestora făcea probabil parte din politica de partid prin care se dorea separarea secuilor de maghiari.

²²⁶ La o ședință CC, Ceaușescu compara în glumă încăpățânarea secuilor cu cea a oltenilor.

²²⁷ Bitay Ödön (szerk.), *A magyar nemzetiség története és testvéri együttműködése a román nemzettel. Tanulmányok I*, [Istoria națiunii maghiare și a cooperării cu națiunea română. Articole. I. Editura Politică, București, 1976.

Harghita, după care a fost numit și județul.²²⁸ Moștenirea culturală, patrimoniul cultural a fost un alt element constant utilizat în acest proces. De exemplu, *Oglinda județeană (Megyei Tükör)*, ziarul județului Covasna, a publicat pe parcursul anului 1969 o serie de articole sub titlul *Monumentele noastre*, care descria cele mai importante clădiri-monument de pe teritoriul județului. Sub imboldul acestui proces au fost revitalizate și cercetările de istorie locală. „Urmând exemplul interesului pentru istorie locală, observat în presa de limba română, presa de limbă maghiară din țară a început să publice tot mai frecvent rezultatele descoperirilor istorice, trasarea până în prezent a legităților istorice ale trecutului și interpretarea modernă a acestor regularități. *Flamura roșie, Harghita, Oglinda județeană și Timpuri noi* mai că nu se întrec în revitalizarea artei și istoriei populare a secuilor...”, scria László Dávid în 1969.²²⁹ Puterea de la centru nu se opunea creării noilor identități în acest context simbolic și lingvistic maghiar inedit. De fapt, aceasta se racorda perfect la politica promovată de partid, prin care se dorea instituirea unei rupturi totale între epoci, trecut și relații existente.

După cum o dovedesc luările de cuvânt ale intelectualilor maghiari la întâlnirea din 1968, precum și nenumăratele solicitări ulterioare adresate conducerii PCR, problema principală a maghiarilor din România era învățământul. Unul dintre cele mai importante elemente ale supraviețuirii ca națiune, învățământul în limba maghiară, a rămas cea mai mare doleanță a maghiarilor de la începutul anilor '50. Atrofierea tot mai accentuată a învățământului profesional în limba maghiară era cea mai arzătoare problemă din prima jumătate a anilor '50. Schimbarea de direcție în politica internă, după evenimentele din 1956, a lovit puternic

---

²²⁸ Bíró A. Zoltán, Bodó Julianna, „A «hargitaiság». Egy régió kultúraépítési gyakorlatáról” [Harghitanismul. Practici culturale într-o regiune], în *Fényes tegnapunk. Tanulmányok a szocializmus korszakáról* [Trecutul nostru glorios. Studii despre epoca socialistă], KAM - Regionális se Antropologiei Kutatások Központja, Editura Pro-Print, Miercurea Ciuc, 1998, pp. 195-211.

²²⁹ Dávid László, „Székelyföldi műemlékek” [Monumente în Ținutul Secuiesc], în *Korunk*, nr. 4/1969, pp. 543-547.

în toate ciclurile de învățământ în limba maghiară. Comasarea Universităților „Babeș” și „Bolyai” din Cluj-Napoca a fost o pierdere imensă pentru învățământul în limba maghiară. Reducerea numărului de licee cu predare în limba maghiară, limitarea posibilităților de continuare a studiilor în limba maghiară au deteriorat și mai mult situația de până atunci, nici ea nu prea strălucită.²³⁰

Învățământul în limba maternă era o problemă recurentă a intelectualilor maghiari din România. În afară de cadrele instituționale lacunare se semnalaseră și alte probleme, precum: lipsa manualelor și stocul limitat de cărți accesibile, limba română, predarea istoriei și a geografiei, învățământul profesional, vocațional, calitatea și numărul redus de programe pentru formarea cadrelor didactice. Conducerea partidului a promis multe lucruri spectaculoase, și chiar s-a ținut parțial de promisiunile făcute. Astfel, în toamna lui 1971, și-au început activitatea șase licee independente cu predare exclusiv în limba maghiară. Cu toate că aceste inițiative nu au reușit să rezolve toate problemele generate de comasarea școlilor de la sfârșitul anilor '50, ele puteau fi considerate un început promițător.²³¹ Înființarea unor clase cu predare în limba maghiară în învățământul profesional și concesiile făcute sub aspectul învățământului universitar în limba maghiară nu au reușit să rezolve decât o mică parte a problemelor la începutul anilor '70. Deși la prima vedere indicatorii statistici păreau favorabili, analiza lor mai amănunțită arată clar că oportunitățile de continuare a studiilor în limba maternă rămâneau extrem de limitate. Pe baza raportului COMNM, din 1971: „în 1970, 87% din absolvenții clasei a opta în limba maghiară și-a continuat studiile, față de 80,2% la nivel național. Ponderele elevilor maghiari care-și continuă studiile în limba maghiară

---

²³⁰ Pentru detalii, vezi: Vincze Gábor, *Illúziók se csalódások...* op. cit., pp. 187-223.

²³¹ La Miercurea Ciuc, Liceul nr. 1. (fostul Gimnaziu romano-catolic din Șumuleu Ciuc); la Sfântu Gheorghe, Liceul nr. 1 (fostul Liceu Mikó); la Oradea, liceul Alexandru Moghioroș (Mogyorós Sándor); la Târgu Mureș, liceul Bolyai Farkas (fostul Liceu reformar); la Satu Mare, Liceul nr. 5; la Timișoara, Liceul cu predare în limba maghiară.

este de 36,5%, iar proporția celor care-și continuă studiile în limba română este de 50,4%.”²³² Formarea unei noi generații de cadre didactice era, la rândul ei, o problemă stringentă, după cum arată și următorul citat: „analizele din minister arată că, în afară de studenții deja înscriși în diferitele programe de educație, învățământul în limba maghiară are nevoie de alți 700 de învățători și 600 de educatoare”.²³³

Vernisaj la muzeul de istorie din Târgu Secuiesc
(Muzeul Național Secuiesc Sfântu-Gheorghe)

---

²³² Trecerea în revistă a activității Consiliului Oamenilor Muncii de Naționalitate Maghiară, în perioada 1968-1971, întocmit de István Péterfi, stenograma procesului-verbal al ședinței plenare din 12 martie 1971. ANIC, fond CC al PCR Secția Organizatorică, dosar 30/1971, ff. 4-25.

²³³ *Ibidem.*

Elevi din județul Covasna
(Muzeul Național Secuiesc Sfântu-Gheorghe)

Alte doleanțe ale maghiarilor din România, formulate la începutul anilor '70, erau: utilizarea limbii materne în administrație și în instituțiile publice, posibilitățile de completare a instituțiilor și programelor înființate la sfârșitul anilor '60 cu conținut adecvat, discriminarea²³⁴, atitudinea nepotrivită a cadrelor și funcționarilor

---

²³⁴ Din relatările lui János Demeter reiese că o persoană responsabilă cu angajarea cadrelor la Combinatul chimic „Azomureș” venise la Universitatea din Cluj să caute chimiști pentru combinat. A respins potențialii candidați despre care aflate

din eșalonul doi, inexistența inscripțiilor bilingve, introducerea unor fapte istorice în manualele de istorie, informațiile superficiale și lacunare transmise despre maghiarii din țară, neajunsurile din domeniul editării de carte în limba maghiară.²³⁵

Lansarea activității COMNM, înființat în toamna anului 1968, a alimentat anumite speranțe în rândul elitei maghiare, care a crezut că organizația va reuși să amelioreze politica partidului față de maghiari, chiar în cadrul limitat avut la dispoziție. Însă, consiliul nu fusese creat în acest scop. Situația era oarecum clară chiar de la început. Nici măcar politicienii maghiari, care au luat cuvântul în momentul înființării organizației, Lajos Takács și Károly Király, nu au cerut sau descris alte competențe sau rol pentru organizație decât cel de a duce la îndeplinire politica de partid. Cu toate acestea, unii au crezut că menirea organizației era să abordeze și să soluționeze problemele naționale specifice maghiarilor. János Fazekas adusese în discuție acest aspect, iar ceilalți membri ai consiliului (Edgár Balogh, János Demeter, András Sütő, Géza Domokos etc.) au continuat să susțină aceste idei în primii ani de activitate a Consiliului.

Prima perioadă a existenței și activității COMNM a fost evaluată într-o ședință plenară organizată în data de 12 martie 1971.²³⁶ Pe baza luărilor de cuvânt, am putea spune că primii ani de activitate au fost relativ productivi și eficienți, mai ales dacă ținem cont de cadrele limitate în care își desfășura activitatea. COMNM nu avea putere de decizie în problemele naționalității maghiare și nici nu avea cum să aplice eventualele soluții găsite. În schimb, urmărirea îndeaproape politica partidului față de naționalități, respectarea promisiunilor făcute acestora, iar prin persoanele apropiate

---

că sunt maghiari, motivându-și decizia prin aceea că are nevoie de oameni de încredere. ANIC, fond CC al PCR Secția Organizatorică, dosar 30/1971, ff. 31-38.

²³⁵ La întâlnirile intelectualilor și la ședințele COMNM, participanții se plâneau frecvent de faptul că organele executive nu urmează directivele principale trasate de partid în măsura în care era de așteptat.

²³⁶ ANIC, fond CC al PCR Secția Organizatorică, dosar 30/1971, ff. 1-119.

partidului făcea activitate de lobby sau propunea soluții, exprima opinii în ședințele plenare, evident „servite în termeni strategici”²³⁷. Ședința plenară din 1971 a oferit mai multor intelectuali maghiari posibilitatea de a lua cuvântul și de a-și face cunoscute observațiile. János Demeter, András Sütő, Edgár Balogh, Géza Domokos profitau de ședințele plenare ale consiliului pentru a pune în discuție doleanțele comunității, respectând regulile jocului politic valabil în epocă. Activitatea desfășurată în primii ani lăsa probabil să se înțeleagă că COMNM era, de fapt, un for care aducea la cunoștința partidului problemele comunității maghiare ce reclamau o soluție. Până la începutul anilor '70, descrierea problemelor se putea face și în termeni mai marcanți. De exemplu, János Demeter solicitase respectarea și verificarea prevederilor legale privind consiliile populare. „Articolul 26 stipulează că în județele în care trăiește și populație aparținând naționalităților, informările legate de hotărâri trebuie formulate și în limba naționalităților. Au trecut deja doi ani de la adoptarea legii, ar fi timpul să se verifice în ce măsură funcționarii dau curs cererilor în limba maghiară și dacă dispozițiile consiliilor populare sau ale comitetelor executive au fost sau nu tipărite și în limba maghiară. Aș propune, dar de fapt s-a menționat și în discursul tovarășului Péterfi, să organizăm un comitet care să adune datele relevante pentru această problemă din județe, municipii și orașe și care să convingă organele respective că legile sunt obligatorii, inclusiv legea referitoare la egalitatea tuturor cetățenilor țării și nu au de ce să aștepte alte ordine speciale.”²³⁸

---

²³⁷ Aparenta conformare la directivele politice și axiomele fundamentale ale partidului era o caracteristică ubicuă a stilului discursului politic. Cultul personalității promovată de Ceaușescu avea să afecteze și mai puternic stilul și forma discursului public și politic. Nici o observație critică, fie ea cât de firavă, nu putea să apară decât într-un context lingvistic-discursiv adecvat. În aceste condiții, s-a încetățenit practica de a prezenta problemele într-un ambalaj discursiv corespunzător, care acoperea oarecum problema ridicată.

²³⁸ Intervenția lui János Demeter la ședința plenară a COMNM din 1971. ANIC, fond CC al PCR Secția Organizatorică, dosar 30/ 1971, f. 32.

Organizațiile din teritoriu, mai ales în zonele unde populația maghiară avea o pondere mai scăzută, aveau un rol important în activitățile legate de utilizarea limbii materne. Reapăruseră elemente din cultura maghiară în zone ori localități unde maghiarii erau prezenți în proporție mică și unde bilingvismul era sporadic chiar și în anii '50, în plină epocă de glorie a RAM. Activitatea COMNM era mai puțin relevantă, nu putea fi altfel, în localitățile unde majoritatea elitei politice locale era de naționalitate maghiară (județele Mureș, Harghita, Covasna, Bihor).

IV. Mica „revoluție culturală” și efectele sale în primii ani (1971-1974)

La începutul anilor '70, Nicolae Ceaușescu își consolidase deja puterea. El reușise să-și înlăture adversarii politici și, datorită politicii sale externe abile, își sporise substanțial popularitatea atât pe plan intern, cât și pe plan extern. Prin reforma administrativă, a fost reorganizat teritoriul țării în județe, puse sub conducerea prim-secretarilor loiali conducerii de partid și mai eficiente din punct de vedere economic. Comitetele oamenilor muncii de diferite naționalități, Frontul Democrației și Unității Socialiste, au creat noi forme de control social, dar și noi canale de mobilizare. Congresul al X-lea, din 1969, s-a încheiat cu succesul total al lui Ceaușescu. Comitetul Central fusese „curățat” de persoanele căzute în dizgrație, iar hotărârile adoptate enunțau toate punctele cardinale ale direcției promovate de Ceaușescu.²³⁹ Schimbările spectaculoase din efectivul de cadre al PCR nu au trecut neobservate. Ele au fost sesizate și de diplomația sovietică, ce a considerat că schimbarea cadrelor reflecta dificultatea conducerii partidului de a face față

---

²³⁹ Între 1965-1969, Nicolae Ceaușescu a luat o serie de măsuri necesară pentru a-și asigura poziția în fruntea PCR. La cele două congrese, a ales în organele de conducere ale partidului persoane noi și loiale: Paul Niculescu Mizil, Iosif Banc, Gheorghe Rădulescu, Maxim Berghianu, Petre Blajovici, Petre Lupu, Ilie Verdeț, Gere Mihály. În 1967, a reușit să neutralizeze vocile „reformiste” din interiorul partidului care susțineau că adaptarea la piața internă a țărilor socialiste (CAER) constituie unul dintre factorii importanți ai politicii economice a României. Ceaușescu a ales să promoveze o politică economică de tip stalinist, bazată pe industrializare forțată și dezvoltarea industriei grele și a capacității autarhice. Odată cu dispariția liderilor supranumiți „baronii lui Dej”, din viața politică (Chivu Stoica a demisionat, Gheorghe Apostol, Petre Borilă și Alexandru Drăghici au fost înlăturați), partidul a dobândit putere discreționară, a devenit omogen și absolut.

provocărilor interne și externe.²⁴⁰ Au fost create toate condițiile necesare pentru accelerarea punerii în practică a proiectelor grandioase de transformare socială și economică elaborate la nivel teoretic în anii '60, cum erau proiectele de industrializare, sistematizarea orașelor și a satelor, crearea națiunii socialiste omogene. În 1971, au început să apară primele semne care prevesteau introducerea unor schimbări economice și ideologice radicale: în iulie, a apărut cea mai nouă teză a PCR cu privire la educația ideologică, iar la sfârșitul anului, CC a definitivat și accelerat implementarea practică a proiectului de sistematizare.

La ședința plenară a CC al PCR, din iulie 1971, Nicolae Ceaușescu a ținut un discurs răsunător despre îmbunătățirea activității politico-ideologice și educația membrilor de partid în spiritul marxismului, care a rămas în istorie sub numele de „tezele din iulie”.²⁴¹ Implicațiile acestor

---

²⁴⁰ Magyar Nemzeti Levéltár [Arhivele Naționale Maghiare, în continuare MNL], Documente GDC (Gestionarea documentelor clasificate), România, XIX-J-1-j, cutia 88, 001713/1-128-20.

²⁴¹ Dennis Deletant și Vladimir Tismăneanu consideră că „tezele din iulie” sunt o consecință directă a vizitelor efectuate de Ceaușescu în China și Coreea de Nord și a celor văzute acolo. Ceaușescu a fost copleșit de rezultatele revoluției culturale din China, de puterea imensă deținută de partid, de controlul total exercitat asupra societății și, nu în ultimul rând, de manifestările grandioase ale cultului personalității. Dennis Deletant, *România... op. cit.*, pp. 180-189.; Vladimir Tismăneanu, *Stalinism for All Seasons*, Editura Humanitas, University of California Press, Berkeley-Los Angeles-London, 2003, pp. 187-233.

Fără îndoială, aspectele menționate mai sus au influențat politica ulterioară a lui Ceaușescu, însă nu putem eluda nici opinia conform căreia apariția „tezelor” a fost legată mai ales de schimbările din economia românească și de politica internă și externă a perioadei. Florin Constantiniu credea că a existat o presiune politică clară din partea Uniunii Sovietice, iar prin înăsprirea controlului politico-ideologic, partidul dorea de fapt să le transmită sovieticilor că stăpânește pe deplin arena politicii interne. Prelegerea lui Florin Constantiniu, în Ana-Maria Cătănuș (coord.), *Sfârșitul perioadei liberale a regimului Ceaușescu. Minirevoluția culturală din 1971*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2005, pp. 13-21.

Trebuie să ținem cont și de faptul că, până la începutul anilor '70, Ceaușescu își consolidase puterea sub toate aspectele, gestionase o amplă schimbare de elite și, cu un elan proaspăt dat de tot mai profundul cult al personalității, a continuat procesul grandios de schimbare economico-socială care conducea la desăvârșirea controlului ideologic ca implicație logică și automată a modului de funcționare a

„Teze” pe termen lung au schimbat vizibil cursul ideologiei de partid. În locul relaxării de la sfârșitul epocii Dej și începutul epocii Ceaușescu, s-a instituit acum o nouă perioadă de constrângere ideologică. Punerea în practică a noului control ideologic va avea consecințe tot mai nefaste pentru întreaga societate românească, mai ales de la sfârșitul anilor '70. Mecanismele economice (industrializarea forțată, condițiile grele de viață), administrative (distrugerea satelor) și ideologico-culturale (restrângerea sistemului de învățământ minoritar și, în general, a vieții culturale, înăsprirea cenzurii), inițiate de „tezele din iulie”, au înrăutățit treptat situația minorităților, care au ajuns într-un final lipsite de orice speranță.

Ceaușescu și-a prezentat tezele la ședința CC, din 6 iulie 1971. Este data la care a fost lansată în România așa-numita „minirevoluție culturală”. Tezele propuneau amestecul tot mai mare în viața politico-ideologică și culturală: educație ideologică și îndoctrinare mai amplă și mai profundă, redimensionarea propagandei, selecție mai riguroasă a cadrelor de partid, creșterea mobilizării sociale, excluderea curentelor filozofice și culturale occidentale din media națională și înăsprirea cenzurii socialiste. Primul punct al „tezelor din iulie” aborda și problema naționalităților. Era reiterată poziția oficială formulată încă în anii '40, conform căreia problema națională fusese rezolvată deja în România. Totodată, a fost lansat și un apel la intensificarea educației patriotice și a mobilizării, o directivă prin care se dorea să se intervină asupra substanțializării rezultatelor culturale obținute la sfârșitul anilor '60. Argumentul apărut în anii '60, conform căruia: „În făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate trebuie să punem pe baze tot mai largi și puternice unitatea și înfrățirea oamenilor muncii români, maghiari,

---

sistemului impus. Să nu uităm nici de schimbările survenite în viața economică internațională, care aveau anumite efecte și pentru economia României. Consolidarea rigorii ideologice ar fi putut servi și la distanțarea față de Pactul de la Varșovia și chiar și la contrabalansarea internă a „politicii de independență”, transmițând totodată societății mesajul că manevrele de politică externă nu înseamnă nicicum ruperea totală de modelul stalinist.

germani, sârbi și de alte naționalități, care sub imboldul interesului și dorințelor comune, produc valori spirituale și materiale și luptă împreună pentru propășirea patriei lor comune, Republica Socialistă România”²⁴², poate fi interpretat și ca o negare a eventualelor interese specifice ale minorităților.

Efectele „tezelor din iulie” s-au făcut simțite treptat. Organele competente, organele media, portavoce loiale conducerii partidului, au salutat noile teze și au ținut încă în 1971 primele ședințe de autocritică la care au participat delegați de la centru, alături de membri ai conducerii de partid la nivel local. Critica venită din partea conducerii de partid viza, în primul rând, „relaxarea” ideologică din cadrul activității desfășurate de diferitele instituții și organizații sociale și culturale. În același timp, se dorea să se lanseze o ofensivă împotriva ideilor străine de ideologia de partid. Iată cum și-a făcut autocritica directorul teatrului de stat din Târgu Mureș, Csorba András: „Repertoriul nostru a avut și piese mai slabe, piese născute din filozofii diferite de principiile marxist-leniniste, piese care reflectă o perspectivă mic-burgheză și care creionează o imagine falsă a lumii în care trăim și vorbesc despre atitudini de viață greșite sau inferioare.”²⁴³

La început, „tezele din iulie” au fost privite ca o turnură ideologică și nu ca un semn care prevestea o nouă direcție politică. Mare parte a intelectualilor au crezut, în această primă perioadă, că vor putea să se adapteze formal la cerințele noii turnuri ideologice și că ea va putea fi dejucată, cu excepția anumitor opere literare, piese de teatru sau teme de interes general. Însă, pe parcursul aplicării practice a noii doctrine, au început să dispară treptat anumite elemente din viața culturală a societății: teme, autori de cărți, anumite programe radio sau tv, subiecte de istoriografie sau chiar domenii. Majoritatea instituțiilor minoritare revitalizezate sau înființate la sfârșitul anilor '60 nu erau în pericol iminent de a fi desființate. Rigoarea ideologică a început, însă, să cuprindă tot mai

---

²⁴² *Vörös Zászló*, nr. 159/197.

²⁴³ Arhivele Naționale Direcția Județeană Mureș (ANDJM), fond Comitetul Județean de Partid Mureș, dosar 2/1971, ff. 54-55.

mult viața socială și culturală apăsând, cu greutate pe toate palierele și produsele de gen. A fost perioada în care partidul a impus noua direcție tuturor instituțiilor și organismelor minoritare, care erau anterior caracterizate prin anumite trăsături particulare. Începând din anii '70, dar mai ales în anii '80, funcționarea, activitățile și serviciile oferite de aceste instituții minoritare au fost treptat restrânse și limitate la activități de propagandă, ele asumându-și calitatea de portavoce pentru promovarea noii linii a partidului.²⁴⁴

23 August la Odorheiu Secuiesc
(Muzeul „Haáz Rezső” Odorheiu-Secuiesc)

---

²⁴⁴ Scurtarea, respectiv împărțirea în două a emisiunii în limba maghiară a condus la reducerea și eliminarea unor programe. Așa s-a întâmplat, de exemplu, cu programul de concurs literar *Könyvkeresés* (În căutarea cărții), apărut sub redacția lui Mária Jakab Tomcsányiné și Gyula H. Szabó. Tot în această perioadă a fost interzisă difuzarea piesei lui Elemér Kincses, *Ég a nap Seneca fölött* (Soarele arzător deasupra lui Seneca). Editura Kriterion a fost acuzată că se preocupă prea mult de trecutul maghiar și că promovează și sprijină indirect idei revizioniste și iredentiste. Răsfoind paginile revistei *Korunk*, din 1965-1975, observăm că ea este acaparată de turnura ideologică și că se transformă de la un număr la altul. Din 1971, încep să apară, alături de obișnuitele rubrici și articole, și mesaje cu conținut eminent politic, ideologic. De la jumătatea anilor '70, acestea vor ajunge să domine revista, redusă deja și ca număr de pagini.

Defilare la Miercurea Ciuc (Muzeul Secuiesc Miercurea Ciuc)

Reorganizarea teritorială nu s-a terminat odată cu înființarea județelor. Ea a fost continuată după elaborarea, la Congresul din 1965, a proiectelor de sistematizare și lansare a acțiunilor concrete de punere în aplicare a acestora. Proiectele de sistematizare teritorială propuneau schimbarea radicală a societății române în ansamblul ei. Desființarea treptată a unor localități rurale sau restructurarea lor pe linia modernizării preconizate prevesteau dispariția, într-un viitor nu prea îndepărtat, a comunităților rurale tradiționale. Din perspectiva politicii naționale, vom sublinia faptul că partidul nu a ținut cont, nici de data aceasta, de particularitățile situației minoritare și nu a propus o intervenție mai „precaută” pentru menținerea condițiilor care asiguraseră supraviețuirea acestor comunități și a spațiului lor vital.

Primele proiecte de sistematizare fuseseră elaborate încă de la sfârșitul anului 1971, iar în decembrie fuseseră dezbătute în CEX.²⁴⁵ Ele vizau desființarea localităților rurale dispersate și crearea unor așa-numite orașe agrare, centre mai mari. După cum declarase conducătorul partidului: „Propunerea și scopul nostru este să creăm noi centre care vor apropia masele de conducerea partidului. Vom crea noi posibilități pentru satisfacerea nevoilor oamenilor, sau după formularea tovarășului Fazekas, vom crea noi servicii în localitățile date, iar oamenii nu vor fi nevoiți să călătorească sute de kilometri”.²⁴⁶

Studiul de fezabilitate lăsa să se întrevadă un proiect grandios care acoperea toată suprafața țării și care țintea, direct sau indirect, mai multe sute de sate. În județul Mureș, microregiunile turistice, centrele agricole și comasarea satelor urmau să implice 46 de centre de comună, precum și 190 de localități. Cifrele respective din alte județe: Harghita 34 și 146, Covasna 25 și 43, Bihor 74 și, 109, Satu Mare 37 și 207, Cluj 58 și 287.²⁴⁷ Proiectul de sistematizare promitea să aducă modernizarea, condiții de viață mai bune, pe de o parte, dar pe de altă parte, propunea restrângerea sau chiar eliminarea unor spații vechi, tradiționale, prefigurând și schimbări de mentalitate și mod de viață.

În contextul noilor schimbări de ideologie și politică economică, s-a redefinit și rolul consiliilor naționalităților, în sensul limitării lor la diseminarea politicii de partid. Redefinirea rolului COMNM a început, de fapt, chiar în 1971. Critica obligatorie viza lipsa angajamentului ferm al Consiliului în transmiterea propagandei oficiale și în educația socialistă. „Trebuie să eliminăm încercările unilaterale și unidirecționale în soluționarea problemei naționale. Consiliile naționalităților conlocuitoare se pot achita de sarcinile ce le-au fost

---

²⁴⁵ Proiectele și practicile de reorganizare teritorială nu erau specifice României. La ședința CC, se analizaseră mai multe procese similare din diferite țări (occidentale și socialiste, cum ar fi: Uniunea Sovietică, Ungaria, Bulgaria etc.) și se evaluaseră posibilitățile de aplicare ale acestora în România.

²⁴⁶ ANIC, fond CC al PCR Cancelarie, dosar 153/1971, ff. 65-73.

²⁴⁷ *Ibidem*, ff. 133-142.

încredințate doar dacă se vor preocupa de cele mai arzătoare probleme ale construirii socialismului. Organizația Mureș a Consiliului Oamenilor Muncii de Naționalitate Maghiară va trebui să se asigure că va pune în aplicare politica de partid în toate domeniile – economic, politic, social și cultural – și va contribui la crearea unei opinii publice sănătoase care nu va tolera nici o manifestare străină omului nou caracterizat de umanismul socialist bazat pe principii marxist-leniniste”, spunea, într-o declarație din 1971, președintele COMNM - județul Mureș, Endre Antalffy.²⁴⁸

Sub presiunea ideologică tot mai puternică, organizația și-a pierdut până la mijlocul anilor '70 și acel rol minimal de formulare și transmitere a problemelor specifice naționalității de care dispunea inițial. În 1971, într-o scrisoare adresată lui János Fazekas, András Sütő și Győző Hajdu au atras atenția asupra faptului că anumite organizații județene COMNM (cum ar fi cele din județul Satu Mare sau Timiș) existau doar formal și că erau conduse de oameni incompetenți. Eficiența consiliilor scăzuse și pentru că prim-secretarii pe județ nu erau informați corect în legătură cu activitatea și modul lor de funcționare.²⁴⁹ Sarcina de a transmite conducerii problemele specifice minorităților nu putea fi dusă la bun sfârșit pentru simplul fapt că, în perioada 1971-1974, consiliul nu a organizat nici o ședință plenară.

La ședința comună a COMNM și Consiliului Oamenilor Muncii de Naționalitate Germană, din 5 aprilie 1974, tonul și conținutul dării de seamă expuse de István Péterfi nu aduceau deloc cu cele spuse la plenara din 1971. Prezența doleanțelor naționale a fost extrem de firavă. În schimb, s-au accentuat rolul și misiunea consiliilor de a transmite naționalităților conținutul și forma noului discurs ideologic al partidului.²⁵⁰ Alocuțiunea lui Nicolae Ceaușescu sugera, la rândul ei, o

---

²⁴⁸ ANDJM, fond Comitetul Județean de Partid Mureș, dosar 2/1971, ff. 54-55.

²⁴⁹ AIIP, FPFJ, cutia 8.

²⁵⁰ Stenograma ședinței plenare a COMNM din 1974. ANIC, fond CC al PCR Secția Organizatorică, dosar 38/1974, ff. 4-13.

perspectivă nouă, atât sub aspectul conținutului, cât și sub cel al tonului. El a reiterat convingerea că partidul rezolvase deja problema naționalităților, a subliniat unitatea naționalităților conlocuitoare și a poporului român și a susținut că problemele de educație și învățământ, frecvent aduse în discuție în anii '70, sunt probleme generale ale sistemului de învățământ din țară.²⁵¹

Devenit președinte al republicii în 1974, Ceaușescu a început să fie tot mai autoritar, iar tonul lui tot mai imperativ. El a cerut reprezentanților naționalităților să convingă comunitățile naționale că vor trebui să învețe limba română pentru a reuși în viață. Însă, șocul a venit atunci când a declarat brusc că, dacă se va supralicita în continuare rolul consiliilor naționalităților, s-ar putea întâmpla să se înființeze consilii românești în județul Harghita, în locul celor existente.²⁵² Propunerea lansată de conducătorul suprem al partidului la finalul alocuțiunii sale, conform căreia trebuia să se facă eforturi mai hotărâte spre unitate și eliminarea totală a separării naționalităților, a blocat toate manifestările culturale care se bucurau până în momentul respectiv de o autonomie relativă.²⁵³ COMNM a pierdut puținele și limitatele prerogative pe care le avusese în formularea și transmiterea problemelor specifice maghiarimii din România.

După 1971, liderii intelectualității maghiare au sesizat că rigoarea controlului ideologic și politic, exercitat la nivelul întregii societăți românești, și politica de austeritate economică aveau consecințe chiar mai substanțiale pentru condiția de minoritar, iar sistemul instituțional înființat sau în curs de consolidare la sfârșitul anilor '60 - începutul anilor '70 avea să se degradeze, ajungând la statutul de portavoce a puterii și devenind astfel incapabil să se mai

---

²⁵¹ *Ibidem*, ff. 46-67.

²⁵² Surprinderea publicului a fost semnalată și de persoana ce a întocmit procesul verbal și care a folosit în acest sens termenul de „animație.”

²⁵³ Stenograma ședinței plenare a COMNM, din 1974. ANIC, fond CC al PCR Secția Organizatorică, dosar 38/1974, ff. 46-67.

achite eficient de sarcinile sale privind păstrarea valorilor minoritare.²⁵⁴

Ceaușescu a respins și ideile economice susținute de Ion Gheorghe Maurer și alți câțiva tehnocrați (soluții economice pe termen lung, stoparea procesului de industrializare forțată) și a ales să continue industrializarea forțată și politica economică planificată centralizată.²⁵⁵

Măsurile de concentrare a puterii politice au condus, în 1972, la comasarea funcțiilor de prim-secretar de județ, prim-secretar al comisiilor de la București și de președinte al consiliului popular într-o singură funcție. Secretarii pe problemele economice și de propagandă au primit și funcțiile de vicepreședinți ai consiliilor populare, spulberând astfel orice separare între propagandă și problemele economice. În 1973, au fost reorganizate brusc, cu o rapiditate de neînțeles chiar și pentru cadrele de la județ, centrele și rețelele de conducere economică de la nivel județean. La începutul anilor '70, Ceaușescu obișnuia să transmită prin teleconferință ordinele destinate elitelor județene. Toate acestea se întâmplau fără să fi consultat conducătorii de partid cu mai multă experiență. Executarea ordinelor, precum și procesul de verificare a lor era coordonat de cadrele de la București. Reorganizarea economică a condus și la mobilitatea și schimbarea cadrelor.

În mai 1974, partidul a redus numărul de pagini și tirajul cotidienele și revistelor pe motiv de economie de hârtie. Măsura nu a vizat doar publicațiile minoritarilor, însă efectele au fost mai drastice pentru ele din cauza bugetului deja limitat de care

---

²⁵⁴ Fenomenul a fost sesizat de mai mulți intelectuali maghiari de marcă începând de la jumătatea anilor '70. Pentru detalii, vezi interviurile biografice cu Pál Bodor, Zsolt Gálfalvi, Lajos Demény, Károly Király, realizate în colaborare cu ISPMN și Studioul Videopontes din Cluj-Napoca. Bányai Éva, *Sikertörténet kudarcokkal...* op. cit., pp. 22-331.

²⁵⁵ Hunya Gábor, „A Ceaușescu-korszak gazdasága” [Economia în perioada Ceaușescu], în Hunya Gábor, Réti Tamás, R. Süle Andrea, Tóth László, *Romania...* op. cit., pp. 49-85; Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrinu, Cristian Vasile (eds.), *Raport final...* op. cit., pp. 126-144.

dispuneau. Consecințele au fost majore deoarece presa și cartea erau printre puținele mijloace ce asigurau auto-reproducerea lingvistică în aceste comunități. Limitările introduse în presa de limbă română nu au avut aceleași consecințe din cauza volumului inițial mai mare. La ședința COMNM din 1974, însuși secretarul de partid declarase că nu există altă soluție în problema economiei de hârtie. Scrisoarea celor din Sighetul Marmăției, din 1972, adresată lui János Fazekas și lui Nicolae Ceaușescu, semnala situația în care drepturile și cadrul politicii naționale asigurat la nivelul discursului public au rămas în multe cazuri fără conținut. În cazul cu pricina, conducerea locală a împiedicat activitatea unui grup separat de artiști maghiari.²⁵⁶

De la mijlocul anilor '70, partidul a început să frâneze liberalizarea inițiată în anii '60 și să recurgă din nou la controlul exercitat de la centru. S-a intensificat și extins așa-numita „informare de partid”. Ceaușescu dorea să aibă control total asupra tuturor informațiilor. Potrivit unei hotărâri din 1973: „Întreprinderile industriale și de transport, șantierele de construcții, unitățile comerciale și unitățile de producție agricolă socialiste, precum și organele de partid și organizațiile din domeniul cercetării, învățământului, culturii și din alte domenii, vizitate de prim-secretarul partidului, vor raporta regulat și direct Comitetului Central al PCR modul în care au pus în practică ordinele și sarcinile primite”.²⁵⁷

La conferința națională a partidului, din 1973, s-a introdus așa-numita rotație a cadrelor.²⁵⁸ Măsura presupunea, în esență, transferul conducătorilor importanți de la nivel de județ la perioade relativ

---

²⁵⁶ La sfârșitul anului 1971, un grup de intelectuali din Maramureș a transmis un mesaj conducerii de partid, prin intermediul lui János Fazekas, în care semnala că organele locale de partid interzisese funcționarea unui grup de cultură maghiar, sub pretextul pericolului separatist.

²⁵⁷ Hotărârea privind organizarea și conținutul informării partidului. ANIC, fond CC al PCR Cancelarie, dosar 1/1973, ff. 27-35.

²⁵⁸ Conferința națională a PCR a avut loc în perioada 19-21 iulie 1972. Ea a sintetizat schimbările survenite din 1971 și a stabilit directivele și programul pentru continuarea acestora: omogenizarea, industrializarea accelerată, continuarea sistematizării, orientarea către lumea a treia în politica externă.

scurte (3-5 ani) și era menită să împiedice formarea unor rețele locale durabile și eficiente și crearea de capital politic pentru liderii din provincie. Deciziile au luat de multe ori prin surprindere și elitele județene, fiind comunicate de regulă fără nici o notificare prealabilă de delegați veniți de la centru. De exemplu, în 1973, Gheorghe Pană, delegat de la centru, a sosit la Târgu Mureș pentru a reorganiza din temelii nomenclatura locală. „Cu aproximativ două săptămâni în urmă am hotărât mutarea mai multor tovarăși secretari din fruntea Comitetului Executiv și a diferitelor grupuri de lucru ale Comitetului Central în alte domenii de activitate. Tovarășii de la comitetele județene vor primi alte sarcini în alte domenii, unde se impune” – a declarat Pană.²⁵⁹

A fost demis din funcție prim-secretarul județean Nicolae Vereș, iar în locul lui a fost numit Iosif Banc. Mai multe cadre, membrii consiliilor județene și secretarii diferitelor secții, au schimbat locurile între ele sau au fost numite pe alte posturi. Măsurile ideologice tot mai frecvente au produs anumite schimbări și în efectivul de cadre de naționalitate maghiară. Mai multe persoane aflate în funcție, ca urmare a deschiderii din anii '60, au fost transferate pe motiv de „interpretare inadecvată” a posibilităților date. Este cazul lui Lajos Sylvester din Covasna, care aflat în fruntea direcției de cultură, ar fi favorizat activitățile legate de monumentele și evenimentele asociate cu maghiarimea. Aici poate fi inclusă și demisia lui Károly Király, alături de alte transferuri care au angrenat mai multe cadre de naționalitate maghiară la nivel de județ. Înălăturarea lui Nicolae Vereș, care era în relații bune și „înțelegător” cu cadrele de naționalitate maghiară, a stârnit o oarecare uimire.²⁶⁰

În 1973, a apărut chiar o ordonanță vădit discriminatoare privind organizarea învățământului. Ordonanța nr. 278, din 11 mai 1973, prevedea un număr minim de 25 de elevi pentru o clasă cu

---

²⁵⁹ ANDJM, fond PCR Comitetul Județean Mureș, dosar 2/1973, ff. 61-65.

²⁶⁰ Fapt confirmat de mai multe persoane care aveau relații personale cu Vereș, de exemplu Károly Király sau Imre Pataki.

predare în limba minorităților naționale, în ciclul gimnazial și 36 de elevi, în ciclul liceal. Totodată, prevedea înființarea cu caracter obligatoriu a școlilor cu predare în limba română în toate comunele unde erau și școli cu predare în limbile naționalităților, indiferent de numărul de elevi.²⁶¹

În afară de ședința plenară COMNM, deja menționată, anul 1974 s-a dovedit a fi definitoriu pentru continuarea și desăvârșirea schimbărilor introduse. La 28 martie, Ceaușescu a fost ales președinte al Republicii, ceea ce a însemnat de fapt crearea unui temei juridic pentru concentrarea într-o singură mână a întregii puteri politice. Congresul al XI-lea, din noiembrie, nu a făcut decât să confirme această stare de fapt, precum și direcțiile ideologice și de economie politică trasate de „întâi-stătătorul” țării. Din punct de vedere al politicii față de naționalități, congresul a lansat și subliniat o teză specială despre noua etapă a dezvoltării națiunii socialiste, cu accente ce prevesteau chiar omogenizarea etnică: „[...] oamenii muncii de toate naționalitățile în plin proces de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și de construire a comunismului se integrează tot mai mult în poporul unitar al oamenilor muncii al societății comuniste. Totodată, în acest orizont de viitor vor păstra anumite trăsături specifice ale diferitelor categorii ale oamenilor muncii, în primul rând în ceea ce privește diferențele date de rolul lor în producție și în activitatea socială, dar toate acestea vor accentua caracterul democratic al noii orânduiri sociale, unitatea dialectică a poporului”.²⁶² Păstrarea unor caracteristici și trăsături particulare nu mai însemna și păstrarea specificului etnic. Pe de altă parte, decretul de lege nr. 225, din 1974, a restricționat considerabil contactul cu cetățenii străini. A fost interzisă primirea și cazarea străinilor, cu excepția rudelor de gradul întâi, ceea ce a îngreunat extraordinar de mult păstrarea legăturilor cu maghiarii din Ungaria.²⁶³

---

²⁶¹ Decretul nr. 278 din 11 mai 1973 în *Colecția de legi și decrete 1973*, vol. III.

²⁶² *Az RKP XI. Kongresszusa 1974*, Editura Politică, București, 1974, pp. 635-638.

²⁶³ Vincze Gábor, *Történeti kényszerpályák...* op. cit. pp. 307.

Rapoartele către Budapesta ale ambasadei Ungariei la București reflectă înrăutățirea treptată a climatului social, începând de la jumătatea anilor '70. Optimismul comunității maghiare din România de la sfârșitul anilor '60 a fost spulberat treptat, mai ales din cauza restricțiilor introduse în domeniul învățământului în limba maghiară și din cauza mișcărilor de populație conexe industrializării. Într-un climat general de frustrare și indignare tot mai accentuată, o parte considerabilă a maghiarilor din Transilvania constatare că modernizarea, industrializarea, construcțiile aveau să transforme spațiul lor obișnuit, profilul etnic al orașelor și să-i scoată pe maghiari din pozițiile cu care se obișnuiseră înainte. Ocuparea simbolică a spațiului de către nou-veniți, cu largul concurs al puterii, însemna pentru ei „ocuparea” trecutului și a istoriei, reinterpretarea ei tendențioasă.²⁶⁴ Fenomenul a fost resimțit mai ales în cele mai importante localități-țintă ale industrializării, în orașele mai mari (Cluj-Napoca, Satu Mare, Oradea, Târgu Mureș) unde au fost mutate mase mari de oameni datorită fluxului de forță de muncă reclamat de industrializare.²⁶⁵

	1948		1956		1977	
	Români	Maghiari	Români	Maghiari	Români	Maghiari
Târgu Mureș	11 007	34 943	22 254	57 144	44 491	81 234
Cluj-Napoca	47 321	67 977	74 033	74 155	173 003	86 215
Oradea			35 581	58 424	91 925	75 125

²⁶⁴ Pentru detalii despre fenomen, vezi Gagyi József, „Több az, ami elválaszt” [Mai mult ne desparte], în Novák Csaba Zoltán, Pál Antal Sándor (coord.), *Marosvásárhely történetéből 2* [Din istoria orașului Târgu Mureș 2.], Editura Mentor, Târgu Mureș, 2007, pp. 235-255.

²⁶⁵ Varga E. Árpád, *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája I...op. cit.*, pp. 111-112, 302, 520.

După vizita din data de 17 februarie 1973, efectuată la Târgu Mureș de Péter Karikás, atașat cultural al Ungariei, ambasada Ungariei la București a transmis la Budapesta următorul mesaj: „În timpul șederii sale la Târgu Mureș, tovarășul Karikás a discutat cu mai multe cunoștințe mai vechi. Aceștia i-au vorbit – în mod independent – de intensificarea eforturilor de asimilare forțată resimțite în ultimele luni. Industrializarea orașului este acompaniată de aducerea a tot mai multor persoane române, ceea ce duce la creșterea presiunii naționaliste. Cu două săptămâni în urmă, în data de 24 ianuarie, a fost sărbătorită cu un fast ieșit din comun aniversarea unirii celor două principate române. Adunarea din centrul orașului a ajuns într-o stare de extaz ce aducea a atmosferă de pogrom, cu intenția vădită de intimidare a maghiarilor”.²⁶⁶

Tendențele negative care au apărut la începutul anilor '70 și au continuat pe parcursul întregului deceniu sunt sintetizate într-o dare de seamă publicată în străinătate, în 1977, sub titlul: „Raport despre Transilvania”. În acest raport bine documentat, autorii vorbesc despre populația mutată odată cu industrializarea, restricțiile tot mai numeroase din învățământ, concedieri, restructurări.²⁶⁷ Ministerul de externe din Ungaria a sintetizat discursul lui Ceaușescu de la conferința națională a PCR, din 1972, spunând că: „Discursul rostit de Nicolae Ceaușescu la conferința de partid ne-a lăsat cu impresia generală care ne face să credem că această conducere a PCR nu ține cont în măsura în care ar trebui de condițiile economice și sociale ale României și se bazează mai degrabă pe conștiința națională a maselor oamenilor muncii și pe discursuri entuziaste rostite în diferite locuri cu diferite ocazii, în loc să se bazeze pe posibilitățile

---

²⁶⁶ Vincze Gábor, *Történeti kényszerpályák...* op.cit. p. 305.

²⁶⁷ *Ibidem*, pp. 318-329. Raportul a fost elaborat de Sándor Tóth, pe atunci profesor de filozofie la Cluj, și de Zádor Tordai, care a plecat din Transilvania și s-a stabilit în Ungaria în anii '60, ajungând cercetător la Institutul de Filozofie al Academiei Maghiare.

existente”.²⁶⁸ Raportul anual întocmit la ambasada Ungariei la București, pentru anul 1974, vorbește despre intensificarea tendințelor naționaliste și înrăutățirea treptată a climatului social în rândul maghiarilor din România.²⁶⁹

Restrângerea bruscă și spectaculoasă a condițiilor existențiale ale maghiarilor din Transilvania a încurajat tot mai mult persoanele critice la adresa politicii partidului față de naționalități. Câțiva intelectualii locali (mai târziu și o parte a cadrelor de partid) au început să trimită tot mai frecvent observații critice, plângeri la autoritățile competente maghiare sau la organizații internaționale. În 1975, Uniunea Federală a Naționalităților Europene²⁷⁰ a adresat o scrisoare lui Ceaușescu prin care îi solicita să răspundă la reclamațiile privind discriminarea maghiarilor.²⁷¹ Existența scrisorii este dovada cea mai concludentă a înrăutățirii politicii lui Ceaușescu față de maghiari, la mijlocul anilor '70.

---

²⁶⁸ MNL, Documente GDC, România, XIX-J-1-j, 1972, cutia 88, 002205/7-128-25.

²⁶⁹ *Ibidem*, 001062-128-20.

²⁷⁰ Uniunea Federală a Naționalităților Europene a fost înființată odată cu Consiliul Europei, în 1949, cu scopul creării condițiilor pentru dialogul cu naționalitățile din Europa și pentru reprezentarea lor politică comună.

²⁷¹ Registrul despre scrisoarea Uniunii Federale a Naționalităților Europene adresată lui Nicolae Ceaușescu. ANIC, fond CC al PCR Secția Organizatorică, dosar 3/1975, ff. 1-10.

V. Problema națională și golirea de conținut a COMNM (1974-1984)

Primul și cel mai clar semn al șirului de schimbări radicale survenite în politica față de naționalități a fost transformarea treptată a activității consiliilor oamenilor muncii de diferite naționalități. COMNM sau consiliile altor naționalități (germană, sârbă) au avut și un rol de mediator, mesager, interfață între conducerea partidului și elita culturală a naționalităților respective. În anii '60, conducerea partidului, la nivel central și județean, a cooptat, alături de activiștii de partid, și intelectuali de marcă. Aceștia, pe lângă faptul că erau acceptați de partid, erau relativ populari și cunoscuți și în comunitatea etnică respectivă.²⁷²

Redefinirea rolului COMNM a început încă din 1971. Critica adresată consiliului deplângea faptul că nu se acorda atenția cuvenită activității de răspândire a propagandei oficiale și educației socialiste. Sub efectul presiunii ideologice tot mai mari, până la mijlocul anilor '70, organizația și-a pierdut și minimul rol în transmiterea problemelor, de care dispunea la înființare. Stabilirea unor legături cu conducerea la cel mai înalt nivel al partidului s-a dovedit problematică și din cauza faptului că nu a fost convocată nici o ședință plenară a Consiliului, din 1971 până în 1974.

La ședința comună a COMNM și COMNG, din 5 aprilie 1974, președintele István Péterfi a prezentat un raport care nu mai semăna deloc cu cel din 1971 nici în privința tonului, nici în privința

---

²⁷² De exemplu, la început, Géza Domokos, András Sütő, László Bánai, János Demeter, Sándor Kányádi etc. erau membri în conducerea consiliului sau puteau lua cuvântul în ședințele plene. Novák Csaba Zoltán, *Aranykorszak?... op. cit.*, pp. 49-64.

conținutului.²⁷³ Abia găsim urmele expunerii unor cereri specifice naționalităților, însă apare cu atât mai pregnant rolul ideologic al consiliului.²⁷⁴ Alocuțiunea rostită de Nicolae Ceaușescu preconiza instaurarea unei noi perspective. El reiterase convingerea că partidul a soluționat problema naționalităților conlocuitoare și a scos în evidență unitatea poporului român. A expediat și problema învățământului în limba maghiară, frecvent menționată în anii '70, spunând că e o problemă generală a sistemului educațional.²⁷⁵

Modificările survenite în funcționarea consiliului au fost de două feluri: schimbarea cadrelor de conducere, respectiv reducerea considerabilă a rolului său politic.

Liderul partidului a inițiat o schimbare de cadre în conducerea centrală și în organele județene, confirmând astfel noul context politic creat. Intelectualii marcantă ai perioadei anterioare, care se manifestaseră hotărât în problemele de naționalitate au fost marginalizați sau înlocuiți. Cadrele numite pe linie politică – János Vincze și Sándor Koppándi – au devenit tot mai importante. La ședința plenară din 1976 (de la care Ceaușescu a lipsit, din nou), a participat doar un singur membru din vechea conducere, István Péterfi, alături de trei cadre de partid. Printre cei care au luat cuvântul găsim doar două persoane care pot fi considerate membri vechi, Endre Antalffy din Târgu Mureș, care nu a deținut niciodată vreun rol important, și Zsolt Gálfalvi, care la vremea respectivă lucra la *A Hét*. La ședință, au luat cuvântul mult mai mulți muncitori și activiști decât în mod obișnuit.²⁷⁶

---

²⁷³ Ședința plenară a COMNM a fost ținută în 1971, în prezența secretarului general. Majoritatea luărilor de cuvânt au abordat probleme sau cereri nesoluționate înaintate de maghiarii din România. *Ibidem*, pp. 341-368.

²⁷⁴ Stenograma ședinței plenare a COMNM, din 1974. ANIC, fond CC al PCR Secția Organizatorică, dosar 38/1974, ff. 4-13.

²⁷⁵ *Ibidem*, ff. 46-67.

²⁷⁶ Dintre cei 22 care se anunțaseră, doar 14 au luat cuvântul: Antal Becze (Miercurea Ciuc, comisar responsabil pentru cultura socialistă), Albert Szabó (strungar, Oradea), Ernő Gáll (Cluj, revista *Korunk*), Endre Antalffy (Târgu Mureș, profesor,

La început, cele mai importante probleme erau abordate în ședințele de birou ale așa-numitelor comisii de specialitate, după care ieșeau în sfera „publică a politiciii” la ședințele plene, unde erau comunicate conducerii superioare a partidului. Ședința plenară primise și un rol de filtru, în sensul unei selecții a temelor și problemelor aprobate după dezbaterile din comisiile de specialitate. În mod obișnuit, la aceste ședințe participau mai mulți activiști din conducerea de vârf a partidului, iar ocazional participa chiar și secretarul general. În aceste condiții, membrii consiliilor naționalităților care luau cuvântul aveau posibilitatea de a introduce într-un mod mult mai eficient anumite teme importante, achitându-se astfel de rolul lor de mediator. De la mijlocul anilor '70, Ceaușescu a început să apară tot mai rar la aceste ședințe, delegând sarcina unor membri ai CC al PCR. Restrângerea temelor ce puteau fi prezentate la ședință, lipsa tot mai frecventă a secretarului general și a altor membri din conducerea de vârf a partidului pot fi interpretate și în sensul diminuării importanței consiliilor naționalităților.

Preocupările COMNM au trecut tot mai mult, de la probleme de fond și de conținut, la chestiuni formale și de propagandă. Aspectele de interes pentru intelectualitatea maghiară au rămas în cadrul așa-numitor dezbateri interne de specialitate. Au început să apară cazuri în care anumitor persoane a căror viziune nu era perfect compatibilă cu cea a conducerii partidului nu li se permitea să ia cuvântul, chiar dacă erau membri în consiliu. La plenara COMNM, din 1974, cinci persoane înscrise la cuvânt, printre care și Edgár Balogh, nu au reușit să vorbească. Balogh și-a formulat ulterior

---

vicepreședintele COMNM la nivel național), Antal Kőműves (Pecica, zidar), Sándor Albert (*Brassói Lapok*), Mária Bisztrai Horváth (Cluj-Napoca, Teatrul Maghiar de Stat), Dénes Bálint (UTC, București), Dezső Kiss (inginer, Covasna), Ilona Pethő (organizația de femei, județul Harghita), Zsolt Gálfalvi (*A Hét*), János Gergely (vicepreședinte COMNM, județul Satu Mare), Győző Hajdú (*Igaz Szó*), Sándor Dali (activist, județul Covasna). ANIC, fond Consiliul Oamenilor Muncii de Naționalitate Maghiară (COMNM), dosar 1/1976, ff. 1-10.

opinia într-o scrisoare în care a scos în evidență importanța învățământului în limba maternă, mai ales în învățământul profesional și a subliniat lipsurile din educația în limba maternă în cazul elevilor maghiari înscriși la secția română.²⁷⁷

Unii membri COMNM nu-și pierduseră toate speranțele și s-au străduit, ca de exemplu Edgár Balogh, să prezinte, chiar și la nivele inferioare, problemele pe care la considerau importante și care reclamau rezolvare. La 2 octombrie 1975, secretarul CC delegat pentru relațiile cu naționalitățile, Ilie Verdeț²⁷⁸, s-a întâlnit cu mai mulți intelectuali maghiari, printre care îi amintim pe Géza Domokos, Zsolt Gálfalvi, Pál Bodor, János Szász. La discuțiile despre anumite probleme de ordin cultural, au fost prezenți și János Vincze și Sándor Koppándi. Participanții au vorbit cu precădere despre problemele din viața culturală: nu se angajau persoane de naționalitate maghiară pentru ameliorarea structurii etnice în anumite instituții (de exemplu Filarmonica din Târgu Mureș), tradițiile, istoria proprie naționalității maghiare nu se regăseau în propagarea culturii socialiste (de exemplu, poeziile lui Adrian Păunescu provocau resentimente în rândul maghiarilor), angajații Ministerului de Interne lansau acuzații de naționalism de multe ori fără niciun temei, miliția locală și unii membri din consiliul popular încurajau localnicii să-și înscrie copiii în clase cu predare în limba română. Se recomanda implicarea mai activă a organizațiilor COMNM la nivel de județ în cartografierea și soluționarea problemelor, de genul celor de mai sus.²⁷⁹

---

²⁷⁷ ANIC, fond COMNM, dosar 2/1975, ff. 9-10.

²⁷⁸ Ilie Verdeț a fost unul dintre liderii marcanți ai partidului, începând din anii '60. Până în 1974, a ocupat funcția de vicepreședinte al consiliului de miniștri în guvernul lui Maurer, după care a revenit în funcția de secretar al CC. Până la sfârșitul anilor '70, a avut atribuții de negociator și mediator. A ținut legătura cu consiliile naționalităților și tot el a fost delegat să negocieze, în 1977, cu minerii greviști din Valea Jiului. În 1979, a fost numit prim-ministru al RSR.

²⁷⁹ ANIC, fond COMNM, dosar 2/1975, ff. 26-28.

Domokos Géza în discuții cu Balogh Edgár.
(Casa Memorială Szabédi, Cluj, Colecția Domokos Géza)

La ședința întrunită în data de 18 octombrie 1975, a avut loc o dezbatere cu accente critice între membrii biroului CMONM și reprezentantul CC, Ilie Verdeț. Lajos Takács a vorbit despre neajunsurile din rețeaua de învățământ în limba maghiară, despre scăderea continuă a locurilor de la facultate, precum și despre diminuarea numărului de clase cu predare în limba maghiară în Cluj-Napoca. El a subliniat că materialele întocmite de experți arătau că nu există o concepție clară despre învățământul în limba maternă și a caracterizat drept nefericită situația în care jumătate dintre elevii maghiari nu aveau posibilitatea să studieze în limba maghiară, iar candidații la concursurile de admitere la facultate nu puteau susține examenele în limba maternă.²⁸⁰ Zsolt Gálfalvi și Géza Domokos au

---

²⁸⁰ Idem, dosar 3/1975, f. 23.

fost mai precauți în avansarea unor observații critice, iar Dezső Szilágyi și István Péterfi s-au adaptat cu totul la așteptările lui Verdeț, respingând afirmațiile lui Takács.

În răspunsul său, Verdeț a reproșat faptul că biroul COMNM a analizat problema unilateral, doar din perspectiva naționalității și nu s-a aplecat îndeajuns asupra direcției generale a politicii, asupra problemelor ideologice privitoare la făurirea omului nou. A mai spus că ritmul dezvoltării rețelei de învățământ în limba maghiară este satisfăcător, iar problemele ridicate pot fi ameliorate. Totodată, nu a omis să-l critice pe Lajos Takács, spunându-i că în calitatea lui de vechi tovarăș s-a dovedit a fi nerecunoscător Partidului Comunist. „Trebuie să se știe că politica partidului față de naționalități e corectă și bazele ei nu necesită schimbări. Poate fi schimbat modul de realizare a politicii” – a concluzionat secretarul CC, încheind dezbaterea.²⁸¹

În această perioadă, conducerea partidului a încercat să folosească structurile COMNM ca pe un for disciplinar intern. Intelectualilor din consiliu li s-a transmis hotărârea clară conform căreia nu se va accepta nici un interes particular al minorității maghiare, deoarece singura perspectivă legitimă era cea dată de directivele de natură ideologică ale partidului. De exemplu, în aprilie 1975, Ilie Verdeț a avut o întrevedere cu Balogh Edgár, la care au mai participat János Vince, Sándor Koppándi și Géza Domokos.²⁸² Discuțiile s-au axat pe „erorile politice” comise de Balogh, într-un articol intitulat *A kisebbségi humánium nézőszögéből* (Din perspectiva umanismului minoritar) și trimis spre publicare la revista *Tiszatájunk*. Balogh expediasse înainte o scrisoare către COMNM, în care furnizase anumite explicații. Verdeț și-a exprimat nemulțumirile sale față de conținutul și circumstanțele publicării articolului. El a argumentat că nu există o perspectivă separată a

---

²⁸¹ *Ibidem*, f. 28.

²⁸² Toți trei erau membri în conducerea la nivel național a COMNM. Sándor Koppándi, secretarul COMNM, era și activist al CC al PCR, iar János Vincze era membru al CC.

naționalităților din care să se poată aborda problema naționalităților și că toate fenomenele sunt reglementate de o evoluție universală. Balogh s-a apărut, spunând că a dorit să modereze și să infirme anumite idei naționaliste eronate din Ungaria. Balogh a fost obligat să-și facă autocritica în timpul întrevederii.²⁸³

După cum reiese din cele de mai sus, membrii mai critici ai Consiliului au fost treptat înlăturați de la conducerea organizației. Însă, pentru majoritatea lor, COMNM a rămas singurul for care permitea înaintarea propriilor mesaje și observații la conducerea partidului. Intelectualii marginalizați sau îndepărtați din consiliu, la sfârșitul anilor '70, au ales să-și formuleze opiniile în scrisori sau texte înaintate forurilor competente. Problemele abordate vizau în primul rând chestiunile de naționalitate care nu mai aveau șanse de a ajunge pe agenda forurilor consiliului (cazuri de discriminare, abuzurile organelor Ministerului de Interne, cărți și publicații oprite la tipografie din cauza acuzațiilor de naționalism). Într-o scrisoare, datată 23 ianuarie 1978, András Sütő și-a exprimat indignarea față de organele Ministerului de Interne din Târgu Mureș, care au împiedicat susținerea publică a unei teze de doctorat în medicină veterinară, pe motiv că respectivul candidat ar fi fost naționalist.²⁸⁴

COMNM a înaintat recomandări de modificare a legii învățământului din 1977 – garantarea legală a învățământului în limba maternă, includerea istoriei naționalităților în programa școlară – însă, forurile superioare nu le-au luat în considerare. Mai mult decât atât, noua lege a învățământului a inclus prevederea conform căreia anumite materii vor fi predate în limba română

---

²⁸³ ANIC, fond COMNM, dosar 2/1975, ff. 6-8. Absurdul situației este dat și de faptul că, în articolul incriminat, Balogh evidențiasse rolul de punte al naționalităților și românitatea acestora. Rolul de punte al naționalităților fusese inclus în declarația comună adoptată în urma întâlnirii dintre János Kádár și Nicolae Ceaușescu, de la Oradea-Debrețin, din 1977.

²⁸⁴ Idem, dosar 2/1978, f. 4.

pentru a veni în sprijinul asimilării cât mai eficiente a cunoștințelor de limbă română.²⁸⁵

Datorită schimbărilor de cadre și presiunii politice, până la sfârșitul anilor '70, consiliul și-a pierdut aproape total funcția inițială de apărare a intereselor naționalităților. Din cele șase puncte ale proiectului de activități, pentru anul 1976-1977, doar unul era din domeniul reprezentării intereselor naționalităților, și anume rolul consultativ în politica educației. Celelalte puncte abordau probleme de ordin administrativ (componența consiliilor, organizarea biroului și a ședințelor plene), respectiv metodologia legată de transmiterea și sprijinirea muncii politico-ideologice de la nivel național.²⁸⁶ Planul de lucru din 1978 arată continuarea acestei tendințe. Munca politică a ajuns în prim-planul proiectului anual: discutarea rezultatelor obținute în învățământ, probleme legate de festivalul *Cântarea României* (iunie), activitatea teatrelor și a grupurilor de artiști profesioniști, intensificarea capacității de mobilizare a ziarelor și a revistelor de limbă maghiară (octombrie).²⁸⁷

Ședința plenară, din 1978, a reprezentat ultima ocazie din istoria COMNM în care activiștii proveniți din rândurile naționalităților au încercat să introducă pe agenda publică a partidului teme delicate și importante din perspectiva naționalității maghiare. Ședința a urmat scenariul obișnuit. Raportul președintelui a fost urmat de alocuțiuni care au abordat teme de actualitate propagandistică, cum ar fi realizările partidului în privința problemei naționalităților, respectiv demascarea și combaterea manifestărilor inamicului occidental. În alocuțiunea sa, Géza Domokos a vorbit pe larg despre problema utilizării limbii maghiare. S-a plâns de restrângerea sistemului de educație în limba maghiară și de excluderea limbii maghiare din instituțiile publice. Intervenția lui Domokos a fost aproape singulară. Cadrele din clasa muncitoare,

---

²⁸⁵ *Ibidem*, f. 8.

²⁸⁶ *Idem*, dosar 2/1976, ff. 2-3.

²⁸⁷ *Idem*, dosar 2/1978, ff. 2-3.

numeroase la acea vreme, vorbeau despre „limbajul universal al muncii”, recitând directivele ideologice promovate de conducerea partidului. În discursul de încheiere, secretarul general al partidului a ținut să reliefeze că politica PCR față de naționalități este corectă și echilibrată și că ea nu trebuie modificată. Nu a luat în considerare nici un fel de interes particular al naționalităților (limbă, cultură) și a spus că învățământul în limba maternă nu poate fi introdus, în detrimentul limbii statului.²⁸⁸

După ședința din 19 iulie 1979, COMNM a fost supus unui control politic total. În locul lui István Péterfi, profesor universitar din Cluj-Napoca, nu prea critic la adresa conducerii partidului, aflat în funcție din 1968, a fost numit Mihály Gere, un politician de rang superior (membru CC și membru supleant CEx la vremea respectivă). Activiștii de partid și cadrele muncitorești au ajuns să dețină majoritatea absolută în conducerea COMNM.²⁸⁹ Sub conducerea lui Gere, unul dintre cei mai fervenți adepți ai liniei promovate de Ceaușescu, COMNM a intrat în epoca propagandei și a controlului absolut. Sintetizând misiunea consiliului, noul președinte a spus următoarele: „COMNM a hotărât să participe în mod activ și să se integreze organic în activitatea politică, ideologică și de educație inițiată de conducerea partidului și de secretarul general al partidului, prin care se urmărește transformarea conștiinței și crearea omului nou”.²⁹⁰

---

²⁸⁸ ANIC, fond CC al PCR Secția Organizatorică, dosar 13/1978, ff. 34-40, 46-47.

²⁸⁹ Vicepreședinți: Lajos Fazakas (membru CC, membru supleant CEx), László Lőrincz (secretar de stat), József Méliusz (scriitor), Ilona Péter (muncitor, Cluj-Napoca), Albert Szabó (strungar, Oradea), János Vincze (activist PCR) și Sándor Koppándi secretar (membru supleant CC). *Idem*, fond COMNM, dosar 1/1979, ff. 1-3.

²⁹⁰ *Idem*, dosar 2/1979, f. 11.

VI. Socialismul de stat etnocratic și criza dictaturii. Restrângerea sistemului instituțional al minorităților (1984-1989)

VI. 1. Adâncirea crizei politice. Nașterea noii „națiuni socialiste”

Procesele politice inițiate de tezele din iulie au ajuns la o nouă cotitură în anii '80. Conducerea partidului nu a găsit nici o soluție rezonabilă la efectele interne ale crizei economice pe plan global și nici la eșecurile repetate ale politicii neostaliniste bazată pe economia planificată, care s-au manifestat în multe domenii de activitate. Pe de altă parte, conducerea partidului refuza cu încăpățănare introducerea reformelor, indiferent de domeniu. Reacția partidului la noile provocări a fost să lanseze campanii ideologice, să centralizeze și mai mult guvernarea și să mobilizeze populația prin apelul la sentimentele naționale. Dictatura lui Ceaușescu înaintase în direcția desăvârșirii tot mai depline a cultului personalității. Rotația cadrelor a rămas o practică uzitată. După succesele obținute pe plan internațional în anii '60-'70, conducerea, acuzată de încălcarea drepturilor omului, se vedea acum tot mai izolată. Fiindcă ușile democrațiilor occidentale au început să i se închidă, statul comunist român a încercat să dezvolte relațiile cu țările din lumea a treia.

Țările occidentale au început să critice tot mai dur cultul personalității promovat de liderul comunist și de acoliții lui, politica de industrializare pusă în operă în detrimentul nivelului de trai, violarea drepturilor universale ale omului și oprimarea minorităților naționale. România își pierdea prestigiul internațional dobândit în trecut. S-a acutizat și criza economică. Țara a intrat în incapacitate

de plată. Evoluția nivelului de trai de la sfârșitul anilor '70 a fost contradictorie. Pe de o parte, construcția de locuințe, serviciile de sănătate, dezvoltarea lanțurilor de magazine, creșterea veniturilor erau pe un trend ascendent. Pe de altă parte, se cronicizaseră problemele zilnice care deteriorau starea de spirit generală a populației. Oferta de produse nu a reușit să țină pasul cu creșterea veniturilor. Serviciile publice au început să lase mult de dorit, confruntându-se cu probleme tot mai grave pe perioade tot mai lungi. Nici măsurile de auto-gestiune la nivel județean nu au adus îmbunătățirile scontate. Restricțiile motivate de economisirea energiei electrice și termice, redimensionarea transportului în comun sau scurtarea programului TV au contribuit la degradarea condițiilor de trai al populației.

La începutul anilor '80, neajunsurile s-au acutizat în toate domeniile vieții economice. În 1982, au crescut prețurile la alimente, salariul real a scăzut cu 15%, însă investițiile în industria grea nu au fost sistate.²⁹¹ Situația era dezechilibrată și în sectoarele mai puțin vizibile ale economiei românești. Din cauza sincopelor în furnizarea combustibililor și a materiilor prime, tot mai multe fabrici și uzine au început să înregistreze pierderi sau să producă pe stoc, nereușind să valorifice, pe piață, produsele fabricate. Economia funcționa în pierdere, cheltuielile de menținere a marilor coloși industriali depășind veniturile obținute.²⁹²

Congresul al XIII-lea, din 1984, a conservat *status quo-ul* fără nici o posibilitate de a introduce minime reforme economice și politice. Discursurile ținute și hotărârile luate au cimentat autocrația soților Ceaușescu. Datoria statului ajunsese la 10,2 miliarde de dolari, în 1981. Liderul partidului a hotărât ca România să plătească toate datoriile pentru a deveni o țară total independentă politic și economic. Exportul a crescut, iar importul a fost redus considerabil. Practic, populația a avut

---

²⁹¹ Süle Andrea, *România...* op. cit., pp. 262-263.

²⁹² Bogdan Murgescu, *România și Europa. Acumularea decalajelor economice (1500-2010)*, Polirom, București, 2010, pp. 372-373.

de suferit de pe urma implementării politicii de achitare a datoriilor de stat. Nivelul de trai a scăzut vertiginos, cetățenii fiind nevoiți să supraviețuiască sub presiunea deteriorării severe a calității vieții și a scăderii drastice a cantității serviciilor. Conducerea partidului a încercat să legitimizeze politicile întreprinse prin așa-numite reglementări de ordin administrativ și implicarea Miliției și a Securității. Au introdus un sistem de norme obligatorii și au utilizat în multe locuri așa-numita forță de muncă concentrată. Armata a fost folosită tot mai frecvent la munci agricole și în construcții pe marile șantiere ale țării.²⁹³

În lipsa reformelor și a bunăstării economice, conducerea partidului a încercat să mobilizeze societatea prin recursul propagandistic la sentimentul național. Unul dintre mijloacele noi de propagandă a fost dat de istoria națională a României. Istoriografiei i-au revenit două roluri: trezirea sentimentului național și pregătirea terenului pentru cimentarea autocrației lui Ceaușescu. În istoria continuității daco-române, au redus la minim elementul roman, scoțând în evidență componenta traco-geto-dacică, legitimând statutul particular, specific al României în blocul sovietic. Evenimentele istorice au fost reinterpretate. De exemplu, răscoala lui Horea a primit o coloratură etnică. S-a acordat atenție specială principatelor medievale române, luptelor purtate împotriva turcilor, maghiarilor sau polonezilor, toate acestea fiind menite să asigure fundalul istoric necesar ideologiei politice a partidului, axate pe suveranitate și independență. Dictatorul a fost inclus în panteonul național, fiind considerat liderul care desăvârșise misiunea voievozilor și a domnitorilor principatelor medievale românești.²⁹⁴

După dezbaterile de la sfârșitul anilor '60, s-a clarificat și conceptul de națiune socialistă română.²⁹⁵ Aplicarea practică a acestuia

---

²⁹³ Tom Gallagher, *Furtul unei națiuni, România de la comunism încoace*, Editura Humanitas, București, 1998, p. 80.

²⁹⁴ Lucian Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, Humanitas, București, 1997, pp. 142-214.

²⁹⁵ Despre fenomen, mai vezi: Emanuel Copilaș, *Natiunea socialista. Politica identității în epoca de aur*, Editura Polirom, Iași, 2015.

era extrem de riscantă, fiindcă prezenta un pericol imens pentru minoritățile naționale, cărora nu le recunoștea nici un fel de garanție sau drepturi colective. Construcția națiunii socialiste și-a continuat cu pași repezi drumul trasat de conducerea partidului, pentru a ajunge la punctul terminus la începutul anilor '80. Istoriografia română susține că noua construcție națională ar fi avut trei elemente constitutive importante: urbanizarea asociată cu industrializarea, transformarea gândirii publice și reproducerea culturală.²⁹⁶

Modernizarea socialistă, determinată de procesele conexe industrializării și urbanizării, a vizat eliminarea inegalităților sociale și teritoriale. A crescut substanțial ponderea populației urbane, ajungând la 43%, în 1977 și la 50%, la mijlocul anilor '80. Mase mari de săteni s-au mutat la oraș, nevoiți fiind să renunțe la obiceiurile lor, înlocuind așa-numita solidaritate organică din viața lor socială cu solidaritatea controlată și coordonată de stat și partid.²⁹⁷ Urbanizarea, serviciile oferite de statul socialist aduceau și emancipare socială: educație, condiții de locuit, servicii de sănătate, energie electrică, răspândirea televizoarelor și a altor bunuri de larg consum. Cu contribuția ei la transformarea gândirii publice, propaganda viza mobilizarea societății și crearea unei coeziuni mentale. Miturile istorice și sloganurile de independență erau ingredientele definitorii ale acestui proces. Continuitatea teritorială și statală din antichitate și evul mediu a fost înzestrată cu conținut etnic, promovând, cum am menționat deja, cultul voievozilor și al domnilor principatelor române medievale.

Reproducerea culturală a însemnat de fapt crearea unui cadru instituțional care avea capacitatea de a răspândi noile idei în rândul populației, respectiv de a crea cadrele necesare pentru socializarea tineretului. Era scopul pe care-l servea și sistemul unitar de învățământ,

---

²⁹⁶ Dragoș Petrescu, „Building the Nation, Instrumentalizing Nationalism: Revisiting Romanian national-Communism, 1956-1989”, în Martin Mevius (coord.), *The Communist Quest for National Legitimacy in Europe, 1918-1989*, Routledge Taylors and Francis Group, London și New York, 2011, pp. 146-165.

²⁹⁷ *Ibidem*.

mult dezvoltat și extins, și supradimensionarea anumitor materii, cum ar fi de exemplu istoria, cultura civică etc. Mass media, televiziunea, radioul, cinematografele și producția de filme, toate controlate de stat, aveau același rol. Alături de toate acestea, conducerea organiza mișcări culturale și ideologice complementare. În 1976, a fost lansat șirul de spectacole *Cântarea României*, o umbrelă cuprinzătoare cultural-ideologică. Confruntându-se cu dezinteresul tinerilor față de aceste programe, partidul a apelat la tânărul și ambițiosul poet Adrian Păunescu pentru crearea unui nou program cultural. Așa a luat ființă Cenaclul Flacăra, o mișcare care se adresa așa-numitei „generații în blugi”. Spectacolul de poezie, muzică folk, muzică rock era tineresc, rebel și totodată patriotic și propagandistic. Această eterogenitate dorea să arate că sistemul și cultura alternativă nu se exclud, dimpotrivă pot conviețui foarte bine.²⁹⁸

Procesul de omogenizare accelerată, inițiat de regimul Ceaușescu în anii '70, s-a concretizat la mijlocul anilor '80. Populația urbană a devenit majoritară, iar datorită muncii propagandistice și educației ideologice, societatea română a început să adopte și să-și însușească noile idei. Identitățile regionale caracteristice perioadelor precedente au dispărut și din discursurile oficiale, dar în mare parte și din conștiința populației. Ceaușescu se baza pe solidaritatea noii clase muncitorești create și emancipate sub regimul comunist.

La mijlocul anilor '80, chiar și Uniunea Sovietică recunoștea că sistemul și-a epuizat resursele. Conducerea sovietică credea că introducerea politicilor de aliniere tehnologică accelerată (*uszkorenje*) și restructurarea (*peresztrojka*) reprezintă soluția pentru o tranziție controlată de sus și sprijinită de jos, care avea să asigure imperiului statutul de mare putere economică și politică în mileniul următor. Uniunea Sovietică și mai multe state ale blocului socialist (printre care și Ungaria) și-au imaginat un sistem corporativ cu mai mulți actori sociali, în contextul menținerii stabilității politice și economice și a rolului partidului în conducerea societății. Drept

---

²⁹⁸ *Ibidem*, pp. 156-158.

urmare, au apărut grupuri de opoziție politică în aproape fiecare țară socialistă. Opoziția a început să-și lărgescă sistemul de relații cu grupuri legal constituite și chiar și cu clasa politică.²⁹⁹ Însă, conducerea din România (la fel ca și cea din Bulgaria) a ales să-și continue drumul fără nici o schimbare. A refuzat categoric orice încercare de reformă politică sau economică. Grupările sociale care ar fi putut avea un rol important într-o eventuală tranziție politică au fost supuse controlului și mai aspru sau pur și simplu eliminate. Neîncrederea manifestată față de societate în general și întărirea controlului au avut din nou efecte negative și asupra politicii față de naționalități.

Populația a privit cu îngrijorare și nemulțumire măsurile restrictive introduse la sfârșitul anilor '70, însă, fiindcă evoluția din anii precedenți era în continuare apreciată, tensiunile sociale nu au crescut vizibil în această perioadă. Totuși, organele Ministerului de Interne au semnalat nemulțumiri în toate regiunile țării. De exemplu, după reducerea cu 30% a furnizării de gaze în temeiul legii nr. 77/1977, în județul Mureș s-a raportat că noua reglementare a condus la scăderea temperaturii până la 14-18 grade C în grădinițe, școli, creșe, cantine școlare și aziluri de bătrâni, provocând multe îmbolnăviri. Directorii unor uzine din Târgu Mureș au raportat creșterea vertiginosă a numărului de angajați îmbolnăviți de răceală.³⁰⁰

---

²⁹⁹ Kalmár Melinda, *Történelmi galaxisok vonzásában. Magyarország és a szovjetrendszer (1945-1990)* [Atracția galaxiilor. Ungaria și sistemul sovietic (1945-1990)], *Ozirisz, Budapest, 2014*, pp. 510-519.

³⁰⁰ ACNSAS, fond Documentar, dosar 117, vol. 4, f. 23.

Spitalul din Sfântu Gheorghe
(Muzeul Național Secuiesc Sfântu-Gheorghe)

Magazin de textile la Odorheiu Secuiesc
(Muzeul „Haáz Rezső” Odorheiu-Secuiesc)

Presiunea politică și ideologică tot mai mare, în contextul deteriorării condițiilor economice, a condus la răspândirea unor zvonuri în rândul populației, după cum au semnalat și organele securității. În județul Arad, se vorbea despre creșterea vârstei de pensionare, în Ialomița - despre creșterea chiriiilor, în județul Mureș - despre transformarea cooperativelor de producție pe model chinezesc, iar în Covasna s-a lansat zvonul că, datorită indicatorilor economici inacceptabili, județul va fi desființat, teritoriul lui urmând a fi împărțit între județele vecine.³⁰¹

Prima mișcare de masă mai importantă a avut loc în rândul minerilor, un grup profesional cu statut și prestigiu aparte în regimul comunist. În vara lui 1977, 35.000 de mineri din Valea Jiului au intrat în grevă din cauza condițiilor de muncă și a noii legi privind pensionarea. Conducerea partidului a trimis un grup de negociatori și a interzis comunicarea oricăror știri. Însuși secretarul general al partidului a fost nevoit să meargă la fața locului, unde după negocierile din data de 3 august, a fost nevoit să accepte solicitările minerilor. Conducerea partidului a catalogat evenimentul drept expresia unei nemulțumiri izolate, însă greva bine organizată a minerilor a fost un semn clar că există anumite grupuri sociale în rândul cărora nemulțumirea față de politica regimului avea să atingă cote tot mai mari.³⁰² Datorită deteriorării situației economice în anii '80, mai multe uzine din București au organizat greve de dimensiuni mai reduse.

Cea mai mare mișcare muncitorească, care a avut de fapt și ecoul cel mai important, a avut loc în data de 15 noiembrie 1987, în Brașov. O parte a muncitorilor de la Uzina Steagul Roșu a ieșit în centrul orașului alertată de știrea diminuării salariilor. Muncitorilor li s-au alăturat câteva mii de participanți. Mulțimea a scandat lozinci anti-Ceaușescu și a intrat cu forța în sediul local al partidului,

---

³⁰¹ *Idem*, dosar 8566, vol. 5, f. 366.

³⁰² Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrinu, Cristian Vasile (eds.), *Raport final...* op. cit., pp. 347-351.

producând importante pagube materiale. Manifestarea a fost anihilată de unitățile speciale ale Ministerului de Interne, însă conducerea partidului nu putea să ascundă evenimentele din Brașov, așa cum făcuse cu cele din Valea Jiului. Informațiile legate de mișcarea muncitorească au ajuns la un număr relativ mare de oameni, în ciuda interdicției de a transmite știri despre eveniment.³⁰³ Membrii corpului diplomatic maghiar au analizat eventualele repercusiuni ale mișcărilor din Brașov asupra politicii față de maghiari (participanți maghiari, acuzațiile de naționalism înaintate de conducere).

VI.2. De la sistematizare la dărâmarea satelor și efectele crizei economice

Reforma administrativă de la sfârșitul anilor șazeci și prima etapă a reorganizării teritoriale s-a realizat pe fondul unui consens parțial obținut de conducerea partidului de la elitele din provincie. Etapa a fost urmată de un proces intens de concentrare a puterii în mâinile secretarului general al partidului și ale membrilor de familie apropiați. De la jumătatea anilor șaptezeci, după ce reușise să îndepărteze toți adversarii politici reali sau potențiali, dictatorul avea să se implice personal chiar și în cele mai elementare chestiuni și în fixarea celor mai mici detalii. Reorganizarea teritorială a ajuns să fie aservită cu totul deciziilor, pornirilor, ezitărilor unui Ceaușescu tot mai rupt de realitățile economice, sociale și politice ale țării și tot mai acaparat de utopia României socialiste multilateral dezvoltate, autarhice, omogene și loiale. La conferința națională a PCR, din 1977, prim-secretarul județului Satu Mare și membru CC, József Uglár, a declarat următoarele „Președintele țării a verificat și aprobat personal schițele de sistematizare ale tuturor municipiilor,

---

³⁰³ *Ibidem*, ff. 354-356.

majorității orașelor, respectiv ale celor 129 de localități care urmează să devină centre urbane în cincinalul actual”.³⁰⁴

Cutremurul din 1977 a pus capăt tuturor tatonărilor firave în executarea practică a planurilor evidente încă de la începutul anilor șaptezeci. Cataclismul abătut asupra capitalei și mai multor orașe din țară a accelerat procesul de reorganizare teritorială. Referindu-se la satele distruse de cutremur, secretarul general al partidului a declarat următoarele: „dacă au suferit distrugerii masive, să le reconstruim pe baza proiectelor de reorganizare teritorială. Mă gândesc ca, după ce primim rezultatele, să alegem cinci-șase sate dintre acestea pe care să le reconstruim din temelii în doi ani, ca să servească drept model unitar pentru mai departe.”³⁰⁵

Majoritatea proiectelor de sistematizare pentru orașe și centrele orașelor au fost finalizate între 1973-1980. Acestea au fost avizate de comitetul central însărcinat cu Sistematizarea localităților rurale și urbane și de Nicolae Ceaușescu în persoană. În această perioadă au fost adoptate, cu modificări mai mici sau mai mari, proiectele de reorganizare teritorială a orașelor mai mari din județele Harghita, Bihor, Brăila, Brașov, Caraș-Severin, Covasna, Dâmbovița, Neamț, Tulcea, Gorj, Argeș, Botoșani, Sibiu, Teleorman, Vaslui.³⁰⁶ De exemplu, pentru proiectul referitor la centrul orașului Miercurea Ciuc, au fost solicitate următoarele modificări: o sală de ședință mai mare, amenajată în stil explicit modern în clădirea politico-administrativă; mărirea spațiului frontal al casei de cultură și al hotelului pentru armonizarea lor cu restul pieței; iar blocurile care împrejmuesc centrul vor fi construcții realizate în stilul arhitecturii moderne.³⁰⁷ Reorganizarea teritorială aflată în plin avânt și-a propus construirea a 300.000 de noi apartamente în acel an,

---

³⁰⁴ *Conferința națională a Partidului Comunist Român. 7-9 decembrie, 1977*, Editura Politică, București, 1978, p. 354.

³⁰⁵ Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrinu, Cristian Vasile (eds.), *Raport final...* op. cit., p. 419.

³⁰⁶ ANIC, fond CC al PCR Secția Organizatorică, dosar 18/1979. ff. 32-79.

³⁰⁷ *Ibidem*, f. 33.

însă nu a reușit să atingă acest obiectiv, finalizând doar 146.686 de apartamente până în luna octombrie a anului respectiv.³⁰⁸ Pentru Târgu Mureș, unde s-a demolat puțin până la sfârșitul anilor șazezeci, s-a dispus construirea unor edificii conforme cu structura și profilul deja existent al orașului. Zonele rezidențiale, din jurul străzii Székely Vértanúk sau cartierul Tudor Vladimirescu, au fost proiectate și construite pornind de la aceleași principii. Însă, în 1973, s-a elaborat un nou proiect de organizare teritorială și dezvoltare urbană care folosea criteriile mai rigide în delimitarea zonelor alocate construcțiilor, profilul centrului urban, principalele artere și noile cartiere. Întinzându-se pe o perioadă de 13 ani, până în 1985, proiectul preconiza o creștere a populației orașului de la 100.000 la 150.000 de locuitori. Realizarea noului proiect presupunea o serie de demolări și reamenajări, chiar și în interiorul orașului.³⁰⁹

Continuarea reorganizării teritoriale nu a fost curmată nici de criza economică profundă cu care s-a confruntat România începând de la sfârșitul anilor șaptezeci, începutul anilor optzeci, nici de eșecul industrializării forțate. Dimpotrivă, procesul de sistematizare a îmbrăcat treptat și tot mai pregnant caracteristicile dictaturii tot mai evidente și mai totale. Ceaușescu dicta un ritm tot mai accelerat procesului de construire a noii României, o idee care ocupa un loc atât de important în propaganda de partid. Ceaușescu se implica personal nu doar în avizarea și aprobarea proiectelor, dar și în a propune măsuri concrete pentru modificarea aspectului, profilului unor clădiri, zone urbane, cartiere deja finalizate.

Congresul al XII-lea, din 1984, a dat un nou imbold reorganizării teritoriale din România. În plină desfășurare a reamenajării teritoriilor urbane (și a demolărilor și șantierelor de construcții aferente) au început să apară și primele referiri concrete la execuția unor proiecte

---

³⁰⁸ *Ibidem*, ff. 74-75.

³⁰⁹ Ioan Eugen Man, *Târgu Mureș, istorie urbană. Anii 1945-1990*. IV, Editura Nico, 2011. f.p.

privind sistematizarea satelor și comunelor. Conform hotărârii congresului, populația urbană a României urma să atingă 13,7-13,9 milioane, până în anul 1990, ceea ce ar fi însemnat un procent de 57-57%.³¹⁰

Cartier nou la Miercurea Ciuc (Muzeul Secuiesc Miercurea Ciuc)

Demolări la Sfântu-Gheorghe
(Muzeul Național Secuiesc Sfântu-Gheorghe)

---

³¹⁰ Congresul al XIII-lea al Partidului Comunist Român 19-22 noiembrie 1984, Editura Politică, București, 1985, pp. 578-579.

Primele măsuri concrete de sistematizare a satelor au apărut în 1986, pe baza legii adoptate în 1974. Raportul secției organizatorice a CC a consemnat următoarele: din cele 13.123 de sate existente inițial, se vor păstra 9.192 de sate, 3.931 vor fi desființate, populația urmând să fie mutată în cel mai apropiat centru sau oraș. La nivel de județe, în privința numărului de sate preconizate a fi desființate, județele din sud, din așa-numitul Vechiul Regat, aveau cele mai multe sate de pierdut. Dintre județele din Transilvania, județul Alba, cu populație majoritar română și multe localități de munte, se afla pe primul loc. Aici se urmărea desființarea a 264 de sate. Urmău, pe rând, județele Argeș cu 252 de sate, Bacău cu 237, Vâlcea cu 222 și Prahova cu 206. Ultimul loc era ocupat de Maramureș cu 15 sate, după care urma Brăila cu 19, Brașov și Bistrița-Năsăud cu câte 20 fiecare, Covasna cu 23, Satu Mare cu 25 și Sibiu cu 26. Studiul de sistematizare a localităților din județul Covasna a desemnat cinci comune urbanizate: Aita Mare, Boroșneu Mare, Brețcu, Micfalău, Ozun. Pentru județul Mureș, se propusese nouă noi orașe agrare: Bahnea, Deda, Sângeorgiu de Pădure, Gurghiu, Band, Râciu, Miercurea Nirajului, Iernut, Sarmașu. Pentru județul Harghita, așa numitele comune mari urbanizate au fost desemnate în cea de a doua jumătate a anilor optzeci: Ditrău, Praid, Șarmaș, Lunca de Jos, Tulgheș, Gălăuțaș, Sânsimion, Mugeni, Ciumani, Corund. Dincolo de satele ce urmau a fi demolate total și mutate, proiectul viza toate localitățile pentru că legea a redus drastic suprafața terenurilor de construit și prevedea mutarea caselor, gospodăriilor familiale aflate în afara zonelor rezidențiale delimitate de lege. Teoretic, hotărârea ar fi vizat 1.863.417 de gospodării familiale la nivel național și alte 275.755 case din mediul urban. Partidul se aștepta ca măsura să contribuie la o creștere a suprafeței arabile cu 339.419 hectare.³¹¹

În 1988, Ceaușescu a declarat că sistematizarea urbană se va finaliza în 1990 și lucrările din mediul rural vor fi accelerate și implementate în trei etape: 1990-1995-2000. La data respectivă, Ceaușescu

---

³¹¹ Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrinu, Cristian Vasile (eds.), *Raport final...* op. cit., p. 419.

vorbea, de fapt, despre necesitatea de a reduce numărul satelor la aproape jumătate. Populația ar fi fost mutată în blocuri cu mai multe nivele. Dintre satele rămase, 558 au fost desemnate pentru transformare în centre urbane agroindustriale. Toate acestea reprezintă cifre de aproape două ori mai mari decât cele adoptate în 1971. Realizări concrete au fost înregistrate în satele din vecinătatea capitalei și din județul Giurgiu. Mai multe localități din regiune au fost desființate cu totul, începând din 1985.³¹² Deși noile localități erau considerate modele de planificare urbană, cele mai multe dintre ele nu dispuneau nici măcar de serviciile de bază. Nu aveau utilități, apă, băile și bucătăriile erau date în folosința comună a mai multor locatari.³¹³

Partidul se pregătea pentru restructurarea masivă a localităților în cea de a doua jumătate a anilor optzeci. Numărul comunelor a fost redus de la 2.705 la 2.387. Măsura nu echivala cu demararea efectivă a demolării satelor ce urmau a fi desființate. Totuși, partidul a sistat anumite servicii în aceste localități (serviciile de sănătate, poșta etc.), declanșând o adevărată psihoză în masă în rândul populației. Procesul urma să fie demarat în județele din Transilvania la finele anilor optzeci, când au apărut și primele dispoziții concrete cu privire la comasarea comunelor și satelor. În 1988, la ordinul conducerii de partid, a fost finalizat și proiectul de reorganizare teritorială a județului Covasna. În conformitate cu cerințele generale, s-a dispus înființarea în județ a patru comune model, până în 1990. Fiecare comună model ar fi dispus de: centru administrativ, casă de cultură, dispensar medical, școală generală cu zece clase, un liceu profesional. Alături de sarcinile de producție și aprovizionare, cooperativele de producție ar fi preluat mica industrie locală, activitățile de cooperativă și serviciile exercitându-și așa-numita funcție agroindustrială. În perimetrul județului, în opt cazuri, s-a dispus comasarea satelor, iar în unsprezece, dezafectarea lor. S-au interzis

---

³¹²Așa au dispărut de pe harta țării localități ca Buda, Dimieni, Vlădiceasca, Ordoreanu, Coteni, Podul Ilfovului. *Ibidem*, p. 420.

³¹³*Ibidem*.

construcțiile de orice fel până la finalizarea proiectului.³¹⁴ În ianuarie 1989, au fost desemnate cele 16 comune din județul Harghita unde urmau să fie demarate comasările. În caz de implementare, Merești ar fi aparținut de Lueta, Dârjiu de Ulieș, iar Păuleni-Ciuc de Frumoasa. Urbanizarea forțată a produs rezultatele scontate, cel puțin în statistici.³¹⁵ În 1989, 51 de comune au fost declarate orașe. Numărul orașelor și al municipiilor a crescut la 237.³¹⁶

Din a doua jumătate a anilor șaptezeci, conducerea partidului a început avizarea unor proiecte de reorganizare teritorială pentru mai multe orașe, proiecte care, sub egida omogenizării, doreau să confere un profil unitar tuturor localităților, pe plan național: centru administrativ cu clădiri culturale și spații, piețe deschise, cartiere rezidențiale cu blocuri construite la mică distanță, realizate într-un stil unitar caracteristic socialismului, și zonă industrială aflată în apropierea zonelor rezidențiale. În majoritatea orașelor transilvănene nu s-au efectuat demolări de anvergura celor din Vechiul Regat, însă chiar și așa aspectul orașelor s-a schimbat considerabil din cauza cartierelor nou construite și a restructurării zonelor centrale. Dintre orașele cu populație maghiară, Miercurea Ciuc a fost cel în care s-a intervenit cel mai mult și mai brutal. Transformarea drastică a produs, în 1984, ceea ce s-ar putea numi „noul profil, noua față” de reședință de județ.

Centrele orașelor Satu Mare, Zalău și Sfântu Gheorghe au suferit, la rândul lor, schimbări majore din cauza construcțiilor intercalate, ridicate în spațiile libere dintre construcțiile mai vechi.³¹⁷ Zonele rezidențiale de la marginea orașelor, populate cu case mai

---

³¹⁴ ANRDJCV, fond Comitetul județean al PCR județul Covasna, dosar 23/1989. ff. 1-23.

³¹⁵ Transformarea localităților în orașe, ritmul accelerat al construcțiilor masive nu a fost neapărat urmat de asigurarea infrastructurii de bază (utilități, drumuri etc.). Discrepanța creată avea să se arate încă de la începutul anilor șaptezeci. De exemplu, la ședința CC din 1971, chiar János Fazekas, vicepreședintele în funcție al consiliului de miniștri, a ridicat această problemă. ANIC, fond CC PCR Cancelarie, dosar 153/1971. ff. 57-59.

³¹⁶ ANIC, fond CC PCR Cancelarie, dosar 23/1989. ff. 76-77.

³¹⁷ ANIC, fond CC al PCR Cancelarie, dosar 17 /1987. f. 200.

mici (cum a fost de exemplu zona Hoștat din Cluj) au fost demolate pentru construcția de blocuri în locurile rămase libere. Centrul vechi din Târgu Mureș a suferit mai puține schimbări de natură arhitecturală, în ciuda spațiului nou creat. În jurul zonei centrale au fost construite mai multe blocuri turn. Cea de a doua etapă a amenajării urbane a ținut cont într-o măsură infimă de profilul istoric al localităților. Construcțiile noi au fost realizate în stilul arhitecturii socialiste și s-a demolat mai mult, comparativ cu perioadele precedente.

Imixtiunea drastică în provincie a mobilizat mai mulți intelectuali care au înaintat petiții și proteste conducerii partidului și au trimis comunicate în Occident prin care doreau să atragă atenția asupra evenimentelor din România. Ambasada Ungariei la București primea constant știri alarmante din satele și orașele locuite de maghiari. Raportul despre evenimentele din Odorheiu Secuiesc, întocmit de ambasadorul Ungariei, în 1989, spunea, printre altele, următoarele: „S-a demarat demolarea a 160 de case. Am primit fotografii care atestă demolările, cu scopul de a fi publicate. Se zvonește că în locul caselor demolate se va construi un cartier cu 300 de locuințe. Se crede că apartamentele vor fi locuite de români...”³¹⁸

La mijlocul anilor optzeci, opinia publică din Ungaria și chiar din Occident, într-o anumită măsură, a început să fie mai interesată de ceea ce se întâmpla în România. Cea mai cunoscută reacție venită din Occident este inițiativa „Operation Villages Roumains”. Mișcarea a creat o serie de relații de înfrățire între localități din Belgia, Franța și Elveția. La finalul anului 1989, 231 de localități belgiene, 95 franceze și 42 elvețiene stabiliseră deja relații de înfrățire cu o localitate din România.³¹⁹ În Ungaria, au avut loc mai multe inițiative cetățenești care condamnau distrugerea satelor. Acțiunea cu cel mai mare impact în

---

³¹⁸ MNL, România, XIX-J-1-j, 1989, cutia 76, 128-72/001891/2.

³¹⁹ Dennis Deletant: *România sub regimul comunist*. Fundația Academia Civică, București, 1997. p. 186.

acest sens a fost mitingul de la Budapesta, din 27 iunie 1988, care a reușit să adune în jur de 40-50 de mii de participanți.

Reforma administrativă și reorganizarea teritorială din România au făcut parte, după cum am menționat deja, dintr-un proces est-european mai larg, un proces ce ținea modernizarea de tip socialist a țării și reconfigurarea ei teritorială. În primele decenii, se ținea cont (chiar dacă într-o măsură mică) de caracteristicile locale ale zonei și localității vizate, însă în perioada crizei se aplicau doar dispozițiile date de secretarul general al partidului. Proiectul angrenase toată țara și nu fusese direcționat explicit împotriva minorităților. Vechiul Regat a avut cel mai mult de suferit: aici au fost desființate sau strămutate întregi zone urbane, sate și monumente. Totodată, întreg procesul a avut numeroase implicații asupra politicii față de naționalități: alterarea sau eliminarea caracteristicilor culturale particulare ale unor regiuni sau localități, dezafectarea planificată a unor localități cu populație minoritară, restrângerea sau dispariția spațiilor de viață tradițională, schimbarea radicală a structurii etnice a localităților cu populație mixtă.

Pentru a nu intra în insolvență, conducerea partidului a introdus o serie de măsuri de austeritate. În 1979, s-a reglementat prin lege consumul de combustibil, energie electrică și gaze. În 1982, bazându-se pe rezervele existente, s-au introdus practici de economisire în producția de alimente, preparate din carne și conserve, produse lactate (brânză, lapte, unt, caș), pește, legume și fructe, după care s-a introdus și „aprovizionarea rațională a populației cu alimente.” În 1983, conducerea partidului a hotărât să achite, până în 1990, toate datoriile de stat, recurgând printre altele la diminuarea investițiilor care, la rândul lor, au frânat creșterea economică. Însă, limitarea fondurilor și a investițiilor s-a făcut mai cu seamă în detrimentul consumului. În loc să introducă reforme, conducerea partidului a ales să guverneze prin decrete, întărindu-și astfel capacitatea de control exercitat asupra economiei și societății în general. Au introdus noi indicatori de realizat și au limitat chiar mai sever condițiile în care se putea desfășura munca în gospodărie (agricultura de subzistență pe loturile proprii).

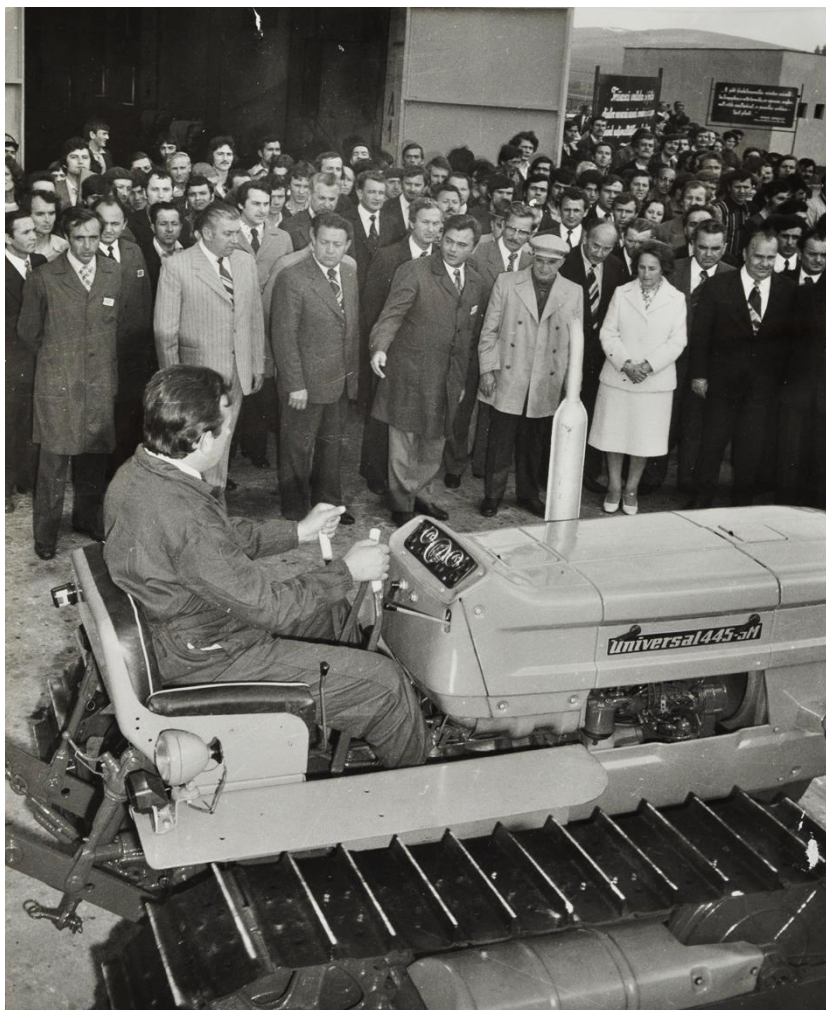
Fabrică din Târgu-Secuiesc
(Muzeul Național Secuiesc Sfântu-Gheorghe)

În a doua jumătate a anilor optzeci, obiectivul principal al societății a devenit supraviețuirea, în consecință, societatea a început să se organizeze în acest sens. La sfârșitul anilor optzeci, achitarea tuturor datoriilor a lăsat țara într-o stare de precaritate tehnică și izolată de circuitele comerciale, financiare și tehnice mondiale. Producția industrială s-a confruntat cu disfuncții serioase, de la aprovizionarea inadecvată cu materii prime la scăderea moralului și lipsa expertizei necesare. Toate acestea au făcut tot mai dificilă conformarea producției industriale la așteptările venite de la centru și îndeplinirea planurilor. Iar presiunea politică pentru realizarea planurilor a aruncat statisticile, rapoartele și datele în labirinturile greu de trecut ale minciunilor și datelor false.³²⁰

---

³²⁰ Murgescu, România și Europa... op. cit., pp. 373-401.

Fabrica de Tractoare din Miercurea Ciuc
(Muzeul Secuiesc Miercurea Ciuc)

Au apărut o serie de contradicții și disfuncționalități în fabrici (și în regiuni locuite de maghiari) și defazaje, desincronizări între diferitele ramuri de producție. Ministerul de interne se asigura ca toate acestea să fie comunicate conducerii de partid la nivel județean

și central. De exemplu, în combinatul de la Târgu Mureș, a apărut o problemă serioasă în luna octombrie a anului 1987, când un partener de afaceri străin nu a preluat microfilme în valoare de două milioane de lei, acuzând proasta calitate a produselor. Tot acolo, s-a ajuns la un stoc de îngrășămintă în valoare de 60 de milioane de lei ce nu putea fi valorificat în timp util din cauza ambalajului necorespunzător. Din pricina proastei planificări, fabrica de mătase a importat din Cehoslovacia și Uniunea Sovietică piese de schimb inutile, în valoare de un milion de lei. În același timp, fabrica de mobilă 23 August a rămas cu un stoc de cinci milioane de lei, ca urmare a retragerii partenerului de export.³²¹

Preocupată să promoveze o imagine anume, propaganda de partid a încercat să mușamalizeze situația reală. În loc să caute soluții la problemele apărute în agricultură, conducerea partidului a decis să recurgă la mijloace politice. De exemplu, în 1987, secretarul general al partidului a chemat la ordine și a muștrat conducerea partidului la nivel județean, din Harghita, pentru „nerespectarea dispozițiilor centrale la recolta porumbului și culesul cartofilor, și pentru că nu a luat măsurile corespunzătoare pentru recoltarea celorlalte culturi, pentru eliminarea pierderilor și risipei, drept pentru care nu a reușit să realizeze nivelul de producție planificat”.³²² În mod cu totul caracteristic anilor optzeci, Bucureștiul a găsit oportun să răspundă provocărilor cu care se confrunta prin mijloace disciplinare, propagandă și mobilizare. Conducerea județeană din Harghita, mai ales prim-secretarul Aurel Costea și László Ladó, secretar responsabil de agricultură, au primit avertismente și muștrare. Un angajat al ziarului local a fost concediat pentru că nu a participat la acțiunea de mobilizare, în contextul în care se dăduse directiva de organizare a unor ședințe de informare politică în cele mai importante localități din județ.

---

³²¹ ACNSAS, fond Documentar, dosar 117. vol. 4. ff. 12-14.

³²² ANIC, fond CC al PCR Cancelarie, dosar 74/1987, f. 11.

Omogenizarea, industrializarea și reforma administrativ-teritorială au redesenat structura etnică și socială, profilul marilor orașe din Transilvania și de a fapt al întregii provincii istorice. La sfârșitul anilor șaptezeci, industria a devenit ramura economică cu cei mai mulți angajați, iar ponderea lucrătorilor ocupați în agricultură era în jur de 40%, similar cu trendurile la nivel național. Industrializarea, concentrată mai ales în mediul urban, a fost acompaniată de un proces de migrație internă (rural-urban) susținut, ceea ce a condus la creșterea vertiginoasă a populației urbane. La finele anilor șaptezeci, populația urbană din Transilvania depășise deja populația rurală, chiar dacă în regiunile mai puțin dezvoltate – Transilvania de Nord sau Ținutul Secuiesc – procesul se desfășurase mai lent și a ajuns la același raport urban-rural în prima jumătate a anilor optzeci. Populația celor mai importante orașe din Transilvania – Cluj, Brașov, Timișoara – a depășit chiar mai multe sute de mii, iar populația fiecăruia dintre orașele Oradea, Satu Mare, Târgu Mureș, Sibiu și Arad a trecut de 150.000 de locuitori. Populația Transilvaniei, mult mai omogenă din punct de vedere etnic, a ajuns la 7.723.000 de locuitori, la începutul lui 1990. Ponderea maghiarilor a scăzut la 20,8%, iar cea a germanilor, la 1,4%. În schimb, ponderea românilor a crescut la 73,6%.

Viața la oraș a însemnat îmbunătățirea vieții celor care s-au mutat de curând din mediul rural, dar a însemnat și că noii cetățeni s-au rupt de comunitățile lor tradiționale, iar relațiile de familie și rudenie tradiționale, precum și funcțiile sociale ale acestora au slăbit. Odată cu intrarea femeilor pe piața forței de muncă, s-au schimbat și relațiile patriarhale caracteristice perioadei premergătoare. Însă, politica de modernizare a partidului a fost acompaniată și de creșterea controlului de stat asupra individului și a familiei. Activitatea și funcțiile lor au fost preluate de instituții aflate sub conducerea birocrăției etatiste (întreprinderi, uzine, cooperative, organizații de tineret etc.). În același timp, pentru tinerii maghiari care doreau să lucreze în industrie, precum și pentru muncitorii

maghiari din uzine exista risc real, mai ales în marile orașe transilvănene unde populația maghiară era minoritară sau prezentă doar cu câteva procente, de a se asimila din punct de vedere etnic, pentru că, practic, nu aveau acces la educație extrașcolară.

Una dintre consecințele masivelor mișcări de populație a fost schimbarea structurii etnice a populației orașelor mai mari. Cluj, Oradea, Timișoara, Arad au devenit majoritar românești în prima jumătate a anilor șaptezeci. Același lucru s-a întâmplat și în Satu Mare, în a doua jumătate a anilor optzeci. La acea dată, la Târgu Mureș, ponderea maghiarilor era de 52%. Numărul și ponderea populației române a crescut și în cele două județe majoritar maghiare. Regimul și-a propus emanciparea economică și socială a populației române, dar după cum se observă din datele migrației interne dinspre mediul rural spre mediul urban, a încercat să direcționeze cetățenii de limba română înspre localitățile cu majoritate germană sau maghiară. De exemplu, populația urbană din Transilvania a crescut cu 939 de mii de persoane, de la recensământul din 1966 până la cel din 1977, din care 819 mii de persoane de naționalitate română, reprezentând mai mult de 87% din creșterea totală. Populația urbană de naționalitate maghiară a crescut cu doar 119 mii de persoane, iar populația germană și cea a altor naționalități a scăzut în mediul urban.³²³ Astfel, mobilitatea urbană a devenit catalizatorul naționalismului tot mai acerb. În ceea ce privește mobilitatea socială, epoca Ceaușescu (dar și perioada anterioară) a fost mai favorabilă românilor decât

---

³²³ În analiza sa, privind opt orașe mari din Transilvania (Timișoara, Arad, Brașov, Cluj, Târgu Mureș, Baia Mare, Oradea, Satu Mare), Károly Nyárady arată printre altele că, în 1948, 47,2% (282 de mii) din populația totală a orașelor era de naționalitate maghiară, iar 44,7% (267 de mii) de naționalitate română. În 1977, ponderea populației maghiare scăzuse la 28,7%. Nyárady, Károly: Erdély népesedéstörténete. <http://adatbank.transindex.ro/cedula.php?kod=466> (accesat: 14 aprilie 2020).

naționalităților conlocuitoare.³²⁴ Pe de altă parte, constatăm că, în timp ce populația maghiară a fost oarecum marginalizată în marile orașe din Transilvania, populația urbană maghiară a crescut semnificativ în Secuime. În 1982, jumătate din populația regiunii locuia la oraș. Urbanizarea etnică promovată de partid s-a făcut, totuși, resimțită și aici.³²⁵

---

³²⁴ Trondd Gilberg: *Nationalism and Communism in Romania. The Rise of Ceausescu's Personal Dictatorship*. Westview Press, Boulder, San Francisco and Oxford. 1990, pp. 157–165.

³²⁵ Procesul a apărut mai ales în zonele urbane, în primul rând în reședințele de județ. În orașele din județul Covasna, numărul populației române a crescut cu doar 5,5 mii, între 1966 și 1977, în timp ce populația maghiară a înregistrat o creștere de 20,5 mii în aceeași perioadă. Între 1977 și 1992, creșterea cu 25,9 mii de persoane din populația maghiară a fost acompaniată de o creștere disproporționat mai mare a populației române, adică o creștere de 14,8 mii de persoane. Harghita a cunoscut o dinamică inversă: populația de naționalitate maghiară a orașului a crescut cu 29,8 de mii, între 1966 și 1977, în timp ce populația de naționalitate română a crescut cu 13,1 de mii, iar între 1977 și 1992 creșterea populației maghiare a fost de 31 de mii, în timp ce a populației române, de 5,8 mii. În județul Mureș, structura etnică s-a dezechilibrat total. Între 1966 și 1977, creșterea populației române a fost de 34,7 mii comparativ cu 26,5 a populației maghiare, însă în deceniul următor populația maghiară a crescut cu doar 5,3 mii față de 50,9 mii, creștere înregistrată de populația română. Novák Csaba Zoltán, *Az átmenet és a szocializmus éve (1944-1989)* [Anii tranziției și ai socialismului], *A Székelyföld története III* [Istoria Secuimii III.], Coord. Bárdi Nándor, Pál Judit, MTA BTK-EME-HRM, Székelyudvarhely, 2016, pp. 767-774.

Structura etnică a unor orașe din Transilvania³²⁶

	1948		1956		1977		1992	
	Români	Maghiari	Români	Maghiari	Români	Maghiari	Români	Maghiari
Târgu Mureș	11 007	34 943	22 254	44 491	45 491	82 200	75 851	84 493
Cluj-Napoca	47 321	67 977	74 033	173 003	86 215	74 155	248 572	74 871
Oradea	-	-	35 581	91 925	75 125	58 424	144 244	74 225
Sfântu Gheorghe	-	-	2317	16 308	5812	33 975	16 092	51 073
Miercurea Ciuc	-	-	702	11 144	4894	25 822	7497	38 359
Satu Mare	-	-	19 599	31 232	33 197	34 504	72 708	54 013

³²⁶ Varga E. Árpád: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája...* op. cit. http://varga.adatbank.transindex.ro/?tel=*&mege=13&pg=2 (accesat: 01.04.2016).

VI. 3. Schimbări radicale în politica față de naționalități

Radicalizarea vieții politice din România, accelerarea noului proiect de transformare socială și anumiți factori de politică externă, printre altele, au condus la o turnură substanțială în politica față de naționalități. Conducerea partidului își formase o viziune clară a unei societăți omogene din punct de vedere etnic încă de la sfârșitul anilor '60 însă, din considerente de ordin tactic, a ajuns la anumite înțelegeri cu elita comunităților naționale mai numeroase. Începând din anii '70, conducerea partidului a dorit să înlăture o parte dintre obstacolele ce stăteau în calea creării societății române omogene. Este și motivul pentru care a ținut să gestioneze emigrarea (mai ales a evreilor și germanilor din Transilvania) și procesul de accelerare a asimilării etnice. Conducerea partidului a renunțat pe rând la toate tehnicile pe care le utilizase, cu anumite modificări (restricții și relaxare), din 1945, în domeniul problemei naționalităților. S-a schimbat principiul fundamental al politicii față de naționalități, formulat chiar de la început, conform căruia grupurile minoritare beneficiază din totalul de bunuri sociale în mod proporțional, iar statul va asigura elitelor minoritare șansa integrării în structurile instituționale în schimbul loialității lor ideologice. Politica PCR era deja dominată de construcția națională de tip etnic. Din cauza controlului ideologic tot mai intens, instituțiile naționalităților și-au pierdut treptat sensul, conținutul particular și rolul deținut anterior.

La jumătatea anilor '80, a început o nouă etapă în acest proces. După cum am menționat, congresul al XII-lea din 1984 a consolidat direcția politică în vigoare. Termenul de „naționalități conlocuitoare”, folosit încă din anii '60, a fost înlocuit cu o formulă cu un conținut semantic total diferit: oameni ai muncii „români de naționalitate maghiară și germană”. În cea de-a doua jumătate a anilor '80, s-a interzis folosirea denumirii maghiare sau germane a localităților.

Conducerea COMNM a fost schimbată aproape în întregime în 1984. Locul liderilor din trecut a fost luat de activiști și cadre muncitorești mai puțin preocupate de problemele naționalităților. Majoritatea acestora nu avea capacitatea și nici îndrăzneala să formuleze observații critice în domeniul politicii regimului față de naționalități. Foarte mulți aveau cariere în București, erau ruși de comunitate și nu dispuneau de o rețea de cunoștințe în Ungaria, care să le fi oferit o anumită protecție. În anii '80, COMNM și membrii lui activi nu mai aveau nicio posibilitate de a se manifesta. Conducerea partidului a folosit organizația exclusiv pentru contracararea și infirmarea publică a criticilor venite din Occident sau din Ungaria. În 1987, s-au înmulțit acuzațiile la adresa politicii statului român față de minorități, a apărut la Budapesta *Istoria Transilvaniei* în trei volume, iar conducerea partidului din Ungaria a dat mână liberă Ministerului de Externe în privința prezentării situației dificile a minorității maghiare din România la forumurile internaționale. În acest context, la plenara COMNM, Ceaușescu a transmis următorul mesaj: „Nu mă preocupă și nu m-a preocupat niciodată faptul că anumite cercuri imperialiste denigrează intenționat realizările și activitatea poporului nostru. Fac asta din cauza intereselor de clasă particulare. Putem înțelege că asemenea lucruri apar în anumite țări socialiste. Nu dorim neapărat ca ei să prezinte realizările din România. Ar fi o solicitare minimală să nu prezinte eronat efortul poporului, al oamenilor muncii depus sub conducerea partidului pentru dezvoltarea economică și socială, pentru înfăptuirea orânduirii socialiste și comuniste. Plenara Consiliului Oamenilor Muncii de Naționalitate Maghiară confirmă adevărul istoric care arată că problema națională a fost soluționată definitiv în România socialistă, în mod just și revoluționar conform principiilor marxist-leniniste ale socialismului științific, adaptat la condițiile țării noastre, cu asigurarea egalității în drepturi pentru toți oamenii muncii, indiferent de naționalitate”.³²⁷

---

³²⁷ ANIC, fond CC al PCR Secția Organizatorică, dosar 13/1987, f. 11.

Activiștii de partid și intelectualii maghiari care au intrat în politică în anii '60 au părăsit treptat pozițiile de stat și din aparatul de partid. Rapoartele Securității arată că, în 1986, András Sütő a vorbit de mai multe ori în public despre faptul că, dintre toți așa-numiții intelectuali de la conducerea partidului, nu ține legătura decât cu Sándor Koppándi, Győző Hajdu și Lajos Létyay din conducerea COMNM de la București și din CC al PCR. János Fazekas, care a fost timp de un deceniu și jumătate cel mai influent politician de origine secuiască, a ieșit din grațiile partidului în 1984. A fost pensionat, a ieșit din Comitetul Central și și-a pierdut rolul de formator de opinie. Mai mult, el a fost declarat un risc pentru securitatea națională.

Vizita lui Nicolae Ceaușescu, în ani 80, în județul Harghita
(Muzeul Secuiesc Miercurea Ciuc)

Nicolae Ceaușescu la Miercurea Ciuc
(Muzeul Secuiesc Miercurea Ciuc)

Restricțiile privind utilizarea limbii materne în spațiul public și înlăturarea treptată a cadrelor de partid de origine maghiară din aparatul de partid din județele din Transilvania și Banat au ajuns și în Secuime, zonă compactă cu populație maghiară considerată mai protejată. Statutul special al celor două județe, acordat, recunoscut și evidențiat frecvent chiar și în cursul reformei administrative, a dispărut treptat. Utilizarea limbii maghiare a intrat într-un con de umbră în mai multe domenii (instituții de partid sau de stat, comisii de specialitate, adunări, ședințe) și a fost eliminată din practica întocmirii documentelor la nivelele inferioare ale birocrăției. Conținutul cu caracter național al instituțiilor culturale locale a dispărut sau a îmbrăcat forme pur propagandistice. S-a renunțat aproape cu totul și la ideea, apărută după înființarea județului, că partidul va ține cont de particularitățile economice ale regiunii.

Județele erau nevoite să se adapteze la indicatorii economiei planificate stabiliți la centru.

Anii '80 au adus o nouă rundă de rotație a cadrelor și în regiunile de interes pentru comunitățile maghiare. Prim-secretarii de județ au fost înlocuiți pe rând, conform principiului dominoului, la indicațiile lui Emil Bobu, unul dintre cei mai fideli executanți ai politicii lui Nicolae Ceaușescu. Numărul cadrelor de partid de naționalitate maghiară a scăzut considerabil chiar și în regiunile cu populație maghiară compactă. În județul Covasna, Ferdinánd Nagy a fost înlocuit, în 1982, cu Rab István, fost secretar cu propaganda în județul Hunedoara, iar apoi Harghita. Rab, care a ocupat funcția de prim-secretar până în 1989, a fost considerat un cadru extrem de loial și de încredere. La începutul anilor '80, a fost cooptat în CC, mai întâi ca membru supleant, apoi ca membru. A fost însărcinat și cu vicepreședinția COMNM, care la vremea respectivă devenise o mașinărie de propagandă propriu-zisă. În 1984, prim-secretarul județului Mureș, Nicolae Vereș, aflat la al doilea mandat, a fost eliberat din toate funcțiile pe care le deținuse. Postul rămas liber a fost preluat de Ioan Ungur. Acesta din urmă, la rândul lui, a fost înlocuit de Viorel Igreș.

Valul schimbărilor a ajuns în Harghita – zonă de altfel consolidată în anii '70 – în 1986. În prima fază, l-au numit pe Costea Aurel în fruntea Consiliului Popular Harghita, în locul lui János Csorba, care plecase la Cluj-Napoca. Venit din Maramureș, Costea nu cunoștea locul. Numirea lui a fost doar primul pas, pentru că, în decurs de câteva luni, în ianuarie 1987, Emil Bobu vizitase Miercurea Ciuc cu mesajul că prim-secretarul József Szász va fi demis și transferat la Caraș Severin, iar locul lui va fi luat de Costea Aurel. Mutarea a fost inedită, pentru că, în istoria politică post-1968 a regiunii, Costea Aurel a fost prima persoană de naționalitate română numită într-un județ cu populație majoritar maghiară. Mesajul de la București transmis prin intermediul lui Bobu a fost clar: „Există lipsuri în ceea ce privește îndeplinirea planului pe anul trecut. Sunt multe rămăneri în urmă și

în acest județ. Este foarte important, ca în viitor să ne concentrăm să mobilizăm toate resursele pentru realizarea planului și recuperarea rămănerilor în urmă”.³²⁸

Sarcina elitelor județene numite în cea de-a doua jumătate a anilor '80 era să execute numaidecât și într-un tot ordinele de la centru, să ducă la îndeplinire sarcinile impuse de planul economic, să asigure stabilitatea politică cu concursul Miliției și al Securității, dacă e nevoie, și să mobilizeze comunitățile locale în conformitate cu cerințele și așteptările de ordin ideologic ale conducerii de partid. Neîndeplinirea sarcinilor trasate avea urmări grave. Se întâmpla tot mai des ca președintele țării să ridice tonul în cursul teleconferințelor cu liderii de la județ, amenințați permanent cu înlocuirea sau transferul.³²⁹

Schimbarea elitelor din anii '80 a avut și valențe etnice. Ponderea și importanța politică a cadrelor de naționalitate maghiară a scăzut simțitor chiar și în județele cu populație majoritar maghiară. Ceaușescu era într-un fel de război rece cu Ungaria și trata problema naționalității ca una de siguranță națională. A început să aibă tot mai puțină încredere în cadrele de naționalitate maghiară instalate în diferite funcții în anii '60. Tendința a fost accentuată și de faptul că mai multe persoane (activiști și intelectuali), din cadrul generației '68, au criticat politica partidului față de naționalități. Prin intermediul Securității, conducerea partidului obținea informații la zi despre aceste persoane, despre comportamentul lor „ostil” și tot mai lipsit de loialitate și acționa în consecință. În acest fel, au fost demise sau scoase la pensie mai multe cadre. Locul lor a fost luat de activiști trimiși de la centru, din București sau de cadre locale potrivite pentru îndeplinirea sarcinilor de executanți ce le reveneau, cadre care nu aveau nicio obiecție împotriva politicii promovate de conducerea partidului, se identificau cu cerințele și așteptările

---

³²⁸ ANR, Direcția Județeană Harghita, fond Comitetul Județean de Partid Harghita, dosar 1/1987, f. 4.

³²⁹ *Idem*, dosar 1/1988, ff. 1-188; *Idem*, dosar 5/1988, ff. 1-38.

acestui și nu-și asumau nici un fel de inițiativă locală. Vorbim despre cadre provenite din rândul muncitorilor și al inginerilor, care adesea nu înțelegeau pe deplin adevăratele mecanisme ale politicii culturale, nu aveau relații în Ungaria care să le asigure spatele sau să le ofere o „cale de scăpare” și erau aservite partidului sub aspect existențial. Totodată, găsim printre aceștia un număr destul de mare de cadre mânate de ambiții personale, care credeau că persoanele aflate la conducere înainte de venirea lor au încetinit dezvoltarea carierei lor personale. Din amintirile altora, aflăm că István Rab, prim-secretar în județul Covasna, nu a vorbit niciodată limba maghiară în context oficial. Majoritatea covârșitoare a noilor cadre a obținut diplomă de bacalaureat sau universitară în anii '60-'70 și a urmat cursuri de politică și ideologie mai târziu, mai cu seamă la universitatea partidului, „Ștefan Gheorghiu”.

La Târgu Mureș, centrul de odinioară al RAM, au dispărut inscripțiile bilingve, dar și bilingvismul din instituțiile de stat. Elita maghiară a fost tratată marginalizată, îndepărtată mai întâi din posturi și funcții mai importante, după care și din posturi de conducere de nivel mediu. În 1989, dintre cei 21 de membri ai consiliului județean PCR Mureș, 16 erau de naționalitate română și doar cinci de naționalitate maghiară. Este important de subliniat și faptul că cele mai importante funcții (prim-secretar pe județ, secretarii din domeniul economic sau organizatoric) erau ocupate de precădere de persoane de naționalitate română. Dintre cei 21 de lideri județeni doar nouă erau originari din județul Mureș. Într-un raport întocmit după evenimentele care au avut loc la Târgu Mureș în martie 1990, se arată că, înainte de 22 decembrie 1989, în județul Mureș erau 204 întreprinderi și instituții, cu un total de 605 posturi de conducere, din care 470 (77,7%) erau ocupate de persoane de naționalitate română, 132 (21,8%) de naționalitate maghiară și trei de naționalitate germană.³³⁰

---

³³⁰ Novák Csaba Zoltán-László Márton, *Provocarea libertății*. Târgu-Mureș 16-21 martie 1990, Editura ISPMN, Cluj-Napoca, 2016, pp. 9-27.

Tendențe similare, chiar dacă la dimensiuni mai reduse, observăm și în cele două județe majoritar maghiare. Dintre cei 18 membri ai consiliului județean Covasna, 10 erau de naționalitate maghiară și tot 10 erau originari din județul Covasna. În 1989, consiliul județean din Harghita era format în majoritate din români, 10 membri și prim-secretarul provenind din rândul populației majoritare. Din totalul de 18 conducători, doar 5 erau născuți pe teritoriul județului Harghita.³³¹ În zonele în care maghiarii aveau o pondere mică în cadrul populației, conducătorii locali de naționalitate maghiară au dispărut cu totul. Consiliul județean din Arad nu avea nici un membru de naționalitate maghiară în 1989, iar în Bihor și Cluj erau câte două persoane de naționalitate maghiară care ocupau posturi politice insignifiante. În consiliul județean Satu Mare, format din 20 de consilieri, erau numai 3 maghiari.³³²

Situația politică și economică tot mai tensionată a avut consecințe grave pe planul politicii față de minorități. Maghiarii erau tot mai puternic atacați, chiar la nivel de stigmatizare colectivă. S-a întâmplat ca întregi comunități din județele majoritar maghiare să fie acuzate, la nivel de comunicate, de omisiuni, împotrivire și rezistență față de ideologia de partid, de naționalism sau de sabotarea muncii. La ședința de evaluare, din 1987, a comitetului județean de partid din județul Mureș, prim-secretarul Ioan Ungur a spus că muncile agricole sunt în grafic, însă unele localități de lângă Sovata au rămas în urmă cu lucrările pentru că oamenii „trag cu ochiul dincolo”.³³³

În prima parte a anilor '80, s-a lansat o ofensivă propagandistică puternică de la centru spre Secuime. În 1982, secretarul responsabil cu propaganda din județul Harghita a atras atenția activiștilor de partid de la nivel local asupra faptului că în județ și regiune s-au răspândit manifestările religioase, mistice și naționaliste și că trebuie acționat

---

³³¹ ANIC, fond CC al PCR, Secția Organizatorică, dosar 25/1989, ff. 16-23.

³³² *Ibidem*, ff. 1-45.

³³³ MNL, Documente GDC, România, 1987, cutia 114, 128-27-00506.

împotriva lor. A vorbit despre activitățile sociale ale bisericii și de utilizarea simbolurilor naționale maghiare. A acordat atenție specială celor întâmplate la lacul Sfânta Ana, unde mai multe sute de tineri s-au adunat, au prezentat performance-uri și au utilizat culorile naționale ale maghiarilor, toate acestea fiind catalogate drept manifestări naționaliste și antistatale.

Scrisoarea locuitorilor adresată personal lui Ceaușescu, în 1984, arată profunzimea și puternica ancorare socială a atacurilor directe împotriva județelor cu populație majoritar maghiară sau cu comunități mai mari de maghiari: „Se spune că în unele unități economice din județele Harghita și Covasna și la ședințele de partid sau de producție se vorbește doar în limba maghiară, iar la oficiul de cadre sau în anumite sectoare economice lucrează doar maghiari, că în unele instituții angajarea pe posturi e condiționată de cunoașterea limbii maghiare, că nu se asigură condiții de muncă adecvate pentru angajații de limbă română ca să se grăbească plecarea lor din regiune. Evenimentele culturale se desfășoară exclusiv în limba maghiară. [...] Enunță un slogan la început [...] după care continuă, sub acoperirea acestuia, politica culturală a Budapestei”.³³⁴

Desăvârșirea politicii de omogenizare socială anunțată în a doua jumătate a anilor '70 a condus la dispariția Secuimii ca factor important în politica de partid, ca regiune compactă majoritar maghiară, recunoscută drept „particularitate a politicii față de naționalități”, în cadrul procesului de înființare a RAM și a reorganizării teritoriale pe bază de județe.

Naționalismul alimentat de dictatură s-a transformat în șovinism în anii '80. În anii '70 au apărut, în viața culturală și în media, lucrări de istorie, articole, filme, teme care au avut menirea de a întări grandoarea națiunii majoritare și de a sublinia neutralitatea grupurilor (etnice) mai reduse ca număr. În anii '80, toate acestea s-au schimbat, mai ales în cazul maghiarilor. Maghiarimea a început să fie tot mai frecvent portretizată ca dușman

---

³³⁴ ANIC, fond CC al PCR Cancelarie, dosar 73/1984, ff. 1-5.

istoric. Schimbarea radicală de perspectivă este confirmată și de acordul tacit al conducerii partidului privind publicarea în anii '80 a mai multor lucrări literare sau de memorialistică care alimentau direct ori indirect antipatia și ostilitatea față de maghiarii din Transilvania.

În anii '70, s-a iscat o dezbatere aprinsă în istoriografia celor două țări pe marginea mai multor teme, dar mai ales în legătură cu trecutul Transilvaniei. Totuși, lucrările și articolele amintite mai sus depășeau cu mult caracterul unor lucrări de istorie: se adresau unor mase mari de oameni, erau subiective, nu aveau caracter științific și prezentau problemele conviețuirii româno-maghiare în termeni mult mai radicali.

Una dintre cărțile care au avut un ecou considerabil a fost redactată de Ioan Lăncrănjan, membru al Marii Adunări Naționale. Născut la Oarda, județul Alba, în anii '80 era membru al unui grup de scriitori din care mai făceau parte Ion Barbu și Corneliu Vadim Tudor. În 1982, a publicat cartea intitulată *Cuvânt despre Transilvania*. În capitolul patru al acesteia, Lăncrănjan scrie despre opresiunea maghiară seculară și despre pericolul revizionismului maghiar contemporan. Mai mult, l-a acuzat chiar și pe János Kádár de iredentism.³³⁵ Ziarele și revistele de limbă maghiară au primit interdicție să publice orice tip de critică la adresa volumului, iar conducerea partidului nu s-a delimitat de lucrare nici la cererea expresă a Ungariei și a intelectualilor maghiari din România. Apariția și popularizarea în România a cărții lui Lăncrănjan a generat cele mai variate forme de protest (chiar de grup) în cercurile de intelectuali și politicieni maghiari din România. József Méliusz s-a adresat lui Ceaușescu, printr-o solicitare oficială, din cauza acuzelor personale care i-au fost aduse în carte. Zsolt Gálfalvi a transmis o scrisoare conducerii partidului, apelând la Mihály Gere; Lajos Demény a depus un protest; Pál Bodor - o interpelare, Lajos Kántor a scris o scrisoare lui Dumitru Radu Popescu, János Fazekas a protestat la conducerea

---

³³⁵ Vincze Gábor, *Lăncrănjantól Lăncrănjanig....* op. cit., pp. 263-352.

partidului. La Târgu Mureș, protestul redactat de András Sütő, György Gálfalvi și Béla Markó a fost semnat de alte 36 de persoane.³³⁶ În afară de articolele polemice publicate în diferite ziare, în anii respectivi au apărut mai multe lucrări de istorie, având ca obiect Transilvania.³³⁷ Utilizarea lucrărilor de diferite genuri (istoriografie, memorialistică, eseu) ca muniție ideologică în Ungaria și în România a contribuit la adâncirea și generalizarea neîncrederii reciproce.

Problemele emigrării și azilului politic au devenit elementele principale ale relațiilor bilaterale româno-maghiare și ale politicii partidului față de naționalități. Emigrarea germanilor și a evreilor în RFG, respectiv Israel, ca ultim refugiu din calea omogenizării și a deteriorării tot mai mari a condițiilor de viață, a fost reglementată de convenții bilaterale între România și statele respective. Controlând în mare parte tot procesul de emigrare dirijată, partidul a încercat să obțină de pe urma lui un profit economic substanțial.³³⁸

În atmosfera sumbră și apăsătoare a anilor '80, a crescut și dorința maghiarilor de a emigra. Aceasta nu era alimentată neapărat de problemele naționale, ci mai degrabă de restrângerea șanselor de mobilitate și limitarea oportunităților în sistemul educațional în limba maternă. Între 1975-1989, 46.353 de cetățeni români de naționalitate maghiară au părăsit țara. Aproximativ o treime dintre aceștia au ales Ungaria ca țară de destinație.³³⁹ Valul de emigranți plecați din România cu destinația Ungaria a crescut spectaculos în

---

³³⁶ *Ibidem*, p. 292.

³³⁷ Alte exemple de lucrări de această factură sunt: Cosma Neagu, Dumitru Marinescu, *Fapte din umbră*, Editura Politică, București, 1975, sau Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983.

³³⁸ Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrinu, Cristian Vasile (eds.), *Raport final...* op. cit., pp. 522-576.

³³⁹ Horvát István, „Változó környezet: állandósuló trendek?” [Anturaj în schimbare: tendințe permanente], în Horváth István (szerk.), *Erdély és Magyarország közötti migrációs folyamatok* [Procesul de migrație între Transilvania și Ungaria], Editura Scientia, Cluj-Napoca, 2005, pp. 19-21.

anii '80. Conform unei analize realizate de Ministerul de Externe ungar, în 1987, numărul maghiarilor din Transilvania care au emigrat oficial, adică au solicitat și au obținut permis de ședere, a crescut de la un an la altul. Astfel, în 1985, numărul cererilor depuse a fost de 1.709 dintre care au fost aprobate 1.198, în 1986 au fost 3.284 de cereri depuse și 2.333 aprobate, iar în prima parte a anului 1987, au fost depuse 3.038 de cereri, 1.742 fiind aprobate. Potrivit analizei, un număr considerabil de maghiari dorea să plece mai departe într-o țară terță.³⁴⁰ În 1988, autoritățile ungare au emis 12.273 de permise de ședere, iar numărul total al solicitanților de azil a fost de 13.173, cu toții cetățeni români. În 1989, cifra a fost de 17.448.³⁴¹ Partea maghiară nu a îngreunat încercarea acestora de a pleca în alte țări, însă i-a trimis înapoi pe cei cărora nu li s-a permis șederea în Austria.

O parte din cei care doreau să emigreze a încercat să obțină statut de refugiat sau azilant la ambasadele țărilor vecine. Cazul cel mai cunoscut, din cauza ecourilor la nivel internațional, a fost cel al așa-numiților refugiați de la Sofia. În septembrie 1988, un număr de 12 maghiari din Transilvania, participanți la o excursie organizată în Bulgaria, au cerut azil la ambasada Ungariei din Sofia. Negocierile diplomatice generate în acest caz au rămas fără rezultat. Partea română a propus întoarcerea celor 12 în România, unde ar fi urmat să depună oficial cererile de emigrare, însă refugiații, temându-se de eventualele represii din partea organelor române, nu au acceptat. Cazul ajuns în impas a fost până la urmă soluționat de intervenția Crucii Roșii. Refugiații au primit documente de la Crucea Roșie, iar bulgarii au permis plecarea acestora la Viena.³⁴²

---

³⁴⁰ MNL, Documente GDC (Gestionarea documentelor clasificate) România, 1989, cutia 76, 002566.

³⁴¹ Kaszás Veronika, *Erdélyi menekültek Magyarországon 1988-89-ben. Út a menekültekért tagadásától az 1951. évi genfi menekültügyi konvencióhoz való csatlakozásig* [Refugiați din Transilvania în Ungaria în 1988-89], Teză de doctorat, pp. 28-72. Vezi: <http://doktori.btk.elte.hu/hist/kaszasveronika/diss.pdf>, accesat la 21 martie 2020.

³⁴² *Ibidem*.

A crescut considerabil și numărul celor care au părăsit țara ilegal. Mai multe sute de persoane au încercat să fugă în Ungaria în diferite moduri, chiar și trecând frontiera verde. Din Ungaria nu aveau să se mai întoarcă. Cei care au avut posibilitatea, au solicitat aprobarea cererii de emigrare pe motivul reîntregirii familiei. De exemplu, raportul organelor de Securitate din județul Harghita arată că, în primul trimestru din 1989, 565 de persoane solicitaseră permis de ieșire temporară, 25 se căsătoriseră cu cetățeni străini, 244 depuseseră cereri de emigrare permanentă, 147 nu se întorseseră din străinătate, 12 persoane fugiseră pe la frontiera verde, iar 103 fuseseră prinse când treceau granița ilegal.³⁴³

Mai multe persoane dintre cele care au trecut în Ungaria ilegal, pe la frontiera verde, au fost trimise înapoi: 98 în 1985, 2.018 în 1986, 108 în prima jumătate a lui 1987.³⁴⁴ În 1989, dintre cele 6.460 de persoane care au trecut granița ilegal, 1.652 au fost retrimise în țară. Autoritățile ungare au retrimis persoanele respective, motivând că acestea au intrat pe teritoriul Ungariei din spirit de aventură, din cauza situației familiale dezorganizate sau chiar la cererea organelor de Securitate din România.³⁴⁵

Există mai multe analize referitoare la cetățenii români care au emigrat în Ungaria. Autoritățile statului maghiar au comandat sondaje de la Institutul de Cercetări Sociale TÁRKI și Institutul de Științe Sociale. Analizele arată că vârsta medie a emigranților era de 31 de ani și că 78% aveau o meserie sau profesie. Regulamentele privind gestionarea solicitărilor de ședere au devenit tot mai permissive începând din 1988. Au fost respinse doar 10% din totalul cererilor depuse.³⁴⁶ Chiar și organele oficiale au devenit mai permissive, sesizând că instituțiile religioase și organizațiile civile

---

³⁴³ ACNSAS, fond Documentar, dosar 13409, vol. 14, f. 312.

³⁴⁴ MNL, Documente GDC, România, 1988, cutia 88, 128-954-001532.

³⁴⁵ *Idem*, 1989, cutia 76, 002566.

³⁴⁶ Kaszás Veronika, *Erdélyi menekültek...* op.cit., p. 10.

(Crucea Roșie Ungaria) au devansat statul în gestionarea situației azilanților.³⁴⁷ Statul maghiar a încercat să găsească adăpost, cazare și loc de muncă refugiaților, folosind toate mijloacele avute la dispoziție, inclusiv sprijinul dezinteresat al populației. Crucea Roșie Ungară a intermediat, de asemenea, mai multe transporturi din străinătate cu ajutoare trimise pentru refugiați.

Conducerea partidului nu a permis prezentarea publică a problemei, dar a cerut Ministerului de Interne să facă mai multe analize. La Serviciul I B, dedicat naționalismului maghiar din județul Mureș, condus de Sabin Bordea, problema era tratată în modul următor: „Intenția de emigrare crește în rândul maghiarilor, mai ales în cercurile de intelectuali (profesori, medici, ingineri, studenți) chiar și prin așa-numitele căsătorii din interes. Motivul principal menționat de aceștia este lipsa condițiilor pentru împlinirea profesională, pentru că la repartizare sunt trimiși în zone îndepărtate de locurile natale. În cursul anului curent, 150 de persoane au rămas ilegal în străinătate, dintre aceștia 88 în Ungaria”.³⁴⁸ Conform unei investigații efectuate în 1988 de Ministerul de Interne, 46% dintre azilanții din România au părăsit țara cu pașaport și au rămas în Ungaria, iar restul de 54% au ajuns în Ungaria prin trecerea ilegală a frontierei.³⁴⁹

Partea română se temea că refugiații de naționalitate maghiară vor intra în diferite organizații, vor crea grupări de opoziție și vor intra în legătură cu fostul politician țărănist Ioan Rațiu, care în momentul respectiv trăia la Londra. Conducerea centrală a Internelor era în permanență nemulțumită de activitatea ofițerilor Securității din Transilvania, din cauza incapacității acestora de a

---

³⁴⁷ A fost numită o Comisie interministerială pentru gestionarea statutului juridic al azilanților implicați în acest caz. S-a creat și un fond separat pentru azilanți. *Ibidem*.

³⁴⁸ ACNSAS, fond Documentar, dosar 19149, vol. 3, ff. 136-138.

³⁴⁹ *Ibidem*, f. 144.

identifica rețelele de refugiați și de a stopa scoaterea din țară a actelor odată cu plecarea persoanelor.³⁵⁰

Traficul de persoane pe la frontiera verde a devenit tot mai frecvent. Partea română a aplicat în majoritatea cazurilor tratamente brutale celor care au fost capturați sau trimiși înapoi în țară: i-au tuns la zero, iar în timpul detenției i-au maltratată fizic.³⁵¹ După eliberare, aceștia au fost incluși în categoria suspectilor din punct de vedere politic. În aprilie 1989, Securitatea a întocmit o analiză cuprinzătoare despre refugiații trimiși înapoi din Ungaria. Rapoartele din intervalul septembrie 1988 - aprilie 1989 arată că 1.800 de persoane au fost trimise din Ungaria înapoi în țară, dintre care 700 minori, 250 au rămas în arest și 900 de persoane au fost interogate temeinic. Conform celor spuse de persoanele interogate, autoritățile maghiare au acordat multă atenție azilanților din România și au încercat să racoleze agenți. Pe unii ar fi vrut să-i folosească ca provocatori pentru a crea tensiuni în România. Un muncitor din Brașov a fost trimis înapoi în țară cu mențiunea că va primi lămuriri despre sarcinile pe care le va avea de îndeplinit.³⁵²

Și persoanele care se pregăteau să părăsească țara în mod legal și oficial au fost incluse în categoria suspectilor. Drept urmare, le-a fost interzis accesul la documentele interne ale fabricilor, uzinelor sau instituțiilor statului, chiar dacă sarcina lor de serviciu era să le consulte. De exemplu, în noiembrie 1989, Inspectoratul Județean de Securitate Mureș a semnalat conducerii Întreprinderii Electromureș că proiectantul-șef K.I. și-a depus dosarul pentru emigrarea în Ungaria. Cu toate acestea, el nu fusese înlăturat din funcția deținută. Organele Ministerului de Interne susțineau că, prin acest comportament, K.I. nu mai îndeplinea garanțiile morale prevăzute de legile referitoare la păstrarea secretelor de stat și solicitau

---

³⁵⁰ *Ibidem.*

³⁵¹ MNL, Documente GDC, România, 1989, cutia 76, 003530/1.

³⁵² ACNSAS, fond Documentar, dosar 19149, vol. 3, ff. 136-138.

conducerii fabricii înlăturarea lui imediată din funcția pe care o ocupa.³⁵³

Emigrarea a luat amploare, iar consecințele au fost resimțite pe termen lung. Ea a lăsat urme în structura ocupațională și a influențat evoluția structurii sociale a comunității maghiare din Transilvania. Documentele de partid din epocă arată problemele frecvente cu care se confruntau cei angajați în căutarea personalului care să ocupe posturile din managementul de nivel mediu devenite vacante din cauza emigrării.

VI.4. Erodarea sistemului de instituții culturale ale minorităților

Aflată într-o perioadă de îngheț diplomatic cu Ungaria, conducerea partidului a început să privească cu tot mai multă suspiciune elita politică și culturală maghiară din Transilvania și a făcut eforturi majore în direcția omogenizării naționale și a desființării sistemului de învățământ și a instituțiilor culturale ale minorităților naționale. A pornit o luptă pe mai multe fronturi împotriva minorităților, care viza transformarea structurală a sistemului instituțional, schimbarea cadrelor și golirea tuturor conținuturilor cu aspect particular. A introdus sistemul de rotație a cadrelor și în cazul liderilor aflați în fruntea instituțiilor ce se ocupau cu organizarea vieții culturale. Astfel, până la jumătatea anilor '80 au avut loc importante schimbări în rândul personalului acestora. Mai mulți angajați din redacții, direcțiuni, inspectorate școlare etc. au fost demși, pensionați sau transferați pe posturi inferioare. Au fost restrânse oportunitățile de integrare instituțională existente la începutul epocii Ceaușescu. Ziarele, revistele, redacțiile și diferitele direcțiuni aveau tot mai puține locuri de muncă de oferit intelectualilor tineri din anii '80, motiv pentru care unii dintre ei au

---

³⁵³ *Idem*, dosar 117, vol. 4, f. 10. Securitatea s-a prevalat de Legea nr. 23/1973 care prevedea interzicerea accesului persoanelor care înaintaseră cerere de emigrare la documentele cu conținut clasificat drept secret de stat.

ales calea emigrării în Ungaria. La începutul anilor '80, a plecat din țară, cu destinația Ungaria, Pál Bodor, redactor-șef al programului în limba maghiară al Televiziunii Române. András Sütő nu a fost reales în funcția de vicepreședinte al Uniunii Scriitorilor. Se întâmplase același lucru și cu József Méliusz, cu câțiva ani mai devreme. László Lőrincz a fost demis din funcția de secretar de stat în Ministerul Educației. Károly Tóth, redactor la *Ellenpontok*, a părăsit țara în 1984. În același an, a demisionat și Ernő Gáll din funcția de redactor-șef al revistei *Korunk*, locul lui fiind ocupat de Győző Rácz, o persoană mai bine tolerată de conducerea partidului. La Congresul al XIII-lea, András Sütő, Géza Domokos și János Fazekas nu au mai fost propuși ca membri în CC al PCR. La 1 decembrie 1984, au fost desființate programele de televiziune în limba maghiară și emisiunile de la posturile de radio din Cluj-Napoca și Târgu Mureș. Doar postul de radio din București emitea zilnic o oră, iar mai târziu o jumătate de oră în limba maghiară. În 1985, a fost concediat György Beke de la revista *A Hét* și au fost desființate revista culturală de limbă maghiară *Művelődés* și revista similară în limba germană. În locul acestora, s-au alocat două pagini, una pentru limba maghiară, una pentru limba germană, în publicația *Cântarea României*. În anul următor, au părăsit țara Géza Szócs, un alt membru al redacției *Ellenpontok*, și Gusztáv Molnár, redactor la editura *Kriterion*.³⁵⁴

De la consiliul de conducere însărcinat cu coordonarea vieții culturale în județul Covasna, Lajos Sylvester, originar din Sfântu Gheorghe, ajunge să lucreze la teatru, după care devine ziarist. La începutul anilor '80, în fruntea Inspectoratului Școlar Județean Harghita, ajunge Nicu Vrabie, de naționalitate română, care a jucat un rol important în restructurarea sistemului de învățământ. Viorica Soiom a preluat de la János Szócs conducerea Complexului Muzeal al

---

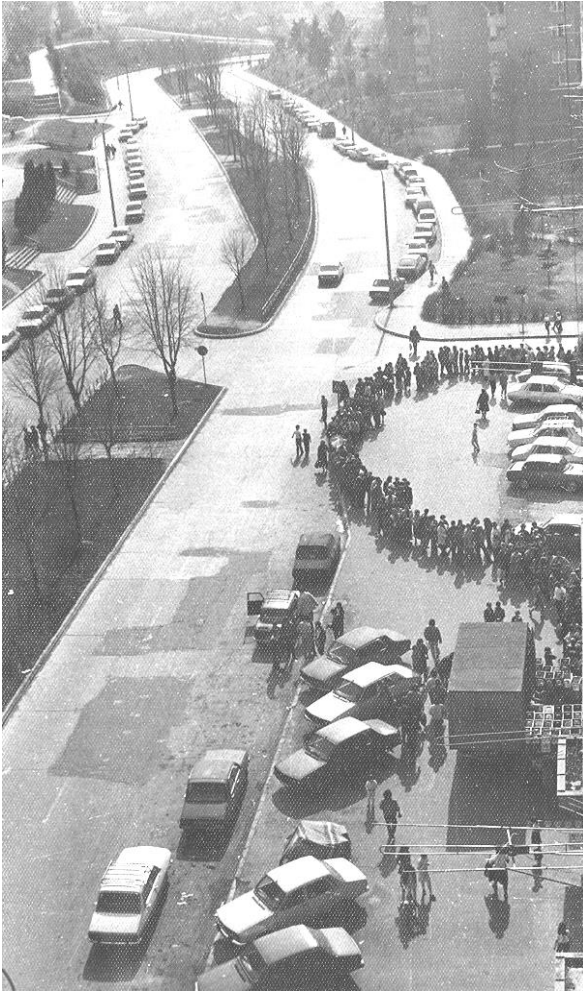
³⁵⁴ Vincze Gábor, *A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1944-1989*. [Cronologia istorică a maghiarilor din Transilvania 1944-1989], Vezi: <http://vincze.adatbank.transindex.ro/index.php?action=ev&ev=1988>, accesat la 25 martie 2020.

Județului Harghita. Sándor Huszár, redactor-șef al revistei *A Hét*, a demisionat din funcția deținută în Uniunea Scriitorilor în 1987, iar după un an, a demisionat și poetul Sándor Kányádi.

Cenzura a lovit viața literară și arta dramatică cu o putere și o gravitate mai mare ca în anii '50. Uneori, conducerea partidului își pierdea încrederea chiar și în cenzorii însărcinați cu problemele de cultură, în anumite cazuri deciziile fiind luate de organele de partid locale. De pildă, piesa *Pompás Gedeon élete, halála és feltámadása* [Viața, moartea și învierea lui Gedeon cel Minunat], a lui András Sütő, a fost interzisă de comitetul local chiar înainte de premiera ce urma să aibă loc la teatrul din Sfântu Gheorghe, deși invitații, criticii de artă și echipa de televiziune veniseră deja în oraș. În a doua jumătate a anilor '80, s-a interzis colocviul de teatru pentru naționalități din Sfântu Gheorghe, organizat cu regularitate. S-au eliminat sau interzis o parte dintre festivalurile și evenimentele publice care angrenau un public mai numeros. Cele rămase – dintre care *Cântarea României* era cea mai importantă – erau simple instrumente de propagandă. Cotidienele au fost golite de conținut, temele referitoare la naționalitate au dispărut aproape cu totul, era permisă doar varianta în limba română a toponimelor și altor nume geografice și, frecvent, cotidienele nu publicau altceva decât traduceri – cuvânt cu cuvânt – ale articolelor din presa de limbă română.

Învățământul în limba minorităților, care avea deja probleme mari în anii '70, a ajuns în anii următori într-o situație critică. Conducerea partidului a urmărit în mod sistematic restrângerea sistemului de învățământ în limba maternă a minorităților. Pentru punerea în aplicare a programului, s-au utilizat mai multe mijloace și metode: restrângerea cadrului instituțional, diminuarea numărului personalului didactic, schimburi de profesori, elevi și studenți (repartizarea cadrelor didactice de naționalitate română în zone majoritar maghiare și invers). Toate acestea au eliminat o parte dintre condițiile de existență ale învățământului în limba maternă.

Rând în fața unei alimentare, la Târgu-Mureș
(Poză făcută de Vajda György, Fundația „Bernádi György”, Târgu-Mureș)

Alegeri la Odorheiu Secuiesc, în anii 80
(Muzeul „Haáz Rezső” Odorheiu-Secuiesc)

Iată și caracterizarea învățământului în limba maghiară făcută de personalul ambasadei Ungariei la București: „Ponderea elevilor și studenților care învață în instituții de învățământ în limba maternă este mai mică la fiecare nivel de educație decât ponderea oficială a naționalității (8%) în populația totală. Astfel, în anul școlar 1977/78,

din totalul de 5,1 milioane al populației în grupa de vârstă 3-18 ani, 252 de mii (5%) de elevi maghiari, din care în grupa de vârstă respectivă numărul elevilor înscriși în diferite cicluri de învățământ este după cum urmează: 52.580 (6%) la grădiniță, 171 de mii (5%) la școala generală și 29 mii (5,5%) la liceu, însă doar șapte mii, adică 2,9% sunt înscriși în clasele XI-XII, clase care dau efectivul de studenți înscriși la universitate în anul următor. Numărul studenților maghiari este relativ mic în comparație cu ponderea populației maghiare din România. În anul universitar 1974-75, erau înscriși 6.188 de studenți de naționalitatea maghiară din totalul de 108.750 de studenți de la forma de învățământ de zi. În 1977/78, erau 7.497 (circa 5%) din totalul de 138.000. Așadar, tendințele oficiale din învățământul în limba maternă arată o piramidă care se îngustează continuu și tot mai mult spre vârf.³⁵⁵ O tendință chiar mai alarmantă arată că după absolvirea școlii generale circa 15% dintre elevii maghiari continuă să învețe la licee cu predare în limba maghiară și circa 15% în licee cu predare în limba română. Șaptezeci la sută dintre elevii maghiari nu-și continuă studiile”.³⁵⁶

Oportunitățile de studiu în limba maghiară la nivel universitar au fost reduse treptat. A scăzut numărul secțiilor cu predare în limba maghiară și cifra de școlarizare de la facultăți. De exemplu, în vara lui 1986 a fost desființată secția de farmaceutică în limba maghiară din cadrul Universității de Medicină de la Târgu Mureș. Numărul studenților de naționalitate maghiară admiși la Universitatea de Medicină și Farmaceutică a scăzut la un sfert, la sfârșitul anilor '80. A scăzut fără încetare și numărul studenților maghiari de la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca: dacă în 1959, erau 1.266 de studenți maghiari, în 1989, erau numai 661. A scăzut și numărul total al studenților de naționalitate română, dar într-o pondere mai mică, de la 2.917 la 2.304. În 1959, erau 272 (41%) de profesori și instructori de naționalitate maghiară, în 1981 rămăseseră doar 139 (18%). La Filologie,

---

³⁵⁵ MNL, Documente GDC, România, 1980, cutia 115, 004884.

³⁵⁶ *Ibidem*.

scăderea a fost drastică, de la 39 de persoane, în 1968 la nu mai mult de șapte, în 1985. A scăzut semnificativ și numărul studenților maghiari de la Facultatea de Drept.³⁵⁷

La 13 iulie 1987, a fost desființată redacția în limba maghiară, cu sediul la Cluj-Napoca, a Editurii Didactice și Pedagogice din București. Liceele readuse la starea lor inițială, adică transformate în unități cu predare în limba maghiară în anii '60, au fost acum reorganizate prin transformarea lor în unități mixte. Au fost schimbate și conducerile liceelor respective. Mare parte a învățământului profesional se desfășura doar în limba română. Între 1985-1989, cifra de școlarizare pentru învățământul în limba maghiară a scăzut cu mai bine de 30%. Din 1985, au început să se desființeze clasele cu predare în limba maghiară, chiar și în Secuime. Unul dintre motivele invocate a fost reducerea învățământului cu profil uman la nivel național și promovarea învățământului profesional care se desfășura, de regulă, în limba română. Se observă tendința de subreprezentare a elevilor și studenților de naționalitate maghiară în anumite domenii, cum ar fi: dreptul, tehnica de calcul, economia, transporturile, telecomunicațiile.

Statul comunist a redus sistematic și programele de pregătire a cadrelor didactice de limbă maghiară. S-a redus atât numărul de licee pedagogice, cât și programele universitare. De exemplu, la liceul pedagogic din Odorheiu Secuiesc, la sfârșitul anilor '80, s-a aprobat doar o clasă a noua. Profesorii și pedagogii maghiari au fost repartizați în localități cu populație majoritar română (mai ales în Moldova), iar în locul lor au fost aduși profesori de naționalitate română, pentru a-i obliga pe elevii maghiari să utilizeze limba română. Dintre cei 123 de tineri profesori repartizați în județul Harghita, în anul școlar 1985/86, doar opt au fost de naționalitate maghiară, iar în Covasna, doar șapte din 109. După 3 ani, dintre cei 67 de profesori repartizați în județul Harghita, doar unul era de

---

³⁵⁷ Pentru detalii, vezi: Vincze Gábor, *Illúziók és csalódások...* op. cit., pp. 216-222.

naționalitate maghiară. Fenomenul a pus în dificultate toți profesorii, maghiari și români deopotrivă. Cu toții au fost obligați să trăiască departe de locurile natale, în medii străine, inclusiv din punct de vedere lingvistic. În rapoartele Securității din 1986, citim că majoritatea profesorilor de naționalitate română era nemulțumită de situație și, totodată, șocată de cele experimentate în acest spațiu lingvistic și cultural străin.³⁵⁸

Prevalându-se de hotărârile Consiliului Național pentru Educație, secretarul secției de agitație și propagandă al județului Harghita, Ecaterina Brisc, a dispus, în 1987, retragerea inscripțiilor bilingve și utilizarea exclusivă a limbii române în procesul de pregătire politică a tineretului. Ea a însărcinat secretarii de propagandă din comune și județe cu aplicarea acestei dispoziții. În vara anului 1988, autoritățile au aplicat o nouă lovitură grea învățământului în limba maghiară din Secuime: 1.100 de absolvenți ai clasei a zecea, din Harghita, urmau să fie înscriși în școli din județele din sudul României, iar școlile din Harghita urmau să primească „în schimb” 940 de elevi din sud. Pe lângă diminuarea continuă a numărului de clase cu predare în limba maghiară, repartizarea profesorilor de naționalitate română, nevorbitori de limbă maghiară, la școlile cu predare în limba maghiară și obligativitatea introducerii claselor de limbă română în fiecare școală, au fost folosite și pârghiile care se aflau la îndemâna direcțiunii. În anul școlar 1989/1990, la Liceul profesional de Industrie Textilă din Sfântu Gheorghe, elevii s-au înscris în patru clase cu predare în limba maghiară și la o clasă cu predare în limbă română. Directorul instituției a repartizat câte trei-patru elevi români în fiecare clasă, fapt care a dus la dispariția claselor cu predare în limba maghiară. La Liceul „Székely Mikó”, numărul

---

³⁵⁸ ACNSAS, fond Documentar, dosar 5436, f. 70.

claselor cu predare în limba română a ajuns să depășească numărul claselor cu predare în limba maghiară.³⁵⁹

Tineretul țării a ajuns într-o situație dificilă din cauza politicii educaționale excesiv ideologizate și supuse planificării economice (de pildă, tendința de a împinge învățământul liceal și universitar spre domenii mai practice, precum învățământul profesional sau economic) și din cauza crizei politice tot mai profunde. Tineretului neintegrat în viața politică i-a fost sortită o viață comunitară și intelectuală fadă. Curentele și mișcările ideologice, chiar ca variante ale marxismului, erau practic inexistente. Tineretul nu avea nici capacitatea, nici posibilitatea de a-și organiza propria viață economică și culturală. Condiția tinerilor din mediul rural era chiar mai dezastruoasă. Mediile liceal și universitar au rămas singurele focare intelectuale.

Din rapoartele Securității, știm că s-au intensificat anumite comportamente așa-zis deviate în rândul tinerilor (alcoolismul, de exemplu). Conducerea de partid se folosea din plin de propagandă, educație comunitară, UTC și Securitate (care dispersa și desființa grupurile de tineri catalogate periculoase), pentru a opri fenomenul în fașă. Securitatea din județul Cluj – județ care avea circa 129.000 de elevi – lucra cu 148 de informatori și persoane de sprijin, cu încă 100 de informatori la nivelul tinerilor și 150 de persoane de sprijin care activau în locurile frecventate de tineri.³⁶⁰

În cazul tinerilor maghiari, presiunea naționalității nu făcea decât să le agraveze situația. Conform unei analize efectuate la ambasada maghiară, în 1982: „Mulți au tras concluzia dezolantă că sunt considerați

---

³⁵⁹ Forró Albert, „Evenimentele din Miercurea Ciuc legate de Revoluția din 1989”, în Nándor Bárdi - Attila Gidó - Csaba Zoltán Novák (ed.), *Primele forme de autoorganizare a maghiarilor din România, 1989-1990*. Editura ISPMN, Cluj-Napoca, 2014, pp. 263-311.

Nagy Botond, „Șase luni furtunoase în centrul regiunii Trei Scaune, decembrie 1989 - mai 1990”, în Nándor Bárdi - Attila Gidó - Csaba Zoltán Novák (ed.), *Primele forme de autoorganizare a maghiarilor din România, 1989-1990*. Editura ISPMN, Cluj-Napoca, 2014, pp. 353-387.

³⁶⁰ ACNSAS, fond Documentar, dosar 18316, vol. 1, f. 60.

cetățeni de rangul doi. Tinerii nu cunosc deloc sau au cunoștințe sumare despre propria lor națiune, naționalitate. Nu au decât o imagine eronată a istoriei. Cultura umanistă e la un nivel foarte scăzut: cunoștințele de literatură, etnografie, folclor sunt superficiale. Limba se deteriorează într-un ritm accelerat. [...] Maghiarii din România încă nu au conștientizat erodarea masivă a naționalității în rândul tinerilor. Fenomenul e prea dureros pentru a fi conștientizat și crezut. Se preferă amăgirea și consolarea cu exemple frumoase care arată contrariul. [...] Există totodată un alt strat social, a cărui mărime este greu de estimat, în rândul căruia sentimentul conștiinței naționale a devenit mai puternic”.³⁶¹

Deschiderea politică din ultima parte a epocii Dej și prima perioadă a regimului Ceaușescu a redimensionat și politica partidului față de culte. Între 1963-1964, a fost eliberată marea majoritate a deținuților politici, printre care se aflau și mulți preoți. În perioada următoare, partidul nu a mai utilizat forța în relația cu bisericile și numărul preoților întemnițați a devenit insignifiant. Organele puterii au recurs la alte metode pentru a menține și chiar întări controlul asupra bisericilor. Gradul de infiltrare al Securității în organizațiile bisericesti a crescut. Drept consecință, opinia publică a început să considere accidentele suferite sau moartea suspectă a unor preoți (de exemplu Géza Pálfi) ca rezultate ale acțiunilor Securității. Organele statului au încercat să reducă oportunitățile de studiu în domeniul teologic. Numărul absolvenților de teologie scădea de la an la an. De la începutul anilor '80, s-a aprobat anual un număr de 7-8 locuri la Teologia Protestantă. Teologia romano-catolică a opus o rezistență mai mare. Situația învățământului teologic era oarecum mai bună în acest caz, dar la finalul anilor '80, ambele culte se confruntau cu dificultăți create de numărul mic de preoți. În același timp, Biserica Catolică a reușit să-și intensifice activitățile (de exemplu, în ceea ce privește catehizarea), în ciuda presiunilor la care era supusă de stat. Rolul bisericii în organizarea

---

³⁶¹ *Politikai helyzetkép a romániai ifjúságról*, MNL, Documente GDC, România, 1982, cutia 111, 005914.

socială a comunităților locale, mai ales în cazul comunităților rurale, nu a dispărut nici în cele mai crunte perioade ale dictaturii. Dimpotrivă, a devenit mai însemnat. În contextul demantelării instituțiilor culturale maghiare în anii '80, biserica a avut un rol important în utilizarea limbii materne și păstrarea identității.³⁶²

„Reprezentanții bisericii din județ doresc să grupeze în jurul lor credincioșii de naționalitate maghiară, spunând că biserica este singura instituție capabilă să apere și să promoveze interesele maghiarilor din România, pentru salvarea maghiarilor din Transilvania de așa-numitele pericole de asimilare cauzate de politicile de deznaționalizare ale partidului” – se arată într-un raport al Securității.³⁶³

Alături de rolul avut la nivel comunitar, biserica a avut un rol important și în informarea opiniei publice din Ungaria și din lumea largă. Numeroși prelați au avut relații legale, semilegale sau chiar ilegale (în raport cu legislația și clasificările Securității) cu persoane sau organizații religioase din străinătate. Biserica Catolică era legată de Sfântul Scaun, iar bisericile protestante cultivau relații cu biserici protestante, congregații sau organizații de caritate din Europa Occidentală (Olanda, Germania) și Statele Unite.

În contextul desființării programatice a instituțiilor minorităților, în afară de Editura Kriterion și rețelele informale create de intelectualii din jurul directorului editurii, bisericile maghiare din Transilvania au rămas singurele instituții cu structuri și rețele regionale cu substanță națională. Evenimentele religioase și laice organizate de biserici au avut un rol important în menținerea și dezvoltarea comunităților locale, precum și în perpetuarea utilizării limbii materne.

---

³⁶² Novák Csaba Zoltán, Denisa Bodeanu, Clopotul amuțit. Preotul *Pálfi Géza* - o viață supraviețuită de Securitate, Editura Pro-Print, Miercurea Ciuc, 2011, ff. 29-31.

³⁶³ ACNSAS, fond Documentar, dosar 13409, vol. 14, f. 312.

VII. Problema naționalităților în relațiile bilaterale româno-maghiare și în opinia publică internațională

La sfârșitul anilor '60 - începutul anilor '70, a apărut un nou factor în evoluția politicii PCR față de naționalități, și anume Ungaria, care a început să manifeste tot mai mult interes față de cauza maghiarilor din afara granițelor. Situația maghiarimii din România a devenit, astfel, unul dintre elementele definitorii ale relațiilor politice româno-maghiare.

Imaginea maghiarilor la nivelul ideilor de politică externă din România a fost determinată – chiar și după 1956 – de un set complex de factori, de relații de tip cauză-efect. În afara diferențelor de interpretare și înțelegere a ideologiei comuniste, a politicii mondiale și economice, au existat diferențe marcante și în ceea ce privește concepțiile politice ale conducerii celor două state și partide, alături de alte dimensiuni definitorii ale relației, cum ar fi moștenirea istorică a celor două popoare, situația minorității maghiare din România, lipsa de încredere alimentată de teama de Trianon caracteristică statelor succesoare, precum și evoluția politicii interne și externe a României.

După 1956, liderii din România au reușit să obțină acceptul politicii externe a Ungariei – nevoită să se retragă în defensivă după Revoluția din octombrie – în privința politicii partidului referitoare la maghiarii din Transilvania. Politica externă maghiară a acceptat să gestioneze relația cu maghiarii din afara granițelor în cadrul stabilit, controlat și acceptat de partea română și să prezinte în mod simbolic

această situație opiniei publice maghiare și țărilor din lagărul socialist.³⁶⁴

În paralel cu schimbările politice din România, liderul maghiar János Kádár era nevoit să se confrunte și cu criticile din Ungaria. În a doua jumătate a anilor '60, sentimentele naționale s-au intensificat și în Ungaria, iar regimul Kádár, în contextul aparentelor succese, a reușit să se împace cu tot mai multe elemente ale trecutului național. O parte a elitei culturale din Ungaria și, sub influența ei, și o parte din politicienii maghiari, au sesizat stagnarea relațiilor româno-maghiare, una dintre cauze fiind tactica aplicată la negocierile din anii '60. În 1968, intelectualii din Uniunea Scriitorilor Maghiari au solicitat PSMM explicații în legătură cu măsurile referitoare la maghiarii din afara granițelor. Mai târziu, redactorul-șef al *Népszabadság*, János Gosztonyi, a publicat o notă adresată lui Kádár, în care reclama lipsa de acțiuni a PSMM în problema maghiarilor din România.³⁶⁵ Problemele rămase nerezolvate nu mai puteau fi ocolite, iar conducătorul maghiar nu putea eluda critica publicată în ziar.

Partea maghiară a ridicat problemele ce i se păreau de nesoluționat atât în cadrul pregătirilor pentru întâlnirea bilaterală din 1972, cât și mai târziu, la reuniunile la nivel de secretar-general.³⁶⁶ La momentul respectiv, era deja clar că situația maghiarilor din Transilvania devenise punctul nevralgic al relațiilor bilaterale. Kádár a ținut să sublinieze că, deși considera problema naționalității o problemă de politică internă, nu o putea ocoli din pricina interesului manifestat de opinia publică din Ungaria. Liderul român a aplicat

---

³⁶⁴ Despre vizita lui Kádár în România, în 1959, vezi: ANIC, fond CC al PCR Secția Externă, dosar 53/1958. ff. 9-13.

Makkfalvi Gábor, A Kádár János vezette magyar párt- és kormánydelegáció 1958-as romániai látogatása [Vizita delegației ungare de partid și de guvern condusă de Janos Kadar în România în 1959], în A Maros megyei magyarság történetéből II [Din istoria maghiarilor din județul Mureș II], Mentor, Marosvásárhely, 2001, pp. 360-379.

³⁶⁵ Földes György, *Magyarország, Románia...* op. cit., pp. 105-117.

³⁶⁶ *Ibidem*.

tactica deja încercată: și-a declarat acordul de principiu, după care a amânat punerea în practică a celor convenite. A prezentat situația din România, respingând orice sugestie și referire voalată făcută de maghiari în chestiunea naționalităților. Kádár nu a dorit să se angajeze într-o polemică, deși conducerea maghiară avea la dispoziție analize complexe despre situația din România și politica față de naționalități.³⁶⁷ La sugestia lui Kádár, a fost creat un *memento*, o însemnare care avea darul să țină vie speranța părții maghiare în șansa reală de a pune în aplicare cele convenite.

Întâlnirea din 1972 a înșelat așteptările părții maghiare. În loc să relaxeze și să deschidă relațiile bilaterale, conducerea statului român le-a restrâns în multe domenii și în primul rând în cel al cooperării culturale. Conform analizei ministrului de externe ungar, țara vecină „așezase interesele naționale deasupra socialismului, nu ia în considerare schimbările aduse de socialism în relația sa cu țările socialiste, iar în cadrul CAER pune propriile interese deasupra intereselor comunității”.³⁶⁸ Analiza evidențiază că relațiile dintre Ungaria și România erau bune în sens formal, dar și că ele rămăseseră mult în urma posibilităților. Din punctele notate la întâlnirea din 1972 s-au realizat mai puține decât se sperase. În anii '70, nu s-a intensificat micul trafic de frontieră, a scăzut volumul schimburilor culturale și, în final, dar nu în cele din urmă, situația maghiarilor din afara granițelor nu s-a îmbunătățit. Din contră, s-a deteriorat simțitor.

Kádár a încercat, din nou, să îmbunătățească relațiile bilaterale. Alături de legăturile obișnuite din acest domeniu (schimburi culturale, cooperare în domeniul învățământului, micul trafic de frontieră etc.), el a lansat două propuneri cu speranța că aplicarea lor va aduce soluții concrete. A sperat că acceptarea rolului de punte a naționalităților va conduce la recunoașterea dublei afiliere și în cazul maghiarilor din Transilvania, în timp ce înființarea

---

³⁶⁷ ANIC, CC al PCR Secția Relații Externe, dosar 27/1971, ff. 4-30.

³⁶⁸ MNL, KÜM TÜK, România, 1975. 118. doboz. 004430/3

consulatelor ar fi contribuit la atingerea unui nou nivel al relațiilor bilaterale reglementate juridic și legal. Kádár a contabilizat un oarecare succes, pentru că partea română a acceptat ambele propuneri. Declarația comună a inclus principiul de punte de legătură a naționalităților și a primit promisiuni concrete în chestiunea înființării consulatelor.³⁶⁹

Schimbările interne din România aveau să spulbere numaidecât speranțele date de întâlnirea de la Oradea-Debrețin. Adoptarea principiului naționalitate-punte nu a produs nici un rezultat concret, iar relațiile bilaterale nu s-au dezvoltat în niciun domeniu. La vremea respectivă, angajații ambasadei Ungariei la București trimiteau regulat la Budapesta informații despre deteriorarea continuă a situației maghiarilor din România.

Tot în acest timp, problema naționalităților a devenit un subiect definitiv și controversat în politica internă a Ungariei. Intelectualii de factură național-populară și grupările de opoziție au lansat critici dure la adresa partidului din cauza activității desfășurate în problema maghiarilor din afara granițelor. În introducerea la cartea lui Miklós Duray, intitulată *Kutyaszorító* (Fără ieșire), Sándor Csoóri afirmă, nici mai mult nici mai puțin, că socialismul nu este în stare să rezolve problema naționalităților. În 1984, reprezentanții intelectualilor național-populari i-au cerut lui György Aczél să clarifice pentru opinia publică poziția PSMM în problema naționalităților și a maghiarilor din afara granițelor Ungariei.³⁷⁰

Problema politicii statului român față de naționalități a fost abordată și la întâlnirea maghiaro-sovietică pe teme economice. Kádár le-a amintit sovieticilor de efectele nefaste ale tratatului de pace de la Trianon și se aștepta ca partea sovietică să se aplece cu

---

³⁶⁹ Despre întâlnirea bilaterală, din 1977, vezi: Vincze Gábor, *Történeti kénszerpályák...* op. cit., pp. 332-335.

³⁷⁰ Földes György, *Magyarország, Románia...* op. cit., pp. 328-329.

seriozitate asupra situației maghiarilor.³⁷¹ Regimul comunist din România, incapabil să se reformeze, lovit de situația economică pe plan mondial, își continua marșul pe traiectoria trasată de economia politică neostalinistă și de dictatura personală a lui Ceaușescu. Liderul român și-a dat seama că, până nu va arăta niciun fel de dorință de a părăsi blocul socialist, problema României nu va fi de importanță strategică pentru Uniunea Sovietică, oricum măcinată de probleme economice și de politică internă.

După semnarea convenției de la Helsinki, în 1975 și, odată cu tematizarea problemelor legate de drepturile omului, cauza comunităților maghiare din afara granițelor Ungariei a ajuns și în fața opiniei publice internaționale. Comunitatea emigranților maghiari din Statele Unite și din alte țări occidentale a dorit să profite de oportunitatea apărută, iar după un timp chiar și diplomația maghiară a căutat să mențină relația cu această comunitate. În 1974, un an înainte de Helsinki, Uniunea Federală a Naționalităților Europene (FUEN) a adresat o scrisoare secretarului general al partidului în care se interesa de situația maghiarilor din România. Gestul poate fi interpretat ca un semn ce prevestea o anumită schimbare.³⁷²

Radio Europa Liberă a fost un for important pentru informarea opiniei publice (mai ales pentru publicul din țară) și pentru prezentarea problemelor legate de drepturile omului atât în emisiunile în limba maghiară, cât și în emisiunile în limba română. La Radio Europa Liberă se citeau și textele dizidenților maghiari din România.³⁷³ Natura „periculoasă” a postului este confirmată și de faptul că Securitatea și conducerea partidului au elaborat, fiecare în parte, câte un plan de acțiune pentru contracararea programelor emise de postul de radio. Au redactat materiale de contra-

---

³⁷¹ Kalmár Melinda, *Galaxisok vonzásában...op. cit.*, pp. 453-454.

³⁷² ANIC, fond CC al PCR Secția Organizatorică, dosar 3/1975, ff. 1-10.

³⁷³ De exemplu au fost citite scrisorile lui Karoly Király în care a adus critici politicii naționale a PCR.

propagandă, au organizat mese rotunde, dezbateri pentru cadrele din învățământ, au pregătit tineri care să dezmință și să aducă contraargumente la cele enunțate în emisiunile respective.³⁷⁴

Organizațiile maghiare din Statele Unite ale Americii s-au dovedit foarte active. Conform rapoartelor de partid din România, în 1975, secretariatul ONU primise trei „sesizări calomniatoare” de la Federația Maghiară din America, în care se vorbea despre neacordarea unor drepturi comunității maghiare din România.³⁷⁵ Începând de la jumătatea anilor '70, Hungarian Human Rights Foundation (HHRF) a mobilizat forțe internaționale considerabile (în primul rând americane) în vederea tematizării cauzei maghiarilor din România și a ameliorării situației lor în domeniul drepturilor omului. Organizația, condusă la aceea vreme de László Hámos, dorea să informeze și să atragă atenția instituțiilor, organizațiilor mai importante (guvernul Statelor Unite, organizațiile internaționale de drepturile omului, organizații culturale și sociale), precum și presei și opiniei publice asupra situației din România. Membrii ei au apărut în fața Congresului american și au participat la mai multe conferințe post-Helsinki. Activitatea lor a contribuit la distrugerea treptată a imaginii de care se bucura în Occident conducătorul partidului din România.

În afară de aceste activități de tip lobby, au fost extrem de eficiente și articolele pe teme legate de drepturile omului publicate în ziarele și revistele mai importante din America, precum și manifestările de protest organizate în marile orașe. Una dintre cele mai spectaculoase manifestări de acest tip a fost cea organizată în 1978, cu ocazia vizitei lui Ceaușescu la New York. Din cauza sutelor de manifestanți adunați la 16 aprilie în fața Hotelului Waldorf Astoria, care găzduise delegația română, conducătorul român și-a scurtat vizita în Statele Unite. În data de 23 ianuarie 1983, Federația Maghiarilor din America, Organizația Mondială Transilvania și Centre for Human Right and Rehabilitation au

---

³⁷⁴ ACNSAS, fond Documentar, dosar 117/4, ff. 27-28.

³⁷⁵ ANIC, fond CC al PCR Secția Externă, dosar 184/1976, ff. 21-24.

organizat la New York o manifestație în fața reprezentanței permanente a Republicii Socialiste România la ONU. Manifestația a adunat mai multe mii de participanți care protestau împotriva regimului politic din România.

La 20 mai 1983, a fost înființat biroul de știri neoficial al maghiarilor din Transilvania, Agenția de Știri a Maghiarilor din Transilvania (Hungarian Press of Transylvania - HPT). Scopul acesteia era să informeze despre situația din România, cu credibilitate și rigoare, „toate persoanele interesate și persoanele care devin interesate datorită simpatiei lor față de cauza maghiarilor din Transilvania”.³⁷⁶

În anii optzeci, personalul diplomației maghiare îndemna conducerea partidului să inițieze negocieri mai substanțiale în problematica maghiarilor din afara Ungariei. Iată câteva idei exemplare expuse de Domokos Vékás, consul la București în fragmentele despre problema națională din raportul anual: „Una dintre particularitățile istoriei maghiarilor din secolul XX este că problema națională va trebui să includă și soarta maghiarimii rămasă în afara granițelor țării. Politica externă a Ungariei nu se poate dezice în continuare de această responsabilitate. Politica ofensatoare practică în România la adresa tuturor naționalităților, dar mai ales la adresa maghiarilor e inadmisibilă și nu poate fi tolerată în continuare. Teroarea irațională și omogenizarea brutală dorește să elimine naționalitățile care trăiesc aici și cultura lor specifică. Erorile și omisiunile din trecut, de care se face vinovată conducerea politică din Ungaria în această problemă, nu justifică, ci dimpotrivă întăresc necesitatea asumării unui rol mai activ în prezent. Trebuie angajate toate energiile pentru stoparea proceselor și ameliorarea efectelor. În această perioadă încercată a istoriei doar acea misiunea diplomatică care servește cauza națiunii maghiare atât în vorbă, cât și în faptă și

---

³⁷⁶ Vincze Gábor, *A romániai magyar kisebbség...* op. cit. <http://vincze.adatbank.transindex.ro/index.php?action=ev&ev=1983> (accesat 15 aprilie, 2020).

întotdeauna își îndeplinește această menire cu toată priceperea ei este demnă de încrederea poporului”.³⁷⁷ Ambasadorul Ungariei la București a avut o poziție similară. Sándor Rajnai era de părere că Ungaria nu trebuie să se teamă de negocieri cu partea română și a spus că nu poate da curs solicitării formulate de partea română prin care se cerea stăvilirea interesului manifestat de presa din Ungaria pentru maghiarii din afara granițelor. Așadar, conducerea partidului din Ungaria s-a văzut nevoită să ia măsuri. Kádár nu dorea să se implice și a încredințat problema altora, dându-le oarecum mână liberă.³⁷⁸

Dezbaterile din Ungaria și din străinătate privind situația minorității maghiare din România, moștenirea culturală și istorică maghiară a Transilvaniei au devenit punctul nevralgic al relațiilor bilaterale. Tensiunile dintre cele două țări au fost exacerbate de diferențele în modurile de exercitare a puterii în Ungaria și România și diferențele în funcționarea celor două sisteme (cel maghiar mai înclinat spre reforme și cel român mai izolaționist și dictatorial).³⁷⁹ Grupurile de emigranți și intelectuali maghiari din SUA și Europa occidentală au desfășurat o intensă activitate de lobby. Au adresat o serie de petiții, memorii unor politicieni de anvergură, organizații internaționale și s-au străduit să mențină problema minorității maghiare din România în atenția opiniei publice internaționale.³⁸⁰ La finele anilor optzeci, chiar și ministerul de externe din Ungaria utiliza rețelele diasporei menționate mai sus.

---

³⁷⁷ MNL, MAE GDC, XIX J-1-j, România, 1988, cutia 84, 128-113- 003167/88.

³⁷⁸ Földes György, *Magyarország, Románia és a nemzeti kérdés...* op.cit., pp. 272–273.

³⁷⁹ Incapacitatea părții române de a înțelege anumite acțiuni, de exemplu demonstrațiile în masă din Ungaria sau articolele de presă publicate de intelectuali maghiari despre situația din România, ori interpretarea tendențioasă a acestora apare ca o temă recurentă în mai multe documente ale diplomației maghiare. MNL, MAE GDC, XIX J-1-j, România, 1985, cutia 125, 128-135 0049/7.

³⁸⁰ MNL, MAE GDC, XIX J-1-j, România, 1985, cutia 125, 128-135 0049/7

România a considerat că aceste acțiuni reprezintă un amestec în treburile interne ale țării, iar mai târziu le-a catalogat drept semne ale revizionismului maghiar. „Dacă partea maghiară consideră că este responsabilă pentru cetățenii români de naționalitate maghiară, atunci nu coincide cu poziția României” - a subliniat ministrul de externe, Ioan Oancea, în 1978.³⁸¹ Conform rapoartelor redactate de diplomația maghiară, Ștefan Andrei a declarat la întâlnirea miniștrilor de externe, din februarie 1983, că poziția României în problema națională adoptată în 1977 a fost eronată, relațiile trebuie clădite între cele două partide și nu pe baza naționalității. Partea română a considerat că știrile sau articolele despre România apărute în Ungaria distorsionează realitatea, iar lucrările de istorie sau abordările culturale legate de trecutul Transilvaniei și problematizarea situației maghiarilor din Transilvania satisfac condițiile definite de noțiunea amestecului în treburile interne ale unei țări.³⁸²

Dincolo de duelul ideologic al părților, fiecare dintre ele încerca să utilizeze la maximum oportunitățile, posibilitățile diplomatice pe care la avea la îndemână. Surse din sfera maghiară lasă impresia că personalul diplomatic al Ungariei a încercat să prezinte și să susțină „cauza maghiară” la toate forurile posibile. Într-o telegramă codificată a ambasadei ungare la București, din 1988, se spuneau următoarele: „partea română dorește alterarea relațiilor bilaterale, recomandă răspunsuri răspicate pentru tot ce apare în legătură cu relațiile româno-maghiare, nu excludem nici acțiuni împotriva diplomaților de la ambasadă, trebuie să menținem pe ordinea de zi problema națională la Viena și la alte foruri internaționale.”³⁸³ Într-o altă notă a diplomației, partea maghiară ținea să informeze Budapesta despre următoarele: „Ambasadorul Greciei ne-a semnalat că Pavel Platona, consilier în ministerul de

---

³⁸¹ *Ibidem.*

³⁸² *Ibidem.*

³⁸³ *Idem*, 1987, cutia 113, 128-130-002490, 128-130-002490/ 2.

externe, se află în relații bune cu diplomații din țările NATO, inclusiv cu el, și obișnuiește să spună că Ungaria lucrează la reinstaurarea Monarhiei Austro-ungare și că Ungaria răspândește informații antiromânești în străinătate”.³⁸⁴

România a reacționat publicând materiale de propagandă în mai multe limbi: engleză, franceză, germană și altele. Aceste materiale de propagandă urmăreau să informeze politicienii străini, mai ales pe cei americani, motiv pentru care responsabilii români au întocmit un plan de lucru special. Partidul a utilizat în acest sens CMNM, care între timp se golise complet de conținut. La solicitarea partidului, consiliul condus de Mihály Gere a publicat declarații prin care respingea vehement „amestecul în politica internă a țării, acțiunile grupurilor reacționare și revizioniste”. Aparițiile și turneele în străinătate organizate pentru intelectualii, artiștii rămași loiali conducerii de partid aveau menirea de a legitima și justifica politica PCR față de naționalități, considerată corectă.³⁸⁵ În 1989, când nu mai putea să recurgă la membrii grupului de intelectuali din care făceau parte András Sütő, Sándor Kányádi sau Géza Domokos, partidul a organizat un turneu în Marea Britanie având în repertoriu cântece populare transilvănene interpretate de Erzsébet Ádám, actriță la teatrul din Târgu Mureș, și soția lui Győző Hajdu, politician activ în CC și CMNM.³⁸⁶

Strânsoarea tot mai puternică a dictaturii Ceaușescu a reconfigurat și relațiile culturale maghiaro-maghiare. Politica ungară tot mai prezentă în problema maghiarilor din afara granițelor

---

³⁸⁴ *Idem*, 1986, cutia 24, 128-146-001403.

³⁸⁵ Mai multe personalități culturale maghiare cunoscute și recunoscute (Sándor Kányádi, András Sütő, Imre Mikó, Géza Domokos etc.) obișnuiau - până la sfârșitul anilor șaptezeci - să plece în diferite turnee organizate în America și Europa, turnee care erau deopotrivă profesionale și propagandistice. Scopul turneele era prezentarea produselor culturale transilvănene publicului maghiar din America sau din diferite țări europene. În același timp, ele legitimau politica partidului. De la mijlocul anilor optzeci, situația avea să se schimbe: doar persoanele apropiate puterii politice își asumau asemenea turnee.

³⁸⁶ MNL, MAE GDC, XIX J-1-j, România, 1989, cutia 174, 128-1-002490

Ungariei și activitățile grupurilor de intelectuali din Ungaria, susținute sau tolerate de autoritățile maghiare, s-au pliat pe dorința intelectualilor maghiari din România de a intra în legătură cu intelectualii din Ungaria, dezamăgiți fiind de politica PCR. Grupuri de intelectuali din cele două părți ale graniței căutau forme de conexiune, chiar dacă în anii optzeci autoritățile române interziceau în mod explicit întâlnirea cu străinii și chiar era prevăzută aplicarea unor pedepse pentru cele mai multe forme de contact de acest gen. Dincolo de suportul material, adesea atât de necesar, legătura era mai mult spirituală, dar ea alimenta și întărea tot mai mult sentimentul de apartenență la o comunitate. În formularea fericită a lui György Gálfalvi se crease o legătură inedită, constituind „o patrie în adâncuri”.³⁸⁷ András Sütő avea să publice în Ungaria lucrări interzise de cenzura din România, ceea ce a contribuit pe deplin la integrarea în Ungaria a lui Sütő care devenise tot mai critic la adresa partidului din România și își pierduse poziția favorabilă inițială.³⁸⁸ Ungaria a asigurat spațiu media tot mai larg pentru problema maghiară. Inițial, materialele de protest ieșeau din țară prin contactele din Ungaria (scrisorile lui Károly Király, documente samizdat, lucrări interzise în România) și ajungeau la studioul Radio Europa Liberă. Mai târziu, chiar și mass media oficială din Ungaria a început să se aplece mai mult asupra chestiunii. Au fost extrem de importante mediatizarea și sprijinirea din Ungaria a luptei de rezistență dusă de László Tőkés.

Evenimentele s-au precipitat în a doua jumătate a anilor optzeci, mai ales după publicarea volumului *Istoria Transilvaniei*

---

³⁸⁷ „Pe lângă patria înălțătoare s-a creat și o patrie în adâncuri, care a fost la fel de puternică și de fapt nici nu aş putea spune altfel decât că a fost uniunea oamenilor care erau gata să lupte pentru o cauză bună, indiferent de granițe, o patrie cu rădăcini crescute sub granițe.” Gálfalvi a folosit expresia vorbind despre cum l-a cunoscut pe Miklós Duray. Novák Csaba Zoltán, László Márton, *Provocarea libertății...* op. cit.,

³⁸⁸ András Sütő a fost invitat să vorbească la înmormântarea lui Gyula Illyés, acțiune cu un mesaj simbolic extrem de puternic.

(1986), în Ungaria. La ședința CC al PCR, din 27 februarie 1987, unde s-au dezbătut mai ales probleme de politică externă, evoluția relațiilor româno-maghiare era unul dintre punctele de pe ordinea de zi. Secretarul general al partidului a condamnat vehement conducerea partidului din Ungaria, spunând că aceasta lansează declarații denigratoare despre situația generală din România, afirmând că situația din România s-a înrăutățit și că toată țara, inclusiv Transilvania, suferă din pricina situației economice precare. A mai afirmat că anumite persoane oficiale prezintă, în diferite publicații și în mijlocele de comunicare în masă din Ungaria, materiale care distorsionează realitățile din țară, realizările poporului pe calea făuririi socialismului. Toate acestea servesc doar la dezinformarea opiniei publice din Ungaria și din alte țări.³⁸⁹

Discursul istoricului Mircea Moldovan, din 1986, ilustrează perfect poziția și paradigma interpretativă a părții române: „România și istoria țării a fost atacată de multe ori în trecut, dar ofensiva maghiară desfășurată în ultimii e cea mai gravă dintre toate, întrece, într-un anumit sens chiar și gravitatea Dictatului de la Viena. Elementele hortisto-fasciste care au părăsit Ungaria în 1944-1945, figurile contrarevoluționare din 1956 și conducerea actuală a Ungariei s-au aliat cu toții împotriva României.”³⁹⁰

La mijlocul anilor optzeci, conducerea partidului din Ungaria și-a declarat deschis poziția în problema naționalităților din România. Aparatul central și conducerea externelor au cunoscut o schimbare de generații. Au apărut cadre mai puțin angajate ideologic, socializate într-o cultură în care „națiunea” era o noțiune mai importantă (István Ősz, Imre Szokai, Domokos Vékás, Csaba Tabajdi). În numărul din 13 februarie 1988, al *Magyar Nemzet*, apare un articol intitulat: *Politica noastră actuală și problema naționalităților*, semnat de doi angajați ai Direcției de Externe a CC al PSMU. Autorii articolului au afirmat că „mandatul existențial” al oricărei guvernări maghiare este menținerea

³⁸⁹ ANIC, fond CC al PCR Cancelarie, dosar 12/1987, f. 42.

³⁹⁰ MNL, MAE GDC, XIX J-1-j, România, 1986, cutia 124., 128-71-001782

legăturilor cu maghiarii din afara granițelor, că egalitatea în drepturi pentru minorități este o problemă perenă și nu poate fi considerată o chestiune strict de politică internă a unei țări. În data de 27 iunie, în jur de 40-50 de persoane s-au adunat la Budapesta, pentru a protesta împotriva distrugerii satelor din mediul rural din România. A fost cea mai amplă și mai însemnată mișcare a opoziției maghiare de la revoluția din 1956. Chiar și Parlamentul Ungariei a emis o declarație împotriva distrugerii satelor.³⁹¹ Chiar în prima zi după manifestație, Ioan Totu, ministrul de externe al României, a solicitat o întrevedere cu ambasadorul Ungariei la București, semnalându-i că Bucureștiul consideră extrem de gravă manifestația de la Budapesta și tot ceea ce se întâmplă în Ungaria și că are în vedere închiderea consulatului de la Cluj-Napoca. A adăugat și că guvernul României va analiza necesitatea și oportunitatea funcționării ambasadei Ungariei în România.³⁹² Într-o emisiune radio, din 1988, Mátyás Szűrös spunea că toate comunitățile maghiare din afara granițelor fac parte din națiunea maghiară.

În același an, a avut loc un alt eveniment diplomatic important. Károly Grósz, succesorul lui János Kádár la conducerea țării, a declarat că întâlnirea cu secretarul general al partidului din România ar putea debloca situația critică în care ajunseseră relațiile româno-maghiare. Locul întâlnirii a fost stabilit de partea română. Negocierile nu s-au ridicat la nivelul așteptărilor părții maghiare. Nicolae Ceaușescu a respins toate propunerile părții maghiare. A reușit însă să obțină un acord pentru o altă întâlnire bilaterală, semnalând astfel opiniei publice cum că partea română ar fi dispusă la compromisuri. Diplomația occidentală a epocii catalogase întâlnirea drept un eșec, subliniind faptul că politica Ungariei în raport cu România este inconsecventă.³⁹³

---

³⁹¹ Vincze: *A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája* op. cit., <http://vincze.adatbank.transindex.ro/index.php?action=ev&ev=1988>. (accesat 14 aprilie 2020). *rendszerváltás kezdete*. Coord.

³⁹² MNL, MAE GDC, XIX J-1-j, România, 1988, cutia 84, 128-113-00316/1

³⁹³ *Idem*, 128-14-00906/34

La sfârșitul anilor optzeci, am putea spune că cele două țări nu se aflau foarte departe de un adevărat război diplomatic. Relațiile bilaterale au atins un minimum istoric. Partea română imputa corpului diplomatic din Ungaria că nu se sfiște să colecteze și să transmită informații compromițătoare despre România, chiar cu încălcarea regulilor diplomației. La rândul ei, partea maghiară se plânga că efortul diplomatic, considerat legitim și necesar de către guvernul de la Budapesta, este obstrucționat de partea română prin mijloace care încalcă prevederile tratatelor internaționale. Conform unor știri apărute în 1988, în data de 12 august, persoane necunoscute intraseră fraudulos în locuința atașatului diplomatic Gábor Iklódy.³⁹⁴ În 1988, s-a întâmplat un lucru inedit: Károly Györfi, un angajat al ambasadei Ungariei, a fost declarat persona non grata, fiind acuzat că a distribuit manifeste și de incitare la uneltire împotriva statului.³⁹⁵ Reacția părții maghiare nu a întârziat: a expulzat un consilier de la ambasada României la Budapesta, pe nume Pavel.³⁹⁶ În 1989, la întâlnirea de la București a statelor membre ale Pactului de la Varșovia, Ceaușescu a reproșat partenerilor din Ungaria că aceștia „cumpăraseră” presa internațională.³⁹⁷

Un raport al ambasadei, emis în data de 14 iunie 1988, a subliniat următoarele: „Relațiile cu România au ajuns în impas, iar partea română nu este dispusă să contribuie la detensionarea situației. În fundalul acestei situații stă procesul de asimilare forțată a naționalității maghiare. Ne așteptăm ca situația să se înrăutățească în continuare”.³⁹⁸ Conducerea partidului și diplomația maghiară au ajuns la concluzia că relațiile bilaterale vor putea fi relansate doar în lipsa lui Nicolae Ceaușescu.

---

³⁹⁴ MNL, MAE GDC, XIX J-1-j, România, 1988, cutia 84, 128-15-003607,

³⁹⁵ *Idem*, 128-15-004487

³⁹⁶ *Idem*, 128-15-004487/8

³⁹⁷ Horn Gyula, *Cölöpök* [Stâlpi], Kossuth Kiadó, Budapesta, 1991, p. 223.

³⁹⁸ MNL, MAE GDC, XIX J-1-j, România, 1988, cutia 84, 128-142-003016,

VIII. Elita politică și culturală maghiară din România și puterea politică în „epoca Ceaușescu”

VIII.1. Metamorfoze: drumul generației „șaizeci și opt” de la integrare la factor de risc pentru politica de securitate

upă instalarea lui Ceaușescu la putere, în 1965, a avut loc o D acțiune spectaculoasă de schimbare a cadrelor la nivelul întregii țări. Actorii politici mai apropiați de Gheorghiu-Dej au dispărut treptat de pe scena politică. În locul lor au fost aduse persoane loiale noii conduceri din eșalonul doi și trei al partidului. Dată fiind suspiciunea generalizată indusă de evenimentele din 1956, conducerea de partid a început să ofere elitei maghiare noi posibilități de integrare. Cadrele de încredere care fuseseră angrenate la diferite nivele ale nomenclaturii (János Fazekas, Lajos Fazakas, Mihály Gere, Sándor Koppándi, Károly Király, József Uglár, István Rab) au ajuns să dețină funcții importante. În 1965, în Comitetul Executiv al CC, activa doar un maghiar, un membru de partid cu vechime considerabilă, Sándor Mogyorós. Însă, printre membrii supleanți, îi găsim pe János Fazekas și Mihály Gere, două cadre care au avut un parcurs fulminant în ierarhia de partid în anii '60. În 1969, Fazekas era deja membru al Comitetului Executiv al CC al PCR, iar Gere, care primise și poziția de secretar al CC, a ajuns și membru supleant al CC al PCR, funcție pe care o deținea și Károly Király.³⁹⁹ Mai mulți maghiari, cadre loiale apropiate de conducerea

---

³⁹⁹ *Congresul al X-lea al Partidului Comunist Român*, Editura Politică, București, 1969, pp. 757-758.

partidului, au ajuns în consiliul național al Frontului Democrației și Unității Socialiste, înființat în 1968: Mihály Levente (secretar al organizației), János Fazekas, István Péterfi (membri de conducere).⁴⁰⁰ Criteriul principal al procesului de selecție a cadrelor, de altfel controlat întru totul de la centru, a fost loialitatea față de noua conducere. În cazul cadrelor de naționalitate maghiară, pe lângă capacitatea de execuție, un criteriu important era și cunoașterea comunității maghiare și a locului respectiv.⁴⁰¹

Conducerea partidului a oferit posibilități de integrare instituțională și elitei culturale maghiare, proces în care instituțiile culturale centrale și județene înființate și lansate în cea de-a doua jumătate a anilor '60 au avut un rol important (*A Hét*, emisiunea în limba maghiară a Televiziunii Române, redacțiile studiourilor de radio din București și din diferite regiuni, Editura Kriterion, reviste, diferite instituții culturale la nivel județean, teatre etc). Integrarea instituțională, împreună cu acest context relativ liberal al politicii față de naționalități, a întărit sistemul de relații bazat pe cooperarea dintre conducerea partidului și elita culturală a maghiarilor din România. În perioada respectivă găsim mai mulți reprezentanți proeminenți ai intelectualității maghiare în funcții, roluri politice sau publice active, în comisiile de specialitate pentru naționalități reactivate și, nu în ultimul rând, în organizațiile centrale și județene ale COMNM.

---

⁴⁰⁰ *Vörös Zászló*, nr. 276/1968.

⁴⁰¹ De exemplu, decizia privind numirea lui Károly Király în fruntea județului Covasna a fost luată în 12 februarie. Propunerea și acceptarea lui pentru această funcție s-a făcut cu acordul grupului Ceaușescu, Patilineț, Fazekas, Trofin, Verdeț, Banc. Fazekas a încercat să-l promoveze pe prim-secretarul de la Sfântu Gheorghe, Uborny, însă aripa favorabilă lui Király a avut până la urmă câștig de cauză, datorită trecutului adecvat și demn de încredere, precum și datorită familiarității cu locul (județul Covasna). ANIC, fond CC al PCR Cancelarie, dos. 20/1968, f. 6. Cunoștințele temeinice, familiaritatea cu locul și loialitatea față de partid manifestată în mai multe ocazii au contat foarte mult și în evoluția carierei lui Fazekas.

Grupul cel mai important al epocii a fost așa-numitul grup al generației '68.⁴⁰² Printre ei îi găsim pe: Ernő Gáll, Géza Domokos, Győző Hajdu, András Sütő, Pál Bodor, Sándor Huszár, Károly Király, János Fazekas, Mihály Gere etc. Membrii grupului au fost educați mai ales în anii '50-'60, când au frecventat programe universitare sau programul de pregătire a cadrelor la universitatea partidului. Cunoșteau bine limba și cultura română, mecanismele de funcționare ale Partidului Comunist și mulți dintre ei chiar participau activ la viața și activitățile partidului. Existența fiecăruia depindea de partid și de stat, nu dispuneau (sau dispuneau doar într-o măsură infimă) de experiențe sociale dinainte de 1945, deci nici de experiențe despre modul în care funcționase societatea înainte de introducerea dictaturii. Membrii grupului considerau că formează un nucleu de apărare a intereselor maghiare în interiorul partidului. Fiecare încerca să influențeze politica partidului față de naționalități, din poziția pe care o ocupa în interiorul structurii de partid (CC al PCR, BP, consiliile județene, COMNM, consilii de specialitate etc.)

Cadrele activității lor erau fixate de ideologia serviciului popular.⁴⁰³ Au fost pregătiți în doctrina de stânga, au crezut în

---

⁴⁰² Denumirea a fost introdusă de Nándor Bárdi. Subscriem la argumentele prin care susține că 1968 a reprezentat punctul culminant al activității grupului generațional. Bárdi Nándor, „A romániai magyar elit generációs csoportjainak integrációs viszonyrendszere (1918-1989)” [Integrarea diferitelor grupuri de elite culturale maghiare din România 1918-1989], în Bárdi Nándor, Simon Attila (szerk.), *Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében* [Strategii de integrare în istoria minorității maghiare], Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja/Samorin, 2006, pp. 41-69.

⁴⁰³ După 1945, ideologia social-comunismului „pragmatic” a preluat și continuat atributul și modelul serviciului popular în viața publică maghiară, cu diferența că a văduvit modelul de cel mai important ingredient al lui, de spiritualitatea sa, iar doctrina despre existența umană a fost înlocuită cu o utopie gnostică. Ideea era ca minoritățile să-și definească locul, sarcinile și viitorul în interiorul perspectivei socialiste. Pentru că aceasta era perspectiva care a permis formularea problemelor, intereselor, sarcinilor și valorilor minoritare. Lőrincz D. József, „A népszolgálat” [Servind poporul], în Bárdi Nándor, Filep Tamás Gusztáv, Lőrincz D. József (szerk.), *Népszolgálat. A közösségi elkötelezettség*

ideologia comunistă, iar situația lor poate fi caracterizată prin așa-numita identitate duală: loialitatea față de partid și serviciul în slujba propriei comunități. Erau persoane care susținuseră PCR prin toate mijlocele existente. În același timp, au considerat că sistemul instituțional minoritar independent era o necesitate. Au fructificat oportunitățile de integrare oferite de Ceaușescu în anii '60, însă au revenit la construcția identității naționale (lansate în anii '60 în etnografie, descoperirea tradiției stângii umaniste, particularitățile minorității, paritate culturală) ca alternativă la construcția identității naționale române.⁴⁰⁴

Cadrelor și intelectualii care-și asumau acest serviciu în folosul comunității maghiare desfășurau, de fapt, o activitate de intermediere între centru și periferie, îndeplinind așa-numita funcție de curea de transmisie. În cea de a doua jumătate a anilor '40, acest rol îl avea Uniunea Populară Maghiară, singura organizație de reprezentare a intereselor comunității maghiare. După desființarea organizației, în 1953, sarcina sa a fost preluată de activiștii de la centru și din teritoriu, care încercau să împace dualitatea identității politice și etnice. Elita RAM a avut un rol special în îndeplinirea acestei sarcini. Cadrelor și elitele maghiare marginalizate în a doua jumătate a epocii Gheorghiu-Dej au primit, la mijlocul anilor '60, o nouă șansă și noi oportunități. Au devenit personajele cheie ale politicii de integrare în perioada de deschidere promovată de Ceaușescu, de îndată ce s-a revalorizat transmiterea ideologiei și a mesajelor propagandistice către maghiarii din Transilvania. Reprezentarea și transmiterea eficientă a noilor principii și teze doctrinare apărute după Congresul al IX-lea, din 1965, erau obiectivul principal al politicii partidului față de maghiari, însă nu lipsea nici dorința de atenuare a tensiunilor generate de reforma administrației din 1968, explicarea deciziilor și munca de convingere

---

alakváltozatai a magyar kisebbségek történetében [Servind poporul. Schimbările angajamentului comunitar în istoria minorității maghiare], Kalligram Kiadó, Pozsony-Bratislava, 2015, p. 305.

⁴⁰⁴ Bárdi Nándor, „A romániai magyar elit...” op. cit., pp. 41-69.

în sensul acceptării acestor politici și decizii. Cunoștințele și familiaritatea cu regiunea, de care dispuneau Fazekas, Gere, Koppándi, Király au contribuit la gestionarea situației din Secuime. Celălalt proiect proeminent al anului 1968 a fost crearea bazei locale pentru susținerea politicii „de independență” a lui Ceaușescu. Cadrele de origine maghiară au informat, explicat și au încercat să convingă populația de justetea poziției oficiale a partidului.

Situația politică creată a oferit posibilitatea formulării unor revendicări moderate. János Fazekas, Károly Király și numeroși alți membri ai elitei culturale au transmis mesaje și doleanțe spre centru, reușind să le treacă prin multe nivele ale ierarhiei de partid. Un exemplu concludent în acest sens este scrisoarea lui András Sütő și Győző Hajdu, din ianuarie 1968, adresată lui Fazekas, în care se transmitea o solicitare venită de la intelectualii din Sfântu Gheorghe, sau plângerea celor din Sighetu Marmației transmisă lui Ceaușescu, tot prin intermediul lui Fazekas. Transmiterea mesajului a fost o reușită în ambele cazuri. Activitatea lobby-ului local a avut un rol important în crearea județului Covasna, iar în cazul celor din Sighetu Marmației a avut loc o investigație ce poate fi documentată.⁴⁰⁵ Înființarea COMNM, în 1968, a dat naștere unui for prin care se puteau transmite conducerii de partid toate problemele comunității în mod organizat și sistematic. Însă, nici mesajele, respectiv „intervențiile” personale nu și-au pierdut importanța.

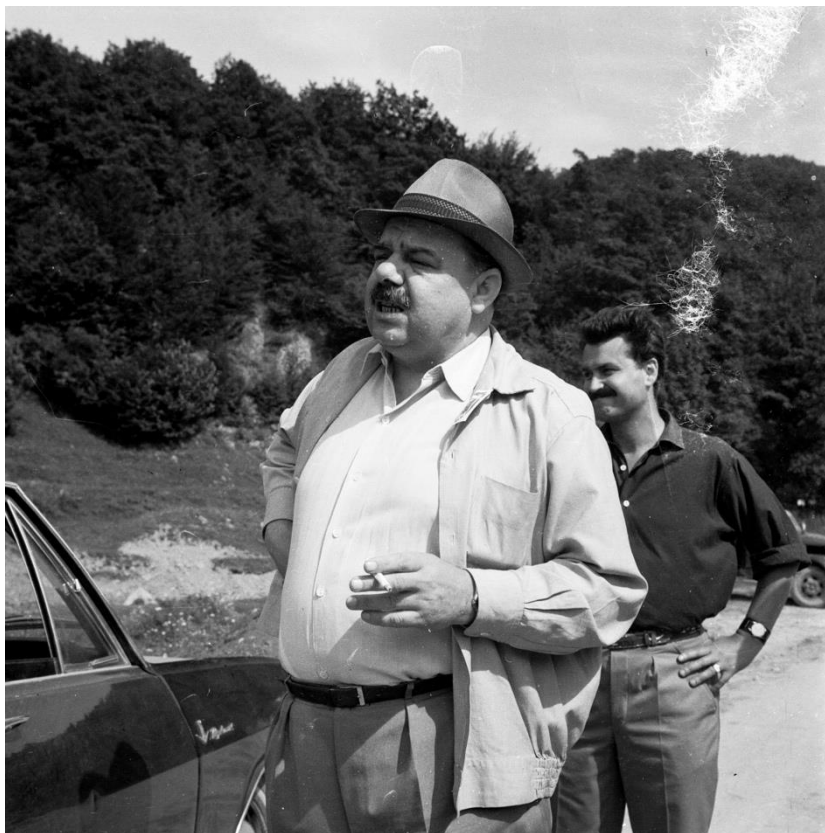
Turnura luată de politica partidului față de naționalități, în anii '70, redefinirea conceptului de națiune socialistă, eforturile de omogenizare depuse de partid, golirea de conținut a instituțiilor naționalităților au îngreunat sarcina generației șaiszeci și opt, care se

---

⁴⁰⁵ În 1972, János Fazekas a transmis lui Ceaușescu plângerea comunității maghiare din Sighetu Marmației, prin care i se aducea la cunoștință că organele de partid și de stat din oraș se folosesc de ideea separatismului pentru a împiedica desfășurarea normală a vieții culturale maghiare independente. Sursele arată că partidul a dispus investigarea situației, iar ulterior au fost luate unele măsuri prin care s-au îmbunătățit programele culturale de limbă maghiară sub aspect cantitativ și calitativ. ANIC, fond CC PCR Secția Cancelarie, dos. 1972/166, ff. 3-5.

confrunta cu sarcini tot mai dificile și mai greu de digerat. Posibilitățile pentru reprezentarea intereselor comunitare s-au restrâns, iar oportunitățile prin care se putea influența politica față de naționalități s-au împușinat. Dualitatea loialității față de sistem și apartenența la o minoritate națională erau tot mai greu de menținut într-un spațiu de manevră tot mai limitat. Partidul, aflat pe calea omogenizării, impunea instituțiilor naționalităților să răspândească ideologia și propaganda de partid, programul noii construcții naționale, lăsând în fundal cultura și particularitățile comunității minoritare. Cadrele și intelectualii de origine maghiară au încetat să fie factori de integrare, devenind mai degrabă simpli executanți. Comunitatea română a trecut printr-o experiență identică, însă pentru cadrele și intelectualii de naționalitate română procesul era legat mai degrabă de ideologie și exercitarea puterii și nu era o problemă de existență națională. La jumătatea anilor '70, au încetat să convoace comisiile de specialitate însărcinate cu problemele de naționalitate, iar COMNM a devenit treptat un instrument de propagandă.

Pentru conducerea partidului, criteriul de selecție primordial a fost loialitatea necondiționată, capacitatea de execuție, acceptarea întrutotul și întocmai a poziției oficiale de partid și a ierarhiei birocratice. Conducerea de partid din România a lansat o ofensivă puternică împotriva Ungariei, care era tot mai activă pe plan extern (în special în problema maghiarilor din afara granițelor) și împotriva mediului cultural din Ungaria, tot mai interesat de problema maghiarilor din Transilvania. Partidul a încercat să utilizeze intelectualii maghiari din România în această privință. În anii '60-'70, partidul reușea să-și legitimeze politica față de naționalități, organizând turnee pentru Sándor Kányádi sau András Sütő, însă în anii '80 acceptarea misiunilor de acest gen devenise compromițătoare.

Fazekas János (Muzeul Național Secuiesc Sfântu-Gheorghe)

Deși erau mult mai puțin vizibile, scrierile de factură biografică și documentele epocii (mai ales cele ale serviciilor secrete) arată că presiunea comunitară pe care trebuia să o suporte unele cadre de partid și mai mulți intelectuali de naționalitate maghiară (András Sütő, Géza Domokos, János Fazekas, Károly Király) era în creștere accelerată. Intelectualii erau căutați de prieteni, rude, cunoștințe care doreau să rezolve chestiuni ce țineau de problema naționalității. Echilibrul delicat între loialitatea ideologică și de partid, pe de o parte, și serviciul popular, pe de altă parte, a fost tulburat, se conturase o situație oarecum schizoidă. Totodată, nu

putem neglija nici faptul că, în mediul lor, membrii generației șaizeci și opt utilizau același tip de legitimitate națională care era folosită și de membrii români ai partidului. După 1968, în România a avut loc un proces particular de hibridizare între mișcarea populară, caracterizată de valori profund conservatoare, și noua elită socialistă, proces în care generația șaizeci și opt a jucat un rol proeminent. Elita maghiară a reprodus practic comunitatea etnică maghiară prin activitățile de patrimonializare.⁴⁰⁶ Însă, la jumătatea anilor '70, au început să fie marginalizate aceste activități din cauza patrimonializării reclamate de construirea statului român și de exclusivismul legitimării etnocratice. Din acest moment nu mai era cale de întoarcere pentru că profilul lor politic și public, legitimitatea creată în propria lor comunitate nu permitea pasul înapoi.

Turnura ideologică apărută în funcționarea sistemului, măsurile tot mai presante și grave la adresa naționalităților au creat o nouă ruptură în relația dintre cadrele și elita culturală maghiară, pe de o parte, și partid, pe de altă parte. Schimbările politice ajunse la maturitate, la începutul anilor '80, au indus în relația dintre membrii generației șaizeci și opt și puterea politică un comportament bine conturat de-a lungul anilor. Din acest punct de vedere, distingem trei grupuri separate. Confruntându-se cu realitățile din România, o parte din intelectualii și cadrele de partid de naționalitate maghiară și-a reevaluat treptat rolul public și relația cu puterea. Mulți s-au retras din rolurile politice și publice deținute și, în unele cazuri, au început să fie tot mai critici la adresa politicii față de naționalități a partidului, ajungând uneori chiar și la disidență. În general, în prima etapă (la care rămânea de fapt marea majoritate a opozanților), activitățile de „opozitie” se desfășurau în interiorul

---

⁴⁰⁶ Pentru cazul județului Covasna, vezi, de exemplu: Novák Csaba Zoltán, Tóth-Bartos András, Kelemen Kálmán Lóránt, *Újjászületés. Kovászna megye megszervezése és intézményesülése 1968-1972* [Renaștere. Organizarea instituțională a județului Covasna 1968-1972], Pro-Print-Háromszék Vármegye, Miercurea Ciuc - Sfântu Gheorghe, 2013. pp. 109-162.

partidului cu utilizarea canalelor de partid, după care, într-o etapă următoare, transmiteau criticile în străinătate, unde ajungeau să fie prezentate de cele mai multe ori la foruri din Ungaria, dar și la alte foruri internaționale (Radio Europa Liberă). O altă caracteristică a opoziției era că actorii politici sau publici, cu excepția lui Károly Király, nu și-au asumat confruntarea frontală cu partidul decât mult mai târziu, la sfârșitul anilor '80 (András Sütő).

Király Károly (Muzeul Național Secuiesc Sfântu-Gheorghe)

Cea mai spectaculoasă manifestare de disidență din rândul generației șaizeci și opt este asociată cu numele fostului activist de

partid și prim-secretar județean Károly Király. „Revolta” din 1972 a lui Károly Király, adică actul prin care și-a dat demisia din funcția de prim-secretar județean, a rezultat dintr-un amalgam de factori politici, naționali și personali. În calitate de prim-secretar județean Covasna, funcție deținută între 1968-1972, a avut o bogată activitate organizatorică și politică, sprijinit fiind de elita locală de partid și de intelectualii locului. Era în fruntea piramidei puterii politice locale și s-a dovedit a fi unul dintre cei mai activi prim-secretari de județ. Există două aspecte ale activității lui ce ar fi putut deranja puterea de la București, care, din 1971, a început să urmărească tot mai apăsător reintroducerea centralismului total: popularitatea și concentrarea puterii politice locale în mâinile lui Király și activitatea de succes desfășurată în domeniul construcției comunitar-naționale pe plan local. Károly Király a demisionat în aprilie 1972, din cauza evoluțiilor din politica internă și din considerente personal-familiale.⁴⁰⁷

În calitatea lui de redactor-șef la revista *Új Élet* din Târgu Mureș, András Sütő nu era doar un prozator recunoscut și îndrăgit, ci și un actor activ al scenei politico-publice. În anii '50 a fost membru în consiliului RAM, mai târziu membru al adunării COMNM, al consiliului județean Mureș, al Marii Adunări Naționale. Cariera lui politică a culminat cu alegerea ca membru supleant CC. Bine integrat în sistemul politic românesc, Sütő sesizase semnele schimbării în mai multe etape distincte, începând din anii 1970. Prima perioadă a fost cea a căutărilor și re poziționărilor. Sütő a sesizat restrângerea spațiului politic și golirea de conținut a activităților și a intrat în etapa autocriticii parțiale. Din rapoartele Securității, aflăm că Sütő își revizuiuse atitudinea inițială față de colectivizare, biserică, iar în activitatea literară utiliza intenționat un

---

⁴⁰⁷ Despre problema respectivă, vezi: Novák-Kelemen-Tóth-Bartos: *Újjászületés...* op.cit. pp. 103-109.

limbaj dublu.⁴⁰⁸ Un raport, din 1983, ne arată atitudinea sa față de cariera politică și publică, exprimată într-o convorbire personală: „M-am plictisit să bat la poarta feluritelor instituții, ministere pentru că oameni din anturajul meu au fost arestați și ar trebui eliberați sau pentru a cere aviz pentru construirea unei biserici. Am obosit, nu doresc să-mi asum sarcini multiple. Am luat în serios această misiune politică și m-a distrus.”⁴⁰⁹

Comportamentul politic al lui Sütő s-a transformat vizibil în cea de a doua parte a anilor '80, când a început să-și construiască o imagine de opozant. Din rapoartele Securității reiese că „și-a exprimat părerea de rău că ocupă funcții importante și nu poate participa la activități de opoziție similare cu ale lui Károly Király. Dacă nu ar fi membru supleant CC și membru al Marii Adunări Naționale, ar avea mai multă libertate în reprezentarea intereselor maghiarilor din România”⁴¹⁰. A devenit delăsător cu sarcinile de partid, a renunțat sau a forțat cu bună știință autoritățile să-l demită din pozițiile pe care le ocupa (membru supleant în CC, Uniunea Scriitorilor, COMNM)⁴¹¹, și-a redefinit relațiile cu Ungaria în ceea ce privește menținerea relațiilor cu diplomații din Ungaria, aparițiile media, naționalizarea biografiei. În această perioadă András Sütő a încercat să-și definească propriul rol de formator de opinie în viața

---

⁴⁰⁸ În dramele *O stea pe rug, Floriile unui geambaș, Cain și Abel* sau *Nunta de la Susa*, Sütő propune o incursiune în natura puterii, o analiză a distorsiunilor puterii și se rupe de autoritarism. Despre limbajul dublu, vezi: Jákfalvi Magdolna, „A kettős beszéd hatalma: Az Advent a Hargitán premierje” [Puterea limbajului dublu: Premiera piesei Advent pe Harghita], în Lázok János (szerk.), *(M)Ilyen gazdagok vagyunk? Sütő András műhelykonferencia* [Cât de bogați suntem. Conferință despre András Sütő], Polis-UArt Press, Cluj-Napoca, Târgu Mureș, 2015, pp. 129-141.

⁴⁰⁹ ACNSAS, fond Documentar, dos. 13409, vol. 36, f. 51.

⁴¹⁰ ACNSAS, fond Documentar, dos. 13409, vol. 35, f. 233.

⁴¹¹ De exemplu, a refuzat în deplină cunoștință de cauză să participe la funeraliile lui József Kovács, fost președinte al Consiliul de Stat, pentru că îl considera laș și oportunist, indiferent în privința cauzei maghiarilor. ACNSAS, fond Documentar, dos. 13409, vol. 35, f. 136.

publică din România, similar cu ceea ce făcuse Gyula Illyés în Ungaria.⁴¹² Manifestările critice ale lui Sütő de la finele anilor '80 au condus la o ruptură clară și din perspectiva sistemului. În acel moment, Securitatea elaborase deja un plan de contracarare a criticilor lui.⁴¹³

Opozanții și disidenții din cercul generației șaiszeci și opt s-au concentrat aproape exclusiv asupra problemelor legate de naționalitate. Ei au reclamat omisiunile partidului în politica față de naționalități și, în unele cazuri (extrem de puține), au obiectat față de metodele prin care partidul își exercita puterea. Nu au pus niciodată sub semnul întrebării legitimitatea ideologiei comuniste ori a sistemului politico-economic clădit pe baza acesteia și nu au chestionat nici măcar politica de industrializare și omogenizare, ce depășea cu mult cadrele politicii partidului față de naționalități. De aceea, în cazul acestor politicieni, vom utiliza noțiunea de disidență etnică.⁴¹⁴

---

⁴¹² Illyes a fost un lider al intelectualilor maghiari din Ungaria. Începând din a doua parte a anilor 60, a formulat critici la adresa politicii Partidului Muncitoresc Maghiar față de comunitățile maghiare din afara granițelor Ungariei. Despre relația intelectualității din Ungaria cu puterea politică, vezi: Standeisky Éva, „Bomlás. A hatalom és a kulturális elit” [Destrămarea. Puterea și elita culturală], în Rainer M. János (szerk.), „*Hatvanas évek*” *Magyarországon*. Tanulmányok [Anii 1960 în Ungaria. Studii.], 1956-os Intézet, Budapesta, 2004, ff. 272-318.

⁴¹³ În mai 1989, organele Securității din județul Mureș au primit următoarele sarcini: izolarea lui Sütő, prevenirea formării unei linii Sütő - Király - Kányádi, compromiterea lui în Ungaria, întărirea rețelei de informatori, găsirea mijloacelor legale pentru neutralizarea lui Sütő, Miliția să-l prindă că a șofat în stare de ebrietate, comandarea unei scrisori de condamnare din partea populației din județul Mureș, redactarea unei scrisori în limba maghiară adresată lui Imre Sinkovits (actor renumit și popular, formator de opinie) prin care să se denigreze persoana lui Sütő, exercitare de presiuni asupra soției sale, adâncirea conflictului între familiile Török și Sütő, mutarea redacției *Új Életet* la București, forțându-l astfel pe Sütő să renunțe la poziția de redactor-șef. ACNSAS, fond Documentar, dos. 13 409, vol. 35, ff. 7-10.

⁴¹⁴ Este terminologia utilizată și de literatura de specialitate în limba română. Ana-Maria Cătănuș, *Vocația libertății. Forme de disidență în România anilor 1970-1980*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2014.

Cu toate acestea, disidenții din generația șaizeci și opt au constituit un grup specific al fenomenului disidenței din România. Dincolo de caracteristicile etnice, observăm că mișcarea de disidență politică (sau cea culturală, strâns legată, de altfel, de cea politică) lansată de comunitatea maghiară a devansat mișcarea similară, a aceleiași generații, venită din comunitatea română, și a fost mai puternică. O mișcare de opoziție mai importantă în mediul politic românesc se înfiripă doar la finele anilor '80. Punctul culminant al acesteia a fost „Scrisoarea celor șase”, scrisoare deschisă, critică la adresa regimului ceaușist, semnată de șase foști înalți funcționari de partid și de stat.⁴⁴⁵ Dintre intelectualii români, odată apropiați partidului, ce au ales calea opoziției îl menționăm pe Victor Frunză, fost profesor la Academia „Ștefan Gheorghiu”, care adresase o scrisoare deschisă lui Ceaușescu, încă din 1979.⁴⁴⁶

Celălalt grup, format tot din membrii generației șaizeci și opt, a adunat intelectualii și politicienii care au recunoscut gravitatea situației din țară și au ajuns să-și redefinească relația cu puterea, însă din diferite motive (personale, habitus, probleme existențiale, popularitate scăzută) au ales retragerea tăcută (János Fazekas, Géza Domokos, Lajos Demény, Zsolt Gálfalvi, Sándor Huszár) sau emigrarea (Pál Bodor). Deși nu putem vorbi despre opoziție deschisă, comportamentul membrilor acestui al doilea grup cu greu poate fi numit pasiv. De exemplu, strategia lui Géza Domokos,

---

⁴⁴⁵ Scrisoarea redactată de Gheorghe Apostol a fost semnată de Alexandru Bârlădeanu, Corneliu Mănescu, Grigore Răceanu, Constantin Părvulescu și Silviu Brucan. Semnatarii erau membri marcanți ai Partidului Comunist Român care fuseseră puși pe linie moartă în ultimii ani ai regimului. Ei nu s-au delimitat de ideologia comunistă, ci s-au mulțumit să critice absolutismul și arbitrariul sistemului, nerespectarea Acordului de la Helsinki, distrugerea mediului rural, eșecul economiei planificate. Radio Europa Liberă și BBC au prezentat scrisoarea în martie 1989. Printre semnatari nu găsim nicio persoană de naționalitate maghiară. Unele surse susțin că i se propusese lui János Fazekas, dar acesta a refuzat, spunând că scrisoarea nu face referire la problema maghiarilor din România.

⁴⁴⁶ Ana-Maria Cătănuș, *Vocația libertății...op. cit.*, pp. 220-235.

directorul Editurii Kriterion, a fost să profite de orice oportunitate, atâta timp cât exista un spațiu de manevră, chiar dacă restrâns. „Dragii mei, până mă pot mișca în jurul acestui par, până nu sunt prizonierul lui, până nu mă strânge ca să nu pot să fac nici măcar un pas înainte, înapoi, eu rămân, îmi fac treaba” – a spus Domokos despre resorturile interne ale implicării sale publice.⁴¹⁷

Activitatea inițială de opoziție s-a desfășurat doar în interiorul structurilor de partid și în fața unui public intern. Puțini au fost cei care, într-un final, în a doua jumătate a anilor '80, au ieșit într-un spațiu public mai amplu. Într-o primă etapă, forurile accesibile au fost cele care au oferit spațiul necesar pentru a vorbi despre problemele naționale delicate. Organele de conducere ale partidului (CC, CEx, BP) nu ofereau prea multe posibilități în acest sens, de aceea COMNM părea cea mai plauzibilă alternativă. Numeroase exemple arată că, în lipsa secretarului general, problemele erau prezentate delegaților CC, de la care se așteptau la soluții concrete.⁴¹⁸

În mediul lor, intelectualii și politicienii menționați au dat glas dezamăgirii lor de nenumărate ori, recunoscând propriile eșecuri. Este cazul lui János Fazekas, aflat în funcție, sau al lui Sütő András, de care am vorbit mai sus. Un exemplu grăitor e cel al istoricului de la Academia Română, Lajos Demény, care după ce în 1987 condamnase public volumul *Istoria Transilvaniei* și-a dat seama că, în ciuda tuturor riscurilor existențiale pe care le presupunea îndepărtarea de partid, nu putea să-și asume în continuare rolul impus de conducerea acestuia. „După ce am ajuns acasă de la ședința COMNM de la București, din 27 februarie 1987, unde am dat citire și eu unui text care mi-a fost înmânat la fața locului, am simțit că trebuie să prezint în public cele întâmplate. Altfel, povara secretului m-ar îndemna la suicid”⁴¹⁹ – a scris Demény corpului diplomatic de

---

⁴¹⁷ Domokos compara situația sa cu cea a animalelor de la țară lăsate la pășunat legate de par. Vezi interviul cu Géza Domokos în Bányai Éva, *Sikertörténet kudarcokkal... op. cit.*, p. 160.

⁴¹⁸ Vezi capitolul despre COMNM.

⁴¹⁹ MNL, MAE GDC, România, 1987, cutia 128-27-001504/8.

la ambasada Ungariei la București. Demény mai spune în scrisoare că scopul convocării consiliilor naționalităților a fost unul pur propagandistic, că textul citit nu reflectă opinia sa și că a fost „ușor” amenințat că se joacă cu funcția și cu pâinea familiei. „Scara la care este distorsionată realitatea a devenit de-a dreptul respingătoare. Există oare cineva care să înțeleagă zbuțiumul individului subjugat de teroare, al omului devenit victimă a propriei lașități, care nu a știut, nu a îndrăznit să fie erou? Un strigăt de ajutor de la un maghiar din Transilvania”⁴²⁰ – sunt cuvintele cu care își încheie scrisoarea istoricul maghiar.

Dezamăgirea și blazarea descrise mai sus au condus în timp la retragerea persoanelor respective din activitățile publice. Ele au început să evite evenimentele și ședințele organizate de partid și să nu-și mai îndeplinească îndatoririle propagandistice ce le reveneau în calitate de autori. Dintr-un denunț redactat de Viktor Hajdu, în 1984, reiese că Géza Domokos, Zsolt Gálfalvi, Pál Bodor, András Sütő etc. evitaseră toate evenimentele organizate de COMNM o perioadă îndelungată și declinaseră și alte invitații sau solicitări.⁴²¹ În anii '80, membrii grupului au semnat mai multe petiții și scrisori de protest.⁴²²

Relația cu țara-mamă a fost întotdeauna importantă pentru o mare parte a elitei culturale maghiare din România și, într-o măsură mai mică, pentru nomencluriști. Experiența comună a revoluției ungare din 1956, trăirile împărtășite s-au constituit într-o experiență generațională. Relația a rămas definitorie, în ciuda episodului din 1968 și chiar a câștigat în importanță odată cu limitarea tot mai severă a spațiului creat de politica promovată de stat față de naționalități.⁴²³ Apropierea a fost facilitată și de interesul în creștere

---

⁴²⁰ *Ibidem.*

⁴²¹ ANIC, fond CC al PCR Cancelarie, dosar 85/1984. ff. 20-23.

⁴²² De exemplu, memoriile depuse de Lajos Takács, protestele și scrisorile redactate după apariția volumului lui Ioan Lăncrănjan, *Cuvânt despre Transilvania*.

⁴²³ Respingerea declarației Uniunii Scriitorilor Maghiari despre responsabilitatea asumată pentru viața literară a tuturor maghiarilor și despre dubla apartenență a

al intelectualității din Ungaria (stânga națională, scriitori poporaniști/populari) față de comunitățile maghiare din afara granițelor și, în consecință, de activitatea mai intensă a politicii externe a Ungariei. Începând din anii '70, mai mulți intelectuali maghiari din România au considerat că una dintre căile de scăpare din strânsoarea tot mai puternică a sistemului era informarea detaliată a conducerii maghiare din Ungaria și solicitarea unor soluții cât mai urgente de la această conducere, care a devenit mai receptivă față de problema maghiarimii din Transilvania. S-au creat legături mai multe și mai strânse între personalul ambasadei Ungariei la București și intelectualii sau cadrele de partid de naționalitate maghiară. Mai mulți membri ai elitei maghiare au transmis toate informațiile relevante pentru situația maghiarimii din România, în speranța că astfel diplomația maghiară va deține toate cunoștințele necesare pentru o politică mai eficientă de apărare a intereselor minorității. Informațiile vizau climatul social, deciziile luate la unele ședințe politico-ideologice, publicația de carte, schimbarea sau rotația cadrelor, proiectele de distrugere a mediului rural etc. Intelectualii, extenuați de luptele politice cotidiene, au găsit în corpul diplomatic ungar un partener de discuții pentru exprimarea doleanțelor, un interlocutor cu care se putea comunica liber despre neajunsurile situației maghiarilor din România. Această comunicare a creat o ambivalență interesantă. Cadrele și intelectualii se manifestau net diferit în forurile politice oficiale din România, respectiv în convorbirile cu membrii corpului diplomatic maghiar. În acest al doilea context erau mult mai vehemenți și mai critici.⁴²⁴

---

maghiarilor. Pentru detalii, vezi: Novák Csaba Zoltán, *Aranykorszak?...* op. cit., p. 77; Domokos Géza, *Esély I.* [Șansă], Pallas Akadémia, Miercurea Ciuc, 1996.

⁴²⁴ Activitatea lui Lajos Takács este un exemplu concludent în acest sens. El a furnizat membrilor ambasadei o serie de informații privind doleanțele maghiarilor. În același timp, tonul lui era unul moderat în politica internă și chiar și în contextul politicii locale. De aceea, rapoartele ambasadei Ungariei sunt mai degrabă materiale cu solicitări, plângeri și doleanțe.

Din cauza acestor relații, membrii grupului au fost trecuți din categoria „tovarăș de drum” în cea de risc pentru siguranța națională. Securitatea i-a etichetat pe rând ca indivizi neloiali, nedemni de încredere, naționaliști, cu sentimente anti-statale și i-a urmărit sistematic, începând din cea de a doua jumătatea a anilor '70.⁴²⁵

János Fazekas a fost activistul de partid care a ajuns în funcția cea mai înaltă deținută vreodată de un maghiar în regimul Ceaușescu. Evoluția carierei lui politice a fost poate cea mai specială din întreaga generație șaiszeci și opt.⁴²⁶ Din anii '80, conducerea de partid tot mai dogmatică nu tolera în apropierea ei decât persoane loiale lui Ceaușescu și partidului condus de secretarul general și de

---

⁴²⁵ Pentru detalii, vezi documentele privind urmărirea lui Géza Domokos, András Sütő sau János Fazekas și capitoul *Problema minoritară ca problemă de siguranță națională* din prezenta lucrare.

⁴²⁶ Din perspectiva poziției din ierarhia de partid și a spațiului de manevră de care dispunea datorită acesteia, János Fazekas a fost, fără îndoială, unul dintre cei mai marcanți membri de partid de naționalitate maghiară. El a ocupat funcții importante în partid și în aparatul de stat în anii '60-'70. Membru CC între 19 aprilie 1954 - 22 noiembrie 1984, membru al Secretariatului CC al PMR între 19 aprilie 1954 - 22 martie 1965, membru supleant al CEX al CC al PCR, iar mai târziu, între 28 noiembrie 1974 - 21 mai 1982, membru al Comitetului Politic Executiv al CC al PCR, Fazekas a avut o carieră politică fulminantă. Între 1944-1947, a fost instructor teritorial al partidului pe linie de tineret în organizația regională Mureș, în 1948 devine instructor al CC, iar în 1949 este ales în CC al Uniunii Tineretului, ceea ce presupunea mutarea lui la București. De la sfârșitul anilor '50, a fost numit pe rând în diferite funcții de rang înalt. La început, a fost responsabil de Serviciile de Construcții, Bunurile de larg consum și Economia de partid, iar mai târziu, în perioada 25 martie 1961 - 20 august 1965, devine ministru al alimentației. După instalarea la putere a lui Ceaușescu, a urcat și în ierarhia de partid, ocupând funcția de viceprim-ministru în consiliul de miniștri al României, între 21 august 1965 - 22 martie 1975. Între 22 martie 1974 - 29 martie 1980, a fost ministru al Comerțului interior și viceprim-ministru al Guvernului, între 22 martie 1975 - 21 mai 1982. Din 1980, statutul său din partid se înrăutățește. Între 28 aprilie 1980 - 21 mai 1982, este membru al comitetului de coordonare a producției bunurilor de consum. În 1982, pierde încrederea lui Ceaușescu. În 1984, încetează să fie membru al CC. A fost distins cu: Ordinul muncii în 1984, Ordinul Meritul Militar clasa II în 1958, Ordinul 23 August clasa IV, II și I în 1959, Ordinul Tudor Vladimirescu clasa II în 1966, Ordinul Eroul Muncii Socialiste și Medalia de Aur Secera și Ciocanul în 1971.

un grup restrâns de asociați. Conflictul dintre Fazekas, care dorea o soluție marxist-leninistă la problema naționalităților, și conducerea partidului nu s-a lăsat așteptat. Din 1982, Fazekas nu mai face parte din conducerea superioară a partidului. Răfuielile personale cu puterea și pierderea de funcții au condus la dispariția tuturor privilegiilor deținute înainte. Situația lui s-a înrăutățit considerabil, după cum atestă și scrisoarea adresată lui Ceaușescu în iarna anului 1981, în care se plânge că locuința sa nu este încălzită de mai bine de 10 zile și că ar dori să se mute într-o locuință mai mică pentru că nu reușește să plătească întreținerea și cheltuielile.⁴²⁷

Situația tot mai sumbră a maghiarilor, resimțită ca eșec un personal, îl radicalizase pe Fazekas, care a început să critice deschis regimul. A trimis o puzderie de memorii conducătorului semnându-i solicitări diverse venite din partea maghiarimii din Transilvania, din toate domeniile posibile: învățământ, cultură, utilizarea limbii și discriminarea negativă. Deși până atunci fusese loial partidului și statului român, Fazekas a început să caute să dezvolte relații cu anumiți membri ai puterii politice din Ungaria. În 1987, a scris o scrisoare lui János Berecz, membru al CC al PSMU, în care își deplângea soarta: „Încearcă și, într-o anumită măsură chiar reușesc, să mă izoleze, nu publică nimic din ceea ce scriu, din studiile mele, îmi împiedică munca pe toate planurile posibile. Ce aș putea să fac? Încerc să rămân om într-o mare de inumanitate. Doar munca asiduă mă ține în viață. Încerc să scriu cât mai mult despre experiența mea, pentru că va fi socialism și democrație doar în momentul în care și scrierile mele vor vedea lumina tiparului”.⁴²⁸

În decembrie 1986, se adresează lui János Kádár pentru ajutor: „Vă rugăm, faceți ceva mai mult pentru noi, pentru ca maghiarii să nu mai fie întemnițați în număr așa mare, pentru ca maghiarii să nu moară în număr așa mare doar pentru faptul că nu sunt dispuși să-și renege naționalitatea, pentru că se simt parte a națiunii maghiare. Am

---

⁴²⁷ AIIP, FPFJ, cutia 4.

⁴²⁸ *Ibidem*.

sentimentul că materialele noastre trimise în ultimii ani (unele depășesc chiar și două sute de pagini), strigătele noastre de durere n-au ajuns la Dumneavoastră sau poate unii tovarăși au apreciat că ar fi solicitări naționaliste? În numele celor aproape două milioane de maghiari vă rog să dedicați câteva săptămâni studierii acestor materiale, maghiarii din Transilvania merită sacrificiul acesta de două săptămâni. Sunt sigur că veți găsi o soluție adecvată...”⁴²⁹

Reacția partidului la manifestările critice ale lui Fazekas a fost izolarea totală. S-a recurs chiar și la metode de intimidare. Un raport al ambasadei maghiare arată că, în 22 martie 1989, Fazekas primise o scrisoare de amenințare, care deși formal fusese expediată din Franța, nu avea ștampila aferentă. Expeditorul anonim îi cerea lui Fazekas să înceteze cu așa-numitele acțiuni antiromânești: „În numele organizației mele și a legiunii îți cer să încetezi numaidecât cu acțiunile antiromânești. Știm foarte bine că ești vândut Ungariei și [că] vrei să fii conducătorul maghiarilor din România, dar nu poți să nu-ți dai seama că ești manipulat ca simplu instrument, atât de jos ai ajuns. Chiar dacă ești protejat de Securitate, îți cer să te conformezi întru totul solicitării. În caz contrar să te aștepti la consecințe dintre cele mai grave pentru tine și familia ta”.⁴³⁰ La sfârșitul anilor '80, Partidul a intenționat să se folosească încă o dată de Fazekas pentru a condamna măsurile politice din Ungaria, dar inițiativa a eșuat. Conform informațiilor transmise ministerului de externe ungar, Fazekas a refuzat semnarea scrisorii celor șase pe motiv că nu conținea nici o referire la problema naționalităților.⁴³¹

Cel de al treilea grup era format din persoane (Sándor Koppándi, Mihály Gere, Lajos Fazakas, István Rab, Győző Hajdu, mai multe cadre de la județ) care au ales colaborarea deschisă cu partidul și și-au asumat-o ca atare în sfera publică. Ei aveau opțiuni politice variate (distanțarea sau chiar ruperea relațiilor cu hinterlandul –

---

⁴²⁹ *Ibidem*.

⁴³⁰ MNL, MAE GDC, XIX J-1-j, cutia 174, 128-2-001772.

⁴³¹ *Idem*, 128-10-00122/9.

comunitatea maghiară), probleme existențiale, ambiții personale, resentimente față de membrii celorlalte două grupuri din cauza susținerii lor din Ungaria, colaborau cu serviciile secrete sau erau vulnerabili la șantaj și doreau întărirea pozițiilor în cadrul Partidului.

Győző Hajdu a fost un personaj complex și controversat, caracterizat de ambivalență încă din anii '50. A participat activ la promovarea cauzei maghiare și a intervenit în multe cazuri utilizându-și rețeaua de cunoscuți. Totodată, era mai dogmatic și mai loial partidului decât erau în general cadrele de partid de naționalitate maghiară. În 1956, când elita intelectuală RAM stătea în expectativă sau luase poziție în favoarea revoluției din Ungaria, el o condamnase chiar de la început, catalogând-o drept contrarevoluție. A fost nevoit să activeze în umbra mai cunoscutului András Sütő, un scriitor mult mai talentat, care îi era antipatic. Ambiția lui nemărginită avea de suferit de pe urma lui Sütő, care a ajuns să dețină funcții mai importante în Uniunea Scriitorilor sau a specialiștilor din cadrul partidului (membru supleant CC, biroul COMNM). Popularitatea crescândă a lui Sütő în Ungaria (datorată operei sale literare) a împiedicat afirmarea lui Hajdu înaintea rivalului său. Hajdu a încercat să profite de distanțarea lui Sütő de conducerea partidului, intervenind pe unde putea pentru a accelera acest proces de distanțare. Trebuie să subliniem și faptul că în cazurile de interes major pentru el, nu s-a sfiit să recurgă la metoda denunțului, practică de altfel și de alții în epoca respectivă, chiar dacă mai rar decât o făcea Hajdu. Astfel, în 1984, el a trimis două denunțuri redactate pe mai multe pagini: primul către Comitetul Central, iar cel de al doilea lui Nicolae Ceaușescu în persoană.⁴³²

În autobiografia sa, Hajdu explica evoluția vieții sale prin loialitatea față de politica partidului, față de naționalități și față de ideologia comunistă. Totodată, își acuza de trădare colegii care încetaseră să fie loiali partidului. Nu privea afinitatea etnică, apartenența comunitară din perspectiva respectării drepturilor naționale

---

⁴³² ANIC, fond CC al PCR Cancelarie, dosar 85/1984. ff. 20-23.

colective, ci considera mai degrabă că situația dezirabilă poate fi atinsă prin acumularea capitalului de încredere dat de loialitatea față de puterea din București.⁴³³

Părerile despre Mihály Gere sunt împărțite. Crescut într-un mediu în care ideologia națională era mai puțin prezentă (Timișoara – mediu mixt din punct de vedere etnic) și având studii în Uniunea Sovietică, el a fost mai puțin activ (dar nu întotdeauna pasiv), în domeniul problemelor eminentamente naționale. A evitat toate conflictele care ar fi putut apărea între el și conducerea partidului și a rămas membru al acesteia până în 1989.⁴³⁴ István Rab, prim-secretar județean Covasna, a avut un parcurs similar.⁴³⁵

Diferențele interne din grupul generației șaiszeci și opt au devenit evidente la mijlocul anilor '80, când politica de partid a dus la ruperea sa în facțiunile descrise mai sus. Printre măsurile politice care au determinat această evoluție se numără: hotărârile Congresului al XIV-lea al PCR, schimbarea forțată a cadrelor din structurile de partid, instituții culturale și COMNM, întărirea activității politice din Ungaria (în primul rând legată de apariția volumului *Istoria Transilvaniei*⁴³⁶ și de condamnarea sa în România).

După cum am menționat mai sus, în 1984, Győző Hajdu a adresat o scrisoare secretariatului CC în care a deconspirat intelectualii maghiari ce nu erau de acord cu direcția partidului. „Cred că în calitate de membru de partid este sarcina mea să informez conducerea partidului despre anumite probleme și fenomene

---

⁴³³ Hajdu Győző, *Itt élned, halnod kell... Aici este dat să trăiești și să mori*, Editura Semne, București, 2014.

⁴³⁴ Novák Csaba Zoltán, *Under Party Protection. Ethno-Political Borders and Minorities in the PCR (Romanian Communist Party) at the Beginning of Communism in Romania*. In: *Itineraries beyond Borders of Cultures, Identities and Disciplines*. Ed. Carmen Andras, Cornel Sigmirean, Corina Teodor. Editura Astra Museum, 2012, pp. 292-314.

⁴³⁵ Nagy Botond, „Șase luni furtunoase...” op. cit., pp. 353-387.

⁴³⁶ Volumul „Erdély története (*Istoria Transilvaniei*)” a apărut sub egida Academiei de Științe Ungare, în 1986.

întâlnite în activitatea mea de membru COMNM și de redactor-șef al revistei de literatură *Igaz Szó* – își începea scrisoarea Hajdu.⁴³⁷ În prima parte a scrisorii, i-a numit pe toți cei care, deși erau membri COMNM, au încetat să fie activi, au părăsit țara sau se opuneau deschis partidului. Pe Pál Bodor l-a acuzat de pasivitate pentru că a părăsit țara și se complăcea în postura de scriitor maghiar în Ungaria, iar despre Zsolt Gálfalvi a spus că „se mândrește că nu menționează deloc numele secretarului general în scrierile sale”. „Gravele erori politice și ideologice de la Editura Kriterion pot fi puse pe seama lui Géza Domokos. M-am convins de mai multe ori că este un om fals, duplicitar, cu organele de partid se comportă într-un fel și în cu totul alt fel în cercurile maghiare cu care are legături”.⁴³⁸ Sunt menționați, printre alții, și György Beke, Edgár Balogh, Lajos Kántor, iar din generația mai tânără, Gusztáv Molnár, Péter Egyed, Gyula Dávid, Zsolt Szabó, Gyula H. Szabó, cu toții fiind catalogați drept elemente naționaliste periculoase.

Scriitorul i-a rezervat rivalului său, András Sütő, cea mai lungă listă de acuze. Sütő s-ar fi îndepărtat de partid cu multă vreme în urmă, evita să se declare loial partidului și critica din răspuțeri politica acestuia. În plus, susținea că: „[...] Sütő devenise membru de vază al unor cercuri iredentiste din occident și că opera lui este citată de anumiți autori naționaliști din Republica Populară Ungaria, fără ca el să obiecteze vreodată, deși ar fi fost necesar. Dimpotrivă, a încercat să le facă pe plac acestor autori...”⁴³⁹.

Hajdu i-a trimis lui Nicolae Ceaușescu o scrisoare de informare la 13 decembrie 1984, în care a ținut să identifice încă o dată „persoanele cu comportament dușmănos” și să solicite îndepărtarea lor din funcțiile deținute. „Persoanele sus-numite desfășoară activități contrare politicii de partid, se leapădă în scris și în declarații de politica revoluționară a partidului față de naționalități, își exprimă dezacordul

---

⁴³⁷ ANIC, fond CC al PCR Secția Organizatorică, dos. 19/1984, ff. 34-46.

⁴³⁸ *Ibidem*.

⁴³⁹ *Ibidem*.

privind hotărârile celei mai recente ședințe plenare a Comitetului Central al Partidului Comunist Român. Am convingerea că în aceste condiții trebuie înlăturați din redacții toți redactorii care nu sunt de acord cu politica internă și externă a partidului nostru, cu ideologia noastră, care nu doresc să se identifice cu ideile revoluționare promovate de Dvs. Mult stimate și iubite tovarăș Nicolae Ceaușescu, încrederea și dragostea pe care o am pentru Dvs. mă îndeamnă să vă informez despre cele relatate în această scrisoare. Permiteți-mi să vă asigur că voi continua să fac totul pentru victoria politicii partidului și a principiilor revoluționare promovate de Dvs.” – spunea Hajdu pentru a justifica scrierea scrisorii.⁴⁴⁰

După 1984, în afară de câțiva maghiari „uitați” în funcții, nu găsim nici o persoană dintre cele menționate de Hajdu în organele de conducere ale partidului sau în COMNM. Campania de contra-propagandă lansată după publicarea, în 1986, a *Istoriei Transilvaniei* și publicarea volumului lui Lăncrănjan cu acordul tacit al PCR au condus la ieșirea din partid chiar și a celor care rămăseseră până atunci, pentru a evita eventualele conflicte. Volumul publicat de MTA (Academia Ungară), cu acordul conducerii Partidului Comunist din Ungaria, a dat naștere unei campanii de contracarare de dimensiuni impresionante organizate de conducerea Partidului Comunist din România. Au apărut pe rând declarații de condamnare atât de violente, încât nu puteau fi asumate nici de intelectualii, nici de cadrele de partid de origine maghiară care până atunci aleseseră să fie pasivi din punct de vedere politic. Volumul lui Lăncrănjan a generat un adevărat potop de plângeri din partea intelectualilor maghiari.⁴⁴¹

După apariția volumului *Istoria Transilvaniei*, Győző Hajdu a devenit unul dintre cei mai influenți intelectuali de origine maghiară. În semn de loialitate față de partid, a atacat vehement volumul, a condamnat Ungaria, cercetătorii de la Academia Ungară

---

⁴⁴⁰ *Ibidem*.

⁴⁴¹ Vincze Gábor, „Lăncrănjantól Lăncrănjaniig...” op. cit., p. 292.

și intelectualii maghiari din România care își exprimaseră susținerea față de acesta: „Cum este posibil să se pângărească personalități, conducători de talia lui Iancu de Hunedoara, Mihai Viteazul, Avram Iancu și alții într-un volum de Istoria Transilvaniei girat de Academia Ungară și Ministerul Culturii? Cui folosește pângărirea acestor personalități care au luptat eroic, chiar sacrificându-și viața, pentru eliberarea poporului român și pentru salvarea poporului maghiar? Stimați tovarăși, nu este prea greu să ne dăm seama că sunt cercuri revanșiste, iredentiste și revizioniste mai apropiate sau mai îndepărtate din punct de vedere geografic, care pun la îndoială legalitatea istorică a granițelor stabilite după cel de-al Doilea Război Mondial, membrii acestor cercuri provin din clasa dominantă din trecut, sunt hortiști care dezbină și desconsideră valorile altor popoare. Cu ce drept intervin în viața noastră cei care au fugit din țara lor, și-au părăsit patria pentru a se îmbogăți, care nu vor să fie solidari cu concetățenii lor care trăiesc pe pământurile natale, nu vor să participe în munca comună depusă pentru un viitor socialist fericit pentru milioane?”⁴⁴²

VIII.2. În afara partidului, generația anilor '70-'80

Alături de generația șaiszeci și opt, a mai existat o altă generație importantă în regimul Ceaușescu, și anume generația tânără, a cărei educație a avut loc în anii '70-'80. După cum am menționat mai sus, la sfârșitul anilor '70, conducerea partidului a început să reducă dimensiunea sistemului instituțional minoritar și prezența naționalităților în structurile de partid. Drept urmare, membrii grupurilor generaționale de mai sus nu reușeau să se integreze în sistemul de instituții culturale tot mai redus, nici în structurile de conducere ale partidului, unde nu apăruseră aproape deloc oameni noi de origine maghiară în acești ani. După Congresul Partidului, din 1984, în CC nu găsim decât vechi membri și membri supleanți, persoane care au rămas

---

⁴⁴² ANIC, fond CC al PCR Cancelarie, dos. 13/1987, ff. 55-61.

fidele lui Ceaușescu în tot acest timp. Conducerile organizațiilor de partid au cooptat așa-numitele cadre muncitorești. Prezența lor nu avea decât o relevanță pur statistică.⁴⁴³ Situația era similară și în COMNM, unde conducerea de factură intelectuală nu a fost înmprospătată din anii '70 decât foarte sporadic.

Tinerii intelectuali angrenați în diferite instituții culturale (mulți dintre ei în învățământ) pot fi considerați neintegrați, fiind totuși în afara partidului din perspectiva integrării instituționale. Membrii tinerei generații, care absolviseră instituții de învățământ superior, mai ales de la Cluj-Napoca, dar nu numai (cum ar fi de exemplu Péter Egyed, Gusztáv Molnár, Vilmos Ágoston, Gáspár Miklós Tamás, Sándor N. Szilágyi, Attila Ara Kovács, Géza Szöcs etc.) nu își mai făceau nici un fel de iluzie despre posibilitățile de a reforma sistemul. Măsurile discriminatorii împotriva minorității maghiare și nerespectarea drepturilor omului au generat critici în rândul tinerei generații, însă membrii acesteia și-au expus opiniile în alte foruri, nu în interiorul partidului. Tinerii intelectuali cooptați în structurile oficiale au ales să le părăsească, la fel cum au făcut și anumiți membri ai generației mai în vârstă. De exemplu, Kálmán Cziszter și Mihály Matekovits au părăsit organizația județeană Arad a COMNM în prima jumătate a anilor '80.⁴⁴⁴

Neavând la dispoziție instituții ale naționalității în care să-și desfășoare activitatea, grupul a căutat să se organizeze în mod autonom și să creeze cadre în care să poată acționa. Au creat spații de întâlnire în jurul catedrelor, redacțiilor, secțiilor de teatru sau ale instituțiilor de învățământ. În prima etapă, aceste spații erau oficiale, însă au trecut în ilegalitate când grupurile au început să fie hărțuite de serviciile secrete.⁴⁴⁵ Generația tânără și-a format grupuri și spații

---

⁴⁴³ *Congresul al 13-lea al Partidului Comunist Român*, Editura Politică, București, 1984.

⁴⁴⁴ Lehoczky Attila, „Rolul minorităților naționale în Revoluția Română din 1989 și în procesul de autoorganizare din perioada următoare – cazul Aradului”, în Bardi-Gido-Novak (red.), *Primele forme...* op. cit., pp. 61-83.

⁴⁴⁵ Bárdi Nándor, „A romániai magyar elit...” op. cit., pp. 41-69.

de întâlnire similare în majoritatea orașelor cu populație maghiară. Grupurile activau de regulă în structuri organizate în jurul unor cercuri profesionale recunoscute în mod oficial, până la intervenția brutală și limitativă a organelor oficiale, după care au început să funcționeze în rețele informale în majoritatea cazurilor.

Una dintre cele mai importante grupări de gen a fost (și a continuat să fie și după schimbarea de regim) Grupul de Antropologie și Comunicare (Kommunikációs Antropológiai Munkacsoport, KAM), un grup de cercetători independenți, înființat în 1979. Membrii lui au activat pentru o perioadă în cadrul Cercului de Etnologie din cabinetul județean de partid Harghita. Din 1985, toate grupările de acest gen au fost supravegheate îndeaproape de oamenii Securității. În acest context, și membrii KAM au fost nevoiți să-și suspende întâlnirile publice, dar au continuat să se întâlnească săptămânal, în cadru privat, pentru a discuta anumite teme științifice sau de metodologie. Grupul a publicat în 1987 un prim volum colectiv intitulat *Néphagyományok új környezetben (Tradiții populare într-un nou mediu)*. După doi ani, au pregătit un alt volum intitulat *Hát idefigyelj, édes fiam... (Ascultă-mă copile drag: eseuri despre tineret)*, care a fost destinat uzului intern, din cauza contextului politic nefavorabil.⁴⁴⁶

Cercul literar „Ady Endre” din Oradea și-a început activitatea în anii '50, cu aviz oficial, și a avut un rol important în organizarea vieții literare din oraș și împrejurimi. Din 1972, a activat sub egida Casei de Cultură a Sindicatelor. Printre conducătorii cercului îi găsim pe Béla Nagy, Csaba Tőke, Károly Tóth, Gábor Varga, József P. Kőrössi.⁴⁴⁷ Perspectiva critică a generației tinere a început să se remarce tot mai mult în activitatea formală a cercului din anii '70.

---

⁴⁴⁶ *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon* [Lexiconul Literaturii Maghiare din România], 3, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1994, pp. 96-97. Membri KAM: Zoltán Bíró A., Julianna Bodó, Irén Csíki, József Gagyí, Borbála Lukács, Sándor Oláh, Endre Turós, Lajos Balázs, Nándor László Magyarai și Enikő Magyarai Vincze.

⁴⁴⁷ *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon*, vol. I-IV. (A-R) <http://mek.oszk.hu/03600/03628/html/a.htm#AdyEndreIrodalmiKör>, accesat la 19.04.2020.

Locul curentului reprezentat de Csaba Tőke, Béla Nagy, Miklós Török, Gábor Varga a fost luat de cel reprezentat de Károly Tóth, Attila Ara Kovács și, mai târziu, de János Zudor, în calitatea sa de membru al noii generații de poeți cu relații bune cu cei de la Cluj (Péter Egyed, Zsófia Balla, Éva Cs. Gyimesi, Géza Szócs, Ferenc Bréda). Conform unui raport întocmit de un agent desemnat să urmărească activitățile cercului, într-o prelegere ținută în cadrul acestuia în 1981, Edgár Balogh vorbise despre rolul de punte a naționalităților și a fost aspru criticat de Károly Tóth, dar și de alții care susțineau că intelectualitatea maghiară s-a îndepărtat de populație, nu are simțul realității, că majoritatea română și conducerea de partid nu apreciază rolul de pod al naționalităților și nu-l va recunoaște, că funcționarea instituțiilor culturale maghiare lasă mult de dorit.⁴⁴⁸

În anii '80 a activat, la Biblioteca Județeană din Sfântu Gheorghe, un cerc denumit Atelier de Teoria Științei, ce reprezenta o încercare de organizare a științei maghiare din regiune. Membrii cercului au abordat o serie de teorii sociale contemporane și criticile acestora. Tot aici activa și un grup animat de un spirit similar, doar că în domeniul artei. Era o inițiativă organizată în jurul lui Imre Baász, cu membri ca Gusztáv Ütő sau Csaba Damokos. Acțiunile lor artistice, radical diferite de cele încurajate de politica culturală oficială, erau evident suspectate de Securitate.⁴⁴⁹ Satu Mare avea, la rândul lui, un cerc de intelectuali care organizaseră întâlniri în casele membrilor pentru a schimba informații, experiențe de lectură și opinii despre situația din România (András Visky, Miklós Parászka, Gyula Nagy, László Bura, Ferenc Formanek, Sándor Kereskényi, Zsolt Láng și István Veress).⁴⁵⁰

---

⁴⁴⁸ ACNSAS, fond Informativ, dos. 210560, vol. 2, f. 112.

⁴⁴⁹ Nagy Botond, „Șase luni furtunoase...” op. cit., pp. 353-387.

⁴⁵⁰ Sárándi Tamás: „...aici nu este vorba despre politică, ci despre naționalism”. Evenimentele din 1989-1990 la Satu Mare, în Bárdi-Gidó-Novák (red.), *Primele forme...* op. cit., pp. 109-159.

În Timișoara, au existat mai multe cercuri importante din punct de vedere al vieții comunitare, culturale și al educației, care funcționau de fapt ca foruri și spații de întâlnire pentru tineretul și intelectualii de origine maghiară din oraș: Látóhatár Kör (Cercul Orizont), Thália Színházi Kör (Cercul de Teatru Thalia), M-Studio (post de radio studentesc), cercul de literatură Zoltán Franyó. Primele trei erau ateliere culturale pentru tineri și studenți, iar cercul de literatură era un loc de întâlnire pentru intelectualii maghiari din localitate.⁴⁵¹ Cercul de literatură Zoltán Franyó era important nu doar pentru activitățile literare, ci și pentru activarea rețelelor de intelectuali. Era locul de întâlnire obișnuit al membrilor generației mai în vârstă. Aici s-au consolidat relațiile care urmau să aibă relevanță și după schimbarea de regim. Întâlnirile organizate de medicul Ferenc Bányi aveau o funcție similară. Erau întâlniri la care s-a perindat majoritatea elitei culturale maghiare din Timișoara.⁴⁵²

---

⁴⁵¹ Látóhatár și Thália au fost înființate în anii '70. Erau frecventate de un grup numeros de studenți, unii dintre ei devenind personalități marcante ale vieții culturale și politice transilvănene, după 1989. Activitățile cercului Látóhatár se concentrău mai ales pe organizarea unor prelegeri de interes general pentru studenți, lecturi din opere literare și dezbateri. Cercul obișnuia să organizeze regulat prelegeri de popularizare cu invitați din diferite domenii: redactori de reviste, cercetători, oameni de știință, scriitori, poeți, artiști. Întâlnirile erau foruri de dezbateră liberă – în limitele permise de regim. Thália era o trupă de teatru de amatori înființată pentru studenți. Trupa încerca să vină în întâmpinarea interesului studenților față de teatru. Activitatea Látóhatár a fost suspendată în 1984, ca urmare a unor limitări de natură politică și ideologică, fără să se fi dat vreo explicație. Thália nu și-a încetat activitatea.

Toró Tibor, Toró Tamás-Zoltán, „Autoorganizarea politică a comunității maghiare din Timișoara în urma evenimentelor din 1989”, în Bárdi-Gidó-Novák (red.), *Primele forme...* op. cit., pp. 19-61.

⁴⁵² Bányi obișnuia să organizeze, în data de 2 decembrie a fiecărui an, o petrecere ocazională de sărbătorirea onomasticii sale la care, de regulă, participau 70-80 de persoane, printre care îi găsim pe prietenii lui apropiați: sociologul Ferenc Albert, directorul de teatru Károly Sinka, jurnalistul Barna Bodó, profesorul universitar István Sándor, fizicianul Tibor Toró senior, filosoful Ottó Bálintfi și alte personalități marcante din Timișoara. *Ibidem*.

Cercul Limes, o grupare de intelectuali alcătuită pe axa București - Brașov, dar cu participare masivă din Cluj, s-a reunit pentru prima dată la București în 20 septembrie 1985, la inițiativa lui Gusztáv Molnár. Cercul și-a definit domeniul și abordarea în următorii termeni: „Serii de dezbateri organizate în intervale neregulate cu diferiți participanți. Scopul: descoperirea cauzelor care au determinat evoluția situației maghiarilor din România, ale cărei rezultate le găsim în condițiile din anii '80, căutarea unor soluții pozitive și informarea în această privință a opiniei publice din Ungaria și din lumea largă.”⁴⁵³ Membrii permanenți ai cercului au fost: Gusztáv Molnár, Sándor Balázs, Béla Bíró, Gáspár Bíró, Ernő Fábíán, Éva Gyímesi, Levente Salat, Sándor N. Szilágyi, Károly Vekov, András Visky, Ferenc Visky. Membrii cercului se întâlneau mai ales la București și Brașov. Cercul Limes a funcționat până în noiembrie 1986, când a avut loc ultima dezbateri la București. În 7 februarie 1987, Securitatea a percheziționat casa din București a lui Gusztáv Molnár. La scurt timp după aceea, Gusztáv Molnár a fost nevoit să plece din țară, stabilindu-se în Ungaria, la Budapesta.⁴⁵⁴

La Târgu Mureș, intelectualii care activau în cadrul diferitelor instituții culturale și educaționale (György Gálfalvi, Béla Markó, András Béres, János Lázok etc.) organizau întâlniri în grupuri mai restrânse sau mai largi pentru a discuta despre soluțiile posibile la problemele cu care se confruntau, pentru a găsi noi forme de exprimare și pentru a se pregăti pentru perioada de după căderea dictaturii.⁴⁵⁵ Intelectualii s-au organizat și la Satu Mare (András Visky, Miklós Parászka, Gyula Nagy, László Bura, Ferenc Formanek, Sándor Kereskényi, Zsolt Láng, István Veress). Se întâlneau în

---

⁴⁵³ Molnár Gusztáv, *Transzcendens remény. A Limes-kör dokumentumai 1985-1989*, Editura Pallas-Akadémia, Miercurea Ciuc, 2004, p. 232. Vezi și dosarul de urmărire a lui Gusztáv Molnár: ACNSAS, fond Informativ, dos. 236674.

⁴⁵⁴ Molnár Gusztáv, *Transzcendens remény... op. cit.*, p. 119..

⁴⁵⁵ Novák Csaba Zoltán, „Revoluție și schimbare de regim la Târgu-Mureș”, în Bárdi-Gidó-Novák (red.), *Primele forme... op. cit.*, pp. 215-263.

locuințele lor să schimbe informații, experiențe de lectură etc.⁴⁵⁶ Activitatea comunității de intelectuali din Odorheiul Secuiesc era strâns legată de activitatea organizațiilor care activau la Casa de Cultură: Népszínház (Teatrul popular), cele două coruri Székely Dalegylet (Corul Secuiesc) și Vegyes Kórus (Corul Mixt).⁴⁵⁷ Intelectualii din Reghin și Mediaș se întâlneau în cadrul așanumitelor universități libere și școli populare. Cercetătorii din Cluj (Attila T. Szabó, Zsigmond Jakó, András Kiss) nu aveau la îndemână cadre instituționale și alte posibilități de manifestare. De aceea, au recurs la organizarea unor excursii care le ofereau oportunitatea dezbaterii și comunicării.

În lipsa cadrelor instituționale, intelectualii din Cluj au încercat să formeze rețele profesionale în jurul unor personalități cheie ale intelectualității maghiare, cum au fost: György Bretter, József Aradi, Zoltán Rostás, Éva Cs. Gyimesi, Sándor Tóth, Géza Domokos, Edgár Balogh, László Vetési, József Darvas Kozma, Ferenc Visky, János Péntek, Gyula Dávid, Zsigmond Jakó.

Editura *Kriterion*, condusă de Géza Domokos, a avut un rol important în viața publică maghiară în anii '80, deceniul dizolvării multor instituții ale minorităților. Prin intermediul publicațiilor sale, *Kriterion* era unul dintre puținele foruri ce transmitea mesaje morale, spirituale și chiar naționale (culturale) miilor de maghiari. Era o editură cu statură intelectuală și profesională superioară, care datorită vieții intelectuale efervescente din jurul ei, funcționa ca un adevărat atelier intelectual pentru elita culturală maghiară din România. Domokos a încercat să profite de cadrele date de editură pentru a oferi spații de întâlnire diferitelor grupuri de intelectuali. Nimic nu arată mai concludent importanța culturală și socială a

---

⁴⁵⁶ Sárándi Tamás: „...aici nu este vorba despre politică, ci despre naționalism” ... op. cit., pp. 109-159.

⁴⁵⁷ Gidó Csaba, Momentele schimbării. Schimbare de regim în Odorheiul Secuiesc, decembrie 1989-10 mai 1990”, în Bárdi-Gidó-Novák (red.), *Primele forme...* op. cit., pp. 311-337.

editurii decât manuscrisele interzise de cenzură și inspecția generală cuprinzătoare efectuată de partid în 1984.

Limitele impuse activității intelectuale și transformarea radicală a politicii PCR față de minoritățile naționale au condus la rezistența mai marcantă a grupurilor de tineri intelectuali maghiari. Este contextul în care a luat ființă *Ellenpontok*, cel mai de seamă produs al mișcării de samizdat din România, pe axa Oradea - Cluj. În cele nouă numere apărute sub redacția lui Károly Antal Tóth, Attila Ara Kovács, Ilona Tóth, András Kesztehelyi și Géza Szócs, *Ellenpontok* a oferit, urmând modelul mișcării de samizdat din Ungaria și Polonia, spațiu pentru publicarea mai multor articole critice la adresa politicii regimului față de naționalități și la adresa funcționării acestuia. Printre semnatarii articolelor îi găsim pe Gáspár Miklós Tamás, László Tókécs sau Molnár János. Tema principală a primului număr, apărut în primăvara lui 1981, a fost drepturile omului, după care următoarele numere au tratat pe rând volumul lui Lăncrănjan, *Cuvânt despre Transilvania*, problema religiei și a cultelor, drepturile omului, oprimarea minorităților, tradițiile politicii de stat din România, Memorandumul și programul propus de redacție. Memorandumul și proiectul de program, axat pe tema abuzurilor comise de regimurile politice est-europene în privința drepturilor omului și ale minorităților, au ajuns până la conferința de la Madrid, cu tema respectării Acordului final de la Helsinki.⁴⁵⁸

Ellenpontok era tipărită într-un tiraj restrâns și ajungea la un grup relativ mic de oameni, distribuția fiind realizată pe căi informale, de la persoană la persoană. Cu toate acestea, s-a bucurat de notorietate și a fost popularizată de Radio Europa Liberă. În ciuda atenției sporite din partea Securității, *Ellenpontok* a reușit să-și mențină activitatea aproape un an. Securitatea a obținut copii ale

---

⁴⁵⁸ Pentru detalii, vezi: Tóth Károly Antal, *Ellenpontok 1982* [Contrapuncte 1982], <http://adatbank.transindex.ro/cedula.php?kod=480>, accesat la 12.04.2020.

primelor patru numere doar în octombrie 1982.⁴⁵⁹ Până la urmă, revista a fost deconspirată și desființată, iar Ara, Tóth și Szócs, hărțuiți de poliția politică. Deconspirarea a fost facilitată de un avocat din Oradea (colaborator al Securității), care se bucura de încrederea redactorilor de care era relativ apropiat. După deconspirare, redactorii samizdatului au părăsit țara.

După desființarea cercului Limes, a fost înființată o nouă revistă samizdat la Cluj, cu numele de *Kiáltó Szó* (*Cuvântul care strigă*). Inițiativa i-a aparținut lui Sándor Balázs, care a scăpat cumva de urmărirea Securității după deconspirarea cercului Limes. El a încercat să mobilizeze intelectualii din Cluj, propunându-le participarea în mișcarea de samizdat. În prima fază a luat legătura cu Éva Cs. Gyimesi, care la momentul respectiv își asumase deja deschis opoziția față de regim și protestase împotriva repartizării absolvenților de la secția de limbă și literatură maghiară în satele din Vechiul Regat lăsate de izbeliște. Scria și distribuia manifeste.⁴⁶⁰ Numerele revistei erau tipărite în Ungaria și aduse în țară de cunoscuți.⁴⁶¹ Deși revista nu a ajuns efectiv decât la numărul doi, alte șapte numere erau deja pregătite pentru tipar. Textele ajungeau în Ungaria codate și înregistrate pe casete. Intenția redacției era să publice numerele de *Kiáltó Szó* ca documente de epocă ce prezentau situația minorității maghiare din România la finele anilor '80. Realizatorii au oferit loc și articolelor scrise de disidenți români, precum Marius Tabacu și Doina Cornea și l-au cooptat pe László

---

⁴⁵⁹ ACNSAS, fond Informativ, dos. 210560, vol. 6, f. 95.

⁴⁶⁰ Fodor János, "Evenimentele schimbării de regim din Cluj-Napoca decembrie 1989-mai 1990", în Bárdi-Gidó-Novák (red.), *Primele forme...* op. cit., pp. 177-215.

⁴⁶¹ O listă neexhaustivă a persoanelor care au activat în *Kiáltó Szó*: Péter Cseke, György Nagy, Árpád Páll, Lajos Kántor, László Kántor, György Beke, Sándor Tóth, Gábor Sipos, Sándor Csép, Tibor Horváth. Balázs Sándor, *Kiáltó Szó. Volt egyszer egy samizdat* [Cuvânt strigător. A fost odată un samizdat], Editura Kriterion, Cluj-Napoca, 2005, p. 9.

Pillich, prin intermediul căruia au asigurat reprezentarea germanilor.⁴⁶²

Dincolo de cercurile de intelectuali organizate, din marile orașe, critica regimului a fost prezentă și în rândul intelectualilor din localități mai mici. De exemplu, Béla Páll, profesor de matematică din Ditrău, a redactat mai multe scrisori în care protesta împotriva politicii de discriminare a partidului la adresa minorității maghiare. A fost ridicat de organele puterii din casa lui în data de 19 mai 1983. Două luni mai târziu, Ernő Borbély, profesor de istorie și filozofie din Miercurea Ciuc, împreună cu doi prieteni ai lui, Katalin Bíró și László Búzás, desenator tehnic, au fost arestați sub acuzația de uneltire împotriva ordinii statului și condamnați la șapte ani de închisoare.⁴⁶³

Cel mai cunoscut caz de opoziție anti-regim manifestată de maghiarii din România este cel al pastorului reformat László Tőkés. Acesta a ajuns în Timișoara în 1986 ca diacon, alături de Leó Peuker, pastorul reformat la vremea respectivă. Tânărul cleric sosise de la Dej printr-un transfer disciplinar. A câștigat rapid simpatia locuitorilor din oraș. Mai multe persoane din elita maghiară a orașului îi căutau compania. Organele statului au încercat să-i obstrucționeze munca la noua eparhie – nu l-au lăsat să predice – însă, după moartea lui Peuker, în 1987, Tőkés a rămas singur la parohie. Prezbiteriul l-a ales preot, însă episcopul reformat din aceea perioadă, László Papp, a ezitat să finalizeze numirea lui în acest sens.⁴⁶⁴

---

⁴⁶² *Ibidem*, pp. 14-93.

⁴⁶³ Forró Albert, „Evenimentele din Miercurea-Ciuc legate de revoluția din 1989”, în Bárdi-Gidó-Novák (red.), *Primele forme...op. cit.*, pp. 263-311.

⁴⁶⁴ Conflictul dintre László Tőkés și biserica reformată avea două rațiuni. Pe de o parte, episcopul în exercițiu al Eparhiei Reformate din Transilvania, Gyula Nagy, avea un conflict mai vechi cu dr. István Tőkés (tatăl lui László Tőkés), care deținuse funcția de adjunct al episcopului. Pe de altă parte, tânărul Tőkés, în calitate de paroh-adjunct, și-a asumat un rol activ în relansarea vieții minoritare din Dej, mai ales prin implicarea tinerilor în viața comunitară. Activitatea lui a atras atenția Securității. Aceasta nu avea posibilitatea să înceapă urmărirea lui și de aceea a insistat că „trebuiau găsite în interiorul bisericii motive care să-l incrimineze”. După o procedură disciplinară și retragerea calității de pastor

Activitatea poliției politice din România s-a intensificat în 1988, după acțiunea de protest împotriva distrugerii mediului rural și seara dedicată poetului Dsida, în ziua memorială a reformei bisericești. I s-a suspendat linia telefonică, iar oamenii Securității au urmărit și hărțuit toate persoanele apropiate lui. Din vara lui 1989, presa din Ungaria a început să relateze cu regularitate despre evenimentele petrecute în jurul lui László Tőkés. Au reușit să strecoare în Ungaria, pentru emisiunea *Panorama*, un interviu cu Tőkés luat la Timișoara.⁴⁶⁵ În acest timp, și Ministerul Afacerilor Externe din Ungaria a început să se ocupe mai serios de acest caz. Au fost redactate analize despre cazul Tőkés și s-a încercat obținerea unor informații de la surse mai apropiate și mai credibile. În a doua jumătate a anului, au început să discute chiar și cu reprezentanții mediilor străine despre acest caz.⁴⁶⁶ La 2 noiembrie 1989, guvernul Ungariei a solicitat o întrevedere cu ambasadorul României la Budapesta. I s-a adus la cunoștință poziția Ungariei conform căreia situația creată în jurul lui László Tőkés era dramatică. Totodată, partea ungară a solicitat informații oficiale de la partea română.⁴⁶⁷

Ambasada Ungariei la București se străduia să transmită informații actualizate conducerii de la Budapesta, atrăgându-i atenția în repetate rânduri asupra mediatizării cazului.⁴⁶⁸ Angajații ambasadei ungare s-au implicat în transmiterea mesajelor primite din anturajul lui Tőkés pe cale conspirativă. Unele dintre cele mai

---

pentru o perioadă de doi ani, ajunge la Timișoara, în 1986. O remarcă importantă: relația dintre Tőkés și episcopul László Papp de la Eparhia Reformată de pe lângă Piatra Craiului nu era lipsită de tensiuni. Tőkés îi adresase o scrisoare în care acesta a criticat în termeni duri poziția lui Gyula Illyés față de maghiarii din Transilvania.

Toró Tibor, Toró Tamás-Zoltán, „Autoorganizarea politică a comunității maghiare...” *op. cit.*, pp. 19-61.

⁴⁶⁵ *Ibidem*.

⁴⁶⁶ MNL, MAE GDC, România 1989, cutia 76, 002730.

⁴⁶⁷ MNL, MAE GDC, România 1989, cutia 76, 002730/7.

⁴⁶⁸ MNL, MAE GDC, România 1989, cutia 76, 002730/16.

importante mesaje de acest gen erau cele adresate președinților George H.W. Bush și Mihail Gorbaciov.⁴⁶⁹ Cei mai mulți maghiari din Timișoara urmăreau cazul prin intermediul mass-media din Ungaria. Informațiile obținute pe această cale au avut un rol important în evenimentele din 15-16 decembrie 1989 pentru că, datorită lor, oamenii și-au format o imagine clară despre ceea ce se întâmpla. Și nu doar membrii comunității maghiare din Timișoara, ci și persoane din comunitatea română care au mers în fața bisericii și mai târziu au participat la evenimentele din decembrie.

Încercările din anii '80 ale tinerei generații de intelectuali au fost considerate, fără excepție, acțiuni împotriva statului și a puterii, activități naționaliste și au fost catalogate drept probleme de siguranță națională. Puterea urmărea îndeaproape persoanele suspectate de aceste activități și încerca să compromită, să izoleze și să exercite presiuni asupra organizatorilor sau liderilor identificați. În anii '80, au fost interzise chiar și organizațiile legal recunoscute anterior, cum au fost KAM sau cercul Ady. Mai multe persoane considerate periculoase și acuzate de „activități antistatale” (de exemplu, cei de la *Ellenpontok*) și-au depus actele pentru emigrare definitivă în Ungaria. Dosarele au fost aprobate după lungi proceduri birocratice.

În anii '80, rețeaua naționalității maghiare din România era compusă din sistemul instituțional al cultelor și din grupurile mai degrabă atomizate ale generației tinere structurate informal de câteva instituții culturale (reviste, redacții, Editura Kriterion).

---

⁴⁶⁹ MNL, MAE GDC, România 1989, cutia 76, 002730/17.

IX. Politica față de minoritatea maghiară, ca problemă de securitate națională

IX.1 Antecedente și cadre de interpretare

Analiza politicii față de maghiari din perspectiva siguranței naționale este necesară de vreme ce Securitatea din perioada socialistă a jucat un rol definitoriu în viața economică și politică a țării (în special în cea de a doua parte a epocii Ceaușescu). Serviciile secrete din România aveau o serie de sarcini politico-administrative care în alte țări (de exemplu, Ungaria) erau gestionate de anumite secții ale CC al Partidului. Rolul Securității câștigase mult în importanță în ultimul deceniu al dictaturii. Securitatea primise nu doar o funcție de control, ci și de gestionare a societății pe plan național. Se infiltrase în toate cotloanele țării, ajungea din centru până în cele mai inaccesibile localități din mediul rural, pătrunzând astfel adânc în fibra societății românești. A fost singura organizație care cunoștea întreaga societate în detaliile cele mai fine, condițiile economice și sociale ale vremii, climatul social. Toate aceste informații detaliate erau publicate în rapoarte săptămânale. Serviciile secrete au avut un rol proeminent în acțiunile de avertizare, atenționare, în verificările de intimidare din instituțiile economice și de stat prin care se dorea ameliorarea nemulțumirilor generate de infinitele limitări de ordin ideologic sau de economia planificată și lipsurile din aprovizionare.⁴⁷⁰

Securitatea ținuse sub control atât partidul, cât și toate mecanismele statului. Mai mult, activitatea sa era definitorie și pentru procesele de construcție națională, motiv pentru care ea era

---

⁴⁷⁰ ACNSAS, fond Documentar, dosar 5436, vol. 1, f. 15.

importantă și pentru problema naționalităților, de vreme ce reprezentanții comunităților locale au fost marginalizați și excluși din diferite poziții deținute în economie și administrație. Locul lor a fost ocupat de persoane sau grupuri puternic susținute de serviciile secrete. Activitățile de contraspionaj și serviciul de informare a Securității au fost relansate în anii '60, în relație cu Ungaria, țară considerată suspectă din perspectiva politicii naționale, deși făcea parte din același bloc socialist.⁴⁷¹

În munca ei privind descoperirea și gestionarea riscurilor legate de siguranța națională, Securitatea avea sarcina de a colecta informații prin mai multe metode: interceptarea convorbirilor, verificarea corespondenței, solicitarea unor declarații, filajul și, în cele din urmă, utilizarea unei rețele de agenți care furnizau majoritatea informațiilor utile. În problemele de siguranță națională (naționalism, iredentism) Securitatea recurgea în primul rând la rețeaua de informatori. În prima jumătate a anilor '70, rețeaua de informatori dintr-un județ mediu număra între 1.000 și 2.000 de persoane. Acest număr a crescut constant în anii '80.⁴⁷² În 1975, județul Harghita dispunea de o rețea de informatori formată din 1.031 de persoane: 428 de agenți (87 în mediul rural, 341 în mediul urban),

---

⁴⁷¹ Ministrul de Interne, Alexandru Drăghici, declarase încă din 1964 că serviciile secrete au de gând să trimită agenți în Ungaria. ACNSAS, fond Documentar, dosar 197, ff. 22-24.

⁴⁷² Din rețea făceau parte: agentul sau informatorul, persoana de sprijin, rezidentul, gazda (proprietarul locuinței conspirative). Persoana de sprijin desfășura activitate de observare, aduna informații în conformitate cu instrucțiunile primite de la ofițerul de Securitate. Persoana de sprijin nu avea un obiectiv precis, un mandat de informare cu scop clar. Informatorul sau agentul era ales pentru calitățile sale personale și oportunitățile sale în desfășurarea activității de informare cu un scop precis (urmărirea, analiza unei persoane, unui grup sau a unei problematice). Rezidentul avea posibilitatea să lucreze, sub supravegherea ofițerului de legătură, cu o rețea de maxim zece agenți. Proprietarii caselor conspirative erau cei care asigurau locul unde se întâlneau ofițerul de legătură și agentul. Mihai Albu, *Informatorul. Studiu asupra colaborării cu Securitatea*, Editura Polirom, București, 2008, ff. 13-26.

528 de persoane de sprijin, 6 rezidenți, 69 case conspirative. Alte 200 de persoane au fost cooptate în doar doi ani. Numărul agenților a ajuns la 528, numărul rezidenților a crescut la 7, iar cel al persoanelor de sprijin, la 664. Numărul locuințelor conspirative a fost de 73. Cifrele legate de rețea au crescut încontinuu. Secția județeană Harghita a Direcției I, care se ocupa de informațiile interne (și problema naționalităților), avea 17 ofițeri. Efectivul a fost completat de nouă ofițeri de la Direcția a II-a și zece de la Direcția a III-a.⁴⁷³ În 1983, rețeaua securității din județul Cluj număra 1.506 de persoane.⁴⁷⁴ În perioada respectivă, în comunele mai mari, cu circa 2-3.000 de locuitori, de regulă erau racolați între 5 și 10 informatori, asta fără a include persoanele obligate să facă declarații sau alte informări de acest gen. Documentele menționează că în localitatea Brateș, județul Covasna, au existat, în anii '80, 10 informatori locali. În comuna Vărgata, județul Mureș, cu câțiva ani mai devreme, erau 7 informatori.⁴⁷⁵

Rețeaua de informatori a fost extinsă în paralel cu intensificarea și adâncirea dictaturii. Evoluția numerică și organizatorică a rețelei de informatori din Târgu Mureș, un oraș echilibrat din punct de vedere al structurii etnice, ne arată anvergura și complexitatea procesului. Inspectoratul Județean Mureș al Ministerului de Interne raportase, în 1976, dublarea rețelei de informatori de la 1.211 la 2.047 persoane, în ultimii trei ani. Dintre persoanele angrenate în rețea, 972 erau angajate să se ocupe de problemele legate de informații interne. Era domeniul unde erau incluse și problemele de naționalism. În raport se specificase că 75%, din cele 115 dosare de urmărire, se referă la cazuri ce implică minorități naționale. Mai mult de jumătate dintre persoanele urmărite (52%, 782 de persoane) erau de naționalitate maghiară.⁴⁷⁶

---

⁴⁷³ ACNSAS, fond Documentar, dosar 3379, ff. 1-100.

⁴⁷⁴ ACNSAS, fond Documentar, dosar 13636, vol. 2, f. 62.

⁴⁷⁵ ACNSAS, fond Documentar, dosar 7083.

⁴⁷⁶ ACNSAS, fond Documentar, dosar 19110, vol. 1, ff. 65-99. ff.

Până la sfârșitul lui 1983, rețeaua a ajuns să lucreze cu un total de 2.817 de persoane (1.298 de informatori, 1.424 de persoane de sprijin, 20 de rezidenți, 75 de locuințe conspirative). Numărul celor implicați în rețea a crescut la 2.886, până în 1985. Secția 1/B, înființată special pentru naționaliștii maghiari, avea 811 membri (538 informatori, 259 persoane de sprijin, un rezident, 13 case conspirative) și a deschis 87 de dosare de urmărire în această problemă (35% din totalul dosarelor deschise). Rețeaua a crescut ajungând, în 1988, la un total de 3.680 de membri, dintre care 1.072 (35%) se ocupau de problema naționalismului maghiar. În 1989, rețeaua număra 3.924 de persoane, dintre care 1.173 lucrau în domeniul naționalismului maghiar.⁴⁷⁷

Relația dintre stat, națiunea majoritară și minorități s-a transformat de mai multe ori după 1945. În perioada imediat următoare celui de-al Doilea Război Mondial, în special până la Conferința de pace de la Paris, situația minorității maghiare revenită în România reapăruse ca o problemă spinoasă ce ținea de domeniul siguranței naționale. Conducerea UPM acceptase cadrele statului român (acceptare reiterată în declarația de la Târgu Mureș, din 1945) însă, până la finalizarea tratatului de pace, mase mari de maghiari au sperat, dacă nu chiar în revizuirea completă a granițelor, cel puțin în retrasarea lor parțială. Acesta este contextul în care problema maghiară s-a transformat în problemă de siguranță națională în România.⁴⁷⁸ În plin proces de epurare politică, ce a avut loc în

---

⁴⁷⁷ *Ibidem.*

⁴⁷⁸ Nagy Mihály Zoltán, *Válságos idők. A dél-erdélyi magyarok internálása és annak hatása a magyarság politikai önszerveződésére (1944 szeptember - 1945 szeptember)* [Vremuri grele. Efectul internării maghiarilor din Transilvania de Sud asupra organizării politice a maghiarilor (septembrie 1944 - septembrie 1945)], Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, Atlantis Kiadó, Újvidék, 2004, pp. 51-74. Este procesul mai larg în care se încadrează și urmărirea, judecarea și condamnarea mai multor lideri UPM sub acuzația de trădare. Edgár Balogh, Lajos Csörgör, János Demeter și alții au fost acuzați cum că ar fi transmis în Ungaria date, statistici despre România în ajunul Conferinței de pace de la Paris. Pentru detalii, vezi: Novák Csaba Zoltán, „Intelectuali maghiari de stânga în

perioada 1949-1952, mai mulți intelectuali români, printre care și o serie de reprezentanți de seamă din UPM, au fost acuzați de trădare de țară (Edgár Balogh, Lajos Csögör, János Demeter, Lajos Jordáky, József Méliusz, Pál Szász, Gyárfás Kurkó etc.). De altfel, trădarea figura printre cele mai frecvente și grave acuzații, alături de spionaj în favoarea Ungariei, respectiv naționalism.⁴⁷⁹ Cercetările de care dispunem în momentul de față arată că problema maghiară nu era printre cele mai importante în perioada integrării staliniste (1952-1956). Nu figura ca prioritate în activitatea legată de siguranța națională desfășurată de Ministerul de Interne și Securitate.⁴⁸⁰ Însă, revoluția din Ungaria, din 1956, a condus la o schimbare de perspectivă în problema maghiarilor din România. Conducerea partidului catalogase drept naționaliste și revizioniste mai multe aspecte ale evenimentelor din Ungaria. Ambasadorul României la Budapesta, Ion Popescu-Puțuri, și Valter Roman, aflat la Budapesta pentru a se informa, au elaborat rapoarte în care relatau despre revigorarea naționalismului maghiar.⁴⁸¹ Efectele directe și chiar indirecte ale evenimentelor din Ungaria asupra maghiarilor din Transilvania au fost catalogate în mod similar. Datorită simpatiei pe care majoritatea populației maghiare din Transilvania o avea față de revoluția din Ungaria și datorită atitudinii manifestate de intelectuali pe fondul revoluției și a proceselor premergătoare revoluției, populația maghiară și-a câștigat atributul de element naționalist sau chiar revizionist, ambele riscante din perspectiva siguranței naționale. Așa-numitul grup naționalist maghiar fusese trecut pe

---

conflict cu noile autorități comuniste”, în *Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane „Gheorghe Șincai”*, Târgu Mureș, 2006, pp. 372-382.

⁴⁷⁹ Pentru detalii despre procesul intentat intelectualilor Csögör, Demeter, Jordáky, Balogh, vezi ACNSAS, fond Penal, dosar 217, vol. 1-4.

⁴⁸⁰ În teritoriile cu populație majoritar maghiară, Securitatea nu dispunea de o rețea eficientă. Sarcina primordială a Securității era, la acea vreme, sprijinirea „luptei de clasă” (identificarea și neutralizarea elementelor dușmănoase, controlul procesului de colectivizare etc.).

⁴⁸¹ Stefano Bottoni, *Stalin s Legacy...* op. cit., pp. 215-283.

lista potențialilor dușmani identificați deja de Securitate, în 1957. Regiunile cu populație maghiară compactă au fost supuse unui proces de supraveghere și urmărire specială.⁴⁸² Tot după 1956, se constituie rețelele largi de informatori ai Securității în zonele compacte de maghiari. Este perioada în care se perfecționează activitatea securității din regiune.

După 1956, poliția secretă, și în general conducerea politică, au devenit mai sensibile la problemele legate de așa-numitul „naționalism maghiar”. Naționalismul maghiar a rămas o temă constantă în activitatea internelor, dar și a vieții politice, cu toate că lupta de clasă ce a cuprins și maghiarimea din România a eliminat majoritatea „elementelor dușmănoase” din pozițiile importante din sfera în care se luau deciziile și din executiv. Securitatea a avut în permanență structuri care se ocupau cu verificarea, controlul, urmărirea activității minorităților naționale.

În perioada martie 1951-septembrie 1952, urmărirea minorităților era sarcina Direcției „Politice-Subversive” din Direcția Generală a Securității Statului și a Secțiilor „Politice Subversive” din direcțiile regionale.⁴⁸³ În cazul direcțiilor regionale de categoria I, Secția Politice-Subversive avea 5 birouri (Biroul 5 se ocupa de „curențele naționalist-șovine” din rândul „naționalităților conlocuitoare” și de activitatea „elementelor titoiste și sioniste”), în cele de categoria a II-a, avea 4 birouri (Biroul 4 urmărea activitatea cultelor ortodox, catolic, lutheran, protestant, a sectelor, a francmasoneriei precum și de curențele naționalist-șovine din rândul minorităților, de activitatea elementelor titoiste și sioniste), iar în cele de categoria a III-a, avea 3 birouri (Biroul 3 se ocupa de urmărirea cultelor, sectelor, francmasoneriei, minorităților naționale, titoiștilor și sioniștilor).⁴⁸⁴

---

⁴⁸² Florica Dobre (coord.), *Securitatea. Structuri-cadre. Obiective și metode*, vol. I, (1948-1967), Editura Enciclopedică, București, 2006, pp. 4-49.

⁴⁸³ Florian Banu, Liviu Țăranu (coord.), *Securitatea (1948-1989). Monografie*, vol. 1, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2016, p. 76.

⁴⁸⁴ *Ibidem*, pp. 32-34.

În perioada septembrie 1952 - septembrie 1953, de problema minorităților s-au ocupat Serviciul III din Direcția a III-a „Informații Interne” („Lupta contra Activității Politice Subversive”) și serviciile corespondente din cadrul direcțiilor regionale.⁴⁸⁵ După reorganizarea din 1956, urmărirea minorităților a devenit sarcina Direcției a III-a „Informații Interne” (mai precis a Secției a II-a, Biroul III), iar din 1967, a Direcției I.⁴⁸⁶ În 1983, a fost înființat un nou birou (1/B), dedicat naționaliștilor și naționalismului maghiar.

Direcțiile și serviciile menționate mai sus au fost ajutate în permanență de structurile din cadrul Securității care s-au ocupat cu interceptarea corespondenței, cu filajul și cu interceptarea/înregistrarea convorbirilor celor urmăriți.

Cu toate că, după 1956, guvernul Ungariei a promovat un discurs eminent anti-naționalist și a acționat extrem de precaut în politica externă, conducerea partidului din România considera că influențele din Ungaria reprezentau una dintre cauzele principale ale așa-numitului „naționalism maghiar” din țară. Problema naționalismului maghiar a rămas în prim-plan și în anii '60, când liderii PCR au căutat cea mai potrivită cale de a ajunge la un compromis cu elita maghiară din România. Sentimentul patriotic s-a intensificat în contextul afirmării „independenței” României în cadrul blocului socialist și s-a accentuat teama de revizionismul maghiar, sprijinit de Uniunea Sovietică, percepută drept o amenințare la poziția României ca țară aflată pe propria cale socialistă, dar și la integritatea ei. Din procesul-verbal al ședinței, din 1964, a conducerii centrale și regionale a Securității, reiese că aceasta era preocupată nu doar de activitățile naționalismului și iredentismului maghiar din interiorul țării, ci și de activitatea de propagandă din străinătate. Din același proces-verbal, aflăm că serviciile secrete trimiseseră deja agenți în țara vecină, și ea socialistă. La evaluarea activității Securității din

---

⁴⁸⁵ *Ibidem*, pp. 102, 110, 117.

⁴⁸⁶ *Ibidem*, pp. 169-170.

1963-1964, Alexandru Drăghici a ținut să scoată în evidență contraspionajul și contracararea propagandei naționaliste manifestate în cadrul minorităților. Ministrul de interne considera că în culisele acestor acțiuni se află diferiți intelectuali (grupuri de persoane condamnate pentru trădare, dar eliberate din penitenciar, care nu reușeau sau nu doreau să se reintegreze în societate), respectiv clerul.⁴⁸⁷ În a doua jumătate a anilor '60, începutul anilor '70, categoriilor deja „clasice” cu risc pentru siguranța națională (naționalism, secte religioase, etc.) li se adaugă și problema contraspionajului.⁴⁸⁸ Securitatea a acordat în continuare atenție specială naționalismului maghiar.⁴⁸⁹

Cele mai frecvente atribute negative cu care serviciile secrete descriau o parte a maghiarilor din Transilvania erau naționalismul, iredentismul și șovinismul. Cine anume intra în aceste categorii varia în funcție de anumite interpretări și definiții, la rândul lor variabile. Atitudinea față de noțiunile de *sentiment național*, *mândrie națională* nu a fost univocă și unitară nici în spațiul public românesc, după 1945. Propunând internaționalismul, modelul sovietic aplicat în anii '50 a stopat relativ brusc și brutal sentimentele și efervescența națională din țară generate de o serie de factori de politică internă și

---

⁴⁸⁷ ACNSAS, fond Documentar, dosar 102. ff. 71-75.

⁴⁸⁸ În vara anului 1968, în județul Mureș (locuit de etnici români în proporție de 55%), cele mai multe persoane erau urmărite pe linie de *naționalism* (41 de maghiari, un german și un evreu) și *contraspionaj* (18 maghiari, 16 germani, 9 români, 7 evrei, un englez și un italian). În județul Timiș, cu populație mixtă, naționaliștii maghiari, sârbi și germani au constituit, alături de legionari, majoritatea persoanelor urmărite. ACNSAS, fond Documentar, dosar 80, vol. 5. ff. 53-63.

⁴⁸⁹ Conform unui raport din 1968, foștii condamnați de naționalitate maghiară, mai ales cei din Târgu Mureș, nu se integrau corespunzător după eliberare și continuau să promoveze idei iredentiste și naționaliste în mediul lor. Ei susțineau că Transilvania a fost întotdeauna a ungarilor și că românii au fost străini pe aceste meleaguri. Un alt cap de acuzare se referea la faptul că ei interpretau în mod greșit efortul de independență a României în cadrul lagărului socialist și susțineau că acesta va avea drept consecință revenirea Transilvaniei la Ungaria. *Ibidem*, p. 88.

externă în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.⁴⁹⁰ Sentimentul național și patriotismul socialist au fost recalibrate, căpătând noi dimensiuni, odată cu apariția noțiunii de națiune socialistă și interpretarea ei din anii '60. Mașinăria de propagandă a utilizat cu bună știință istoria națională și gloriosul trecut al națiunii ca mijloc de mobilizare. Termenul de națiune socialistă, promovat în anii '50, presupunea integrarea minorităților naționale și a altor grupuri (sociale) în națiunea socialistă română definită ca națiune politică. Entitățile care se integrău (minoritățile) erau concepute ca entități colective. Contextul permitea, așadar, un anumit discurs axat pe particularități naționale și pe cultura națională progresistă acceptate oficial.⁴⁹¹ Însă, redefinirea națiunii socialiste pe baza criteriului etnic a exclus din start posibilitatea ca minoritățile, de exemplu maghiarii, să se identifice cu națiunea maghiară unitară din Bazinul Carpatic, națiune definită în termeni culturali. În conformitate cu teza națiunii socialiste, mândria națională, patriotismul socialist alimentat de sentimentul apartenenței la națiunea socialistă nu putea fi echivalat cu naționalismul în sens negativ, cu naționalismul condamtabil. Acest naționalism socialist era de fapt unul dintre pilonii de mobilizare importanți ai sistemului. Însă, orice îndepărtare, cât de mică, de dogmele ideologiei oficiale risca să atragă acuzația de naționalism.

---

⁴⁹⁰ Epoca este dominată de lucrările de istorie ale lui Mihai Roller. Acesta a fost directorul Institutului de Istorie a Partidului și era în relații bune cu Iosif Chișinevschi și Leonte Răutu, două personaje importante din conducerea partidului. Între 1945-1960, publică mai multe studii, colecții de documente și volume proprii, respectiv coordonate, printre care amintim: *Istoria RPR, Documente din istoria muncitorească, Documente privind istoria României*. Pentru detalii despre influența lui Mihai Roller asupra istoriografiei române, vezi: Pavel Țugui, *Istoria și limba română în vremea lui Gheorghiu-Dej. Memoriile unui fost Șef de Secție a CC al PMR*, Editura Ion Cristoiu, București, pp. 10-54.

⁴⁹¹ De exemplu, maghiarii puteau să se refere la evenimente și personaje istorice adecvate în perspectiva ideologică a luptei de clasă, cum au fost Dózsa György, Petőfi Sándor, Budai Nagy Antal.

Este extrem de dificil de dat o definiție exactă, însă studiul documentelor din epoca respectivă ne arată că acuzația de naționalism plana asupra oricărei manifestări⁴⁹²: care nu recunoștea „justețea” tratatului de la Trianon și a tratatului de pace de la Paris; care se referea la situația de dinaintea acestor tratate; care prezenta Transilvania ca parte a Ungariei înainte de 1918, sub orice formă (hartă, opere literare, lucrări din domeniul științelor sociale, studii de geografie);⁴⁹³ care aveau legătură cu alte partide decât cele de stânga din perioada interbelică; care critica politica față de naționalități promovată de propaganda oficială; promova noțiunea de națiune culturală (interpretarea existenței sociale, culturale în acest sens); afirma interesele particulare ale minorității, naționalităților; activitatea bisericilor; contactul (profesional, de prietenie) cu cetățeni maghiari sau cu cetățenii altor state care puteau fi suspectate de cele de mai sus. Diferențele de perspectivă dintre istoriografia maghiară și cea română au condus frecvent la stigmatizarea de tip naționalist. În anii '80, Ungaria devine factor de risc pentru siguranța națională, ceea ce a influențat, evident, percepția relațiilor dintre maghiarii din Transilvania și cei din Ungaria.

Schimbările survenite în logica funcționării sistemului în anii '70, cum ar fi respingerea reformelor, consolidarea direcției dogmatice, intensificarea cultului personalității, au produs o nouă criză de încredere în conducerea partidului. Organele Ministerului de Interne au găsit obiective noi în persoanele, grupurile, comunitățile care criticau deschis sau voalat schimbările politice. Erau suspectați și cei care erau doar critici potențiali. S-a intensificat activitatea de contraspionaj (mai ales în domeniul spionajului

---

⁴⁹² În cercetările sale despre cenzura din anii '50-'60, Klára Lázok a definit patru problematici în care cenzura epocii aplica atributul de naționalist: problema Transilvaniei, nediferențierea granițelor dintre națiunea politică și națiunea culturală, problema purității limbii și referințele la tradiții și religie. Klára Lázok, „Könyvkiadás és cenzúra az 1950–60-as évek Romániájában” [Editarea de cărți și cenzura în România anilor 50-60], în *Régió*, nr. 3/2007, pp. 117-147.

⁴⁹³ Toate guvernele după 1918, dar și societatea în general sufereau de ceea ce s-ar putea numi „fobia Trianon”. Toate referințele la condițiile de dinainte de 1918 sau nerecunoașterea tratatului de pace atrăgea automat acuzația de iredentism.

industrial), de urmărire a diferitelor grupuri religioase, mai ales a celor neoprotestante care aveau legături multiple cu grupări similare din străinătate. Internele urmăreau și grupurile de tineri, grupuri subculturale care respingeau politica dogmatică a partidului. Serviciile secrete au acordat atenție specială persoanelor și grupurilor de elite care s-au împotrivit, deschis sau nu, direcției politice imprimate de Ceaușescu. Era perioada unei urmăriri generalizate de la care nu erau exceptate nici persoanele integrate în partid sau în sistemul instituțiilor culturale.

Securitatea a fost prima instituție care a interiorizat, a adoptat în practică la nivel instituțional noua direcție națională elaborată de conducerea partidului. Serviciile secrete au fost înprospătate cu o nouă generație de cadre formate în sensul unei ideologii ce promova sentimentul datoriei naționale cu accent pe patriotismul socialist. În amintirile multora apar frecvent referirile la evenimentele patriotice organizate pentru angajații internelor, cu participarea membrilor de familie. Cooptarea familiilor a condus la crearea unor mici comunități în cadrul Ministerului de Interne. Astfel, angajații au devenit mai mult decât simpli colegi. Legăturile stabilite între aceștia aveau, dincolo de valențele tovărășești, și valențe emoțional-patriotice. Deși numărul cadrelor de naționalitate maghiară era în scădere drastică, maghiarii nu dispăruseră cu totul din sistem. Cei rămași erau nevoiți să-și desfășoare activitatea în spiritul celor de mai sus.⁴⁹⁴ De exemplu, în 1982, din totalul de 250 de ofițeri de securitate angajați la Direcția județeană Cluj, doar 14 erau de naționalitate maghiară.⁴⁹⁵

Lipsa de încredere manifestată de conducerea partidului și personal de Ceaușescu a redimensionat și abordarea problemei

---

⁴⁹⁴ Stefano Bottoni, „Integration, collaboration, resistance. The Hungarian Minority in Transylvania and the Romanian State Security”, în Joachim von Puttkamer, Stefan Sienerdt, Ulrich A. (red) *Die Securitate in Siebenbürgen*, Böhlau Verlag, Köln-Weimar-Wien, 2014, pp. 187-211.

⁴⁹⁵ ACNSAS, fond Documentar, dosar 13636, vol. 1 f. 14.

maghiare. Politica discriminatorie tot mai acerbă față de maghiarii din România a dat naștere la două mișcări distincte. Pe de o parte, elita maghiară, chiar și cea care mai crezuse în integrare, și-a dat seama că este nevoie, mai mult ca oricând, de intervenția Ungariei. Pe de altă parte, conducerea partidului socialist din Ungaria a recunoscut că politica de consolidare a relațiilor bilaterale pe care o promovase înainte e ineficientă și a început să se orienteze tot mai mult spre comunitățile de maghiari din afara granițelor. În aceste condiții, numărul persoanelor și al grupurilor de naționalitate maghiară considerate sursă de risc pentru siguranța națională a crescut vertiginos și a fost redefinită și atitudinea față de activitățile ce implicau orice tip de relații cu Ungaria (activități culturale, politice). În anii '80, Ungaria devine un risc și o amenințare din punctul de vedere al politicii de securitate, iar maghiarii din România (aproape la nivel de percepție colectivă), la fel.

IX. 2. Grupuri urmărite în politica de securitate

După semnarea Acordului final de la Helsinki, România a ieșit în arena internațională și și-a asumat acordarea unor garanții într-o serie de chestiuni politice și economice. Din acel moment, a devenit inevitabilă apariția pe ordinea de zi a nenumăratelor probleme privind drepturile omului și ale naționalităților. Din perspectiva internaționalizării problemelor legate de drepturile omului, pericolul cel mai mare cu care se confruntau conducerea partidului și serviciile secrete era disidența românească. Din perspectiva drepturilor naționalităților, politica externă și Securitatea țineau cont de doi actori principali pe arena internațională. În prima etapă, actorul principal vizat era comunitatea emigranților maghiari (mai ales cei din Statele Unite), iar în a doua etapă ținta principală a devenit Ungaria, din cauza faptului că se aplica tot mai apăsat asupra

acestor teme, ajungând la sfârșitul deceniului să caute variate modalități de conlucrare cu comunitatea emigranților maghiari.⁴⁹⁶

În documentele Securității, emise după 1965, regăsim patru acuzații aduse statului maghiar, menționat sub numele de cod Helga (Hilda): falsificarea voită a faptelor istorice, folosirea bisericii și a scriitorilor în propaganda naționalistă, organizarea grupurilor de emigranți maghiari din occident în spiritul revizionismului, promovarea propagandei revizioniste în SUA și Occident.⁴⁹⁷ Cu mijloacele de care dispunea, Securitatea urmărea, printre altele: rezultatele istoriografiei din Ungaria, interesul politic și civil față de maghiarii din Transilvania, activitatea și comportamentul unor personalități marcante din elita culturală (de exemplu, Gyula Illyés care se manifestase activ în problema naționalităților era urmărit cu atenție deosebită), conținutul evenimentelor oficiale organizate de statul maghiar, organele mass media din Ungaria, cetățenii Ungariei veniți în vizită în România. În anii '80, interesul s-a extins și asupra climatului general din Ungaria.

Încă din anii '70, la ordinul conducerii partidului, Securitatea și-a intensificat preocupările de investigare a climatului general din Ungaria și s-a aplecat tot mai mult asupra activităților de contracarare a acțiunilor considerate periculoase și dușmănoase. Au fost elaborate analize detaliate despre mass media din Ungaria și au fost trimiși acolo agenți noi pentru a culege informații cu privire la înaltele cercuri de intelectuali și politicieni, dar și cu privire la situația generală a populației, la opiniile cetățenilor maghiari despre România și despre maghiarii din Transilvania. Vorbitorii de limbă maghiară aveau un rol important în această activitate, însă informatorii de naționalitate maghiară care aveau legături în Ungaria erau cei care transmiteau informațiile primare. De exemplu, agentul „Neagu” a făcut o vizită în Ungaria, în 1983, unde, după cum arată

---

⁴⁹⁶ ANIC, fond CC al PCR, Secția Externă, dosar 184/1976, ff. 21-24.

⁴⁹⁷ Traian-Valentin Poncea, Aurel Rogoian, *Spionajul ungar în România*, Editura Elion, București, 2007, p. 147.

nota informativă redactată de el, s-a întâlnit cu mai multe personalități cunoscute cu care a discutat despre situația socială și politică din România. I-a căutat pe etnograful Péter Pál Domokos, activ în problema ceangăilor, pe Ferenc Farkas și pe Róbert Murányi, șeful secției de muzică de la Biblioteca Națională Széchényi din capitala Ungariei.⁴⁹⁸

După cum am menționat deja, din a doua jumătate a anilor '80, conducerea partidului a început să privească Ungaria ca pe un dușman generator de riscuri majore. Conform unei analize a conducerii Securității, trimisă inspectoratelor județene: „În contextul evoluției vieții politice din Ungaria, cercurile din țară și ale grupurilor de emigranți naționaliști-iredențiști și-au intensificat acțiunile revizioniste legate de Transilvania. Aceștia – referindu-se la așa-numita asimilare forțată a maghiarilor din România – vorbesc despre ideea revizuirii tratatului de pace de la Trianon. Fără a renunța la dorința de a anexa Transilvania la Ungaria, vorbesc și despre ideea înființării unei regiuni autonome maghiare în țara noastră. Alte idei, proiecte: înființarea unei Transilvanii autonome prin divizarea teritoriilor unite în 1918. În Transilvania, toate naționalitățile ar avea – după cum afirmă aceștia – drepturi egale.”⁴⁹⁹

La ședința de evaluare anuală a Inspectoratului Județean Cluj - Securitate din 1982, generalul Ovidiu Diaconescu atrăgea atenția că analizele dovedeau o creștere vertiginoasă a acțiunilor cu caracter naționalist coordonate din străinătate. El arăta că propaganda îndreptată împotriva României se transformase radical, nu se mai sfia să colporteze dezinformări pentru a denigra țara și nici să lanseze cele mai dure provocări. Potrivit lui Ovidiu Diaconescu, în străinătate fuseseră elaborate mai multe planuri ce vizau dezintegrarea unității politice și spirituale a poporului român. Aceste planuri periclitaau integritatea teritorială și suveranitatea țării și profitau de dificultățile și lipsurile temporare din țară pentru a

---

⁴⁹⁸ ACNSAS, fond Documentar, dosar 13409, vol. 6. ff. 10-12.

⁴⁹⁹ *Idem*, vol. 8. ff. 2-6.

încuraja cetățenii români fără existență sigură, predispuși la a duce un mod de viață parazitar, lipsiți de patriotism, să desfășoare activități de opoziție și de subminare a statului.⁵⁰⁰

Într-o lucrare elaborată în 1988, în cadrul unui curs de perfecționare organizat de Securitate, maiorul Bârsan Ioan, din Târgu Mureș definise problema la nivelul județului Mureș, după cum urmează: „Cel mai mare risc de securitate pentru România este reprezentat de diaspora și guvernul maghiar în asociere cu cercuri imperialiste și reacționare. Județul Mureș este asaltat de tot mai mulți vizitatori care, sub pretextul realizării unor lucrări științifice, adună date despre populația de naționalitate maghiară din județ, date pe care le folosește mai apoi împotriva noastră în scopuri propagandistice”.⁵⁰¹

Ulterior, în prima jumătate a anului 1989, a fost elaborat un curs special pentru organele Securității din județele din Transilvania, unde s-a contextualizat importanța muncii de contrainformații în rândul maghiarilor. Documentul se referea la influența profundă a crizei economice din anii '70 asupra unei României aflate în plin proces de dezvoltare economică și socială. Se arăta că politicienii și intelectualii occidentali profitau de criză pentru a atenta la unitatea țării și a reduce din suveranitatea sa. Sub pretextul reformelor, unele țări comuniste acceptaseră să introducă schimbări, care aveau să determine golirea de sens a noțiunilor de socialism și comunism și compromiterea regimurilor, prin aservirea lor sistemului capitalist. Occidentul exagera greutățile economice ale României și încerca să înființeze grupări de opoziție în interiorul țării.⁵⁰² În ceea ce privește situația PSMU, documentul susținea că, în cea de a doua jumătate a anilor '80, acesta pierduse mare parte din puterea deținută anterior și, totodată, controlul asupra societății. Opoziția și intelectualii deveniseră mai puternici. Conducerea Ungariei se interesa tot mai

---

⁵⁰⁰ ACNSAS, fond Documentar, dosar 13636, vol. 4, ff. 34-37.

⁵⁰¹ ACNSAS, fond Documentar, dosar 19145, f. 4.

⁵⁰² ACNSAS, fond Documentar, dosar 19149, vol. 3, ff. 69-78.

mult și mai vehement de situația maghiarilor din România, iar media lansase o veritabilă campanie împotriva ei. Majoritatea maghiarilor din Transilvania era pasivă în această chestiune, dar apăruseră anumite procese îngrijorătoare. Intelectualii din România stabiliți în Ungaria erau folosiți în scopuri propagandistice. Ungaria nu își asuma oficial revizionismul și își masca iredentismul inerent cu așa-zisa grijă față de maghiarii din afara granițelor.⁵⁰³

În vara anului 1989, Securitatea a elaborat un plan de acțiune cu numele de cod „Transilvania”, al cărui scop declarat era contracararea, stoparea sau neutralizarea influenței din Ungaria. Potrivit acestui plan, persoanele care intrau în țară cu material de propagandă naționalistă din Ungaria trebuia urmărite mai atent, identificate și oprite la graniță. Se preconiza întocmirea unor liste cu persoanele care trebuia supravegheate și cu publicațiile din Ungaria care aveau un conținut inacceptabil.⁵⁰⁴ La sfârșitul anilor '80, au fost reanalizate toate informațiile aflate în posesia poliției politice. S-a dispus cartografierea legăturilor de rudenie/prietenie ale maghiarilor din străinătate (Ungaria sau țări terțe), intensificarea urmăririi unor etnici maghiari, creșterea potențialului de strângere de informații în cazul persoanelor care treceau granița, verificarea mai riguroasă a celor trimiși înapoi în România după ce trecuseră fraudulos frontiera în Ungaria și Iugoslavia. Naționalismul maghiar a generat și anumite probleme de încredere în interiorul Securității, ofițerii a căror loialitate nu era totală fiind îndepărtați. Totodată, s-a intensificat activitatea Securității în străinătate: „Utilizând mijloacele aparatului de contrainformații interne încercăm neabătut să ne infiltrăm în cercurile inamice, inclusiv în serviciile de contrainformații, cu scopul de a obține informații în legătură cu planificarea acțiunilor antiromânești”.⁵⁰⁵

---

⁵⁰³ *Ibidem*.

⁵⁰⁴ ACNSAS, fond Documentar, dosar 13409, vol. 1, ff. 15-18.

⁵⁰⁵ *Idem*, vol. 8, ff. 2-6.

Un factor de risc pentru siguranța statului și o problemă spinoasă în relațiile româno-maghiare era și situația ceangăilor. Securitatea interpreta interesul Ungariei față de populația maghiară din România, cea mai expusă asimilării, drept element țintă al propagandei naționaliste și iredentiste maghiare. O analiză întocmită de ofițerii Securității reliefa faptul că: „Interesul turiștilor maghiari care vizitează localitățile populate în majoritate de ceangăi arată că există un efort concertat cu scopul de a crea climatul adecvat pentru manifestările naționalismului maghiar în țara noastră. Formele activităților: sprijinirea ideilor iredentiste prin aducerea în țară și distribuirea operelor, lucrărilor de gen; incitare deschisă, prin care se «revendică» drepturi pentru națiunea conlocuitoare maghiară; adunarea de date în sprijinul tezei iredentiste conform căreia ceangăii ar avea origini maghiare, iar în același timp se lansează acuzații privind românizarea ceangăilor; popularizarea unor materiale cu conținut antiromânesc publicate de emigrația maghiară din occident în scopul creării unor diversiuni; tratarea evident tendențioasă a politicii economice și a politicii față de naționalități promovate de statul român”.⁵⁰⁶

Poliția politică a avut aceeași atitudine și față de interesul manifestat de media din Ungaria, de cea de limbă maghiară din Occident și de emigranții din Ungaria față de situația maghiarimii din România și criticile formulate la adresa acesteia. Mai precis, le-a considerat manifestări naționaliste îndreptate împotriva statului. „În ultimii ani, revitalizând întru-totul propaganda horthystă, un număr de ziariști și fugari maghiari au lansat o campanie de presă împotriva țării noastre sub pretextul presupusei oprimări a minorității maghiare. În realitate, toate acestea slujesc scopurilor unei campanii revizioniste. Raportăm următoarele: datele de care dispunem arată că în Statele Unite ale Americii funcționează mai multe organizații ale emigrației maghiare care desfășoară activități naționaliste și dușmănoase la adresa statului nostru. Organizațiile formate din

---

⁵⁰⁶ *Idem*, vol. 6, ff. 4-7.

fugarii din Transilvania și din Republica Populară Ungară dispun de propriile organe de presă în care răspândesc idei naționalist-șovine împotriva Republicii Socialiste România”.⁵⁰⁷

În anii '70-'80, diaspora maghiară din Occident, mai ales cea din Statele Unite, a devenit tot mai activă, iar Securitatea a sesizat imediat pericolul pe care-l reprezenta activitatea acesteia: „Mișcarea diasporei maghiare din America este puternică, motiv pentru care și Statele Unite ale Americii este tot mai interesată de cauza maghiarilor”.⁵⁰⁸ Într-un alt raport găsim următoarele: „Pe baza informațiilor adunate anul anterior și în prima jumătate a anului curent reiese că interesul crescut al americanilor a fost creat de activitatea fățiș antiromânească a emigranților maghiari din Statele Unite ale Americii, activitate organizată sub egida comisiei pentru drepturile omului, unde se vorbea despre presupusa opresiune a cetățenilor de naționalitate maghiară din țara noastră”.⁵⁰⁹

Alături de activitatea diasporei maghiare de prezentare a situației maghiarilor în fața opiniei publice și a forumurilor politice internaționale, „campania naționalistă și revizionistă” promovată în rândul cetățenilor români a fost considerată, la rândul ei, un factor de risc la adresa siguranței naționale. Securitatea susținea că maghiarii care emigraseră în S.U.A. căutau restabilirea legăturilor cu conaționalii rămași în Transilvania pentru a le folosi în vederea construirii unor rețele în mai multe localități din țară.⁵¹⁰

Conform rapoartelor întocmite de Securitate, prezența străinilor în România și manifestările dușmănoase deveniseră mai frecvente după mijlocul anilor '80. În primăvara anului 1989, Inspectoratul Județean Cluj - Securitate avertiza că în perioada sărbătorilor pascale o serie de elemente periculoase vor intra în

---

⁵⁰⁷ *Idem*, dosar 117, vol. 4, f. 1.

⁵⁰⁸ *Idem*, dosar 18291, vol. 5, f. 14.

⁵⁰⁹ *Idem*, dosar 13409, vol. 4, ff. 20-23.

⁵¹⁰ *Idem*, dosar 629, vol. 2, f. 97.

județ. În prima jumătatea a anului, în Cluj veniseră 35 de agenți (occidentali) deghizați în turiști, dintre care 21 erau de naționalitate maghiară.⁵¹¹ În 1980, a fost elaborat un plan special pentru județul Mureș, pentru a se putea urmări, cu ajutorul informatorilor calificați, străinii care vizitau diferitele instituții culturale. Conform raportului, Securitatea din Mureș avea informatori în toate instituțiile culturale mai importante. Sarcina lor era să adune informații despre și de la persoane străine.⁵¹² Într-un raport al Securității județului Harghita, din 1984, se menționa că în județ veniseră în vizită 268 de străini, care au intrat automat în vizorul poliției politice. Cei mai mulți erau de naționalitate maghiară, cetățeni ai diferitelor state occidentale cum ar fi: S.U.A., Canada, Italia, R.F.G., Australia, Austria și Spania.⁵¹³

După cum am menționat deja, de la jumătatea anilor '50, persoanele și grupurile (biserici, din perioada '56) maghiare, considerate naționaliste și revizioniste, au reprezentat ținta principală a activității de urmărire desfășurate de organele Securității. În anii '60, politica de securitate a partidului era caracterizată de o anumită dualitate. Grupurile menționate mai sus au fost urmărite în continuare, însă în același timp, din considerente tactice, s-a căutat să se ajungă la un compromis cu elita culturală maghiară. Lista persoanelor și grupurilor etichetate drept naționaliste, revizioniste, antistatate și definite ca o problemă de securitate națională s-a lungit odată cu desăvârșirea caracterului autoritar al sistemului și accentuarea izolării țării pe plan extern.

---

⁵¹¹ *Idem*, dosar 18291, vol. 2, ff. 2-59.

⁵¹² ACNSAS, fond Documentar, dosar 629, vol. 2, f. 128. *Igaz Szó* („Gyorgy”, „Victor”), *Új Élet* („Katona”, „Szabo” și „Laszlo”), *Steagul roșu* („Istvan”, „Zoltan”, „Peter”), Uniunea Scriitorilor („Gyorgy”, „Victor”), MOGYE („Radu”, „Clujeanul”, „Pista”, „Marinescu”, „Szilagyi”), Teatrul Național („Andrei”, „Kocsis”, „Sorescu”), Universitatea de Artă Teatrală („Popescu”, „Oprea”), Institutul de Învățământ Superior („Sfiri”, „Vlaicu”, „Emil”), Inspectoratul școlar („Corina”), Liceul Bolyai („Caliman”), *Teleki téka* („Sabau”, „Maria”, „Dumitrescu”), Muzeul județean („Fabian”, „Tudoran”, „Bogdan”).

⁵¹³ ACNSAS, fond Documentar, dosar 5606, vol. 1, *passim*.

În privința politicii față de culte, conducerea partidului, în mod similar cu ceea ce se făcuse în regimul Kádár, dorea să formeze un cler care să-și asume anumite forme de colaborare cu statul. Partidul a desfășurat două tipuri de activitate în acest sens: pe de o parte, a încercat să identifice și să elimine persoanele/grupurile neagreate, iar pe de altă parte, a încercat să sprijine persoanele acceptabile (din punctul său de vedere) să ocupe funcții cheie în interiorul bisericii. Așadar, Securitatea și-a intensificat activitățile de urmărire a instituțiilor bisericești. Documentele din Arhiva CNSAS arată că, în anii '70 și '80, Securitatea urmărea mult mai intens preoții catolici decât în perioadele precedente. Printre motivele invocate găsim „legături suspecte cu Vaticanul”⁵¹⁴ și alte „organizații cu caracter reacționar”, „activități naționaliste și iredentiste” și sprijinul material și moral oferit greco-catolicilor.⁵¹⁵ Pentru menținerea și întărirea controlului asupra bisericilor, Securitatea a căutat să se infiltreze tot mai adânc, în cele mai înalte foruri bisericești. Episcopiile au fost o țintă predilectă. Clericii considerați periculoși au fost înconjurați cu rețele de informatori, iar pe baza informațiilor adunate de aceștia, au încercat să-i influențeze, să-i compromită sau să le obstrucționeze activitățile. În unele cazuri, au încercat chiar să-i înlăture din funcțiile deținute. În altele, dimpotrivă, au sprijinit persoanele agreate în efortul lor de a obține anumite funcții.⁵¹⁶

---

⁵¹⁴ Deși guvernul României negocia cu Vaticanul, discuțiile erau ghidate de tot felul de tactici. Guvernul încerca să mențină sub control atât vizitele în România ale delegațiilor papale, cât și cursul negocierilor.

⁵¹⁵ Denisa Florentina Budeancă, „Supravegherea informativă a preoților catolici maghiari în anii '70-'80”, în Sorin Radu, Vasile Ciobanu (coord.), *Partide politice și minorități naționale din România în secolul XX*, Techno Media, Sibiu, 2009, p. 344.

⁵¹⁶ Pentru detalii despre relația dintre biserică și serviciile secrete, vezi: Novák Csaba Zoltán, Denisa Bodeanu, *op. cit.*; Olti Ágoston, „Meghurcolt-Ügynök-Tartótiszt. A Securitate Irattárának egyháztörténeti forrásai”, în Varga Szabolcs, Vértesi Lázár (szerk.), *Az 1945 utáni magyar katolikus egyháztörténet új megközelítései*, PHF, 2007; Denisa Bodeanu, „Márton Áron dossziéi a Szekuritáté Irattárát Vizsgáló Országos Tanács archívumában”, în Bodó Márta,

Un raport întocmit în 1986, de Securitatea Cluj, ilustrează implicațiile acțiunilor Securității asupra structurilor bisericești. În județul Mureș, în bisericile protestante, erau angajate în total 185 de persoane, în opt cazuri au fost întocmite dosare de urmărire informativă, iar 69 de persoane figurau în bazele de date de informații generale. Supravegherea era realizată cu ajutorul a 33 de informatori și colaboratori. Securitatea avea agenți și la nivelul protopopiilor în cazul bisericilor protestante, după cum se arată în raport.⁵¹⁷

Relația dintre conducerea partidului și intelectualii din generația șaiszeci și opt s-a deteriorat din cauza restrângerii treptate a instituțiilor culturale maghiare și a controlului ideologic tot mai riguros. Generația șaiszeci și opt și-a exprimat nemulțumirile în nenumărate ocazii, câștigându-și astfel locul în grupul obiectiv/țintă al naționaliștilor și persoanelor suspecte.⁵¹⁸ Această turnură survenită în politica de partid și extinderea fără precedent a activităților din domeniul politicii de securitate au fragmentat strategiile de integrare a elitei de stânga din România, contribuind la întărirea relațiilor cu Ungaria. Totodată, au generat un nou val de neîncredere în organele Ministerului de Interne. Într-o analiză privind elita culturală maghiară transilvăneană din 1980, redactată pe baza informațiilor date de agentul „Vasilescu”, ofițerii Securității arătau că atitudinea unor intelectuali, mai ales a celor maghiari, s-a schimbat în ultima perioadă și că această schimbare devine tot mai accentuată, mai ales sub influența unor activități organizate și țintite. „Intelectualitatea maghiară din Transilvania s-a îndepărtat de partid. Cei care colaborează sunt considerați trădători, slabi. Gere este o marionetă, care nu mai știe ce naționalitate are, a spus Géza Domokos, János Vincze este o persoană dubioasă, Lajos Fazakas un

---

Lázár Csilla, Lövétei Lázár László (szerk.), *Az idők mérlegén. Tanulmányok Márton Áron püspökről*, Editura Verbum, Budapesta-Cluj-Napoca, 2013, pp. 116-127; Molnár János, *Szigorúan ellenőrzött evangélium 1-2*, Partium, Oradea, 2009-2010.

⁵¹⁷ ACNSAS, fond Documentar, dosar 19149 vol. 1, ff. 66-67.

⁵¹⁸ ACNSAS, fond Informativ, dosar 203541, vol. 1, f. 20.

slugarnic, fără coloană vertebrală. Sunt și câțiva vechi comuniști care s-au îndepărtat de partid. Ernő Gáll, Sándor Huszár vorbesc despre falimentul comunismului. Desconsideră administrația română, vorbesc despre succesele maghiarilor și despre faptul că românii sunt incapabili să-și organizeze statul. Au reabilitat persoane ca Imre Mikó, Károly Kós. Kriterion are rolul ei în menținerea tradițiilor burgheze, aristocratice și clericale în rândul maghiarilor. Se vorbește tot mai mult de unitatea sufletească, spirituală a maghiarilor”.⁵¹⁹

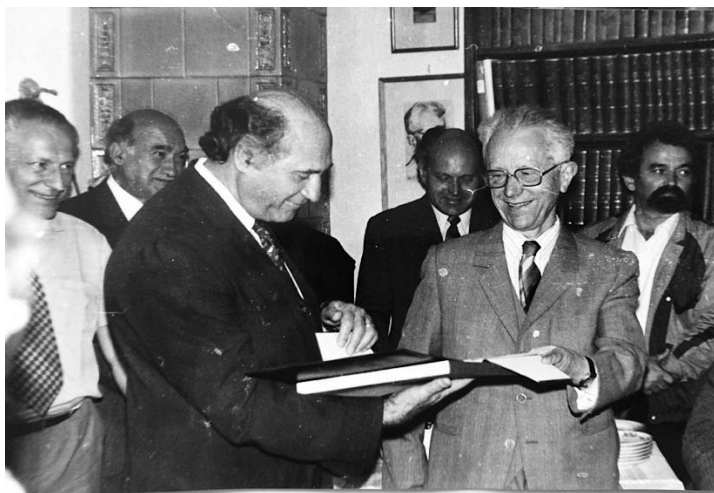

Domokos Géza și Sütő András la ceremonia de înmormântare
a scriitorului Molter Károly, la Târgu Mureș
(Casa Memorială Szabédi, Cluj, Colecția Domokos Géza)

---

⁵¹⁹ *Idem*, vol. 2, ff. 196-212.

Domokos Géza, Jakó Zsigmond, Egyed Ákos,
Beke György și Kántor Lajos la Cluj
(Casa Memorială Szabédi, Cluj, Colecția Domokos Géza)

La sfârșitul anilor '70 - începutul anilor '80, au fost întocmite dosare de urmărire informativă mai multor intelectuali maghiari care, în anii '60, făceau parte din cercul restrâns al conducerii de partid sau din instituțiile apropiate de aceasta (Géza Domokos, András Sütő, Pál Bodor, Sándor Huszár, Zsolt Gálfalvi, János Fazekas, Ernő Blénesi, Ernő Gáll etc.).

Dosarul de urmărire informativă a lui Géza Domokos, directorul editurii *Kriterion*, editură extrem de importantă în viața culturală a maghiarilor din România și nu numai, a fost deschis la sfârșitul anilor '70 și cuprinde 34 de volume.⁵²⁰ Motivul principal a fost comportamentul inadecvat în raport cu principiile ideologiei și politicii naționale definite de conducerea partidului. „În ultima

---

⁵²⁰ După cunoștințele noastre, la sfârșitul anilor '60 și în 1973, au fost redactate câteva note despre Géza Domokos, iar în 1976 i-a fost deschis un dosar de urmărire. *Idem*, vol. 1-34.

perioadă, utilizează posibilitățile oferite de funcția în care se află pentru a organiza evenimente culturale în cadrul cărora se întâlnesc intelectuali de orientare naționalist-iredentistă.”⁵²¹ Din documente reiese că Domokos avea o influență considerabilă asupra vieții culturale maghiare și că era o personalitate capabilă să asigure un cadru instituțional pentru activitatea intelectualilor maghiari din România. „Anumiți intelectuali maghiari, printre care Sándor Kányádi, Aladár Lászlóffy și István Szilágy, îl laudă pe Gheorghiuț⁵²², spunând că este un om inteligent, curajos, un bun diplomat care a reușit să convingă conducerea partidului să accepte chestiunea legată de întâlnirile scriitorilor”.⁵²³

Sütő András a fost una dintre cele mai cunoscute personalități ale literaturii maghiare din Transilvania, care și-a asumat un rol activ în viața publică și a ocupat funcții politice importante până la sfârșitul anilor '70: delegat în Marea Adunare Națională, membru în consiliul regional și județean, expert în comitetul naționalităților, membru supleant în CC. Relația lui Sütő cu partidul s-a deteriorat la finele anilor '70, când i-a fost deschis și un dosar de urmărire informativă. Securitatea se temea că scriitorul ar putea deveni o figură simbolică și cu o mare capacitate de mobilizare a maselor împotriva regimului.⁵²⁴ Într-un raport sintetic din 1989, se enumerau activitățile lui Sütő care implicau riscuri pentru siguranța națională: menține legături neoficiale cu politicieni și intelectuali din Ungaria; publică în Ungaria lucrări interzise în România; transmite știri de natură politică și socială diplomaților străini sau persoanelor străine; promovează o imagine proastă a țării în interviuri din străinătate; în calitate de redactor la *Új Élet* (Viața nouă) nu servește interesul partidului; are relații strânse cu Károly Király și Sándor Kányádi, care îi împărtășesc convingerile.⁵²⁵

---

⁵²¹ *Idem*, vol. 23, ff. 55-57.

⁵²² Numele de cod al lui Géza Domokos.

⁵²³ ACNSAS, fond Informativ, dosar 203541, vol. 2, ff. 46-47.

⁵²⁴ *Idem*, fond Documentar, dosar 13409, vol. 35, f. 233.

⁵²⁵ *Ibidem*, ff. 1-3.

După ce s-a „rupt” de partid, în 1972, și a început să-și manifeste tot mai deschis disidența, Károly Király, fost prim-secretar în județul Covasna, a „beneficiat” și el de o atenție sporită din partea poliției politice. Într-un plan de măsuri întocmit în 1989, se arătau clar obiectivele Securității în procesul supravegherii lui Király și modul de atingere a acestora: „1. Informații detaliate despre comportamentul, preocupările, precum și despre relațiile de natură dușmănoasă pe care le are Károly Király (în județul Mureș și în județele vecine). 2. Continuarea măsurilor în țară și în străinătate cu scopul descurajării menținerii relațiilor dușmănoase, al compromiterii și izolării lui Károly Király, eliminarea factorilor de încurajare a activităților dușmănoase. 3. Convingerea lui Király – prin intimidare și exercitarea presiunii psihologice – să renunțe la activitatea dușmănoasă și naționalistă. 4. Verificarea efectului acțiunilor lui Károly Király în rândul etnicilor maghiari și prevenirea riguroasă a tuturor faptelor ce urmează a fi comise sub influența lui împotriva siguranței statului de către elemente dușmănoase, naționalist-iredentiste, mai ales așa-numiții intelectualii de vârf”.⁵²⁶

După ce și-a pierdut toate funcțiile deținute, Securitatea l-a pus sub urmărire și pe János Fazekas, pentru a-l izola și a-l împiedica să strângă în jurul său persoanele nemulțumite din rețeaua pe care și-o crease pe vremea când fusese o figură importantă în partid. Contracararea tentativelor de stabilire a unor relații cu cetățeni din Ungaria era un alt obiectiv major al supravegherii lui „Florescu” (numele de cod al lui Fazekas), o persoană dezamăgită de cariera sa personală și de regim. Se dorea compromiterea și izolarea sa și în această direcție.⁵²⁷

După cum am amintit deja, în cea de a doua jumătate a anilor '70, conducerea partidului nu a ținut cont aproape deloc de generația mai tânără de intelectuali maghiari în chestiunea integrării politice. În contextul tot mai nefavorabil funcționării instituțiilor culturale și în

---

⁵²⁶ *Idem*, vol. 38, ff. 10-19.

⁵²⁷ *Idem*, vol. 8, ff. 91-97.

mijlocul schimbărilor de politică națională, membrii generației tinere, în contrast cu antemergătorii lor, nu au recurs la utilizarea canalelor de partid, ci și-au creat propriile organizații și spații de exprimare. Conducerea partidului și Securitatea au suspectat din start noua generație de maghiari angrenați în viața culturală, considerând-o un pericol pentru siguranța statului.⁵²⁸ În documentele dosarelor de urmărire informativă personale, de grup sau instituționale, reprezentanții acestei generații sunt considerați extrem de periculoși și li se acordă atenție specială.

Într-o primă etapă, Securitatea a cartografiat modul în care se manifestau persoanele respective la locul de muncă și în activitatea de creație. Au fost redactate numeroase analize și rapoarte despre tinerii angajați ai posturilor de radio de la Târgu Mureș și Cluj, ai editurii *Kriterion*, ai diferitelor reviste județene și redacții (*Igaz Szó*, *Korunk*, *A Hét*), ai teatrelor și ai altor instituții (Vilmos Ágoston, Péter Egyed, Béla Markó, Gusztáv Molnár, László Király, Éva Gyimesi etc.). Într-una dintre analize, se menționa că Géza Szöcs „este un reprezentant al noii generații despre care se spune că și-a ridicat capul din nisip, a renunțat la politica struțului caracteristică scriitorilor din ultimii douăzeci de ani”⁵²⁹ și că generația mai în vârstă acceptă aceste constatări.

Un criteriu important era natura activităților desfășurate, mai exact, dacă erau individuale (de exemplu, protestul lui Éva Cs. Gyimesi) sau de grup (KAM la Miercurea Ciuc, Cercul Limes, strângerea de semnături de la Târgu Mureș după apariția volumului lui Lăncrănjan). Pentru Securitate, pericolul cel mai mare îl reprezentau acțiunile organizate, de grup, care aveau efect mai substanțial asupra opiniei publice din țară și din străinătate. Securitățile județene au raportat de mai multe ori pe parcursul anilor

---

⁵²⁸ Ágoston Vilmos amintește de măsurile îndreptate împotriva sa și a lui Géza Apáthy, László Király, Árpád Farkas sau Ferenc Bréda. *Ágoston Vilmos, „Romániai magyar irodalom”* [Literatura maghiară din România], *Látó*, nr. 3, 1991, pp. 347-356.

⁵²⁹ ACNSAS, fond Documentar, dosar 13409, vol. 2, f. 156.

'80 că au reușit să zădărnicească tentativele unor intelectuali de a se organiza în grupări „naționaliste”. Cu toate acestea, nu au fost capabile să prevină, ba chiar au avut nevoie de o perioadă relativ lungă de timp pentru a descoperi și neutraliza cele mai reușite mișcări de samizdat din România. *Ellenpontok*, o revistă orădeană înființată în primăvara lui 1982, a funcționat aproape un an și a reușit să scoată opt numere. Datorită excelentelor calități conspirative ale organizatorilor, membrii grupării au dejucat încercările Securității (considerată o instituție puternică și extrem de eficientă) de a-i descoperi, timp de mai multe luni. Pentru că acești intelectuali erau cunoscuți publicului din țară, în Ungaria și chiar în Occident, poliția politică i-a tratat oarecum cu indulgență, le-a acordat permisiunea de a ieși din țară, însă a recurs totodată la intimidarea lor, la smulgerea unor declarații cu forța și la izolarea celor rămași acasă.⁵³⁰

După eșecul relativ cu *Ellenpontok*, serviciile secrete nu au reușit să împiedice nici apariția revistei *Kiáltó Szó*. „Ținând cont de gravitatea extraordinară a acțiunilor respective și posibilul efect de instigare în rândul elementelor naționalist-iredentiste, trebuie luate următoarele măsuri imediate: verificarea și aprofundarea datelor existente, identificarea și neutralizarea persoanelor implicate din țară, oprirea răspândirii acestor conținuturi în rândul etnicilor maghiari din țară.” – spunea ordinul Direcției I, din decembrie 1988.⁵³¹ Potențialii făptași din România erau căutați printre cunoscuții membrilor revistei și ai Cercului Limes.

Identificarea rețelei aferente partidelor istorice maghiare din Transilvania și izolarea conducătorilor de partid, a membrilor considerați dușmani de clasă, precum și excluderea lor din viața socială erau unele dintre prioritățile Securității încă de la finele anilor '40. Valul de epurări masive de după revoluția maghiară, din 1956, a atras în vizorul poliției politice și persoanele care scăpaseră din procesele de epurare inspirate de lupta de clasă stalinistă. În

---

⁵³⁰ *Idem*, vol. 23, ff. 1-210.

⁵³¹ *Idem*, vol. 8, ff. 85-86.

perioada ce a urmat după amnistia din 1964, Securitatea s-a mulțumit să urmărească dacă și cum se reintegrează în societate persoanele eliberate din închisori.

Însă, din cauza presiunilor exercitate de Ungaria și de Occident, partidele istorice maghiare au ajuns din nou pe ordinea de zi în anii '80. Securitatea credea că membrii emigrației maghiare doreau să-și eficientizeze propaganda cu ajutorul colegilor de partid de odinioară, rămași în România. În județele din Transilvania de Nord au fost consultate din nou registrele întocmite în anii '50. Serviciul I/B din Inspectoratul Județean Bihor - Securitate, Județul Bihor (înființat expres pentru analiza problemei naționaliștilor maghiari) a dat, în 1983, anul înființării sale, următorul ordin: „Mare parte din teritoriul județului era sub ocupație horthystă, ceea ce a permis apariția și funcționarea partidelor și organizațiilor național-fasciste și iredentiste maghiare Nyilaskeresztes Párt (Partidul Crucea Săgeții), Erdélyi Párt (Partidul Transilvan), Magyar Újjászületés Pártja (Partidul Renașterea Maghiară), Rongyos Gárda (Garda cu Zdrește) etc. Există și în prezent numeroase persoane din aceste grupuri care reprezintă probleme în domeniul muncii de securitate”.⁵³² În 1980, în județul Mureș, s-au consultat din nou registrele din 1952, întocmite înainte de înființarea RAM.⁵³³

Deși existau multe suprapuneri și domenii de acțiune specifice (rețele de intelectuali transilvăneni, probleme legate de culte), în activitatea Securității privindu-i pe naționaliștii maghiari din România anilor '80, se disting clar trei arii separate și metodologii: zonele de graniță, diaspora maghiară din Transilvania și zonele compacte.

---

⁵³² *Idem*, vol. 22, ff. 12-14.

⁵³³ În 1952, s-au întocmit liste pe care au fost trecuți foștii membri ai partidelor maghiare de pe teritoriul județului Mureș. Persoanele vizate erau mai ales conducătorii de partid și membrii considerați mai periculoși. Nyilaskeresztes Párt (33 conducători locali, 279 membri), Partidul Renașterii Maghiare (31 conducători locali, 234 membri), Partidul Transilvan (30 conducători locali, 238 membri). *Idem*, dosar 629, vol. 1, f. 10.

În cazul regiunilor și localităților aflate în proximitatea graniței, lucrătorii Securității s-au concentrat în primul rând asupra micii treceri de frontieră, turiștilor, rudelor, mediilor din Ungaria, efectelor directe și indirecte generate de acest concurs de împrejurări. Au întărit munca de supraveghere la punctele de trecere a frontierei și au reorganizat rețeaua de informatori activi din regiune. „Funcționarea celor trei puncte de trecere a frontierei (Borș, Episcopia Bihor și Valea lui Mihai), precum și micul trafic de frontieră (mai mult de 30.000 de permise) creează o situație care facilitează introducerea și scoaterea din țară a materialelor dușmănoase, de natură propagandistică”, se arată într-un raport din județul Bihor.⁵³⁴ Influența televiziunii și a emisiunilor de radio din Ungaria era problematică și extrem de greu de contrabalansat, neutralizat. Problema trecerii frauduloase a frontierei a căpătat proporții în cea de-a doua jumătate a anilor '80. Serviciile secrete depuneau eforturi pentru cartografierea traseelor utilizate și a rețelelor locale care sprijineau trecerea ilegală de frontieră.

În cazul comunităților dispersate din județele din centrul Transilvaniei (Hunedoara, Alba, Bistrița-Năsăud, Sălaj), dar și în localitățile cu populație majoritar românească (cum devenise și Clujul) strategia era să se concentreze asupra unor persoane cheie și grupuri considerate periculoase sau aflate sub influența Ungariei. Utilizând diferite metode, Securitatea a încercat să neutralizeze intelectualii (preoți, profesori, scriitori) care aveau puterea de a influența și forma opinia publică. Într-un raport din 1981 se preciza că în județul Cluj s-a extins rețeaua de informatori însărcinați cu problemele de naționalism-iredentism și au fost efectuate 600 de acțiuni preventive care s-au concentrat pe prevenirea formării de grupuri iredentiste din elemente separate. Conform raportului, existaseră 25 de încercări de formare de grupuri în care fuseseră implicate 250 de persoane.⁵³⁵ În 1983, Securitatea din Alba raporta că

---

⁵³⁴ *Idem*, dosar 13409, vol. 22, ff. 12-14.

⁵³⁵ *Idem*, dosar 13636, vol. 4, f. 15.

în județ existau 27.000 de cetățeni de naționalitate maghiară (aproximativ 50% în mediul rural și 50% în mediul urban), însă doar în patru localități formau comunități majoritare mai consistente „...în perioada de referință aparatul de siguranță nu s-a confruntat cu nici un eveniment ieșit din comun sau acțiuni de anvergură în această problemă. Însă, datele și informațiile pe care le avem arată revirimentul manifestărilor individuale sau ale celor în cerc restrâns. Manifestările de acest gen sunt organizate în primul rând de elemente locale provenite din rândul naționalității conlocuitoare maghiare, la îndemnul unor intelectuali locali care adună în jurul lor persoanele capabile să organizeze aceste manifestări sau sub influența propagandei naționalist-iredentiste colportate în occident și mai ales în «Helga».”⁵³⁶

Majoritatea problemelor de siguranță națională menționate mai sus se regăseau și în zonele compacte de comunități maghiare. Cu toate acestea, analiștii Securității considerau că anumite comportamente dușmănoase se pot răspândi și pot deveni fenomene de masă. „Elementele naționaliste”, propaganda din Ungaria, plângerile și revendicările naționale, frustrarea cauzată de lipsurile materiale produceau un climat social caracteristic maselor mari de oameni care, organizate corespunzător, puteau constitui un risc crescut la adresa siguranței naționale. Într-un raport din 1987, Securitatea din județul Harghita spunea că a sesizat mai multe fenomene care puteau exercita o influență considerabilă asupra maselor. În sistemul educațional, nemulțumirile erau din ce în ce mai mari, atât în rândul elevilor, cât și în rândul părinților. Profesorii de naționalitate maghiară organizau tot mai multe activități cu caracter național și comunitar fără avizul organelor oficiale și aveau relații strânse cu bisericile. 95% dintre elevii din clasele I-IV și 75% dintre elevii claselor V-VIII mergeau la orele de religie, apăreau frecvent în port popular, iar la serbări recitau poezii patriotice maghiare.

---

⁵³⁶ *Idem*, dosar 13409, vol. 22, ff. 4-6.

Adepții diferitelor confesiuni colaborau bine și organizau săptămâni de rugăciune în comun. Documentul menționat identifica următoarele probleme majore ale sistemului educațional din județ: nu se preda materia din țară, nu se preda conform metodelor din țară; nu se punea accent pe educația politică, mai ales la secția de limba maghiară; se punea un accent exagerat pe cultura maghiară, educația promovată era de tip naționalist; mare parte a profesorilor denigrau realizările socialiste, aveau legături cu Ungaria și comentau în termeni negativi problemele legate de școlarizare; legăturile cu biserica se întăriseră, aceasta devenind mai puternică; se dădeau ore în particular.⁵³⁷

O analiză internă întocmită în 1980 semnala că anumite manifestări din interiorul comunității maghiare, considerate riscante din punct de vedere al securității statului, se puteau răspândi și îmbrăca forme de masă. Aceste manifestări erau promovate și încurajate de Ungaria. „În perioada interbelică, maghiarii din Transilvania erau segmentați din punct de vedere ideologic. În prezent nu mai este așa. Nu există nici un fel de retragere în legătură cu Ungaria. Comunitatea maghiară nu este divizată din punct de vedere ideologic, nu este fragmentată. [...] în situația de față, națiunea maghiară e incomparabil mai omogenă azi decât în orice altă perioadă din istoria Transilvaniei. Este aproape pregătită pentru acțiune concertată, coordonată și organizată”.⁵³⁸

Dictatura tot mai apăsătoare, adâncirea crizei economice, presiunea din Ungaria și din Occident, comportamentul majorității bisericilor și intelectualilor maghiari din România nu au făcut decât să alimenteze fobia de naționalism și iredentism a sistemului. Securitatea era obligată să informeze conducerea partidului în legătură cu un spectru tot mai larg de probleme privind naționalitatea maghiară. Supravegherea a îmbrăcat treptat forme tot mai cuprinzătoare, devenind o activitate de masă. În mediul rural,

---

⁵³⁷ *Idem*, dosar 5436, f. 70.

⁵³⁸ *Idem*, fond Informativ, dosar 203541, vol. 2, ff. 196-212.

Miliția era însărcinată cu un volum tot mai mare de sarcini pe linie de securitate. Chiar și în localitățile rurale cu populație de naționalitate maghiară, printre sarcinile Miliției găsim, alături de stoparea fraudelor economice și asigurarea ordinii și siguranței publice, identificarea și neutralizarea comportamentelor naționaliste. De exemplu, în cea de a doua parte a anilor '80, Miliția din localitatea Cătana (județul Covasna), cu o populație de 3.487 de persoane, avea în evidență 32 de persoane urmărite pe motiv de naționalism. În rețeaua informativă coordonată de angajații postului de Miliție, erau aproximativ 25-30 de persoane care dădeau declarații și note informative.⁵³⁹ În localitatea Brateș (județul Covasna), Miliția avea în evidență, în 1986, nu mai puțin de 39 de persoane suspecte (aveau rude în străinătate, erau foști chiaburi, foști membri ai unor partide istorice, naționaliști sau prea religioși, dețineau hărți interzise sau intonasera cântece naționaliste). Miliția a racolat 10 informatori pentru a aduna date despre aceste persoane, iar în 4 cazuri au fost întocmite dosare de urmărire informativă.⁵⁴⁰

În perioada premergătoare schimbării de regim, atmosfera din țară era similară cu cea din anii '50. „A crescut numărul persoanelor fără antecedente penale sau politice care lansează observații de natură naționalistă, iredentistă în diferite situații. Un număr de 156 de persoane din cele 174 luate în evidență anul curent intră în această categorie. Din cele 29 de persoane urmărite, 23 nu au antecedente politice și penale”⁵⁴¹ – spune un raport din județul Cluj. Ofițerii Securității căutau să descopere așa-numitele „acțiuni antistatale”, recurgând la o logică și la practici similare celor aplicate după 1956. În 1988, i-au acuzat pe zugravul Gyula Bencző (50 de ani) și pe alte trei persoane de pregătirea unor acțiuni antistatale. Acestuia i s-a imputat că a încercat să intre în posesia unor arme și muniții sau că intenționa să ia legătura cu ofițerii de naționalitate maghiară de la

---

⁵³⁹ ACNSAS, fond Documentar, dosar 3065, ff. 1-117.

⁵⁴⁰ *Idem*, dosar 3066, f. 15.

⁵⁴¹ *Idem*, dosar 19149, vol. 2, f. 88.

Ministerul Apărării Naționale pentru a le exploata sentimentele naționale și a-i folosi în acțiunile preconizate împotriva statului. O altă acuzație, mai probabilă de altfel, era și aceea că serviciile secrete din Ungaria au încercat să-l racleze în timpul unei excursii făcute în țara vecină, cu scopul de le trimite informații despre situația maghiarilor din România.⁵⁴²

Sensibilitatea, iritarea și nervozitatea organelor Ministerului de Interne erau alimentate de informațiile care arătau că o mare parte din populația maghiară critica regimul și politica față de naționalități a partidului și că aceste critici conțineau frecvent afirmații antiromânești, precum: „Rușii ne plac pe noi, maghiarii. România, dacă își continuă politica de factură capitalistă, va pierde Transilvania în favoarea Ungariei”.⁵⁴³ Criza economică și morală apăsătoare, pierderea accentuată a pozițiilor sociale și succesul aparent al tranziției din Ungaria (consum, relaxarea cenzurii), din anii '80, determinau comunitatea maghiară să se simtă tot mai frustrată și să devină tot mai critică față de stat. Expriarea acestor frustrări lua adesea forme considerate a fi manifestări antiromânești.

Securitatea a intensificat controlul corespondenței internaționale a cetățenilor români de etnie maghiară. Angajații poliției politice găseau în scrisorile maghiarilor din Transilvania – care visau la bunăstarea și siguranța din Ungaria – opinii nenumărate despre viața din România. „Felicitări pentru televizorul color, bravo vouă, se vede că dacă maghiarii pun mâna pe ceva, devine realitate, nu cum fac gunoaiile astea. Scriu cu litere minuscule să nu vadă cei care se vor uita prin corespondență că vorbesc urât despre acești *szö...et.*” – spunea o fată din Odorheiu Secuiesc într-o scrisoare trimisă unei cunoștințe din Gyula.⁵⁴⁴

---

⁵⁴² *Idem*, dosar 13409, vol. 22. f. 17.

⁵⁴³ *Idem*, dosar 83, f. 19.

⁵⁴⁴ Angajații Securității și-au dat seama că termenul ce apare punctat se referea la prescurtarea *szőrös* (păros) al termenului batjocoritor *szőrös nyelvű* (cu păr pe limbă), folosit de maghiari pentru a se referi la români. *Idem*, dosar 3071, vol. 1, ff. 69-71.

În anii '80, anii autoizolării în ideologia dogmatică, dictatura acorda o atenție specială grupărilor care funcționau în mod informal, în afara cadrelor oficiale. Pentru aparatul de stat, toate grupurile de tineri organizate pe baza diferitelor modele subculturale occidentale (rock, disco, punk) erau suspecte. Cele organizate și pe baze naționale erau văzute nu doar ca grupări antistatale, ci și ca organizații naționaliste. Într-un raport din 1982, angajații Securității din județul Cluj relatau despre apariția la Cluj și la Aiud a unor grupări similare cu cele înființate de tinerii rebeli din Ungaria.⁵⁴⁵ Membrii lor erau elevi de la liceele cu limba de predare maghiară care ascultau emisiunile postului Radio Europa Liberă și doreau un stil de viață precum cel din Ungaria. Cel puțin 90 de tineri erau afiliați la grupuri de acest tip. La intrarea în grup, tinerii trebuia să depună un jurământ prin care se obligau să respecte regulile de bază ale acestuia, la întâlnirile grupului se vorbea și despre probleme naționale, iar mai mulți membri intenționau să părăsească țara. Securitatea a început să-i urmărească îndeaproape, planul fiind să strângă date ca să identifice și să izoleze conducătorii, să-i convingă să destabilizeze grupul, să distrugă coeziunea internă a acestora.⁵⁴⁶

Un alt raport subliniază că tinerii maghiari din Transilvania erau influențați de profesorii lor și de persoane din Ungaria venite în vizită în România. „Drept urmare, cosmopolitismul, respingerea învățământului românesc, înființarea unor grupări cu caracter naționalist, căutarea unor locuri de distracție dedicate propriului grup și excluderea românilor sunt mult mai prezente la aceste grupuri. Atribuie importanță crescută așa-numitelor întâlniri tradiționale și balurilor. Organizează excursii în grup în munți, excursii la care sunt însoțiți de cetățeni din Ungaria”.⁵⁴⁷

---

⁵⁴⁵ Despre grupul de tineri rebeli din Ungaria, vezi: Valluch Tibor, „Csövesek, digók, punkok. Ifjúsági szubkultúrák a Kádár-korban” [Csövesek, digók, punkok. Mișcări subculturale de tineret în perioada Kadar], în *Rubicon*, nr. 9-10/2013.

⁵⁴⁶ ACNSAS, fond Documentar, dosar 18291, vol. 1, ff. 1-18.

⁵⁴⁷ *Idem*, dosar 19149, vol. 3, f. 84.

Ofițerii care lucrau pe linie de naționalism primeau la rețeaua de agenți informații provenite de la diferite nivele: din sate, din fabrici și uzine, din biserici și din instituții culturale. Securitatea analiza, interpreta și completa informațiile sosite din teritoriu. Două dintre nivele aveau prioritate, în grade diferite. Aflarea pulsului societății, identificarea manifestărilor la nivelul comunitar al locuitorilor de naționalitate maghiară din Transilvania erau preocupări importante, mai ales în perioadele mai intense din perspectiva politicii externe (1956, 1968, anii de dinaintea schimbării de regim). Se întocmeau regulat rapoarte, note, analize. Elita culturală și politică maghiară din România era urmărită în permanență din pricina influenței pe care o exercita asupra opiniei publice din țară și străinătate. Informațiile legate de colectivele de lucru, instituțiile culturale importante din punctul de vedere al politicii față de naționalități (biserici, redacții, muzee, editură, instituții culturale județene) erau adunate prin canalele și metodele uzuale (ascultarea telefoanelor, verificarea corespondenței, informatori infiltrați).

Securitatea a construit rețele de agenți pentru supravegherea instituțiilor și a personalităților importante, considerate dușmănoase. Agenții care făceau parte din mediul imediat al instituțiilor, grupurilor și persoanelor urmărite au avut probabil un rol imens în interpretarea evenimentelor și diferitelor fenomene care aveau loc în aceste contexte, pentru că dețineau cunoștințe temeinice despre situațiile și persoanele relevante. Prin informările pe care le făceau în mod regulat, agenții angrenați în problematica naționalismului maghiar (ca de altfel și agenții cooptați în alte domenii) puteau da în vileag un grup profesional sau chiar unul secret.⁵⁴⁸ În vârful ierarhiei, îi găsim pe agenții care, dincolo de simpla transmitere a faptelor și datelor, elaborau analize detaliate ce ajutau serviciile secrete să înțeleagă mai bine procesele prezente în viața spirituală și culturală

---

⁵⁴⁸ Deconspirarea revistei *Ellenpontok* a fost realizată de un agent orădean care avea legături personale cu o parte dintre redactorii revistei. Beneficiind de încrederea lor, agentul a primit câteva numere ale publicației samizdat.

a comunităților maghiare din Transilvania. Este cazul agentului „Moldovan” din Târgu Mureș, care era bine integrat în viața culturală a maghiarilor din Târgu Mureș și București. El a oferit în mod regulat informații detaliate și precise despre deplasările lui Géza Domokos la Târgu Mureș, despre rețeaua lui de cunoscuți și despre comportamentul redactorilor de la *Igaz Szó*.⁵⁴⁹ Același agent a transmis, în 1987, un raport organelor Securității în care a descris vizita ambasadorului maghiar la el acasă și interesul lui pentru situația maghiarilor din Transilvania și pentru eventualele implicații ale manifestărilor din Brașov pentru maghiarii de acolo.⁵⁵⁰

Din rapoartele agentului „Müller”, profesor la Institutul Teologic Romano-Catolic din Alba Iulia, Securitatea a obținut informații pe baza cărora a înțeles mai bine problemele din interiorul instituției, clivajele și relațiile tensionate dintre preoți, profesori și studenți.⁵⁵¹

Scriitorul și agentul clujean „Vasilescu” era un membru activ al vieții literare transilvănene. Rapoartele lui voluminoase, cu ample interpretări personale, au oferit o imagine clară despre viața intelectualilor din Cluj și au furnizat informații esențiale pentru înțelegerea vieții spirituale din Transilvania interbelică. Ele scoteau în evidență și măsura în care, în anii '60 și '70, instituțiile culturale ale maghiarilor din România „reabilitau” moștenirea culturală și spirituală maghiară din interbelic.⁵⁵²

---

⁵⁴⁹ Pentru detalii, vezi dosarul de urmărire informativă a lui Géza Domokos.

⁵⁵⁰ „Moldovan” povestește că Pál Szűts l-a vizitat pentru a se interesa de situația din localitate și pentru a vedea biroul tatălui agentului (un cunoscut scriitor târgumureșean). Ambasadorul își lăsase mașina la mai multe străzi distanță ca să nu trezească suspiciuni. În ceea ce privește scopul vizitei ambasadorului maghiar, „Moldovan” arată că acesta dorea să afle care era situația din Brașov după manifestări, dacă printre persoanele arestate erau și maghiari sau dacă maghiarii sunt transformați cumva în țapi ispășitori. Ambasadorul a menționat că există speranțe ca schimbările inițiate în Uniunea Sovietică să aducă schimbări și în situația maghiarilor din Transilvania. ACNSAS, fond Documentar, dosar 19149, vol. 2, ff. 74-75.

⁵⁵¹ Novák Csaba Zoltán, Denisa Bodeanu, *op. cit.*, pp. 131-133, 138-139.

⁵⁵² Pentru detalii, vezi dosarul de urmărire informativă a lui Géza Domokos.

Concluzii

Între 1965-1975, Nicolae Ceaușescu, personal și conducerea PCR, în ansamblu său au înregistrat o serie de succese spectaculoase. Pe plan extern, conducătorul Partidului Comunist a continuat, ba chiar mai mult, a desăvârșit politica de independență lansată de înaintașul lui. A ajuns la un compromis cu societatea, mai ales cu elitele, pe baza căruia a lansat chiar la începutul epocii mai multe reforme sociale și economice grandioase (reforma administrativă, o primă etapă a reorganizării teritoriale, o oarecare liberalizare în domeniul economic și ideologic). Economia a beneficiat de revenirea la organizarea teritorială pe județe și industrializarea judicios distribuită teritorial. Nivelul de trai s-a îmbunătățit semnificativ în această perioadă, iar consumul intern a crescut considerabil. În anii '60-'70, România se bucura de unul dintre cele mai dinamice procese de dezvoltare economică. Noile ramuri industriale (mai ales în construcția de mașini și utilaje) au creat noi locuri de muncă. S-a intensificat migrația internă dinspre mediul rural spre cel urban, condițiile de viață s-au îmbunătățit, ceea ce a condus și la reconfigurarea structurii sociale. Tot în această perioadă, partidul a recurs la utilizarea unor noi metode și mijloace de propagandă și mobilizare și a reușit să învioreze societatea blazată, oarecum letargică din cauza dictaturii din epoca precedentă. Pentru a asigura acceptarea manevrelor de politică internă și externă, partidul a căutat să ajungă la un compromis și cu elitele naționalităților, oferindu-le variate posibilități de integrare instituțională.

Deținând controlul total al societății și bucurându-se de o anumită simpatie din partea populației, Nicolae Ceaușescu, aflat în punctul culminant al carierei sale politice, a inițiat aplicarea

proiectelor de restructurare socială elaborate în anii '60. „Tezele din iulie” au condus la intensificarea controlului și rigorii ideologice în 1971, iar în anii următori au fost lansate transformările preconizate: reorganizarea teritorială, sistematizarea, intensificarea controlului social, industrializarea forțată și măsurile economice restrictive. Momentul păstrase ceva, oarecum din inerție, din entuziasmul politicii de independență, din popularitatea internațională a conducătorului de partid, toate acestea fiind întărite de deschiderea politică și economică spre țările Lumii a Treia.

În a doua jumătate a anilor '70, au apărut deja toate trăsăturile sistemului ce avea să definească viața politică din țară până la schimbarea de regim din 1989. Imaginea proiectată de partid era conturată de politica de independență în domeniul extern și în politica economică, de industrializare și urbanizare forțată, respingerea tuturor reformelor structurale în politică și economie, construirea națiunii și a societății române omogene, și nu în ultimul rând, de absolutismul secretarului general, cu alte cuvinte, concentrarea puterii în mâna conducătorului și a unui grup mic de asociați apropiați. Participarea socială în viața politică a scăzut la minimum, contopirea organelor de partid și de stat nu au făcut altceva decât să evoce situația din epoca stalinistă a anilor '50. Competențele privind deciziile din domeniul economic și politic au migrat de la organele inferioare la nivele superioare. Concentrarea puterii, îmbinarea organelor de stat și de partid, a avut loc și la nivel local. Liderii de la nivel județean, municipal, orășenesc, comunal și-au pierdut dreptul de a formula opinii, devenind simpli executanți. În același timp, Nicolae Ceaușescu și-a plasat rudele în tot mai multe posturi de conducere, pentru a preveni formarea unui aparat executiv care ar fi putut să se împotrivescă voinței lui.

Schimbările politice și economice menționate au transformat radical atitudinea partidului față de naționalitatea maghiară. Profitând de relaxarea relativă a relațiilor centru-periferie din blocul socialist (Uniunea Sovietică și țările blocului estic), conducerea

partidului a redefinit identitatea țării, alegând deschis să promoveze politica de construcție a societății și a națiunii române omogene. Majoritatea evreilor părăsise deja țara, iar germanii din Transilvania erau în plin proces de emigrare în baza acordurilor semnate cu RFG. Odată cu redefinirea noțiunii de națiune socialistă, conducerea partidului a reconsiderat și relația dintre majoritatea română și minoritățile de pe teritoriul României. Noua abordare teoretică a renunțat la orice tip de diferențiere, a echivalat noțiunile de popor istoric și popor al oamenilor muncii. Conform noii definiții, minoritățile naționale nu ar fi putut forma în sine comunități naționale socialiste proprii, bazate pe obiceiuri lingvistice și tradiții culturale particulare. Așadar, nu puteau fi integrate ca entități colective în noua națiune socialistă română.

Dincolo de golirea treptată a cadrelor politice și ideologice la nivel general, transformările ce au avut loc în politicile față de maghiari au apărut și la nivelul deciziilor concrete. La mijlocul anilor '70, au fost adoptate mai multe hotărâri vădit discriminatorii la adresa maghiarilor și a altor naționalități: legea învățământului, legea privind regimul străinilor, limitarea utilizării limbii materne în educație și administrație, dispariția inscripțiilor bilingve, golirea de conținut a produselor culturale. Transformarea treptată a activității consiliilor oamenilor muncii de diferite naționalități era un alt semn clar al schimbărilor radicale survenite în politica față de naționalități. COMNM și celelalte consilii ale naționalităților (germană, sârbă) au jucat un rol de mediator, intermediar între conducerea partidului și elita culturală. Noul context de politică internă se manifestase în rotația cadrelor la organele centrale și județene ale consiliilor respective. Intelectualii cu rol determinant în perioada precedentă, care nu s-au sfiit să se manifeste cu îndârjire în problema naționalităților, au fost marginalizați sau chiar înlăturați. Posturile de conducere au fost ocupate de cadre numite pe linie politică, o practică tot mai frecvent aplicată și în cazul COMNM. Dezbaterile și conflictele din interiorul COMNM de la sfârșitul anilor '70 arată că

partidul a încercat și a reușit până la urmă să constrângă intelectualii din organizație, care țineau la reprezentare independentă, să renunțe la promovarea intereselor particulare ale maghiarilor.

La sfârșitul anilor '70 și începutul anilor '80, în anumite state din Europa de Est a apărut – ca parte a reformelor introduse – un soi de corporatism organizat de jos în sus, adică cooptarea parțială a diferitelor organizații sociale în luarea deciziilor. Însă, conducerea partidului din România nu a aplicat practica nici în cazul minorităților naționale, nici în cazul elitei culturale române. Dimpotrivă, a reșezat organizațiile respective pe baza unui control ideologic riguros, îndepărtând toate persoanele și grupurile care îndrăzneau să exprime opinii diferite de cele pe care se aștepta puterea centrală să le audă. Este perioada în care situația comunității maghiare din România și-a câștigat treptat un rol în relațiile bilaterale dintre România și Ungaria, constituind după o vreme chiar miezul acestor relații. Conducerea partidului din Ungaria, care avusese inițial o atitudine defensivă, a început, la presiunea intelectualității de factură național-populară și a opiniei publice, să includă problema în agenda întâlnirilor bilaterale. Hotărârile și măsurile directe din politica față de naționalitatea maghiară în contextul schimbărilor politice, economice și sociale din țară s-au coagulat într-un proces ce nu prevestea nimic bun în privința viitorului maghiarilor din România.

În anii '80, țara s-a confruntat cu provocări economice și politice pe plan internațional la care conducerea ar fi fost chemată să răspundă cu reforme și măsuri de flexibilizare economică și politică. Conducerea PCR, curățată de orice urmă de curent de opoziție și deținând întregul control politic și social, a respins fără drept de apel toate inițiativele reformiste. Sistemul, ce semăna tot mai mult cu regimurile neostaliniste, a alunecat spre izolaționism politic și economic, situație pe care a încercat s-o amelioreze cu recursul la naționalism, mobilizarea maselor și cu măsuri politico-administrative. În anii '80, economia a intrat într-o criză profundă din cauza

tensiunilor sistemice acumulate. Stimulată de rezultatele relativ bune din anii precedenți, conducerea partidului a impus în anii '70 un ritm de creștere economică mai susținut. Însă, noul plan cincinal, început în 1977, n-a ținut cont de imensele pagube produse de cutremur și nici de creșterea prețului la petrol, cu efecte serioase asupra economiei mondiale. Contradicțiile au devenit evidente și radicale în toate domeniile economiei naționale. Din cauza lipsurilor în aprovizionarea cu combustibili și materie primă, tot mai multe fabrici și uzine înregistrau pierderi sau nu reușeau să-și valorifice produsele pe piață. Politica de austeritate și iluzia independenței economice, ce a alimentat obsesia conducerii partidului de a achita datoria față de instituțiile financiare internaționale, a condus la grave dezechilibre în sistemul de aprovizionare. Ceaușescu ținea cu încăpățănare la ritmul de dezvoltare socialistă impus și a ales să reducă consumul, ceea ce a condus la deteriorarea nivelului de trai. Astfel, Ceaușescu a întors țara înapoi în epoca acumulării socialiste originare și la condițiile de atunci. În absența reformelor și a bunăstării economice, conducerea partidului a încercat să mobilizeze masele prin recursul la promovarea sentimentelor naționale. Istoria națională română a fost reinterpretată și utilizată ca mijloc de propagandă. La sfârșitul anilor '80, societatea română a ajuns la limita toleranței și a suportabilității.

Rezultatele procesului de omogenizare accelerate inițiat de Ceaușescu în anii '70 au apărut la jumătatea anilor '80. Populația urbană a depășit-o pe cea rurală, iar societatea română a început să-și însușească și să se identifice cu ideile promovate în spiritul propagandei și educației din epoca Ceaușescu. Identitățile regionale, caracteristice perioadelor premergătoare, au dispărut din discursul oficial, iar prezența lor a devenit abia sesizabilă și la nivelul conștiinței sociale. Ceaușescu se baza pe solidaritatea noii clase muncitoare create și emancipate sub conducerea lui, însă nemulțumirile apăruseră și în rândurile ei.

Politica față de naționalități s-a schimbat radical odată cu accelerarea noului proiect de inginerie socială la care s-a adăugat și influența unor factori de politică externă. Conducerea partidului avea în vedere crearea unei societăți omogene din punct de vedere etnic, chiar de la sfârșitul anilor '60. Din considerente de ordin tactic, în multe cazuri a preferat, însă, să ajungă la un compromis cu elitele comunităților naționale mai numeroase. Totuși, în anii '70, ea a încercat să treacă de cele câteva obstacole rămase în calea creării societății omogene din punct de vedere etnic, prin accelerarea asimilării și aranjamentele privind emigrarea germanilor și a evreilor din Transilvania. Partidul a renunțat la toate practicile anterioare (un ciclu de limitări și concesiuni succesive) utilizate în domeniul politicii față de naționalități începând din 1945.

S-a schimbat teza fundamentală valabilă inițial, conform căreia grupurile minoritare vor beneficia de bunurile sociale în aceeași măsură ca și majoritatea, iar elitelor din comunitățile minoritare li se va acorda posibilitatea de a se integra în instituții culturale, în schimbul loialității lor față de ideologia oficială promovată. Politica PCR trecuse deja la construcția națională de tip etnicist, care se bucura de prioritate absolută. Odată cu răspândirea rigorii ideologice, instituțiile naționalităților și-au pierdut treptat conținutul și rolul particular. Datorită industrializării, urbanizării și emigrației masive a sașilor, maghiarii au devenit minoritari în multe orașe din Transilvania și au contabilizat pierderi considerabile în domeniul politic, economic și social. Astfel, problema mobilității individuale a ajuns să fie catalizatorul naționalismului tot mai sufocant. Pentru românii majoritari, epoca Ceaușescu, dar și perioadele precedente, au condus la o mobilizare socială de proporții, într-o măsură mult mai mare decât în cazul naționalităților.⁵⁵³ Pe de altă parte, datorită măsurilor discriminatorii,

---

⁵⁵³ Trondd Gilberg, *Nationalism and Communism in Romania. The Rise of Ceausescu's Personal Dictatorship*, Westview Press, Boulder, San Francisco and Oxford, 1990, pp. 157-165.

mai multe zeci de mii de muncitori maghiari au pierdut posibilitatea de a participa la educația populară (*népnevelés*), foarte importantă din perspectiva păstrării identității naționale.

Intrând într-un război rece diplomatic cu Ungaria și devenind tot mai suspicioasă în relația cu elita politică și culturală maghiară, conducerea PCR a promovat fâțiș omogenizarea etnoculturală și măsurile de eliminare ale sistemului cultural și educațional minoritar. Lupta a fost dusă pe mai multe fronturi: restructurarea sistemului instituțional, schimbarea persoanelor aflate în funcții și golirea de conținut a instituțiilor și activităților minoritare. Toate acestea au generat un val de nemulțumire într-un spațiu public mai larg și anume la nivelul opiniei publice internaționale. Încurajată în prima fază de diaspora maghiară, iar mai târziu de acțiunile statului ungar, opinia publică internațională a urmărit cu mare atenție evoluția problemelor privind respectarea drepturilor omului în România, după semnarea acordurilor de la Helsinki (1975).

Problema emigrării și a refugiaților a devenit centrală în anii '80, atât în politica partidului față de maghiari, cât și în relațiile bilaterale româno-maghiare. Emigrarea în masă a germanilor și a evreilor din România în RFG, respectiv Israel (alimentată de omogenizarea tot mai evidentă și de deteriorarea condițiilor de viață) a fost reglementată în tratate bilaterale, partidul dorind să controleze întregul proces în vederea obținerii unui profit cât mai mare de pe urma lui. Lipsa de perspectivă a condus la creșterea spectaculoasă a valului de emigranți și în rândul maghiarilor din România. S-au încercat toate metodele, și cele legale, și cele ilegale. Problema refugiaților a devenit un nou punct nevralgic în relațiile tot mai tensionate dintre România și Ungaria.

În plină criză generală a sistemului socialist, problema naționalității (mai cu seamă politica României față de maghiari) a devenit o temă de dezbatere la nivel național în cea de-a doua jumătate a anilor '80. În anii '70, problema națională a intrat într-o spirală auto-generatoare pe care ambele părți au încercat să o

utilizeze ca mijloc de legitimare. Naționalismul se intensifica în România, construcția națională a trecut la un alt nivel față de anii '50-'60. Problema a fost redefinită și în Ungaria, dat fiind faptul că situația maghiarilor din afara granițelor a devenit un subiect de dezbatere publică, ce a exercitat o presiune constantă asupra politicii interne. Problema a devenit un catalizator al tensiunilor generate de reformele politice și economice, de poziționarea celor două țări în arena internațională și iminenta prăbușire a sistemului. În ciuda eforturilor României, problema maghiarilor din Transilvania a depășit cadrele politicii interne și a devenit din nou, la câteva decenii după cel de-al Doilea Război Mondial, un factor de politică externă (chiar internațională într-o anumită măsură).

Elita culturală de factură național-populară dintr-o Ungarie aflată deja pe calea reformelor și-a făcut un stindard din problema naționalității. Dorind să găsească soluții la marile întrebări ale existenței națiunii maghiare, a tras la răspundere regimul Kádár, fixat pe un discurs antinaționalist, pentru lipsa sentimentului de responsabilitate față de maghiarii din afara granițelor. A fost unul dintre impulsurile care au contribuit la activarea politicii externe în acest sens, ajungându-se chiar în situația în care, la sfârșitul anilor '80, Ungaria și-a asumat confruntarea diplomatică directă cu România pe această speță.

Problema apărea tot mai apăsător și în politica internă a României. Conducerea PCR putea fi trasă la răspundere mai cu seamă în domeniul respectării drepturilor omului. Interesul crescut al Ungariei nu a făcut decât să acutizeze sentimentul de nesiguranță al conducerii partidului, care și în privința politicii față de naționalitatea maghiară ținea la una dintre tezele fundamentale ale sistemului, și anume la suveranitatea națională.

Abordarea problemei a scos în evidență neajunsurile sistemului politic și economic din România și a condus la delimitarea rigidă a conducerii PCR. Ceaușescu devenise tot mai suspicios și dorea să-și arate forța cu orice preț, în toate direcțiile. Problema

naționalității a devenit un ingredient crucial în legitimarea politicii române aflate într-o criză profundă. Naționalismul tot mai acerb, discriminarea politică și economică a maghiarilor în favoarea românilor pe plan local, reiterarea constantă a apelului urgent de creare a unui front unit împotriva inamicului comun au reușit să funcționeze ca mijloc de mobilizare, pentru o perioadă. Ungaria reprezenta la acea vreme un risc de securitate maximă, iar mai târziu, chiar și maghiarii din România au intrat în aceeași categorie de risc. În perioadele precedente, grupurile sociale mai mici erau cele care reprezentau un risc în viziunea serviciilor secrete, însă, în anii '80, maghiarii din Transilvania au ajuns să fie considerați, în corpore, o sursă imensă de pericol.

Activiștii și intelectualii maghiari care deținuseră anumite roluri în anii '60 au fost îndepărtați treptat din pozițiile importante, din cadrul aparatului de stat și partid. Ba mai mult, au fost incluși în categoria de risc la adresa securității naționale. COMNM a devenit un megafon pentru propaganda partidului și un simplu mijloc folosit de acesta pentru contracararea criticilor privind politica sa față de maghiari. Reacțiile elitei politice și culturale maghiare la închiderea unilaterală a canalelor de integrare instituțională practică de PCR și la promovarea fățișă a asimilării au fost variate. O parte a generației șazeci și opt, o generație „mai în vârstă” care se integrase cu succes în sistemul politic și instituțiile culturale conexe, a criticat deschis politica PCR față de maghiari și și-a asumat disidența motivată etnic. Alții s-au retras, au fost marginalizați, au părăsit țara, dar au sistat orice fel de colaborare cu sistemul. Unii și-au păstrat pozițiile (mai puțin la nivel central, mai mult la nivel local) din mai multe considerente, mai ales personale. Pentru generația tânără, care nu fusese integrată deloc în structurile politice și chiar și în cele culturale se integrase doar parțial, a fost limpede că sistemul nu poate fi reformat. În lipsa unui sistem instituțional al naționalității maghiare, grupurile sau persoanele membre ale acestei generații și-au format propriile cadre organizaționale în care își desfășurau

activitatea. Catedrele, redacțiile, secțiile de teatru, instituțiile de cultură au reprezentat spațiile în preajma cărora și-au format propriile locuri de întâlnire, inițial în mod oficial, pentru ca mai târziu, după ce au fost hărțuiți de Securitate, să treacă în ilegalitate. Se opuneau sistemului, pe care nu ezitau să-l critice.

În toamna anului 1989, în timp ce regimurile comuniste din Europa de Est cădeau unul după celălalt, România organiza Congresul al XIV-lea al PCR. Transilvania, ca de altfel toate regiunile țării, era într-o criză economică profundă, lovită de grave lipsuri în aprovizionarea populației cu energie și alimente, încorsetată de rigoarea ideologică ajunsă la apogeu. Acestea erau condițiile în care țara intrase în ultima lună a anului. Schimbările din domeniul politicii față de naționalități nu aveau decât să amplifice problemele generale de la nivelul țării în ansamblul ei: golirea generală de conținut a instituțiilor minorității, atrofierea lor dirijată, marginalizarea cadrelor de naționalitate maghiară la nivel local, efectele omogenizării, eforturile de asimilare sesizabile în sistemul de învățământ, stigmatizarea colectivă prin utilizarea termenului de naționalist. Societatea minoritară, lipsită de instituțiile care ar fi putut reprezenta particularitățile sale naționale, a fost susținută doar de biserică și de grupuri de intelectuali, rețele informale organizate spontan în localitățile mai mari ale țării. Maghiarilor nu le rămânea decât speranța că valul de schimbări din Europa de Est va ajunge și în România.

J.F. Brown definește opt tehnici de discriminare utilizate în politicile față de naționalități, promovate în țările blocului socialist, în perioada 1945-1989.⁵⁵⁴ Într-o încercare de sinteză a politicii față de naționalități în epoca Ceaușescu, putem afirma că, în cei 25 de ani, au fost utilizate aproape toate formele de discriminare, chiar dacă

---

⁵⁵⁴ Expulzarea, forțarea emigrării, manipularea recensămintelor, crearea unor noi identități naționale, deznaționalizarea, sistematizarea teritorială, eliminarea drepturilor și privilegiilor, industrializarea selectivă, asuprirea directă. J.F. Brown, *Eastern Europe and Communist Rule*, Duke University Press, Durham and London, 1980, pp. 421-432.

unele într-o variantă mai moderată: expulzare; forțarea emigrării (într-o primă etapă, în cazul evreilor și germanilor, mai apoi în anii '80, și în cazul maghiarilor); manipularea recensămintelor (vezi recensământul din 1977); deznaționalizarea (schimbarea numelor, românizarea lor, constrângerile legate de utilizarea limbii materne, repartițiile la locul de muncă în zone îndepărtate de locul nașterii); reorganizarea teritorial-administrativă, diluarea zonelor compacte din punct de vedere etnic (reforma administrativă din 1968, popularea dirijată a zonelor industriale, urbanizarea în județele din Transilvania); eliminarea drepturilor (în anii '80, s-au retras drepturile deținute anterior în toate domeniile: învățământ, utilizarea limbii materne, sistemul instituțional, reprezentare); industrializare selectivă (neglijarea anumitor regiuni, industrializare însoțită de popularea masivă a zonelor respective); oprinare directă (instigare la atitudini antimaghiare, activitățile miliției și ale serviciilor secrete răspândite și intensificate în anii '80).

Bibliografie

VII. 1. Izvoare istorice

A. Surse istorice inedite

ACNSAS, Fondul Penal, Fondul Documentar

Arhivele Naționale Istorice Centrale București (ANIC), Fondul CC al PCR; Cancelarie; Secția Gospodăria de partid, Secția Organizatorică, Secția Externe

ANIC Târgu-Mureș, Fondul: Comitetul Județean Mureș al PCR 1945-1950, Comitetul Regional Mureș al PCR 1952-1968

ANIC Sfântu Gheorghe, Comitetul Raional de Partid Sfântu Gheorghe și Târgu Secuiesc 1950-1968

ANIC Miercurea Ciuc, Comitetul de Partid Județean Harghita

Magyar Országos Levéltár (Arhivele Naționale Maghiare) Budapest, KÜM XIX-J-1-k **Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár**, Budapest (Arhiva Institutului Istoriei Politicii și a Sindicatelor), Fondul personal Fazekas János

B. Documente publicate

*** *Anuarul Statistic al Regiunii Autonome Maghiare 1960*, Direcția Centrală de Statistică, București, 1960.

*** *A Román Népköztársaság területének rajonálásáról. 8 kérdés – 8 felelet (Raionarea teritoriului Republicii Socialiste Române, 8 întrebări – 8 răspunsuri)*, Kiadja a Román Munkáspárt, Bukarest, 1950.

*** *Autonomisták és centralisták. Észak-Erdély a két román bevonulás között (1944. szeptember – 1945. március)* (Autonomiști și centraliști. Ardealul de Nord în perioada septembrie 1944-martie

1945), Edit. Nagy Mihály Zoltán – Vincze Gábor, Pro-Print, Csíkszereda-Miercurea Ciuc, 2004.

*** *A Szovjetunió Kommunista Pártjának XXII. Kongresszusa* (Cel de-al XXII-lea Congres al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice), Editura Politică, București, 1962.

*** „Buletinul Oficial al României”

*** *Congresul al II-lea al PMR 23-28 decembrie 1955*, Editura de Stat pentru Literatura Politică, 1956.

*** *Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român 19-24 iulie 1965*, Editura Politică, București, 1965.

*** *Congresul al X-lea al Partidului Comunist Român*, Editura Politică, București, 1969.

*** *Dr. Petru Groza în istorie. Mărturii și documente*. Coord. Lazăr, Ioachim, Editura Destin, București, 2002.

*** *Minoritățile naționale din România. Vol. I, 1918-1925. Documente*, Coord. Scurtu, Ioan – Boar, Liviu, București, 1995.

*** *Minoritățile naționale din România. 1925-1931. Documente, Vol. II*, Coord. Scurtu, Ioan - Dordea, Ioan, București, 1996.

*** *Minoritățile naționale din România. Vol. III, 1931-1938. Documente*, Coord Scurtu, Ioan, București, 1999.

*** *Monografia RAM*, manuscris, Biblioteca Institutului Teleki László, Budapesta.

*** *PCR și intelectualii în primii ani ai regimului Ceaușescu (1965-1972)*, Ediție de documente elaborată de: Pavelescu, Alina - Dumitrescu, Laura, Arhivele Naționale ale României, București, 2007.

*** *România și minoritățile. Colecție de documente*, Ed. Pro Europa, Târgu Mureș, 1997.

*** *România. Viața politică în documente 1945*. Coord. Scurtu, Ioan, București, 1994.

*** *România. Viața politică în documente 1946*. Coord. Scurtu, Ioan, București, 1996.

*** *România. Viața politică în documente 1950*. Întocmit de: Dușu, Alesandru - Istrătescu, Elena - Ignat, Maria - Negrean, Ioana Alexandra - Popa, Vasile - Oșca, Alexandru - Tunăreanu Nevian, București, 2002.

*** *România. Retragerea trupelor sovietice 1958*, Coord. Scurtu, Ioan, Editura Didactică și Pedagogică, R.A., București, 1996.

*** *Történeti Kényszerpályák. Kisebbségi reálpolitikák II. Dokumentumok a romániai magyar kisebbség törénetének tanulmányozásához 1944-1989*, Ed. Vincze Gábor. Editura Pro-Print, Mierurea-Ciuc, 2003.

*** *Vasfűgöny Keleten. Iratok a román-magyar kapcsolatokról (1948-1955)*, Válogatta, sajtó alá rendezte, szerkesztette, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta Fülöp Mihály és Vincze Gábor, Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2007.

*** *Vostochnaya Evropa v dokumentakh rossiiskikh 1944-1953*, Red. T. M. Islamov - T. V. Volokitina, Sibirski Khronograf, Moskva-Novosibirsk, 1998.

Andreescu, Andrea - Varga Andrea - Nastasă, Lucian, *Minorități etnoculturale. Mărturii Documentare. Maghiarii din România 1945-1956*, Centrul de Resurse Pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj, 2003.

Andreescu, Andrea - Varga Andrea - Nastasă, Lucian, *Minorități etnoculturale. Mărturii Documentare. Maghiarii din România 1956-1968*, Centrul de Resurse Pentru Diversitate Etnoculturală. Cluj, 2003.

Andreescu, Andrea - Varga Andrea - Nastasă, Lucian, *Minorități etnoculturale. Mărturii Documentare. Evreii din Romania (1945-1965)*. Centrul de Resurse Pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj, 2003.

Coman, Virgil, *Mărturii documentare privind activitatea culturală a Comitetului Democrat Turco-Tătar Constanța (1948-1953)*, în *Tătarii în istoria Românilor*, Vol. II, Muntenia, Constanța, 2005. documente

Gheorghe-Gheorghiu Dej, *Articole și cuvântări decembrie 1955 iulie-1959*, Editura Politică, București, 1960.

Gidó Attila, *Úton. Erdélyi zsidó társadalom- és nemzetépítési kísérletek* (Pe drum. Documente privind încercările de constituire a societății și națiunii evreiești în Transilvania 1918-1940), Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2009.

C. Surse istorice orale

Interviuri înregistrate de Institutului „1956” Budapesta (de ex. interviu cu Ludovic Csörgör, János Fazekas, Páskándy Géza etc.)

Interviuri ce au fost realizate cu ocazia cercetării fostei Regiuni Autonome Maghiare (interviuri cu lideri comuniști și intelectuali regionali), Fundația „Jakabffy Elemér”, Cluj-Napoca

Interviuri din arhiva Institutului de Istorie Orală, Cluj-Napoca

D. Presa din perioada 1948-1989

„Scânteia”

„Vörös Zászló”

„Steagul Roșu”

„Útunk”

„Új Élet”

„Igaz Szó”

„Korunk”

„Revista de filosofie”

„Megyei Tükör”

„Hargita”

„Előre”

„Era socialista”

„Munca de partid”

„A Hét”

„Neuer Weg”

E. Memorii

Balas, Egon, *A szabadság vonzásában* (Atras de libertate), Budapest, Editura Vince, 2001.

Betea, Lavinia, *Partea lor de adevăr. Alexandru Bârlădeanu despre Dej, Ceaușescu și Iliescu. Convorbiri*, Compania, București, 2008. memorii

Betea, Lavinia, *Maurer și lumea de ieri. Mărturii despre stalinizarea României*, Compania, București, 2008. memorii

Király Károly, *Nyílt kártyákkal. Önéletírás és naplójegyzetek* (Cu cărțile pe față. Autobiografie și însemnări memorialistice), Nap Kiadó, Budapest, 1998.

Țugui, Pavel, *Istoria și limba română în vremea lui Gheorghiu-Dej. Memoriile unui fost Șef de Secție a CC al PMR*, Editura Ion Cristoiu, București. memorii

Árthúr Koestler, *A láthatatlan írás* (Scrisul invizibil), Osiris, Budapest, 2004.

VII. 2. Lucrări generale

****A magyar nemzetiség története és testvéri együttműködése a román nemzettel. Tanulmányok I*, Szerk. Bitay Ödön, Politikai Könyvkiadó, Bukarest, 1976.

****Doctrine politice în România secolului XX*, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, București, 2004.

****Doctrine politice în România secolului XX*, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, București, 2004.

****Doctrine politice în România secolului XX*, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, București, 2004.

Alexandrescu, Ion - Bulei, Ion - Mamina, Ion - Scurtu, Ioan, *Partidele politice din România (1861-1994). Enciclopedie*, Editura Mediaprint, București, 1995.

Bárdi, Nándor, *Tény és való. A budapesti kormányzatok és a határon túli magyarság kapcsolattörténete* (Fapt și adevăr. Istoria

relațiilor dintre guvernele de la Budapesta și comunitățile maghiare de peste hotare), Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 2004.

Bărbulescu, Mihai - Deletant , Dennis - Hitchins, Keith - Papacostea, Șerban - Teodor, Pompiliu, *Istoria României*, Editura Enciclopedică, București, 1998.

Betea, Lavinia, *Psihologie politică. Individ, lider, mulțime în regimul comunist*, Editura Polirom, București, 2001.

Boia, Lucian, *Jocul cu trecutul. Istoria între adevăr și ficțiune*, Editura Humanitas, București, 1998.

Boia, Lucian, *Mitologia științifică a comunismului*, Editura Humanitas, București, 1999.

Boia, Lucian, *Două secole de mitologie națională*, Editura Humanitas, București, 1999.

Walker Conor, *The national question in Marxist-Leninist theory and strategy*, Princeton University Press, 1984.

Constantiniu, Florin, *O istorie sinceră a poporului român*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1997.

Deletant, Dennis. *Teroarea comunistă în România: Gheorghe Gheorghiu-Dej si statul polițienesc 1948-1965*, Iași, Polirom, 2001.

Deletant, Dennis. *România sub regimul comunist*. București, 1997

Fejtő, Ferenc, *A népi demokráciák története* (Istoria democrațiilor populare), Magvető Kiadó - Magyar Füzetek, Budapest-Párizs, 1991.

Fischer Galați, Stephen, *România în secolul al XX-lea*, Institutul European, Iași, 1998.

Focșeneanu, Eleonor, *Istoria constituțională a României 1859-1991*, Editura Humanitas, București, 1992.

Frunză, Victor, *Istoria stalinismului în România*, Humanitas, București, 1990.

Gyurgyik János, *A zsidókérdés Magyarországon* (Problema evreiască în Ungaria), Editura Osiris, Budapest, 2001.

Hernet, Guy, *Istoria națiunilor și a naționalismului în Europa*, Institutul European, Iași, 1997.

Hitchins, Keith, *România 1866-1947*, Editura Humanitas, București, 1996.

Hunya, Gábor - Réti, Tamás - R. Süle, Andrea - Tóth, László, *România 1944-1990. Gazdaság- és politikatörténet* (Istoria politică și economică a României 1944-1990), Atlantisz Medvetánc, 1990.

Ionescu, Ghiță, *Comunism în Rumania 1944-1962*, Greenwood Press, Publishers, Westport, Connecticut.

Murgescu, Bogdan, *România și Europa. Acumularea decalajelor economice (1500-2010)*, Editura Polirom, Iași, 2010.

Kuller, Hary, *Opt studii despre istoria evreilor din România*, Editura Hasefer, București, 1997.

Neumann, Victor, *Istoria evreilor din România. Studii documentare și teoretice*, Timișoara, Editura Amacord, 1990.

Romsics, Ignác, *Magyarország története a XX. században* (Istoria Ungariei în secolul XX.), Editura Osiris, Budapest, 1999

Rupnik, Jacques, *Az újraértelmezett totalitarizmus* (Totalitarismul reinterpretat), Századvég, nr. 1, 1990.

Scurtu, Ioan - Buzatu, Gheorghe, *Istoria românilor în secolul XX*, Editura Paideia, București, 1999.

Soulet, Jean - Francois, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*, Editura Polirom, București, 1998.

Schulze, Hagen, *Stat și națiune în istoria europeană*, Editura Polirom București, 2003.

Varga E. Árpád, *Városodás, vándorlás, nemzetiség. Adatok az edélyi városok etnikai arculatában bekövetkezett változásokról* (Urbanizare, migrare, etnie. Date privind evoluția compoziției etnice a orașelor din Transilvania), „Regio”, nr. 4, 1991, pp. 27-28.

VII. 3. Lucrări speciale

*** *Khrushchev and Khrushchevism*, Edited by Martin McCauley, Macmillan Press in association with the School of Slavonic and East European Studies University of London, 1987.

*** *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Szerkesztette: Bárdi Nándor - Fedinec Csilla – Kirov, Alekszandr, *A szovjet hadsereg és a magyar forradalom* (Armata sovietică și revoluția maghiară), Az 1956-os Magyar Forradalom Történetének Dokumentációs és Kutatóintézete Közalapítvány, Évkönyv V. 1996/1997, pp. 67-73.

*** *Magyar-román kapcsolatok 1956-1958. Dokumentumok*, (Relații româno-maghiare 1956-1958. Documente), Red. Lipcsey Ildikó, Paulus-Publishing Bt- Nagy Imre Alapítvány, Budapest, 2004.

*** *Politică și societate în epoca Ceaușescu*, Florin S. Soare (coord.), Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilul Românesc, Poliriom, Iași, 2013.

*** *Primele forme de autoorganizare a maghiarilor din România (1989-1990)*, Bárdi Nándor, Gidó Attila, Novák Csaba Zoltán (coord.), Editura Institutului pentru Studiarea Problemelor Minorităților Naționale, Cluj-Napoca, 2014.

*** *Raport final*, Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România, Editori: Tismăneanu Vladimir - Dobrinicu Dorin - Vasile Cristian, Humanitas, București, 2008.

*** *Sfârșitul perioadei liberale a regimului Ceaușescu. Minirevoluția culturală din 1971*, Ediție îngrijită de Ana-Maria Cătănuș, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2005.

*** *Soviet politics. Russia after Brezhnev*, Edited by Joseph L. Noguee, Praeger Special Studies-Praeger Scientific, New/York, Westport, Connecticut, London, 1985.

Anton, Mioara, *Anatomia puterii. Fideli și indezirabili în PMR*, în Studii și materiale de istorie contemporană, Academia Română, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, vol. 1, București, 2002.

Baier, Hannelore, *Deportarea etnicilor germani din România în Uniunea Sovietică 1945*, Sibiu, 1994.

Baier Hannelore, *Arestarea politicianului sas Hans Otto Roth în 1952*, în *Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane Sibiu*, 1996.

Balogh, Edgár, *A történetírás mérlegén 50 év távlatából*, *Múltunk*, nr. 4, 1997. Budapest.

B. Kovács András, *Szétszabdalt Székelyföld*, Mentor Könyvkiadó, Marosvásárhely, 2006.

Bányai Éva, *Sikertörténetek kudarcokkal*, Komp-Press Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár, 2006.

Bányai Éva, „Egy kudarcos sikertörténet. A Hét születésének körülményei” (O povestire de succes cu eșecuri. Împrejurările înființării revistei A Hét), *Korunk*, nr. 8, 2003.

Bárdi, Nándor, „A romániai magyar elit generációs csoportjainak integrációs viszonyrendszere” (Sistemul de relații integraționist al grupurilor generaționale de elite maghiare din România), în *Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében* (Strategii integraționiste din istoria minorităților maghiare), Nándor Bárdi - Attila Simon (ed.), Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2006.

Benkő Levente, *Az őszinteség két napja. 1956. szeptember 29–30* (Două zile de sinceritate. 1956 29-30 septembrie), Polis Könyvkiadó, Kolozsvár, 2007.

Békés Csaba, *Hidegháború, enyhülés és az 1956-os magyar forradalom* (Războiul rece, dezghetarea și revoluția din 1956), *Az 1956-os Magyar Forradalom Történetének Dokumentációs és Kutatóintézete-Közalapítvány, Évkönyv V. 1996/1997*, pp. 201-214.

Bergel, Hans, „Procesul scriitorilor germani din România din 1959. Perversitățile persistă și în ziua de azi”, *Analele Sighet. Anii*

1954-1960: *Fluxurile și refluxurile stalinismului*, Fundația Academica Civică, 2000, pp. 358-364.

Bines, Carol, *Din istoria imigrărilor în Israel*, Editura Hasefer, București, 1998.

Bíró A. Zoltán - Bodó Julianna, „A hargitaiság.” Egy régió kultúraépítési gyakorlatáról” (Apartenența la ținuturile „harghitene”. Despre practica edificării culturii dintr-o regiune), în *Fényes tegnápunk. Tanulmányok a szocializmus korszakáról* (Luminoasa zi de ieri. Studii din epoca socialismului), KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja/Centrul de cercetare regională și antropologică, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 1998.

Boca, Ioana, *1956, un an de ruptură. România între internaționalismul proletar și stalinismul antisovietic*, Fundația Academia Civică, 2001.

Bottoni, Stefano, „A sztálini „kis Magyarország” megalakítása, 1952” (Înființarea „micii Ungariei staliniste”, 1952), în *Autonóm magyarok? Székelyföld változása az ötvenes években* (Maghiari autonomi? Schimbarea Secuimii în anii cincizeci), Bárdi Nándor (red.), Editura Pro-Print, Miercurea Ciuc, 2005.

Bottoni, Stefano, „Az új, baloldali magyar értelmiség az ötvenes-hatvanas években” (Noua elită de stânga maghiară în anii cincizeci-șaizeci), în *Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében* (Strategii de integrarea în istoria minorităților maghiare), Red. Simon Attila - Bárdi Nándor, Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja-Samorin, 2006.

Bottoni, Stefano, „A hatalom értelmisége- az értelmiség hatalma. A Földes László-ügy” (Intelectualii puterii-puterea intelectualilor. Cazul Földes László), în *Autonóm magyarok? Székelyföld változása az ötvenes években* (Maghiari autonomi? Schimbarea Secuimii în anii cincizeci), Red. Bárdi Nándor, Editura Pro-Print, Miercurea Ciuc, 2005.

Bottoni, Stefano, *Stalin's Legacy in Romania. The Hungarian Autonomous Region 1952-1960*, Lanhan (MD): Lexington Books/The Harvard Cold War Studies Book Series, 2018.

Bozgan, Evantia – Bozgan, Ovidiu, *Integrare internațională și instrumentizare politică: 1967 în istoria populației evreiești din România*, Buletinul Centrului, Muzeului și Arhivei Istorice a Evreilor din România, București, 2002.

Buga Vasile, *Pe muchie de cuțit. Relațiile româno-sovietice 1965-1989*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2013.

Brown, J.F., *Eastern Europe and Communist Rule*, Duke University Press, Durham and London, 1980.

Brubaker, Rogers, Feischmidt Margit, Jon, Fox, Grancea, Liana, *Politică naționalistă și etnicitate cotidiană într-un oraș transilvănean*, Editura ISPMN - Kriterion, Cluj-Napoca.

Bugnariu, Tudor, „A szocialista nemzet” (Națiunea socialistă), *Korunk*, nr. 9, 1969, pp. 1323-1329.

Burks, V. Richard, *The dynamics of Communism*, Princeton Univ. Press, 1961.

Burmisztrova, T. J., *A szocialista nemzet elmélete* (Teoria națiunii socialiste), Művelődésügyi Minisztérium Marxizmus-Leninizmus Oktatási Főosztálya, 1973.

Catalan, Gabriel, „Istoriografia română sub impactul modelului sovietic (1947-1955)”, În *Intelectualii și regimul comunist: Istoriile unei relații*, Anuarul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului în România, Vol. IV, pp. 19-39.

Cătănuș, Ana-Maria, „Scriitorii români și limitele liberalizării, 1965-1971”, *Arhivele Totalitarismului*, nr. 1-2, 2005.

Cătănuș, Ana-Maria, *Vocația libertății. Forme de disidență în România anilor 1970-1980*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2014.

Cătănuș, Dan, „Divergențele româno-sovietice din C.A.E.R. și consecințele lor asupra politicii externe a României, 1962-1963. I.”, *Arhivele Totalitarismului*, nr. 1-2, 2005.

Câmpeanu, Pavel, *Ceașescu, anii numărătorii inverse*, Polirom, București, 2002.

Chiper, Ioan, „Considerații privind evoluția numerică și compoziția etnică a P.C.R., 1921-1952”, *Arhivele totalitarismului*, nr. 4, 1998, pp.25-44.

Cinpoes, Radu, *Nationalism and identity in Romania. A History of Extreme Politics from Birth of the State of State to EU Accession*, I.B. Tauris Publishers, London - New York, 2010.

Conovici, Mariana, *Martie 1965 - Nicolae Ceaușescu, noul lider al comuniștilor români*, *Analele Sighet* nr. 9, Fundația Academia Civică, 2001, pp. 493-499.

Copilaș, Emanuel, *Națiunea socialistă. Politica identității în epoca de aur*, Editura Polirom, Iași, 2015.

Csákány, Béla, „A Magyar Népi Szövetség jogi és gazdasági tevékenysége”(Activitatea juridică și economică a UPM), *Múltunk*, nr. 4, 1997.

Deletant Dennis, *Ceașescu și Securitatea. Constrângere și disidență în România anilor 1965-1989*, Editura Humanitas, București, 1998.

Deletant, Dennis. *România sub regimul comunist*, Editura Fundația Academia Civică, București, 1997.

Dessewffy, Tibor, *Iskola a hegyoldalon*, Új Mandátum Kiadó, Budapest, 1999.

Domokos Géza, *Esély I (Șansă)*, Pallas Akadémia, Csíkszereda, 1996.

Fischer, Mary Ellen, *Nicolae Ceaușescu. A Study in Political Leadership*, Lynne Rienner Publishers/Boulder and London, 1989.

Fischer, Stephen Galați, *Twentieth Century Romania*, Columbia University Press, New York-Oxford, 1991.

Földes, György, *Magyarország, Románia és a nemzeti kérdés 1956–1989* (Ungaria, România și problema națională 1956-1989), Napvilág Kiadó, Budapest, 2007.

Frunză, Victor, *Istoria stalinismului în România*, București, 1993.

Gál Mária, „Az MNSZ lefejezése. A koncepciós perek és előzményeik” (Decapitarea UPM-ului. Antecedentele proceselor intentate), *Múltunk*, nr. 4, 1997.

Gáll Ernő, „A Romániai Magyar Népi Szövetség forrásvidékén” (Începuturile UPM-ului). *Múltunk*, nr. 4, 1997.

Gagy József, *Fejezetek Románia 20. századi társadalomtörténetéhez* (Capitole din istoria socială a României), Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2009.

Gagy, József, „Határ, amley összeköt” (Hotare care ne unesc), în *Autonóm magyarok? Székelyföld változása az ötvenes években* (Maghiari autonomi? Schimbarea Secuimii în anii cincizeci), Bárdi Nándor (red.), Editura Pro-Print, Miercurea Ciuc. 2008.

Garthoff, Raymond L., *A magyar forradalom és Washington* (Revoluția maghiară și Wahington), Az 1956-os Magyar Forradalom Történetének Dokumentációs és Kutatóintézete-Közalapítvány, Évkönyv V. 1996/1997, pp. 214-228.

Gazda László, „Textilgyár és városiasodás”(Fabrica de textile și urbanizarea), *Korunk*, nr. 7, 1968. pp. 1022-1026.

Gilberg, Trondd, *Nationalism and Communism in Romania. The Rise os Ceausescu s Personal Dictatorship*, Westview Press, Boulder, San Francisco and Oxford, 1990.

Gereben Ágnes, *Antiszemitizmus a Szovjetunióban* (Anisemitism în URSS), Polgart, Budapest, 2000.

Györffy Gábor, „Sajtócenzára a kommunista Romániában” (Cenzura presei în România comunistă), *Régio*, nr. 7, 2007, pp. 95-117.

Hajdu Tibor, „A szovjet és a magyar vezetés kapcsolata, 1945-1953” (Relațiile între conducerea maghiară și cea sovietică, 1945-1953),

în Az 1956-os Magyar Forradalom Történetének Dokumentációs és Kutatóintézete-Közalapítvány. Évkönyv V. 1996/1997, pp. 37-43.

Herédi Gusztáv, „Új megyék, új lapok” (Noi județe, noi organe de presă), *Korunk*, nr. 6, 1968, pp. 856-860.

Horváth Andor, „Istории paralele cu un personaj central”, în Nastasă, Lucian (coordinator), *Minorități etnoculturale. Mărturii documentare: Maghiarii din România (1945-1955)*, Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj, 2002.

Hunya Gábor, „Az élelmészeti válság okai” (Cauzele crizei alimentare), în România 1944-1990. Gazdaság- és politikatörténet (România 1944-1990. Istorie economică și politică), Atlantisz Medvetánc, Budapest, 1990, pp. 58-68.

Hunya Gábor, Réti Tamás, R. Süle Andrea, Tóth László, *România 1944-1990 [România 1940-1990]*, Medvetánc, Budapest, 1990.

Ioanid, Radu, *Răscumpărarea evreilor. Istoria acordurilor secrete dintre România și Israel*, Polirom, București, 2005.

Ionașcu, Constantin, „Despre rezistența turco-tătară anticomunistă din Dobrogea”, în *Tătarii în istoria Românilor*, Coord. Marian Cojoc, Muntenia, Constanța, 2004.

Katona Szabó István, „Az MNSZ marosvásárhelyi kiáltványa (1945. november 17.)” (Proclamația UPM de la Târgu-Mureș 1945. 17. noiembrie), *Múltunk*, nr. 4, 1997.

King R. Robert, *Minorities under Communism*, Harvard, Harvard UP, 1973.

Kuller, Hary, *Evreii în România anilor 1944-1949. Evenimente, documente, comentarii*, Editura Hasefer, București, 2002.

Kuller, Hary, *Evreii din România anilor 1944-1949*, Buletinul Centrului Muzeului și Arhivei Istorice a Evreilor din România, nr. 8-9, 2002.

Kramer, Mark, *A Szovjetunió válasza az 1956-os eseményekre* (Răspunsul URSS la evenimentele din 1956), *Az 1956-os Magyar*

Forradalom Történetének Dokumentációs és Kutatóintézete Közalapítvány, Évkönyv V. 1996/1997, pp. 73-93.

Lázok Klára, „Könyvkiadás és cenzúra az 1950- 60-as évek Romániájában” (Cartea tipărită și cenzura în România anilor 1950-1960), *Régio*, nr. 3, 2007. pp. 117-147.

Lewy, Robert, *Gloria și decăderea Anei Pauker*, Editura Polirom, București, 2002.

Lipcsey, Ildikó, „Az MNSZ, a romániai magyarság politikai és érdekvédelmi szervezete” (UPM organizația politică a maghiarilor din România), *Múltunk*, nr. 4, 1997.

Makkfalvi Gábor, „A marosvásárhelyi Rubicon” (Rubiconul din Târgu-Mureș), în *A Maros megyei magyarság történetéből* (Din istoria maghiarilor din județul Mureș), Red. Pál-Antal Sándor - Szabó Miklós, Editura Mentor, Târgu-Mureș, 1997.

Mironov, Alexandru-Murad, „Tot mai departe de Moscova. Politica externă a regimului Ceaușescu”, *Arhivele Totalitarismului*, nr. 3-4, 2002, pp. 228-255.

Nagy Mihály Zoltán – Olti Ágoston, *Érdekképviselő vagy pártpolitika? Iratok a Magyar Népi Szövetség Történetéhez (1944-1953)* (Reprezentarea intereselor sau politică de partid. Documente pentru istoria Uniunii Populare Maghiare), Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2009.

Negrici, Eugen, *Literatura română sub comunism*, Editura Fundației PRO, București, 2003.

Nelson N., Daniel, *Romanian Politics in the Ceaușescu Era*, Gordon and Breach Science Publishers, New-York, 1988.

Niculescu Mizil, Paul, *O istorie trăită*, vol. I, Editura Enciclopedică, București, 2002. Memorii.

Novák Csaba Zoltán, „Înființarea structurii politice a P.C.R. în județul Mureș 1944-1948”, în *Anuarul Arhivelor Mureșene*, Târgu Mureș, 2003.

Novák Csaba Zoltán, „Considerații privind manifestarea identității naționale în perioada instaurării comunismului în

România”, în *Anuarul Institutului de Cercetări Socio-umane „Gheorghe Șincai”*, Târgu Mureș, 2004, pp. 169-178.

Novák Csaba Zoltán, „Szocialista nemzet és kisebbség az RKP vezetőségének diskurzusában a ceausescui hatalomátvétel után” (Națiunea socialistă și minoritățile naționale în discursul conducerii PCR după preluarea puterii de către Ceaușescu), în *Történelmünk a Kárpát-medencében (1926-1956-2006)* (Istoria noastră în Bazinul Carpatic), ed. Kovács Kiss Gyöngy, Komp-Press Kiadó, Kolozsvár, 2006.

Novák Csaba Zoltán, „Pregătirea reformei administrative și problema națională în România”, în *Hegemoniile trecutului. Evoluții românești și europene. Profesorului Ioan Chiper la 70 de ani*, București, Curtea Veche, 2006, pp. 397-399.

Novák Csaba Zoltán, „Magyarok a Román Kommunista Pártban 1944-1948” (Maghiari în Partidul Comunist Român 1944-1948), *Pro Minoritate*, Iarna/2006.

Novák Csaba Zoltán, „Anul posibilităților? 1968 în România și problema națională”, în *Partide politice și minoritățile naționale din România în secolul XX. 4*, Techno Media, Sibiu, 2009. p. 299-319.

Novák Csaba Zoltán, „Impactul reformei administrative din 1968 asupra politicii față de minoritatea maghiară”, în *Minoritatea Maghiară în perioada comunistă*, Gido Atila, Olti Agoston (red.) Institutul pentru Studierea Problemelor Minorității Naționale, Cluj-Napoca, 2009.

Novák Csaba Zoltán, „Față în față.” Întâlnirea dintre conducerea de partid și elita intelectuală maghiară din România la 28 iunie 1968, în *Studii și materiale de istorie contemporană*, Academia Română, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, București, 2009.

Novák Csaba Zoltán - Denisa Bodeanu, *Clopotul amuțit. Istoria unei supravegheri. Viața lui. Pálfi Géza în documentele Securității*, Editura Pro Print, Miercurea Ciuc, 2011.

Novák Csaba Zoltán - Tóth-Bartos András - Kelemen Kálmán Lóránt, *Újjászületés. Kovászna megye megszervezése és*

intézményesülése 1968-1972 [Renaștere. Organizarea instituțională a județului Covasna], Pro-Print-Háromszék Vármegye, Miercurea Ciuc - Sfântu Gheorghe, 2013.

Novák Csaba Zoltán, *Holtvágányon. A Ceausescu rendszer magyarságpolitikája II.* (1975-1989), [Politica regimului Ceaușescu față de maghiari II. 1975-1989], Pro-Print, Csíkszereda, 2017.

Oláh Sándor, „A Magyar Autonóm Tartomány a Román Népköztársaságban” (RAM în Republica Populară Română), în *Autonóm magyarok? Székelyföld változása az ötvenes években* (Maghiari autonomi? Schimbarea Secuimii în anii cincizeci), Bárdi Nándor (red.), Editura Pro-Print, Miercurea Ciuc, 2005.

Oláh Sándor, „Elitrekrutáció a szocializmusban” (Recrutarea elitei în socialism), în *Fényes tegnappunk. Tanulmányok a szocializmus korszakáról.* (Trecutul luminos. Articole despre socialism), Editura Pro Print, Miercurea Ciuc, 1998.

Onișoru, Gheorghe, *România în anii 1944-1948. Transformări economice și realități sociale*, Editura Fundația Academia Civică, București, 1998.

Pál Antal Sandor, *Áldozatok-1956. A forradalom utáni megtorlások a MAT-ban* (Victime-1956. Represiune după revoluția din 1956 în Regiunea Autonomă Maghiară), Editura Mentor, Târgu Mureș, 2006.

Petrescu, Dragoș, „Building the Nation, Instrumentalizing Nationalism: Revisiting Romanian national-Communism”, 1956-1989, în Martin Mevius (ed.), *The Communist Quest for National Legitimacy in Europe, 1918-1989*, Routledge Taylors and Francis Group, 2011, London and New York, pp. 146-165.

Poncea, Traian-Valentin – Rogojan, Aurel, *Spionajul ungar în România*, Editura Elion, București, 2007.

Radosav, Doru, *Donbas. O istorie deportată*, Ravensburg, 1994.

Rădulescu, Ion, „A nemzet fejlődése a szocializmusban” (Evoluția națiunii în socialism), în *A Román Kommunista Párt*

politikájának időszerű problémái (Problemele actuale ale politicii Partidului Comunist Român), Editura Politică, București, 1966.

Retegan, Mihai, *1968 din primăvară până în toamnă*, Editura RAO, București, 1998.

Romsics Ignác, *Nemzet, nemzetiség és állam Kelet-Közép és Délkelet-Európában a 19. és 20 században* (Națiune, naționalitate și stat în Europa centrală și de Est în secolele 19 și 20), Napvilág Kiadó, Budapest, 2004.

Romsics Ignác, „Kisebbségvédelem Kelet-Közép és Délkelet Európában a 20. században”. (Apărarea drepturilor minorităților naționale în Europa de est și centrală în secolul 20.), *Magyar Napló*, nr. 9, 1998.

Rusu, Viorel, „Aspecte privind impactul declarației din aprilie 1964 asupra organizației regionale Maramureș a PMR”, în *Analele Sighet* nr.9, Fundația Academia Civică, 2001, pp. 518-530.

Schöpflin, György, *Magyarok Romániában* (Maghiari în România), Párizs, Párizsi Magyar Füzetek, 1979.

Salat Levente, Novák, Csaba Zoltán, „Ethnicity, Nationalism, and the Minority Regime”, în Lavinia Stan, Diane Vancea (coord.), *Post-Communist Romania at Twenty-Five. Linking Past, Present, and Future*, Lexington Books, Lanham - Boulder - New York - London, 2015, pp. 64-67.

Sebők Anna, *Kolozsvári perek 1956 (Procese politice din Cluj 1956)*, Budapest, Hamvas Béla Intézet, 2001.

Sitariu, Michaela, *O oază de libertate - Timișoara 30 octombrie 1956*, Iași, Polirom, 2004.

Skilling, H. Gordon, *Communism national and international. Eastern Europe after Stalin*, Canadian Institute of International Affairs by University of Toronto Press, 1964.

Soulet, Francois, *Istoria comparată a statelor comuniste*, Editura Polirom, București, 1998.

Pearton, Maurice - Deletant, Dennis, *The Soviet Takeover in Romania, 1944-1948*, în *Romania observed. Studies in*

Contemporary Romanian History, Encyclopedic Publishing House, Bucharest, 1998.

Roth, Andrei, *Naționalism sau democratism*, Editura Pro Europa, Târgu-Mureș, 1999.

Rotman, Liviu, *Evreii din România în perioada comunistă 1944-1965*, Editura Polirom, București, 2004.

Sălăgean, Marcela, *Administrația sovietică în Nordul Transilvaniei (noiembrie 1944-martie 1945)*, Editura Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 2002.

Sarány, István - Szabó, Katalin, *Megyeicsinálók*, Státus Könyvkiadó Csíkszereda, 2001.

Szesztay Ádám, *Nemzetiségi kérdés a Kárpát-medencében 1956-1962. Az ötvenhatos forradalom hatása a kelet-közép-európai kisebbségpolitikára*, MTA Kisebbségkutató Intézet, Gondolat Kiadói Kör, Budapest, 2003.

Sesztov, Lev, „Mi az orosz bolșevizmus” (Ce este bolșevismul rus), în *Aetas*, nr. 2, 1998.

Szarka László, *Gondolat Kiadó-MTA Kisebbségkutató Intézet*, Budapest, 2008.

Șandru, Dumitru, *Minoritarii germani din România în anii 1940-1944*, în „Itinerarii istoriografice”, Iași, 1996, pp. 535-552.

Șandru, Dumitru, *Minoritatea maghiară din Transilvania după 23 august 1944*, în „AMP”, nr. 19, 1995, pp. 401-417.

Tibori Szabó Zoltán, „Az erdélyi zsidó közösség sorsa a második világháborút követő időszakban” (Soarta comunității evreiești din Transilvania după cel de-al Doilea Război Mondial 1945-1948), *Korunk*, nr. 8, 2002.

Tismăneanu, Vladimir, *Fantoma lui Gheorghiu-Dej*, Editura Univers, București, 1995.

Tismăneanu, Vladimir, *Stalinism pentru eternitate*, Editura Humanitas, București, 2006.

Tóth Sándor, *Dicsőséges kudarcaink a diktatúra korszakából. Gaál Gábor sorsa és utóélete Romániában 1946-1986*, Editura Balassi, Budapest, 1997.

Töttös Istvánné, *Az MNSz és a magyar nyelvű oktatás* (UPM și învățământul în limba maghiară), *Múltunk*, nr. 4, 1997.

Töttös Magdolna, *A Magyar Népi Szövetség Története 1944-1953* (Istoria Uniunii Populare Maghiare), vol. I-II, Editura Pallas-Akadémia, Miercurea Ciuc, 2005.

Țărău, Liviu, *Instaurarea comunismului în România și evreii*, în *Anuarul Institutului de Istorie Cluj-Napoca*, nr. 36, 1996.

Țărău, Virgiliu, *Considerații asupra dinamicii interne a PCR în anii 1944-1947. Studiu de caz. Județul Cluj*, *Anuarul Institutului de Istorie Cluj-Napoca*, nr. 36, 1996.

Troncotă, Cristian, *Istoria Securității regimului comunist din România 1948-1964*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2003.

Vasile, Cristian, *Viața intelectuală și artistică în primul deceniu al regimului Ceaușescu 1965-1974*, Editura Humanitas, București, 2015.

Vincze, Gábor, „Az RSZDP Országos Magyar Bizottsága és az MNSz vezetőségének vitája 1946-ban magyar választási blokk létrehozásáról” (Discuțiile din 1946 între Comitetul Maghiar al PSD din România și conducerea UPM despre crearea unui bloc de coaliție), *Múltunk*, nr. 4, 1997.

Vincze, Gábor, *Illúziók és csalódások. Fejezeteke a romániai magyarság világháború utáni történetéből* (Iluzii și deziluzii. Capitole din istoria maghiarilor din România după cel de-al Doilea Război Mondial), Editura Status, Miercurea Ciuc, 1999.

Vincze, Gábor. „A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1947-1968. în *Autonóm magyarok? Székelyföld változása az ötvenes években* (Maghiari autonomi? Schimbarea Secuimii în anii cincizeci), Bárdi Nándor (ed.), Editura Pro-Print, Miercurea Ciuc, 2005.

Vultur, Smaranda, *Germanii din Banat prin povestirile lor*, București 2000. Georges Castellan, *The Germans of Rumania*, în *Journal of Contemporary History*, nr. 6, 1971.

Zwick, Peter, *National communism*, Westview Press, 1983.

Listă ilustrații

Vasile Luca în vizită la Sfântu-Gheorghe în 1949 (Muzeul Național Secuiesc Sfântu-Gheorghe)	17
Serbarea zilei de 7 Noiembrie la Târgu-Mureș (Colecția personală a lui Novák Csaba Zoltán)	17
Defilare la Miercurea Ciuc în anii 60 (Muzeul Secuiesc Miercurea Ciuc)	25
Serbarea zilei de 1 Mai la Târgu-Mureș în 1960 (foto realizată de Marx József, Muzeul „Haáz Rezső” Odorheiu-Secuiesc)	26
Nicolae Ceaușescu în Biblioteca Teleki la Târgu Mureș în compania lui Fazekas János și Sütő András 1966 (foto realizată de Marx József, Arhiva Institutului Istoriei Politice Budapesta)	43
Nicolae Ceaușescu în vizită la Miercurea Ciuc (Muzeul Secuiesc Miercurea-Ciuc)	44
Hartă cu varianta județului secuiesc	62
Delagația de la Miercurea Ciuc la Congresul al X-lea (Muzeul Secuiesc Miercurea Ciuc).....	62
Vizita lui Nicolae Ceaușescu în județul Covasna (Muzeul Național Secuiesc Sfântu-Gheorghe).....	87
Asociația Culturală „Benedek Elek” în județul Covasna (Muzeul Național Secuiesc Sfântu-Gheorghe)	88
Király Károly cu lideri locali de partid (Muzeul Național Secuiesc Sfântu-Gheorghe)	97
Sylvester Lajos și Balogh Edgár (Muzeul Național Secuiesc Sfântu-Gheorghe)	98
Festivalul „Nufărul” în județul Covasna (Muzeul Național Secuiesc Sfântu-Gheorghe).....	104

1 Mai în port popular (Muzeul Național Secuiesc Sfântu-Gheorghe).....	105
Activitatea culturală cu amatori în satul Dumitrești, județul Mureș (Colecție personală Novák Csaba Zoltán)	110
Liceul Pedagogic la Odorheiu-Secuiesc (Muzeul „Haáz Rezső” Odorheiu-Secuiesc).....	111
Vernisaj la muzeul de istorie din Târgu Secuiesc (Muzeul Național Secuiesc Sfântu-Gheorghe).....	120
Elevi din județul Covasna (Muzeul Național Secuiesc Sfântu-Gheorghe).....	121
23 August la Odorheiu Secuiesc (Muzeul „Haáz Rezső” Odorheiu-Secuiesc).....	129
Defilare la Miercurea-Ciuc (Muzeul Secuiesc Miercurea-Ciuc).....	130
Domokos Géza în discuții cu Balogh Edgár (Casa Memorială Szabédi, Cluj, Colecția Domokos Géza).....	145
Spitalul din Sfântu Gheorghe (Muzeul Național Secuiesc Sfântu-Gheorghe).....	157
Magazin de textile la Odorheiu Secuiesc (Muzeul „Haáz Rezső” Odorheiu-Secuiesc).....	157
Cartier nou la Miercurea Ciuc (Muzeul Secuiesc Miercurea-Ciuc)	162
Demolări la Sfântu-Gheorghe (Muzeul Național Secuiesc Sfântu-Gheorghe).....	162
Fabrică din Târgu-Secuiesc (Muzeul Național Secuiesc Sfântu-Gheorghe).....	168
Fabrica de Tractoare din Miercurea Ciuc (Muzeul Secuiesc Miercurea-Ciuc)	169
Vizita lui Nicolae Ceaușescu în ani 80 în județul Harghita (Muzeul Secuiesc Miercurea Ciuc).....	177
Nicolae Ceaușescu la Miercurea Ciuc (Muzeul Secuiesc Miercurea Ciuc).....	178

Rând în fața unei alimentare la Târgu-Mureș (Foto realizată de Vajda György, Fundația „Bernádi György”, Târgu-Mureș).....	193
Alegeri la Odorheiu Secuiesc în anii 80 (Muzeul „Haáz Rezső” Odorheiu-Secuiesc).....	194
Fazekas János (Muzeul Național Secuiesc Sfântu-Gheorghe).....	221
Király Károly (Muzeul Național Secuiesc Sfântu-Gheorghe).....	223
Domokos Géza și Sütő András la ceremonia de înmormântare a scriitorului Molter Károly la Târgu Mureș (Casa Memorială Szabédi, Cluj, Colecția Domokos Géza).....	272
Domokos Géza, Jakó Zsigmond, Egyed Ákos, Beke György și Kántor Lajos la Cluj (Casa Memorială Szabédi, Cluj, Colecția Domokos Géza)	273

Index

A

Aczél, György, 204
Ádám, Erzsébet, 210
Ady, Endre, 114
Ágoston, Vilmos, 239, 275, 276
Albert, Ernő, 81
Albert, Sándor, 143
Albu, Mihai, 252
Aldea, Militaru, 53
Alexandrescu, Ion, 303
Andreescu, Andreea, 19, 86, 301
Antalfy, Endre, 132, 142
Anton, Mioara, 307
Apáczai, Csere János, 116
Apáthy, Géza, 275
Apostol, Gheorghe, 52, 93, 125, 227
Aradi, József, 244
Aranka, György, 116
Ardeleanu, Ion, 185
Arghezi, Tudor, 109

B

Baász, Imre, 242
Baczó, Zoltán, 69
Baier, Hannelore, 307
Bákai, Balázs, 63
Balas, Egon, 303
Balázs, Sándor, 243, 246
Bálint, Dénes, 143
Balla, Zsófia, 241

Balogh, Edgár, 98, 106, 107, 122,
123, 143, 144, 145, 146, 147, 236,
241, 244, 254, 255, 307
Banc, Iosif, 53, 56, 57, 125, 136
Banu, Florian, 256
Bányai, Éva, 86, 106, 108, 109, 134,
228, 307
Bányai, László, 38, 39, 102, 141
Bárányi, Ferenc, 243
Barbu, Eugen, 108
Bárdi, Nándor, 9, 10, 173, 198, 217,
218, 240, 303, 306, 307, 308, 311,
315, 318
Bartalis, Ferenc, 116
Bartók, Béla, 115
Báthory, Anna, 107
Bărbulescu, Mihai, 304
Bărlădeanu, Alexandru, 94, 227
Bârsan, Ioan, 264
Becze, Antal, 142
Bede, Gyula, 53
Beke, György, 191, 236, 246, 273
Békés, Csaba, 307
Bene, József, 109
Benedek, Elek, 88, 115, 116
Benedek, Géza, 53
Benkő, Levente, 89, 307
Berde, Zoltán, 64
Berecz, János, 232
Béres, András, 244
Bergel, Hans, 307
Berghianu, Maxim, 125
Betea, Lavinia, 303, 304
Bethlen, Gábor, 107
Bines, Carol, 308

Bíró A., Zoltán, 117, 308
 Bíró, Béla, 243
 Bíró, Gáspár, 243
 Bíró, Katalin, 247
 Birtalan, Alexandru, 68
 Birtalan, Ibolya, 64
 Bisztrai Horváth, Mária, 143
 Blaga, Lucian, 109
 Blajovici, Petre, 125
 Blénesi, Ernő, 273
 Bobu, Emil, 179
 Boca, Ioana, 308
 Bod, Péter, 116
 Bodeanu, Denisa, 12, 200, 270, 286,
 314
 Bodnăraş, Emil, 41, 94
 Bodó, Julianna, 117, 308
 Bodor, Pál, 86, 105, 134, 144, 184,
 190, 217, 227, 229, 236, 273
 Bogza, Geo, 108
 Boia, Lucian, 27, 153, 304
 Bölöni Farkas, Sándor, 115, 116
 Bolyai, János, 116
 Borbély, Ernő, 247
 Borilă, Petre, 125
 Borş, Rozalia, 76
 Botez, Demostene, 108
 Bottoni, Stefano, 9, 18, 19, 112,
 116, 255, 261, 308, 309
 Bozgan, Evantia, 309
 Bozgan, Ovidiu, 309
 Böződi, György, 107
 Branis, Ladislau, 76
 Bránis, László, 41, 95
 Bréda, Ferenc, 241, 275
 Brejnev, Leonid Ilici, 33
 Bretter, György, 244
 Brisc, Ecaterina, 197
 Brown, J.F., 11, 296, 309
 Brubaker, Rogers, 11, 309
 Budeancă, Denisa Florentina, 270
 Buga, Vasile, 10, 309
 Bugnariu, Tudor, 40, 309
 Bulei, Ion, 303
 Bura, László, 242, 244

Burks, V. Richard, 309
 Burmisztrova, T. J., 34, 309
 Búzás, László, 247
 Buzatu, Gheorghe, 305

C

Caraion, Ion, 109
 Catalan, Gabriel, 309
 Călinescu, George, 109
 Cătănuş, Ana-Maria, 10, 77, 126,
 226, 227, 306, 309
 Cătănuş, Dan, 21, 24, 310
 Câmpeanu, Pavel, 310
 Ceauşescu, Nicolae, 1, 3, 8, 9, 10,
 11, 12, 13, 21, 31, 32, 33, 40, 41,
 42, 43, 44, 52, 53, 55, 56, 57, 61,
 63, 64, 70, 71, 72, 74, 77, 78, 79,
 81, 82, 83, 84, 86, 87, 90, 93, 94,
 95, 96, 97, 99, 106, 108, 109, 110,
 111, 112, 114, 117, 123, 125, 126,
 127, 132, 133, 134, 135, 137, 139,
 140, 142, 143, 147, 149, 151, 152,
 153, 155, 159, 160, 161, 164, 172,
 176, 177, 178, 179, 180, 183, 184,
 190, 205, 206, 210, 213, 214, 215,
 216, 218, 219, 227, 231, 232, 234,
 236, 237, 239, 251, 261, 287, 288,
 291, 292, 294, 296, 310, 313, 314,
 315, 318
 Cesereanu, Ruxandra, 10
 Chiper, Ioan, 25, 310
 Chişinevschi, Iosif, 258
 Cinpoes, Radu, 310
 Ciobanu, Vasile, 91, 270
 Ciulei, Liviu, 108
 Coman, Virgil, 301
 Conovici, Mariana, 310
 Constantinescu, Miron, 89
 Constantiniu, Florin, 126, 304
 Copilaş, Emanuel, 10, 153, 310
 Corlaci, Ben, 109
 Cornea, Doina, 247
 Costea, Aurel, 170, 179
 Csákány, Béla, 310

Csehi, Gyula, 86, 107
Cseke, Péter, 246
Csép, Sándor, 246
Csíky, András, 109
Csörgő, Lajos, 45, 107, 254, 255
Csörgő, Ludovic, 302
Csoóri, Sándor, 204
Csorba, András, 128
Csorba, János, 179
Cubleșan, Constantin, 108, 109
Cz. Enikő, 64
Czakó, Zsigmond, 115
Czikó, Árpád, 61
Cziszter, Kálmán, 240

D

Dali, Sándor, 143
Damokos, Csaba, 242
Darvas Kozma, József, 244
Darvas, József, 115, 244
Dávid, Gyula, 107, 236, 244
Dávid, László, 118
Deletant, Dennis, 24, 32, 83, 126,
167, 304, 310, 316
Demény, Lajos, 134, 184, 227, 228
Demeter, János, 86, 102, 121, 122,
123, 141, 254, 255
Deng Xiaoping, 33
Dessewffy, Tibor, 310
Dezső, Szilágyi, 146
Diaconescu, Ovidiu, 264
Dobre, Florica, 32, 256
Dobrințu, Dorin, 10, 108, 134, 158,
160, 163, 185
Domokos, Géza, 86, 105, 106, 109,
122, 123, 141, 144, 145, 146, 148,
191, 210, 217, 221, 227, 228, 229,
231, 236, 244, 245, 271, 272, 273,
285, 286, 310
Dózsa, György, 115, 116, 259
Drăghici, Alexandru, 29, 41, 44, 53,
55, 56, 57, 80, 81, 125, 252, 257
Dubcek, Alexander, 94
Dukász, Anna, 95, 102

Dumitrescu, Geo, 109
Dumitrescu, Laura, 300
Dumitru, Laura, 84, 108
Duray, Miklós, 204, 211
Duțu, Alesandru, 10, 301

E

Egry, Sándor, 102
Egyed, Ákos, 273
Egyed, Péter, 236, 239, 241, 276

F

Fábián, Ernő, 53, 61, 243
Fábián, Magdolna, 102
Farkas, Árpád, 275
Fazakas, Lajos, 149, 215, 233, 271
Fazekas, János, 19, 41, 43, 52, 56,
57, 59, 61, 63, 64, 67, 71, 79, 80,
85, 86, 95, 96, 110, 111, 116, 122,
131, 132, 135, 165, 177, 184, 191,
215, 216, 217, 219, 221, 227, 228,
231, 232, 233, 273, 275, 299, 302
Feischmidt, Margit, 11, 309
Fejtő, Ferenc, 304
Fekete, Gyula, 63
Fischer Galați, Stephen, 18, 304,
310
Fischer, Mary Ellen, 310
Focșeneanu, Eleonor, 304
Fodor, Géza, 102
Fodor, János, 246
Fodor, Sándor, 86
Földes, György, 11, 202, 204, 208,
311
Földes, László, 107
Fóris István, 30
Formanek, Ferenc, 242, 244
Forró, Albert, 198, 247
Fox, Jon, 11, 309
Frunză, Victor, 24, 227, 304, 311

G

Gábor, Áron, 116
 Gagy, József, 112, 138, 311
 Gál, Mária, 311
 Gálfalvi, György, 185, 211, 244
 Gálfalvi, Zsolt, 86, 87, 102, 106, 134, 142, 143, 144, 145, 184, 227, 229, 236, 273
 Gáll, Ernő, 86, 142, 191, 217, 271, 273, 311
 Gáll, Sándor, 116
 Gallagher, Tom, 10, 153
 Garthoff, Raymond L., 311
 Gazda, László, 113, 311
 Gere, Mihai, 70, 80, 125
 Gere, Mihály, 41, 86, 149, 184, 210, 215, 217, 233, 235
 Gereben, Ágnes, 311
 Gergely, János, 143
 Géza, Páskándy, 302
 Gheorghiu-Dej, Gheorghe, 5, 21, 22, 23, 31, 32, 33, 44, 76, 94, 125, 215, 302, 304
 Gherbanovschi, Constantin, 50
 Gidó, Attila, 10, 15, 35, 302, 306
 Gidó, Csaba, 244
 Gilberg, Trondd, 11, 173, 292, 311
 Goga, Octavian, 109
 Gosztonyi, János, 202
 Grancea, Liana, 11, 309
 Grosescu, Raluca, 10
 Grósz, Károly, 213
 Grozaru, Gheorghe, 31
 Gyimesi, Éva Cs., 241, 243, 244, 246, 276
 Györfy, Gábor, 29, 311
 Györfi, Károly, 214
 Gyurgyik, János, 304

H

Hajdu, Győző, 63, 86, 109, 132, 143, 177, 210, 217, 219, 233, 234, 235, 236, 237

Hajdu, Tibor, 311
 Hajdu, Viktor, 229
 Hammer, Darell P., 33
 Hámos, László, 206
 Hanak, Harry, 23
 Hegyi, Zoltán, 66
 Herédi, Gusztáv, 103, 312
 Hernet, Guy, 305
 Hitchins, Keith, 304, 305
 Holirca, Florin, 69
 Horn, Gyula, 214
 Horvát, István, 185
 Horváth, Andor, 312
 Horváth, Imre, 109
 Horváth, Károly, 116
 Horváth, Tibor, 246
 Hruščiov, Nikita Serghheevici, 21, 22, 28
 Hunya, Gábor, 11, 134, 305, 312
 Hunya, Gábor, 134
 Huszár, Sándor, 106, 191, 217, 227, 271, 273

I

Ignat, Maria, 301
 Igreș, Viorel, 179
 Iklódy, Gábor, 214
 Iliescu, Ion, 37, 39
 Illyés, Gyula, 211, 225, 226, 248, 263
 Ioanid, Radu, 312
 Ioanovici, Virgil, 53, 54
 Ionașcu, Constantin, 312
 Ionesco, Eugen, 108
 Ionescu, Ghiță, 305
 Istrătescu, Elena, 301

J

Jakab Tomcsányiné, Mária, 129
 Jakab, Andrei, 70
 Jakab, Elek, 115
 Jakó, Zsigmond, 244, 273
 Jancsó, Elemér, 86

Jebeleanu, Eugen, 108
Jivkov, Todor, 33
Jordáky, Lajos, 86, 107, 255
Józsa, Béla, 116

K

Kádár, János, 11, 147, 184, 202, 203,
204, 208, 213, 232
Kafka, Margit, 115
Kalmár, Melinda, 156, 204
Kántor, Lajos, 86, 184, 236, 246,
273
Kántor, László, 246
Kányádi, Sándor, 86, 141, 191, 210,
220, 273, 274
Karikás, Péter, 139
Kaszás, Veronika, 186, 187
Katona Szabó, István, 312
Kelemen, Kálmán Lóránt, 12, 222,
314
Kereskényi, Sándor, 242, 244
Kesz Harmath, Sándor, 107
Kesztehelyi, András, 245
Kincses, Elemér, 129
King R., Robert, 312
Király, Károly, 53, 63, 76, 80, 95, 97,
102, 114, 122, 134, 136, 205, 211,
215, 216, 217, 219, 221, 223, 224,
225, 274, 303
Király, László, 275, 276
Kiss, Dezső, 143
Koestler, Arthúr, 303
Kőműves, Antal, 142
Koppándi, Sándor, 63, 72, 80, 142,
144, 146, 149, 215, 233
Kőrösi Csoma, Sándor, 115, 116
Kőrössi, József P., 241
Kós, Károly, 271
Köteles, Sámuel, 115
Kovács, András, 61, 81, 307
Kovács, Attila Ara, 239, 241, 245
Kovács, György, 109
Kovács, Mihály B., 102
Kovács, Zoltán, 102

Kramer, Mark, 312
Krizsa, János, 116
Kuller, Hary, 305, 312
Kurkó, Gyárfás, 107, 255

L

Ladó, László, 170
Lakó, Elemér, 107
Láng, Zsolt, 242, 244
Lászlóffy, Aladár, 273
Lázok, János, 244
Lázok, Klára, 29, 259, 260, 313
Létay, Lajos, 109, 177
Levente, Mihály, 216
Lewy, Robert, 22, 313
Lipcsey, Ildikó, 313
Lőrincz, László, 149, 191
Luca, Vasile, 16, 17, 21, 23, 80
Lupu, Petre, 125

M

Makkfalvi, Gábor, 202, 313
Mamina, Ion, 303
Man, Ioan Eugen, 161
Maniu, Adrian, 109
Marinescu, Dumitru, 185
Markó, Béla, 185, 244, 276
Maros, Tibor, 102
Márton, Julianna, 102
Márton, László, 116, 181, 211
Marx József, 26, 43
Matekovits, Mihály, 240
Máthé, János, 116
Maurer, Ion Gheorghe, 26, 31, 52,
71, 85, 99, 114, 134
McCauley, Martin, 23, 306
Méliusz, József, 102, 107, 149, 184,
190, 255
Mevius, Martin, 11, 154, 315
Mikes, Kelemen, 116
Miklós, Dános, 104
Mikó, Imre, 116, 210, 271
Minulescu, Ion, 109

Mironov, Alexandru-Murad, 32,
313

Moghioroș, Alexandru, 80

Mogyorós, Sándor, 215

Moldovan, Iuliu, 42

Molnár, Gusztáv, 191, 236, 239,
243, 276

Molnár, János, 245, 270

Molter, Károly, 272

Morar-Vulcu, Călin, 11

Munteanu, Ovidiu, 71, 72

Murgescu, Bogdan, 10, 152, 305

Mușat, Mircea, 185

N

Nagy Botond, 242

Nagy Mihály Zoltán, 254, 300

Nagy, Béla, 241

Nagy, Botond, 198, 235

Nagy, Ferdinánd, 179

Nagy, György, 246

Nagy, Gyula, 242, 244, 248

Nagy, István, 86

Nagy, Mihály Zoltán, 15, 313

Nagy, Sándor, 102

Nap, Kiadó, 303

Nastasă, Lucian, 19, 86, 301, 312

Neagu, Cosma, 185

Negrean, Ioana Alexandra, 301

Negrici, Eugen, 313

Nelson N., Daniel, 313

Németh, József, 53

Neumann, Victor, 305

Niculescu-Mizil, Paul, 31, 86, 96,
125, 313

Nogee, Joseph L., 33, 306

Novák, Csaba Zoltán, 10, 12, 17, 19,
35, 47, 91, 110, 138, 141, 173,
181, 200, 211, 222, 235, 254, 270,
286, 306, 313, 314, 315, 316

Nyarády, Károly, 172

O

Oláh, Sándor, 315

Olti, Ágoston, 15, 35, 313

Onișoru, Gheorghe, 315

Oprea, Marius, 10

Orbán, Balázs, 116

Orbán, István, 71

Ősz, István, 212

Oșca, Alexandru, 301

P

Pál Antal Sándor, 138, 315

Pál, János, 71, 72

Pálfi, Géza, 199

Páll, Árpád, 246

Páll, Béla, 247

Páll, Lajos, 107

Papacostea, Șerban, 304

Papadat-Bengescu, Hortensia, 108

Parajdi, Görgy, 102

Parászka, Miklós, 242, 244

Páskándi, Géza, 107

Pataki, Ernő, 72

Pataki, Imre, 69, 71, 114, 136

Patilineț, Vasile, 70, 71, 216

Pauker, Ana, 21, 22, 23, 30, 313

Pavelescu, Alina, 84, 108, 300

Păunescu, Adrian, 144, 155

Pearton, Maurice, 316

Péntek, János, 244

Péter, Ilona, 149

Péterfi, István, 102, 115, 119, 123,
132, 141, 142, 146, 149, 216

Pethő, Ilona, 143

Petőfi, Sándor, 114, 115, 259

Petrescu, Camil, 108

Petrescu, Dragoș, 11, 154, 315

Pillat, Ion, 109

Platona, Pavel, 209

Poncea, Traian-Valentin, 263, 315

Pop, Ion, 109

Popa, Vasile, 301

Popescu, Dumitru Radu, 184

Popescu-Puțuri, Ion, 255
Preda, Marin, 108

R

Rab, István, 179, 181, 215, 233, 235
Rácz, Győző, 191
Radosav, Doru, 315
Radu, Sorin, 91, 270
Rajnai, Sándor, 208
Rațiu, Ioan, 188
Rădulescu, Gheorghe, 125
Rădulescu, Ion, 40, 315
Răutu, Leonte, 52, 56, 86, 258
Rebreanu, Liviu, 108
Retegan, Mihai, 94, 316
Rogojan, Aurel, 263, 315
Roller, Mihai, 34, 258, 259
Roman, Valter, 37, 39, 255
Romsics, Ignác, 305, 316
Rostás, Zoltán, 244
Roth, Andrei, 317
Rotman, Liviu, 16, 317
Rupnik, Jacques, 305
Rusu, Viorel, 31, 316

S

Salat, Levente, 10, 243, 316
Sándor Koppándi, 177
Sántha, Károly, 53
Sarány, István, 61, 317
Sarány-Szabó, 69
Sălăgean, Marcela, 317
Sbârnă, Gheorghe, 10
Scherg, Georg, 107
Schöpflin, György, 316
Schulze, Hagen, 305
Scurtu, Ioan, 10, 22, 300, 301, 303,
305
Sebestyén, Liviu, 76
Sebők, Anna, 316
Sesztov, Lev, 317
Siani-Davies, Peter, 10
Simó, Géza, 115

Simon, Attila, 308
Sipos, Gábor, 246
Sisak, Ernő, 86
Sitariu, Michaela, 316
Skilling, H. Gordon, 316
Soare, Florin S., 306
Soiom, Viorica, 191
Soulet, Francois, 21, 316
Soulet, Jean – Francois, 305
Stalin, Iosif Vissarionovici, 21, 51,
58
Stanca, Constantin, 66
Stancu, Zaharia, 108, 115
Stefanov, Boris, 30
Stemmer, József, 53
Stoica, Chivu, 31, 52, 56, 94, 125
Stüle, Andrea, 9, 11, 134, 152, 305,
312
Sütő, András, 43, 44, 63, 86, 102,
109, 122, 123, 132, 141, 147, 177,
185, 190, 191, 192, 210, 211, 217,
219, 220, 221, 223, 224, 225, 228,
229, 231, 234, 236, 272, 273
Sylvester, Lajos, 53, 98, 136, 191
Szabó, Albert, 142, 149
Szabó, Gyula, 86
Szabó, Gyula H., 129, 236
Szabó, Katalin, 61, 317
Szabó, Zsolt, 236
Szarka, László, 317
Szász, Domokos, 53
Szász, János, 86, 106, 107, 108, 144
Szász, József, 179
Szász, Pál, 255
Szávuly, Lajos, 95
Székely, Zoltán, 66, 109
Szesztay Ádám, 28, 317
Szilágy, István, 273
Szilágyi, Dezső, 102
Szilágyi, Sándor N., 239, 243
Szőcs, Géza, 191, 239, 241, 245, 276
Szőcs, János, 191
Szokai, Imre, 212
Szöllősi, Márton, 102
Szűrös, Mátyás, 213

Szyéveszter, Lajos, 61

Ş

Şandru, Dumitru, 317

T

Tabacu, Marius, 247
 Tabajdi, Csaba, 212
 Takács, Lajos, 44, 92, 99, 102, 122,
 145, 146, 229, 230
 Tamás, Gáspár Miklós, 239, 245
 Tamás, Réti, 11, 134, 305, 312
 Tamás, Sárándi, 242, 244
 Tankó, Árpád, 95
 Tănase, Stelian, 21, 25
 Teleki, Sámuel, 115
 Teodor, Pompiliu, 304
 Tibori Szabó, Zoltán, 317
 Tismăneanu, Vladimir, 9, 10, 108,
 126, 134, 158, 160, 163, 185, 317
 Tőke, Csaba, 241
 Tőkés, István, 248
 Tőkés, László, 211, 245, 247, 248,
 249
 Tompa, László, 116
 Tonegaru, C., 109
 Tordai, Zádor, 139
 Török, János, 116
 Török, Miklós, 241
 Tóth, Ilona, 245
 Tóth, Károly, 191, 241
 Tóth, Károly Antal, 245, 246
 Tóth, László, 11, 134, 305, 312
 Tóth, Sándor, 139, 244, 246, 318
 Tóth-Bartos, András, 12, 222, 314
 Töttös, Istvánné, 318
 Töttös, Magdolna, 318
 Totu, Ioan, 213
 Trâmbiţaş, Eugen, 76
 Trofin, Virgil, 41
 Troncotă, Cristian, 318

Ț

Țăranu, Liviu, 256
 Țărau, Liviu, 318
 Țărau, Virgiliu, 318
 Țugui, Pavel, 303

U

Uglár, József, 159, 215
 Ulbricht, Walter, 33
 Ungur, Ioan, 179, 182

Ü

Ütő, Gusztáv, 242

V

Vajda, György, 193
 Valkó, Ernő, 64
 Valter, József, 102
 Váradi, József, 116
 Varga E., Árpád, 138, 174, 305
 Varga, Andrea, 19, 86, 301
 Varga, Árpád, 59
 Varga, Gábor, 241
 Vasile, Cristian, 10, 108, 134, 158,
 160, 163, 185, 318
 Vékás, Domokos, 207, 212
 Vekov, Károly, 243
 Venczel, József, 107
 Vendég, Sándor, 28
 Verdeţ, Ilie, 125, 144, 145, 146
 Veress, Dániel, 64
 Veress, István, 242, 244
 Vereş, Nicolae, 41, 75, 136, 179
 Vetési, László, 244
 Vince, János, 146
 Vince, József, 44, 115
 Vincze, Gábor, 9, 11, 44, 93, 119,
 137, 139, 184, 191, 196, 204, 207,
 237, 300, 301, 318
 Vincze, János, 142, 144, 146, 149,
 271

Vinea, Ion, 109

Visky, András, 242, 243, 244

Visky, Ferenc, 243, 244

Voicu, Ștefan, 36, 38, 39

Völgyesi, András, 63

Vrabie, Nicu, 191

Vultur, Smaranda, 319

W

Walker, Conor, 33, 304

Z

Zwick, Peter, 319